

Ф И Р Д О У С Ї
Ш А Х - Н А М Е

IV

غاطنا مه

صحيح	غلط	سطر	صفحه
كلاه	كلاه	۱۴	۱۰
لشكر	لشكر	۱۴	۵۵
بلشكرگه اندر مى و ^{۱۸}	بلشكرگه اندر مى و ^{۱۸}	۸	۱۶
كنداور	كنداور	۱۱	۸۸
كنداوران	كنداوران	۱۲	۹۱
نگذاشتم	نگذاشتم	۲۰	۱۰۲
كنداوران	كنداوران	۱	۱۰۷
كنداوران	كنداوران	۱۹	۱۲۴
كنداوران	كنداوران	۲۴	۱۳۵
خون	چون	۱۱	۱۵۷
سپنجاب	سپنجاب	۱۶	۱۶۲
كتهال	كل	۲۷	۱۶۳
هرانكس	هرانكس	۸	۱۷۲
البعض	البعض	۲۴	۱۷۵
گورد	گورد	۱	۱۷۷
مژده	آمژده	۲	۱۸۱
بنوى	بنوى	۱۶	۱۸۶
منشور	منشور	۲۳	۱۸۷
بچنگ	بچنگ	۳	۱۹۴
منشور	منشور	۲۰	۲۰۱
رقبتك	رقبتك	۲۱	۲۰۵
گم	گم	۱۱	۲۰۶
كوته	كدته	۱۰	۲۲۹
لشكر	لشكر	۲۵	۲۳۴
شنگل بر ستم ^۴	شنگل ^۴ بر ستم	۲	۲۳۳
دوده	دوده	۲۰	۲۵۱
شد ^۲	شد	۱	۲۷۴
كوان	كوان (?)	۱۷	۳۱۱
منم	هنم	۵	۳۱۷

АКАДЕМИЯ НАУК СССР

ПАМЯТНИКИ ЛИТЕРАТУРЫ
НАРОДОВ ВОСТОКА

ТЕКСТЫ

Большая серия

II

ИЗДАТЕЛЬСТВО «НАУКА»
ГЛАВНАЯ РЕДАКЦИЯ ВОСТОЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

ИНСТИТУТ НАРОДОВ АЗИИ

Ф И Р Д О У С Ї

Ш А Х - Н А М Е

К Р И Т И Ч Е С К И Й Т Е К С Т

Т о м I V

С О С Т А В И Т Е Л И Т Е К С Т А Р . М . А Л И Е В ,
А . Е . Б Е Р Т Е Л Ъ С , М . Н . О . О С М А Н О В

П О Д Р Е Д А К Ц И Е Й А . Н У Ш И Н А

М О С К В А · 1 9 6 5

СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие	5
Указатель	9
Текст	1—322

Индекс $\frac{7-3-4}{168-64}$

Ф И Р Д О У С Ъ
Ш А Х - Н А М Е
том IV
На персидском языке

Утверждено к печати Институтом народов Азии Академии наук СССР

Редакторы издательства *В. В. Вэлгина, М. М. Хасман*
Художник *А. М. Олевский*

Технический редактор *С. В. Цветкова*
Корректор *Г. Н. Николаенко*

Сдано в набор 19/III 1964 г. Подписано к печати 7/IX 1965 г. Формат 84×108¹/₁₆ Печ. л. 21,5.

Усл. п. л. 36,29. Уч.-изд. л. 27,69. Тираж 3500 экз. Изд. № 1042. Зак. 3199. Индекс $\frac{7-3-4}{168-64}$ Цена 1р. 92 к.

Главная редакция восточной литературы издательства «Наука». Москва, Центр, Армянский пер. 4
Московская типография № 7 «Искра революции» Мосгорсовнархоза
Москва Г-19, ул. Аксакова, 13.

ПРЕДИСЛОВИЕ

В 1956 г. известный иранский ученый и писатель проф. Са'йд Нафйсй, один из крупнейших знатоков *Шāх-нāме*, подробно ознакомился с работой составителей настоящего критического текста *Шāх-нāме*. В числе других весьма полезных советов, он выразил пожелание привлечь к составлению текста еще одну рукопись *Шāх-нāме*, хранящуюся в Каирской национальной библиотеке. По мнению проф. Са'йда Нафйсй, текст этого замечательного списка, переписанного в XIV в., восходит к еще более старой редакции, являясь одним из наиболее близких к первоначальному авторскому тексту. В 1958 г. во время поездки в Каир мне удалось детально ознакомиться с этой рукописью, и после тщательного анализа и описания я убедился в справедливости предположений Са'йда Нафйсй.

Я привез полную фотокопию списка. Однако к тому времени два тома *Шāх-нāме* находились в наборе, а III том был в стадии завершения. В силу этих обстоятельств мы не смогли, к сожалению, использовать текст Каирской рукописи в первых трех томах и приступили к его сличению с другими списками лишь с настоящего IV тома.

Ниже приводится краткое описание Каирской рукописи.

Рукопись *Шāх-нāме* Фирдоусй, библиотека «Дар ал-кутуб», Каир, шифр «С 40». Формат 36×23, количество листов 363. Рукопись реставрирована. Переплет восточного происхождения, с клапаном, кожаный, крепкий, с гладкой поверхностью, темно-коричневого цвета. Переплет, форзацы и заглавный лист, на котором сверху золотыми буквами написано: شاهنامه, а снизу— تاریخ فارسی ۷۳, реставрированы в двадцатых годах в самой библиотеке. На обеих крышках вытеснены золотые рамки, в середине которых очерчены четырехугольники и ромбы с тисненными золотыми звездочками. На клапане—три ромбовидных медальона, в середине большой, а по краям—маленькие. Все фигуры на крышках и клапане исполнены крайне примитивно; это свидетельствует о том, что рукопись изготовлялась не по заказу.

Крышки и клапан изнутри оклеены толстой серой европейской бумагой. Первый и последний листы, следующие перед форзацами, из той же бумаги.

Бумага самой рукописи иранского происхождения, высокого качества, лощеная, пожелтевшая от времени и загрязненная. Поля из бумаги худшего качества, подклеены впоследствии. Рукопись основательно реставрирована: заклеены разорванные листы, в некоторых случаях счищены кляксы. Не хватает листа с фронтисписом и началом текста. Листы пронумерованы.

Письмо. Текст расположен в золотой рамке, в шесть колонок. Рамки с текстом вырезаны и аккуратно наклеены, как говорилось выше, на листы бумаги невысокого качества. Между колонками, каждая из которых состоит из двух—четырёх еле видимых линий, заполненных позолотой, небольшие интервалы. Количество строк в каждой колонке 31. Таким образом, на каждой странице, если нет миниатюр и заголовков, 93 бейта. Формат листа с текстом 24×15.

Основной текст написан черной тушью, заголовки исполнены золотом. Рукопись переписана одним лицом. Почерк—бисерный, еле читаемый, красиво исполненный, каллиграфический *насу* со значительными элементами *наста'лйқа*. Нередко наблюдаются также элементы *шикасте*. Всюду аккуратно поставлены диакритические точки. Систематически встречаются лигатуры—сокращенные написания. Графические формы *می* и *ش* чередуются, они то пишутся с тремя зубчиками, то без зубчиков. Очень часто удлиняются связки букв: *چرخ* вместо *چرخ*. Также чередуются разные формы письма *ی*, который изображается то нормально, то согласно законам почерка *шикасте*; удлиняются также буквы *ن, ر, ت, ل* и пр.

Буква *хй-йи хавваз* пишется в разных формах, иногда *насухом*, а иногда *наста'лйқом*: *چهر* и *جهان, چهر*. Буквы *چ* и *ث* всюду написаны в архаической форме с одной точкой.

На протяжении всего текста сохранен один из важных элементов классической орфографии— *дй-и манқўта*.

Заголовки написаны в красиво исполненных с геометрической и растительной орнаментацией картушах из золотых и синих линий, красивым золотым и синим *сулсом*. Лишь название книги на листе 4б в исключительно тонко исполненном картуше (заставке) написано почерком *кўфй*.

Во многих местах текст запачкан тушью или стерт. Некоторые листы помяты, что нередко затрудняет чтение отдельных строк и слов. На некоторых реставрированных листах строки заклеены и вообще не поддаются чтению. Однако в общем текст в хорошем состоянии. Пагинация восточная, проставлена в „Дар ал-кутуб”. Кустод проведен непоследовательно. На некоторых страницах на полях восстановлены разными почерками якобы пропущенные слова и разночтения; что показывает, что рукопись читана и сравнена с другими списками. Имеется несколько печатей, принадлежащих „Дар ал-кутуб”.

Рукопись содержит большое количество миниатюр иранской школы. Большинство этих миниатюр затерты кем-то, но впоследствии профили лиц обведены графитом.

Переписчик, место и год переписки рукописи. В конце рукописи, на последнем листе 361а, имеется колофон, представляющий собой четырехугольный картуш, заполненный тонким растительным и геометрическим орнаментом, выполненный красными, золотыми и синими чернилами. В середине картуша имеется круг из 16 небольших дугообразных углов. В этом круге надпись об окончании рукописи, о пере-

писчике и дата завершения списка. К сожалению, текст стерт, и то, что поддается чтению, сводится к следующему: *تم الكتاب بعون الملك... و صلى الله على نبيه محمد و آله اجمعين كتبه و ذهبه العبد الضعيف المحتاج الى رحمة الله تعالى... لطف الله بن يحيى بن محمد... فى شهر سنة ست و تسعين و سبعمائة الهجرية النبويه فى دار الملك شيراز...*

„Закончена книга с помощью господа ..., да благословит он своего пророка Мухаммада и все его семейство. Переписал и украсил эту книгу немощный раб, нуждающийся в милости всевышнего Аллаха, Лутфаллах сын Йахьи сына Мухаммада в месяцах 796 года после бегства пророка, в столичном городе Ширазе”.

Как видно из этой надписи, рукопись переписана в 1394 г. в Ширазе. Эта дата подтверждается палеографическими данными, о которых говорилось выше. Листы 1, 2, 3 и 4а содержат старое „добайсункаровское” прозаическое предисловие. Далее начинается основной текст.

Это предисловие представляет особенный интерес, помимо всего прочего, тем, что сохраняет большое количество орфографических архаизмов, характерных для списков XIII в., которые не соблюдены в стихотворном тексте.

Это, по-видимому, объясняется тем, что источником переписки был список, восходящий к XIII в., начало которого Лутфаллах переписал почти буквально. В дальнейшем он отказался от сохранения графических особенностей источника.

Как удалось установить, текст Каирского списка действительно является одной из старейших и наилучших редакций *Шāх-нāме*. Он свободен от позднейших крупных интерполяций, известных по другим многочисленным рукописям *Шāх-нāме*. Рукопись не содержит также лакун. В основном текст ее совпадает с текстом Лондонской рукописи, а иногда I и VI.

Нередко лишь Каирская рукопись, в дальнейшем обозначаемая буквой К, вместе с арабским переводом восстанавливает правильное, верное чтение. Особенную помощь К оказывает также в восстановлении собственных имен и географических названий.

Таким образом, в процессе составления текста мы убедились, что К, хотя и переписана позже рукописи I, содержит великолепный текст, очень близкий к тексту Л. В силу этого мы в данном томе перенесли в разночтениях обозначение К на второе место после Л, хотя, исходя из хронологических соображений, она должна была стоять после рукописи I.

Тем не менее К содержит большое число мелких разночтений и интерполяций. Часть этих интерполяций принадлежит, по-видимому, самому переписчику, а часть содержится и в других использованных нами списках.

Однако эти интерполяции, пропуски отдельных бейтов и различные неверные чтения К легко устанавливаются как составом остальных рукописей, так и контекстом, логическим ходом повествования и т. д.

Все отвергнутые чтения и варианты, предлагаемые К, последовательно фиксированы в аппарате предлагаемого текста издания *Шāх-нāме*.

В заключение считаем своим приятным долгом выразить проф. Са'иду Нафйси нашу признательность за его ценный совет.

Текст настоящего тома составили: Р. М. Алиев— „Дастан-и Фаруд” (бб. 1—932), „Дастан-и хакан-и Чин” (бб. 421—1422); А. Е. Бертельс— „Дастан-и хакан-и Чин” (бб. 1—420), „Дастан-и Акван-дйв”; М.-Н. О. Османов— „Дастан-и Фаруд” (бб. 933—1655), „Дастан-и Камус-и Кушани”.

Р. М. Алиев

УКАЗАТЕЛЬ

УКАЗАТЕЛЬ ИМЕН И ГЕОГРАФИЧЕСКИХ НАЗВАНИЙ

- ۱
- آذر گشسپ (Āzar-gushasp)
Кай-Хусрау 73, 119; Фаруд 1007, 1100, 1377, 1478; Камус 69; Хакан 41; Акван-дйв 50.
- ارژنگ (Аржанг)
Камус 164, 168, 189, 196.
- اسپنوی (Испануй) см. تزاو
Кай-Хусрау 202; Фаруд 1101, 1105, 1107, 1113, 1115.
- اشکبوس (Ашкабус)
Камус 1259, 1262, 1266, 1269, 1272, 1285, 1294, 1303, 1333, 1397.
- اشکش (Ашкш)
Кай-Хусрау 318; Фаруд 1321.
- افراسیاب (Афрасийаб)
Кай-Хусрау 81, 84, 88, 121, 182, 192, 237; Фаруд 426, 460, 987, 1034, 1076, 1099, 1124, 1128, 1134, 1422, 1633, 1639, 1641; Камус 136, 142, 143, 237, 476, 746, 766, 773, 998, 1014, 1200, 1347, 1387; Хакан 27, 107, 161, 213, 216, 244, 251, 277, 285, 310, 355, 376, 472, 475, 565, 681, 911, 914, 927, 1056, 1058, 1136, 1149, 1155, 1180, 1185, 1192, 1200, 1254, 1274, 1286, 1298, 1301, 1317, 1327, 1361, 1393; Акван-дйв 94, 108.
- اکوان دیو (Акван-дйв)
Акван-дйв 46, 60, 63, 76, 132, 144, 165, 177, 193.
- البرز (Албурз)
Камус 185.
- الوا (Алва)
Камус 1426, 1433, 1437.
- الماس رود (Алмас-руд)
Хакан 1107.
- ایران (Иран)
Кай-Хусрау 25, 29, 66, 82, 84, 119, 124, 177, 224, 225, 252, 317; Фаруд 417, 459, 462, 476, 480, 491, 498, 501, 552, 589, 685, 747, 800, 803, 906, 990, 992, 1033, 1037, 1039, 1064, 1071, 1123, 1154, 1161, 1231, 1258, 1347, 1390, 1396, 1408, 1435, 1525, 1532, 1538; Камус 44, 78, 81, 84, 116, 126, 127, 134, 137, 151, 170, 173, 191, 220, 239, 391, 466, 496, 510, 530, 579, 597, 600, 633, 643, 660, 704, 746, 776, 779, 797, 835, 847, 848, 857, 864, 866, 868, 879, 882, 928, 929, 932, 951, 954, 958, 969, 994, 995, 1013, 1016, 1020, 1035, 1060, 1065, 1071, 1174, 1176, 1184, 1187, 1260, 1312, 1320, 1324, 1326, 1338, 1442, 1461, 1464; Хакан 27, 35, 68, 85, 97, 103, 114, 122, 123, 179, 260, 267, 403, 465, 566, 568, 569, 616, 617, 619, 620, 621, 622, 624, 639, 647, 673, 677, 725, 732, 734, 775, 792, 807, 875, 910, 913, 916, 929, 933, 937, 940, 945, 954, 974, 980, 992, 1023, 1049, 1071, 1087, 1091, 1135, 1172, 1174, 1224, 1275, 1311, 1331, 1365, 1367, 1418.

ب

- بارمان (Барман)
Фаруд 1137; Ҳақан 327.
- بازور (Базур)
Камус 344, 349, 367, 374.
- باورد (Бавард)
Фаруд 1149.
- بربر (барбар)
Ҳақан 280, 433.
- برته (бартах)
Кай-Ҳусрау 156.
- برزين (Бурзин)
Камус 327; Акван-дйв 22.
- بزگوش (Бузгүш)
Ҳақан 281.
- بغداد (Багдād)
Кай-Ҳусрау 339.
- بلخ (Балх)
Камус 777; Ҳақан 6.
- بلوچ (Балуч)
Кай-Ҳусрау 320.
- بوسپاس (Бусипас)
Ҳақан 125.
- بهرام (Бахрам) (см. т. II настоящего издания)
Кай-Ҳусрау 61; Фаруд 481, 530, 544, 555, 565, 567, 570, 572, 574, 577, 580, 581, 586, 601, 621, 636, 641, 644, 647, 652, 895, 909, 913, 1003, 1040, 1041, 1045, 1047, 1050, 1414, 1436, 1439, 1445, 1454, 1462, 1466, 1469, 1479, 1489, 1493, 1498, 1499, 1503, 1518, 1530, 1536, 1542, 1546, 1555, 1557, 1566, 1568, 1582, 1584, 1586, 1587, 1594, 1597, 1602, 1610, 1611; Камус 71, 96; Ҳақан 146, 397, 733.
- بيژن (Бйжан)
Кай-Ҳусрау 184, 193, 205; Фаруд 520, 758, 763, 767, 778, 785, 796, 807, 808, 812, 814, 817, 821, 859, 860, 865, 877,

942, 947, 949, 952, 960, 962, 972, 975, 1016, 1080, 1088, 1093, 1100, 1111, 1114, 1172, 1374, 1377, 1381, 1382, 1384, 1385, 1388, 1392, 1397, 1429, 1552; Камус 199, 334, 387, 401, 455, 564, 596, 603, 853, 884, 887; Ҳақан 342, 770, 975, 977, 1015, 1040, 1144, 1218, 1248, 1322; Акван-дйв 193.

بيستون (Бисутун)

Ҳақан 300.

بيورد (Бйвард)

Камус 930.

پ

پشنگ (Пашанг)

Кай-Ҳусрау 157.

پلاشان (Палашан)

Кай-Ҳусрау 181; Фаруд 939, 945, 948, 951, 956, 959, 966, 973, 1126.

پولاد (Пулād)

Ҳақан 136, 782.

پولاد غندی (Пулād-и гандй)

Ҳақан 1194.

پولاد وند (Пулād-ванд)

Ҳақан 1157, 1159, 1179, 1191, 1201, 1207, 1211, 1217, 1219, 1220, 1226, 1228, 1237, 1250, 1255, 1257, 1263, 1268, 1270, 1273, 1280, 1287, 1292, 1296, 1308, 1313, 1314, 1316, 1319, 1324, 1330, 1393, 1422.

پيران (Пйран)

Фаруд 415, 472, 744, 988, 1129, 1134, 1144, 1150, 1153, 1157, 1282, 1291, 1296, 1298, 1335, 1411, 1423, 1424, 1440, 1492, 1505, 1508, 1520, 1530, 1533, 1563, 1625, 1626, 1640, 1646, 1653; Камус 112, 114, 119, 130, 144, 148, 220, 225, 237, 272, 295, 336, 346, 352, 417, 461, 466, 467, 475, 490, 496, 498, 518, 523, 544, 547, 549, 567, 624, 627, 703, 707, 709, 733, 742, 762, 763, 788, 875, 912, 915, 934,

938, 1009, 1010, 1017, 1027, 1085, 1180, 1218, 1312, 1316, 1323, 1326, 1339, 1341, 1345, 1362, 1367, 1384; Ҳақан 20, 132, 135, 136, 140, 145, 154, 178, 183, 187, 190, 230, 242, 249, 287, 307, 324, 326, 328, 332, 350, 353, 375, 383, 395, 401, 409, 455, 480, 492, 497, 656, 710, 716, 731, 768, 782, 923, 1128, 1146, 1148, 1150, 1156, 1247, 1327.

پیروز کانی (Піроуз-и кәні)
Камус 756.

پيلسام (Пилсам)
Ҳақан 219.

ت

تخوار (Тухар)
Фаруд 479, 496, 499, 511, 534, 547, 651, 654, 660, 674, 676, 690, 697, 709, 714, 742, 798, 800.

تزاو (Тажав)
Кай-Хусрау 191, 198, 214; Фаруд 1031, 1048, 1050, 1055, 1057, 1063, 1064, 1074, 1082, 1089, 1093, 1095, 1098, 1104, 1105, 1108, 1109, 1113, 1123, 1124, 1137, 1529, 1533, 1546, 1549, 1565, 1570, 1573, 1577, 1583, 1591, 1598, 1605, 1606.

تور (Тур)
Кай-Хусрау 249, 373; Камус 80; Ҳақан 104, 992, 1110.

توران (Туран)
Кай-Хусрау 25, 110, 167, 224, 252, 258; Фаруд 552, 593, 935, 943, 1067, 1092, 1152, 1158, 1188, 1230, 1395, 1411; Камус 175, 213, 265, 490, 514, 542, 662, 742, 746, 847, 878, 993, 1067, 1074, 1181, 1233, 1392; Ҳақан 96, 114, 130, 241, 242, 381, 474, 542, 624, 866, 897, 915, 1036, 1132, 1360, 1363; Акван-дйв 115.

ج

جريره (Джарира)
Фаруд 457, 461, 833, 899.

جم (Джам)
Фаруд 21, 732; Ҳақан 1202; Акван-дйв 22.

جیحون (Джайхун)
Кай-Хусрау 747; Камус 898.

چ

چرم (Чарам)
Фаруд 433, 439, 649, 720, 733, 734, 933, 1235, 1268; Камус 17, 30.

چنگش (Чангуш)
Ҳақан 33, 38, 41, 49, 54, 58, 60, 64.

چين (Чин)
Фаруд 582, 1564, 1585; Камус 982, 1392, 1421; Ҳақан 279, 280, 443, 474, 570, 580, 619, 662, 663, 680, 699, 795, 838, 864, 866, 940, 1160, 1338, 1339; Акван-дйв 72.

خ

خاقان (Ҳақан-и Чин) и خاقان (Ҳақан)
Камус 735, 751, 768, 793, 794, 807, 808, 911, 930, 932, 938, 960, 995, 1000, 1010, 1017, 1044, 1146, 1181, 1197, 1208, 1216, 1219, 1233, 1307, 1308, 1311, 1374, 1383, 1412; Ҳақан 5, 14, 20, 34, 38, 70, 71, 130, 157, 166, 250, 273, 274, 276, 291, 307, 325, 429, 447, 459, 547, 627, 644, 646, 657, 674, 686, 696, 711, 735, 807, 915, 931, 1098, 1133, 1173, 1187.

ختلان (Хутлан, Хутталан)
Ҳақан 474, 680.

ختن (Хутан)
Ҳақан 923, 1032, 1034.

- خَرَاد (Ҳаррад) 802, 884, 900, 924, 925, 935, 942, 950, 953, 976, 978, 984, 985, 1000, 1004, 1011, 1061, 1065, 1067, 1087, 1096, 1097, 1100, 1102, 1108, 1123, 1137, 1150, 1161, 1162, 1163, 1171, 1172, 1193, 1226, 1236, 1243, 1255, 1260, 1283, 1300, 1303, 1314, 1326, 1328, 1332, 1337, 1348, 1366, 1386, 1394, 1401, 1417; Аквāн-дйв 22, 31, 33, 43, 45, 63, 66, 76, 96, 104—106, 116, 122, 123, 190.
- د
- دريای چين (Дарйā-йи Чйн) 802, 884, 900, 924, 925, 935, 942, 950, 953, 976, 978, 984, 985, 1000, 1004, 1011, 1061, 1065, 1067, 1087, 1096, 1097, 1100, 1102, 1108, 1123, 1137, 1150, 1161, 1162, 1163, 1171, 1172, 1193, 1226, 1236, 1243, 1255, 1260, 1283, 1300, 1303, 1314, 1326, 1328, 1332, 1337, 1348, 1366, 1386, 1394, 1401, 1417; Аквāн-дйв 22, 31, 33, 43, 45, 63, 66, 76, 96, 104—106, 116, 122, 123, 190.
- Камӯс 734.
- دريای روم (Дарйā-йи Рӯм) 802, 884, 900, 924, 925, 935, 942, 950, 953, 976, 978, 984, 985, 1000, 1004, 1011, 1061, 1065, 1067, 1087, 1096, 1097, 1100, 1102, 1108, 1123, 1137, 1150, 1161, 1162, 1163, 1171, 1172, 1193, 1226, 1236, 1243, 1255, 1260, 1283, 1300, 1303, 1314, 1326, 1328, 1332, 1337, 1348, 1366, 1386, 1394, 1401, 1417; Аквāн-дйв 22, 31, 33, 43, 45, 63, 66, 76, 96, 104—106, 116, 122, 123, 190.
- Камӯс 123.
- دستان (Дастан) 802, 884, 900, 924, 925, 935, 942, 950, 953, 976, 978, 984, 985, 1000, 1004, 1011, 1061, 1065, 1067, 1087, 1096, 1097, 1100, 1102, 1108, 1123, 1137, 1150, 1161, 1162, 1163, 1171, 1172, 1193, 1226, 1236, 1243, 1255, 1260, 1283, 1300, 1303, 1314, 1326, 1328, 1332, 1337, 1348, 1366, 1386, 1394, 1401, 1417; Аквāн-дйв 22, 31, 33, 43, 45, 63, 66, 76, 96, 104—106, 116, 122, 123, 190.
- Кай-Ҳусрау 32, 80, 101, 350; Камӯс 541.
- دنبار (Данбар) 802, 884, 900, 924, 925, 935, 942, 950, 953, 976, 978, 984, 985, 1000, 1004, 1011, 1061, 1065, 1067, 1087, 1096, 1097, 1100, 1102, 1108, 1123, 1137, 1150, 1161, 1162, 1163, 1171, 1172, 1193, 1226, 1236, 1243, 1255, 1260, 1283, 1300, 1303, 1314, 1326, 1328, 1332, 1337, 1348, 1366, 1386, 1394, 1401, 1417; Аквāн-дйв 22, 31, 33, 43, 45, 63, 66, 76, 96, 104—106, 116, 122, 123, 190.
- Ҳақан 453.
- ر
- راخش (Раҳш) 802, 884, 900, 924, 925, 935, 942, 950, 953, 976, 978, 984, 985, 1000, 1004, 1011, 1061, 1065, 1067, 1087, 1096, 1097, 1100, 1102, 1108, 1123, 1137, 1150, 1161, 1162, 1163, 1171, 1172, 1193, 1226, 1236, 1243, 1255, 1260, 1283, 1300, 1303, 1314, 1326, 1328, 1332, 1337, 1348, 1366, 1386, 1394, 1401, 1417; Аквāн-дйв 22, 31, 33, 43, 45, 63, 66, 76, 96, 104—106, 116, 122, 123, 190.
- Фарӯд 791; Камӯс 640, 1357, 1399, 1450; Ҳақан 46, 62, 300, 569, 572, 592, 628, 659, 669, 692, 694, 1052; Аквāн-дйв 40, 55, 58, 90, 91, 95, 160.
- رستم (Рустам) 802, 884, 900, 924, 925, 935, 942, 950, 953, 976, 978, 984, 985, 1000, 1004, 1011, 1061, 1065, 1067, 1087, 1096, 1097, 1100, 1102, 1108, 1123, 1137, 1150, 1161, 1162, 1163, 1171, 1172, 1193, 1226, 1236, 1243, 1255, 1260, 1283, 1300, 1303, 1314, 1326, 1328, 1332, 1337, 1348, 1366, 1386, 1394, 1401, 1417; Аквāн-дйв 22, 31, 33, 43, 45, 63, 66, 76, 96, 104—106, 116, 122, 123, 190.
- Кай-Ҳусрау 26, 44, 49, 53, 63, 80, 101, 102, 248, 267, 345, 350, 366; Фарӯд 424, 1652; Камӯс 13, 44, 209, 445, 484, 541, 595, 632, 635, 657, 691, 701, 816, 823, 984, 988, 1004, 1024, 1026, 1030, 1032, 1039, 1051, 1056, 1115, 1124, 1130, 1132, 1135, 1179, 1180, 1186, 1195, 1219, 1220, 1289, 1292, 1295, 1299, 1308, 1327, 1394, 1403, 1430, 1441, 1466; Ҳақан 46, 51, 56, 63, 69, 79, 80, 89, 120, 131, 141, 155, 160, 178, 182, 186, 187, 188, 230, 254, 272, 283, 296, 340, 400, 411, 424, 435, 480, 498, 513, 528, 530, 535, 543, 565, 566, 586, 587, 589, 597, 600, 605, 614, 617, 621, 636, 651, 659, 665, 675, 694, 699, 717, 725, 729, 768, 774, 775, 783,
- روم (Рӯм) 802, 884, 900, 924, 925, 935, 942, 950, 953, 976, 978, 984, 985, 1000, 1004, 1011, 1061, 1065, 1067, 1087, 1096, 1097, 1100, 1102, 1108, 1123, 1137, 1150, 1161, 1162, 1163, 1171, 1172, 1193, 1226, 1236, 1243, 1255, 1260, 1283, 1300, 1303, 1314, 1326, 1328, 1332, 1337, 1348, 1366, 1386, 1394, 1401, 1417; Аквāн-дйв 22, 31, 33, 43, 45, 63, 66, 76, 96, 104—106, 116, 122, 123, 190.
- Камӯс 740; Ҳақан 663.
- روئين (Рӯйён) 802, 884, 900, 924, 925, 935, 942, 950, 953, 976, 978, 984, 985, 1000, 1004, 1011, 1061, 1065, 1067, 1087, 1096, 1097, 1100, 1102, 1108, 1123, 1137, 1150, 1161, 1162, 1163, 1171, 1172, 1193, 1226, 1236, 1243, 1255, 1260, 1283, 1300, 1303, 1314, 1326, 1328, 1332, 1337, 1348, 1366, 1386, 1394, 1401, 1417; Аквāн-дйв 22, 31, 33, 43, 45, 63, 66, 76, 96, 104—106, 116, 122, 123, 190.
- Кай-Ҳусрау 156; Фарӯд 1502, 1504, 1505; Ҳақан 782.
- رهام (Руххам) 802, 884, 900, 924, 925, 935, 942, 950, 953, 976, 978, 984, 985, 1000, 1004, 1011, 1061, 1065, 1067, 1087, 1096, 1097, 1100, 1102, 1108, 1123, 1137, 1150, 1161, 1162, 1163, 1171, 1172, 1193, 1226, 1236, 1243, 1255, 1260, 1283, 1300, 1303, 1314, 1326, 1328, 1332, 1337, 1348, 1366, 1386, 1394, 1401, 1417; Аквāн-дйв 22, 31, 33, 43, 45, 63, 66, 76, 96, 104—106, 116, 122, 123, 190.
- Кай-Ҳусрау 301, 305; Фарӯд 568, 859, 862, 904, 1281, 1288, 1293, 1295, 1297, 1298, 1309, 1310; Камӯс 87, 137, 314, 327, 333, 366, 368, 371, 373, 388, 401, 587, 806, 853, 1261, 1262, 1267, 1268, 1270; Ҳақан 341, 652, 658, 659, 1218, 1248, 1322, 1384, 1387; Аквāн-дйв 23.
- I ريو نيز (Рйв-нйз) 802, 884, 900, 924, 925, 935, 942, 950, 953, 976, 978, 984, 985, 1000, 1004, 1011, 1061, 1065, 1067, 1087, 1096, 1097, 1100, 1102, 1108, 1123, 1137, 1150, 1161, 1162, 1163, 1171, 1172, 1193, 1226, 1236, 1243, 1255, 1260, 1283, 1300, 1303, 1314, 1326, 1328, 1332, 1337, 1348, 1366, 1386, 1394, 1401, 1417; Аквāн-дйв 22, 31, 33, 43, 45, 63, 66, 76, 96, 104—106, 116, 122, 123, 190.
- Фарӯд 528, 635, 654, 664, 666, 678, 731, 774, 920, 929, 1008; Камӯс 47, 60, 71; Ҳақан 733.
- II ريو نيز (Рйв-нйз) 802, 884, 900, 924, 925, 935, 942, 950, 953, 976, 978, 984, 985, 1000, 1004, 1011, 1061, 1065, 1067, 1087, 1096, 1097, 1100, 1102, 1108, 1123, 1137, 1150, 1161, 1162, 1163, 1171, 1172, 1193, 1226, 1236, 1243, 1255, 1260, 1283, 1300, 1303, 1314, 1326, 1328, 1332, 1337, 1348, 1366, 1386, 1394, 1401, 1417; Аквāн-дйв 22, 31, 33, 43, 45, 63, 66, 76, 96, 104—106, 116, 122, 123, 190.
- Фарӯд 1400, 1406, 1410, 1421; Камӯс 50.
- ز
- زابليستان (Забулистан) и زابل (Забул) 802, 884, 900, 924, 925, 935, 942, 950, 953, 976, 978, 984, 985, 1000, 1004, 1011, 1061, 1065, 1067, 1087, 1096, 1097, 1100, 1102, 1108, 1123, 1137, 1150, 1161, 1162, 1163, 1171, 1172, 1193, 1226, 1236, 1243, 1255, 1260, 1283, 1300, 1303, 1314, 1326, 1328, 1332, 1337, 1348, 1366, 1386, 1394, 1401, 1417; Аквāн-дйв 22, 31, 33, 43, 45, 63, 66, 76, 96, 104—106, 116, 122, 123, 190.
- Кай-Ҳусрау 249; Камӯс 484, 600, 676, 778, 1002, 1111, 1465; Ҳақан 163, 1418.
- زال (Зал) 802, 884, 900, 924, 925, 935, 942, 950, 953, 976, 978, 984, 985, 1000, 1004, 1011, 1061, 1065, 1067, 1087, 1096, 1097, 1100, 1102, 1108, 1123, 1137, 1150, 1161, 1162, 1163, 1171, 1172, 1193, 1226, 1236, 1243, 1255, 1260, 1283, 1300, 1303, 1314, 1326, 1328, 1332, 1337, 1348, 1366, 1386, 1394, 1401, 1417; Аквāн-дйв 22, 31, 33, 43, 45, 63, 66, 76, 96, 104—106, 116, 122, 123, 190.
- Кай-Ҳусрау 27, 30, 44, 51; Камӯс 209,

445, 600, 1466; Ҳақан 193, 535, 986, 1410; Акван-дйв 179.

زرस्प (Зарсп)

Кай-Ҳусрау 148; Фаруд 669, 672, 677, 682, 730, 774, 780, 785, 919, 929, 1007; Камус 60, 69.

زره (Зирих)

Камус 167, 170.

زنگه شاوران (Занга-йи Шаваран)

Кай-Ҳусрау 337, 341; Фаруд 481, 518, 569, 575; Камус 88.

I زواره (Завара)

Кай-Ҳусрау 29, 32, 247.

II زواره (Завара)

Ҳақан 193.

س

سام (Сам)

Кай-Ҳусрау 27, 32, 44, 350; Камус 209; Ҳақан 415.

ساوه (Сава)

Ҳақан 584, 589, 592.

سپد کوه (Сapid-кух)

Фаруд 456, 649, 755, 797, 835, 1002, 1235.

سرخس (Сарахс)

Фаруд 1149.

سروش (Суруш)

Акван-дйв 73.

سغد (Сугд)

Кай-Ҳусрау 331; Ҳақан 956.

سقلاب (сақлаб)

Камус 756, 982, 1235, 1376; Ҳақан 226, 474, 532, 560, 570, 580, 795, 864, 866, 940, 1160.

سگسار غرچه (Сагсар-и ғарча)

Камус 757; Ҳақан 281, 389.

سلم (Салм)

Кай-Ҳусрау 373; Ҳақан 999.

سند (Синд)

Ҳақан 226, 838.

سياوش (Сийауш)

Кай-Ҳусрау 54, 82, 112, 222; Фаруд 414, 457, 464, 470, 482, 580, 583, 622, 646, 729, 735, 750, 795, 897, 902, 912, 953, 987, 1004, 1269, 1404, 1511; Камус 121, 141, 537, 694, 843, 1349; Ҳақан 93, 95, 106, 133, 144, 163, 199, 207, 224, 227, 294, 296, 351, 403, 622, 865, 1186; Акван-дйв 181.

سيستان (Сястан)

Кай-Ҳусрау 351; Камус 1006, 1026; Ҳақан 282.

ش

شطرخ (Шитрух)

Камус 335.

شميران شگنی (Шамйран-и шугни)

Камус 759.

شنگل (Шангул)

Камус 756, 769, 930, 1146, 1181; Ҳақан 250, 309, 323, 330, 331, 333, 432, 436, 452, 526, 528, 534, 541, 543, 544, 644.

شهد (Шахд)

Камус 111, 113, 146, 750.

شيدوش (Шайдүш)

Кай-Ҳусрау 303; Фаруд 522, 568; Камус 327, 333, 388, 401, 564, 596, 602, 852; Ҳақан 1039, 1143.

شیده (Шйда)

Ҳақан 1094, 1125, 1169, 1282, 1286, 1288.

ض

ضحاك (Заҳақ)

Ҳақан 1202.

ط

I طوس (Тус)

Кай-Хусрау 35, 41, 61, 137, 149, 158, 377; Фаруд 391, 398, 404, 422, 429, 434, 436, 446, 450, 459, 512, 535, 557, 567, 597, 602, 619, 621, 625, 648, 651, 656, 667, 681, 691, 695, 701, 710, 716, 728, 823, 901, 905, 914, 916, 1072, 1117, 1125, 1217, 1229, 1244, 1255, 1259, 1265, 1299; Кāmус 27, 33, 34, 36, 39, 40, 46, 56, 59, 64, 87, 95, 106, 116, 118, 123, 131, 137, 147, 150, 166, 187, 212, 226, 227, 236, 239, 240, 241, 268, 274, 279, 298, 312, 336, 340, 379, 382, 401, 403, 405, 407, 435, 451, 486, 509, 512, 520, 531, 536, 554, 555, 563, 601, 608, 612, 644, 684, 692, 695, 722, 739, 741, 805, 811, 903, 927, 981, 1030, 1032, 1034, 1049, 1071, 1077, 1098, 1099, 1102, 1105, 1122, 1129, 1142, 1172, 1227, 1231, 1245, 1269, 1270, 1285, 1318, 1319, 1326, 1329, 1333, 1415, 1423; Ҳақан 257, 394, 408, 423, 427, 607, 615, 672, 731, 786, 862, 985, 1002, 1039, 1143, 1162, 1212, 1214, 1248, 1384.

II طوس (Тус)

Фаруд 1149.

ف

فرامرз (Фарамарз)

Кай-Хусрау 29, 32, 45, 247, 262, 342, 348.

فرشيدورد (Фаршидвард)

Фаруд 1336; Кāmус 333, 1019; Ҳақан 110, 246, 1128.

فرطوس چغانی (Фартус-и чағанӣ)

Кāmус 758, 1183, 1329; Ҳақан 389, 711, 1173.

فرغار (Фарғар)

Ҳақан 1086, 1091, 1135, 1145, 1147.

فرنگیس (Фарангис)

Фаруд 1449; Ҳақан 189, 209, 352.

فруд (Фаруд)

Фаруд 380 и далее, 451, 458, 476, 494, 496, 534, 550, 558, 566, 573, 578, 579, 622, 647, 650, 657, 682, 689, 694, 706, 708, 714, 718, 727, 735, 753, 807, 812, 816, 819, 838, 841, 851, 854, 861, 867, 871, 892, 914, 1232, 1236, 1270, 1406, 1655; Кāmус 18, 31, 37, 45.

فرهاد (Фархад)

Кай-Хусрау 328, 525, 568; Ҳақан 1039.

فریبورز (Фарйбурз)

Кай-Хусрау 146, 293; Фаруд 514, 605, 610, 1220, 1254, 1255, 1260, 1280, 1288, 1291, 1297, 1311, 1322, 1323, 1342, 1344, 1354, 1375, 1376, 1378, 1381; Кāmус 679, 683, 968, 972, 985, 989, 1022, 1026, 1035, 1073, 1077, 1172, 1230, 1413; Ҳақан 341, 426, 823, 829, 849, 851, 875, 877, 909, 913, 950, 1143, 1225, 1384, 1387.

فریدون (Фарйдун)

Кай-Хусрау 373; Ҳақан 1202.

ق

قباد (Қубад)

Фаруд 583, 732.

قنوج (Қаннудж)

Кай-Хусрау 351.

ک

کابلستان (Қабулисған) и کابل (Қабул)

Кāmус 676, 778, 1002, 1465.

- کاسه رود (Каса-руд)
Кай-Хусрау 222, 225; Фаруд 936, 938, 987, 1002, 1023, 1186, 1623.
- کافور (Кāфур)
Ҳақан 967, 971, 981, 982, 984.
- کاموس (Кāmус) и کاشانی (Кāmус-и кушāнв)
Фаруд 1655; Кāmус 16, 739, 753, 769, 930, 948, 961, 997, 1010, 1024, 1025, 1062, 1081, 1089, 1091, 1101, 1105, 1146, 1147, 1181, 1183, 1188, 1196, 1205, 1217, 1256, 1307, 1329, 1332, 1360, 1375, 1410, 1419, 1440, 1468, 1472; Ҳақан 5, 6, 12, 14, 26, 37, 44, 48, 74, 159, 276, 280, 314, 389, 390, 438, 584, 586, 588, 688, 736, 742, 807, 915, 931, 1098, 1133, 1173, 1187, 1420.
- کبود (Кабуда)
Фаруд 1035, 1039, 1041, 1043, 1055.
- کشانى (Кушāнв)
Кāmус 1444.
- کشمير (Кашмир)
Кай-Хусрау 344; Кāmус 750.
- کشواد (Кишвād)
Кай-Хусрау 150, 299; Фаруд 527, 1354, 1362; Кāmус 234, 301, 1414.
- کلات (Калāt)
Фаруд 413, 417, 433, 439, 831, 905, 1002, 1235; Кāmус 17, 30.
- کلباد (Калбād)
Кāmус 334, 1030, 1218; Ҳақан 110, 136, 246, 333, 337, 713, 782, 1128.
- کندر (Кундур)
Кāmус 756, 1376; Ҳақан 430, 582.
- کوه گوش (Кӯх-гуш)
Ҳақан 125.
- کيخسرو (Кай-Хусрау) и خسرو (Хусрау)
Кай-Хусрау 1 и далее; 14, 195, 324; Фаруд 462, 645, 901, 988, 1264, 1649; Кāmус 23, 62, 104, 483, 615, 617, 627, 659, 669, 673, 741, 1032, 1189, 1400; Ҳақан 352, 355, 639, 662, 877, 878, 902, 1072, 1080, 1370, 1379, 1388, 1417; Аквāн-дйв 20, 30, 172.
- کيکباد (Кай-Кубād)
Фаруд 624; Кāmус 659.
- کيکاووس (Кай-Кāvус) и کاوس (Кāvус)
Кай-Хусрау 75, 79, 80, 104, 114, 144, 146, 251; Фаруд 514, 623, 1240, 1291, 1322, 1344, 1354, 1400, 1405, 1420, 1451; Кāmус 50, 679, 968, 1022, 1035, 1172, 1230; Ҳақан 823, 825, 851, 875.

ک

- گرازه (Гурāза)
Кай-Хусрау 161, 333; Фаруд 523, 569; Кāmус 332, 388, 603.
- گرسبوز (Гарсйваз)
Ҳақан 103, 295.
- گرشاسپ (Гаршāсп)
Аквāн-дйв 22.
- گروگو (Гургӯ)
Ҳақан 1098.
- گروگين (Гургйн)
Кай-Хусрау 61, 154, 239; Фаруд 568, 913; Кāmус 87, 687, 1327; Ҳақан 342, 1143, 1322, 1384; Аквāн-дйв 23.
- گروگرد (Гирав-гирд)
Фаруд 1028, 1031, 1148.
- گروي (Гурӯй)
Ҳақан 105, 136.
- گستههم (Густехм)
Кай-Хусрау 61, 153, 312, 318; Фаруд 516, 569, 781, 786, 794, 796, 1369, 1394, 1427, 1429; Кāmус 327, 387, 565, 596, 602; Ҳақан 341, 969, 975, 1015, 1039, 1144; Аквāн-дйв 22.
- گودرز (Гударз)
Кай-Хусрау 35, 41, 61, 64, 137, 150, 216, 299, 311, 312; Фаруд 437, 443, 527, 529, 530, 544, 551, 568, 605, 629, 906, 913, 916, 1012, 1163, 1175, 1246, 1256, 1293.

1320, 1335, 1353, 1354, 1367, 1374, 1443;
Камӯс 87, 101, 129, 131, 137, 199, 232,
301, 308, 313, 314, 323, 333, 336, 379,
401, 428, 435, 486, 512, 520, 554, 555,
563, 566, 629, 644, 700, 723, 739, 811,
833, 838, 861, 964, 966, 976, 988, 992,
1073, 1112, 1114, 1118, 1142, 1229; Ҷа-
қан 246, 257, 341, 366, 400, 483, 523,
607, 615, 651, 729, 820, 862, 1002, 1039,
1041, 1143, 1225, 1231, 1320, 1384, 1387,
1389, 1394; Акван-дйв 22.

گهار كهانی (Гахār-и кахāнӣ)

Камӯс 758; Ҷақан 431, 596, 606, 613,
1098.

گیو (Гйв)

Кай-Ҷусрау 35, 41, 61, 64, 183, 216, 227,
230, 301; Фаруд 520, 526, 568, 724, 748,
754, 755, 764, 801, 802, 804, 906, 913, 916,
942, 944, 949, 954, 963, 977, 1012, 1015,
1020, 1059, 1066, 1087, 1098, 1114, 1163,
1178, 1249, 1256, 1320, 1332, 1337, 1353,
1357, 1367, 1384, 1394, 1403, 1411, 1419,
1447, 1454, 1551, 1561, 1571, 1583, 1586,
1587, 1594, 1599; Камӯс 92, 101, 129,
137, 199, 226, 231, 327, 334, 335, 387,
401, 407, 410, 451, 566, 587, 601, 644,
806, 852, 853, 884, 887, 928, 1077, 1088,
1095, 1100, 1129, 1142, 1318, 1333, 1423;
Ҷақан 257, 341, 729, 862, 977, 1031,
1034, 1036, 1039, 1040, 1143, 1144, 1214,
1217, 1248, 1298, 1322, 1384, 1387; Акван-
дйв 23.

ل

لواده (Лавāда)

Кай-Ҷусрау 155.

لپاک (Лаххāk)

Фаруд 1336; Камӯс 333, 491, 493, 495,
1019; Ҷақан 110.

م

ماچين (Мāчйн)

Ҷақан 1339

مازندران (Мазандарāн)

Камӯс 662, 1038; Ҷақан 281, 740, 938,
1193, 1260.

ماي (Май)

Камӯс 1002; Ҷақан 453.

مرغ (Марғ)

Ҷақан 453.

منشور (Маншӯр)

Камӯс 752, 930, 1000, 1146, 1183, 1329;
Ҷақан 130, 250, 644, 711, 915, 1098,
1173, 1187.

منوچهر (Манӯчхр)

Фаруд 1276.

ميلاد (Мйлад)

Кай-Ҷусрау 154; Камӯс 687.

ميم (Мйам)

Фаруд 439, 490, 667; Камӯс 17.

ن

نریمان (Нарймāн)

Кай-Ҷусрау 27.

نستيهن (Настйхан)

Фаруд 1138; Ҷақан 110, 327, 713, 1128.

نوزر (Наузар)

Камӯс 36, 240, 437, 1231, 1415.

نهل (Нахл)

Камӯс 332.

نیرم (Найрам)

Кай-Ҷусрау 350; Ҷақан 254.

نیمروز (Нймрӯз)

Кай-Ҷусрау 24, 344.

و

وهر (Вахр)

Ҷақан 126, 560, 679, 795, 924.

ه	194, 223, 228, 231, 243, 258, 263, 264, 267, 271, 276, 280, 290, 300, 330, 336, 337, 354, 462, 479, 498, 505, 511, 512, 523, 527, 547, 570, 588, 592, 607, 622, 707, 763, 784, 877, 1019, 1085, 1167, 1218, 1319, 1323; Ҳақан 9, 71, 73, 110, 119, 121, 135, 139, 184, 246, 271, 327, 328, 330, 331, 456, 656, 731, 782, 1128, 1247.
هماون (Хамāван)	
Камӯс 450, 497, 500, 526, 529, 628, 647, 785, 804, 873, 931, 994, 1037, 1083.	
هند (Хинд)	
Камӯс 757, 982, 1002, 1235; Ҳақан 226, 325, 433, 478, 532, 795, 838, 864.	
هومان (Хумāн)	
Фарӯд 1341, 1345, 1390; Камӯс 177, 188.	

Т Е К С Т

بیمبر نامه من بر پور زال
 بزابلستان در نباید غنود
 بگویشی که بی تو مبادا سپهر
 که تخت من از تست با رنگ و بوی
 چو نامه بخوانی بزاول³ مپای
 سپهر یلانرا پیاده بدید
 بپرسید رستم ز راه دراز
 گرازان پیامد بدان بارگاه
 همی آفرین خواند بر بخت⁵ او
 کنون آمدم تا چه آراستی
 که جفت تو بادا⁶ مپی و مپی
 بر خویش بز تخت بنشاختش

بدو گفت خسرو بفرخنده فال
 شب و روز باید برفتن چو دود
 درودش ده از ما فراوان بپهر
 چو بر خواند این نامه ما بگوی
 یکی روی بنمای و¹ خیز ایدر² آی
 چو گرگین بفرمان بزاول⁴ رسید
 بنزدیک او رفت و بردش نماز
 تهنمتن چو بشنید فرمان شاه
 به بوسید خاک پی تخت او
 بدو گفت شاهها مرا خواستی
 کمر بستم تا چه فرمان دهی
 چو خسرو ورا دید بنواختش

10

15

20

1 K -- و. оп. 2 K -- اندر 3 VI -- بزابل 4 VI -- بزابل 5 VI -- تخت (без рифмы).

6 K -- بینی

بهر پهلوانان و آزادگان
به بند بلا نیز بسته بودند
بگفت آنکه جستند گردان ز بند
بنوی بکینه میانرا بیست
ز هامون برآورد تا چرخ گرد

بیاوردشان پور کشوادگان
که در جنگ آن دیو خسته بودند
کس آمد بر دیو پولادوند
بخایبند پولاد مر پشت دست
بنتییر دگر عزم آن شیر کرد

5

VI

(خاقان چین, K, VI после б. 1307)

بگیتی ز کس نشنود آفرین
نماید که برگردی ازوی بجان
چه باید بدین دشت این کینه خواست
که دشمن بدید این همه زور دست
بگیتی نبودش دگر خورد و خواب
که آری او است بر زاد مرزد

نبودست پیمان شاهان چنین
بهر کار پیمان چو کردی بدان
چو پیمان شکستن شمارا رواست
شمارا نبایدست پیمان شکست
ز پیمان چو برگشت افراسیاب
چو آری بگفتی از آن بر مگرد

5

VII

(اکوان دیو, K, VI после б. 30)

ز کارآگهان نیز بشنیده بود
جهان گشت ازو پر فغان و غریو
بر آرامنگه کرده بودش یله
بدانستم اکنون تو ایدر مه ایست
که ای نامداران با فر و جاه
ز گردان که بندد کمر بر میان
ز گردان نیامد⁴ پسندش کسی
که باشد بهر کار فریادرس
ز گردان بگرگین میلاد داد

و دیگر که خسرو جهان دیده بود
که آن چشمه¹ بد که اکوان¹ دیو
که چوپان همی² دارد آنجا گله
بچوپان چنین گفت کان گور نیست
وزان پس بگردان چنین³ گفت شاه
گوی باید اکنون چو شیر ژیان
نگه کرد خسرو بهر کس بسی
نشایست جز رستم زال کس
یکی نامه بنوشست پر مهر و داد

5

نماید ز گردان - VI⁴ خیر - K³ کنون - VI² کیوان - VI¹

برآشفت دژخیم ناسازکار
 دگر باره با رستم زال گفت
 بیانداز و این مغفر تیره رنگ
 دگر پوشم و پیشش آیم دمان
 ره آب گردان بدین جوی نیست
 تو نیز اینکه داری همیدون بدار
 گرانمایه پولاد با پهلووان
 فرو کوفت بر رستم و یال و برز
 بدان یال و خفتان پولاد بر
 بکشستی پدید آید از مرد مرد
 بکشستی ببندیم هر دو میان
 بگیرییم هر دو دوال کمر
 نه بر گردد آزرده از کارزار
 بزخم دلیران نه پایدار
 چه سودست هم سر ببند آوری
 که تا چنبر از یال بیرون کنی
 چو کشتی نیارم گرفتن کیم
 رخ دیو از بیم او گشته رخس
 یکی سخت پیمان فگندند بن
 بچنگ دلیران پرخاشجوی
 زمانی بر آسودنی دم زدند

چو تیغش برستم نیامد بکار
 غمی گشت پولاد از آن یال و سفنت
 که این مردری بمر و خفتان جنگ
 سلیح دگر پوش تا من همان
 چنین گفت رستم که این روی نیست
 نگردانم این آلت کارزار
 بگشتند بار دگر هر دوان
 در آمد دگر باره پولاد و گرز
 نیامدش گرز گران کارگر
 بدو گفت فولاد جنگی نبرد
 گرت رای بیند چو شیر زیان
 بکشستی بگردیم با یکدگر
 بدان تا کرا بر دهد روزگار
 بدو گفت کای دیو ناسازکار
 همی همچو روباه بنند آوری
 بکشستی همی بند و افسون کنی
 که گفتت که من مرد جنگی نیم
 بگفت و فرود آمد از پشت رخس
 برین بر نهادند یکسر سخن
 که یاری نیاید کس از هر دو روی
 و زان پس ز اسبان فرود آمدند

V

(VI после б. 1281, خاقان چین)

فریبرز با او یل شیرگیر
 چو سیل دمان کاید از کارزار (так)
 همان بستگانرا بهم در زدند
 ریودند آن بستگانرا چو شیر

یکی تاختن کرد گودرز پیر
 سپاهی پس پشت او پیشمار
 بلشکرگه مرد دیو آمدند
 رسیدند از ایشان سپاه دلیر

III

(خاقان چین) K, VI после б. 1275)

ز کیمنه بروی اندر آورده روی
 ز الماسی با چاره و رنگ و بند
 پر از خون شده دیورا زوجگر
 بران دیو دژخیم ناپایدار
 براشفت و با رستم زال گفت
 بیانداز و این جوشن تیره رنگ
 دگر پوشم و پیشست آیم دمان
 ره آب گردان درین جوی نیست
 تو نیز آنکه داری همیدون بدار
 گرانمایه فولاد با پهلوان
 بران بمر و خفتن فولادسر
 بکشستی پدید آید از مرد
 بگیرییم هر دو دوال کمر
 که بر گردد از راه و از کارزار
 یکی سخت پیمان فگندند بن
 نخواهند یاری و فریادرس
 زمانی پیاده همی دم زدند

بگفت این و بایگدگر جنگجوی
 یکی خنجر آورد پولادوند
 به بمر بیان برنبد کارگر
 سلیج تهمتن نیامد بکار
 غمی گشت پولاد از آن یال و سفت
 که این مردی خود و خفتن جنگ
 سلیج دگر پوش تا من همان
 چنین گفت رستم که این روی نیست
 نگردانم این آلت کارزار
 بگشتند بایگدگر هر دوان
 نیامد سلیج گوان کارگر
 بدو گفت پولاد جنگی نبرد
 بکشستی بگردیم یک با دگر
 بدان تا کراپر دهد روزگار
 برین برنهادند یکسر سخن
 که ناید ز لشکر یکی یار کس
 بگفتند و زاسمان فرود آمدند

5

10

15

IV

(خاقان چین) I, IV после б. 1275)

که از گرد گردان چه داری گزند
 پیاده شو ای دیو و زنهار خواه
 کنزین گرز ناید بمن برگزند
 ز کیمنه بروی اندر آورده روی
 ز الماسی ساینده باریک بند
 پر از خون شده دیورا زوجگر

چنین گفت رستم بپولادوند
 دو دستت نتابد عنان سپاه
 چنین پاسخ آورد پولادوند
 بدین سان همی دوگو جنگجوی
 یکی خنجر انداخت پولادوند
 بمر بیان برنبد کارگر

5

چه آباد و ویران همه زان اوست
 پسندیده ام شاه را جفت ماه
 بجفتی² فریبرز باید ترا
 بگفت من و رای شه بگروی
 غمی بود و⁴ پاسخ نمی داد باز
 ز شرم پسر پاسخ او نداد
 که ای⁵ بر سر مهتران انجمن
 بجای سیاوش درخورد نیست
 بتوران⁶ بکشتمند مردم کشان
 ز بهر فریبرز خواهد همال⁷
 گره بست گوئی مرا بر زبان
 بفرمان او بست باید کمر
 برافروخت رخ چون گل اندر بهار
 برین بر نیامد فراوان درنگ
 که تا کرد مر ماه را جفت شاه
 نبشتمند خطی بآیین خویش
 بکردند و بستند عهد استوار
 ز کیخسرو و رستم آزاد گشت
 یکی خلعت و تاج نو ساختش
 بروز چه هارم برآراست کار
 سوی دشت⁹ شد با دلاور گوان
 فروزان چو بر آسمان اختری

از ایران دو بهره بفرمان اوست
 بدستوری رای¹ و فرمان شاه
 چه گوئی پسندیده آید ترا
 همان به که گفتار من بشنوی
 شه بانوان تا زمانی³ دراز
 همی زد بلب هرزمان سردباد
 وزان پس چنین گفت با پیلتن
 بایران اگر چه چنو مرد نیست
 دریغ سیاوش رد را چندان
 چه گویم که خواهند پور زال
 و لیکن ز گفتارت ای پهلوان
 چه فرماید اکنون شه نامور
 بران رام شد مادر شه ریزار
 میان بست رستم بدان کار تنگ
 بیاسود⁸ ازان پهلوان سپاه
 بخواندند موبد بدان کار پیش
 فریبرز را با فرنیگس یار
 وزان پس فریبرز داماد گشت
 همان پایه و جاه بفراختش
 سه روز اندر آن کار شد روزگار
 چو این کرده شد رستم پهلوان
 فریبرز شد پیش با لشکری

50

55

60

65

سواران - I⁶ توئی - IV⁵ بوده - VI⁴ زمان - VI³ بجفت - IV² راه - I, IV¹
 کوه - VI⁹ نپاسود - VI⁸؛ برآسود - IV⁸ 66, 57, 58 on. - I⁷

- 25 تو دانی که مارا بدو راه¹ نیست² وگر چه بود آنچه آن³ بود نیست⁴
 بگویم ورا گر ز من بشنود
 برفتند هر دو بنزدیک ماه
 بمادر چنین گفت پس شهریار
 بهر نیک و بدها پناهم تویی
 ز تو نیست پوشیده کار سپاه
 که چندین⁵ بزرگان ایران زمین
 بایران ز شیون بهر خانۀ
 فرستاده خواهم سپاهی کنون
 فریبرز باشد سپهکش⁶ براه
 چنین رای بیند همی پور زال
 چه بینی بدین در چه فرمان دهی
 ز خسرو چو بشنید مادر سخن
 نهانی همی بود با تاب و خشم⁷
 که با رستم روی آزار نیست
 چو خواهنده رستم بود بی گمان
 وزان پس گو پیلتن پهلوان
 سر بانوانی⁸ و زیبای تاج
 فراوان ستودش گو پیلتن
 ز پاکی بگوهر ستوده تننت
 اگر بشنوی پند و اندرز من
 جوان کی شکمید ز جفت جوان
 که مرد از برای زنانند و زن
- 30
 35
 40
 45

— IV, VI⁵ بود و هست — I⁴ کو — I, VI³ هست — I² روی — VI¹ زرای — I¹
 تو افسانۀ — VI⁸ بتوران — IV, VI⁷ که چندان — VI⁶ ز چندان — IV⁶ کوشش و رزم
 — IV¹⁸ با آب چشم — I, VI¹² مهی و بهی — IV, VI¹¹ و — IV¹⁰ سپهبد — VI⁹
 خویشتن — I¹⁵ ایدر ز من — VI¹⁴ پهلوانی

که بیادا ز یزدان ترا آفرین
 فرازنده گردان بگـرزت کلاه
 سزوار تخت و کلاه و نگین
 ز یک تخم و بنیاد و یک گوهرم¹
 مرا زبید ای گرد گردنفرز
 برین برنهی بر سر من کلاه
 برآرم من این را چنان کت هواست
 بدو گفت کای خسرو نامدار⁴
 کزان بر فرازی⁵ سر از چرخ و ماه
 که آن هست نیکو بر هوشیار⁷
 جهان بهره مندست و هم نیکخواه⁸
 چنو کسی نباشد ز شهزادگان
 نه بینم کسی نیز همتای اوی
 که جای برادر کند خواستار
 ببندد شود نزد ایرانیان
 کسی¹⁰ کو شناسد همی رنج اوی
 چنان چون بود ماه با آفتاب
 کجا اندر اینست امید بهی
 ازان¹¹ پر خرد مهتر نامجوی
 برستم چنین گفت کان نامدار
 زمانه ورا زیر پی بسپرد
 که بادی همه ساله با فرهی

مگر با تو ای پهلوان زمین
 که هستی تو پشت و پناه سپاه
 بدان ای سرافراز ایران زمین
 سببش را در برادر منم
 زنی کز سیاوش بماندست² باز
 سزد گر بگویی تو این را³ بشاه
 بدو گفت رستم که فرمان تراست
 دل پیلتن شد بر شهریار
 یکی حاجتی دارم اکنون بشاه
 بخواهم چو فرمان⁶ دهد شهریار
 چنین گفت رستم که از فرّ شاه
 فریبرز کاوسی از آزادگان
 همان با هنرمندی و رای اوی
 یکی آرزو دارد از شهریار
 کجا چون بیکن برادر میان
 نگهبان کاخ و در⁹ گنج اوی
 نباشد بجز دخت افراسیاب
 ازین داد مر شاه را آگهی
 چو بشنید خسرو چنین گفتگوی
 بران کار دستور شد شهریار
 هر آنکس که از رای تو بگذرد
 نیاید ز گفتار تو جز بهی

5

10

15

20

VI-4 تو این را بگوئی - IV-3 ماندست - VI-2 بنیاد و گوهر منم - IV, VI-1
 IV-7 (явная описка) چو مان - IV-6 برتر ایی - IV-5 که او بود نیکو بر شهریار
 VI-6b. 11, 12 оп. نیکو تر و نامدار - IV, VI-8
 رسیده زهرکس بتو بار مهر * چو گردون بهر کسی گشاده دو چهر
 ازو - VI-11 بسی - IV-10 درو - I-9

ملحقات

I

(کاموسی کشانی, I, IV, VI после б. 304)

چرا تیره کردی تو روشن روان
مگردان زبان زین مرا¹ پیش و کم
ز گفتار تو نیز خسته شوند
چه دانی که پیروز دشمن بود
دل و تیغ و اخترش سالار ماست
مگو هیچ بامهتران زین سخن
نمینی همی روز گرد و نبرد³
سخن گفت ازین باره بدگمان⁵
چو بر غرم فیروز گردد پلنگ
نیابد ز ما کس بجان⁶ زینهار

بدو گفت گودرز کای پهلوان
ز دشمن نگر دل نداری دژم
که گردان ما دل شکسته شوند
اگر اختر شاه روشن بود
که دادار نیکی دهش یار ماست
تو ای پهلوان هیچ دل بد مکن
بدو گفت طوسی جهان دیده² مرد
و دیگر که هومان بتوران⁴ زبان
که فیروز گردیم فردا بچنگ
بر آریم ازیشان سراسر دمار

5

10

II

(کاموسی کشانی, I, IV, VI, T после б. 687)

بزن خواستن فریبرز فرنگیس مادر کیخسرو

خداوند گوپال و خفتان² و رخش
نیارم بکس گفتن اندر جهان

فریبرز گفت ای یل تاج بخش
یکی آرزو دارم اندر نهان

روز کز—IV³ بدو گفت طوسی ای جهان دیده—IV, VI² زین اجر—VI¹ زاندرین—IV¹
—VI⁷ کاین—VI⁶ پهلوان—VI⁵ بتوری—IV, VI⁴ روز و گرد نبرد—VI² ز دو نبرد
شمشیر

ز گسترده‌دنیها و از تخت عاج
بنزدیک رستم فرستاد شاه
یک امروز با ما⁴ بیاید بدن
بمورد و بپیمود چندی⁵ نمید
دو فرسنگ با او بشد شهریار
چو با راه رستم هم‌آواز گشت
جهان پاک بر مهر⁹ او گشت راست
برین گونه گردد همی چرخ پیر
چو این داستان سر بسر بشنوی

ز دیما و دینار¹ و پیروزه² تاج³
که این هدیه با خویشتن بر براه
وزان پس ترا⁶ رای رفتن زدن
بشبیگیر جز رای رفتن ندید
بپدرود کردن گرفتیش کنار
سپهدار⁷ ایران ازو⁸ باز گشت
همی داشت¹⁰ گیتی برانسان که خواست
گاهی چون کمانست و گاهی چو تیر¹¹
از اکوان سوی کین بیژن شوی¹²

¹ K, I, IV, VI — همی ² I, IV — هم ³ I, IV — б. оп. ⁴ VI — می ⁵ K, I, IV, VI — همی ⁶ I, IV — هم ⁷ I — سپهدار ⁸ K, I, IV, VI — جاییکه ⁹ K — دست ¹⁰ K, I, IV, VI — همی گشت ¹¹ K — доб.: ¹² K, I, IV, VI — б. оп.; Б — ما

برین کار اکوان سخن شد بسر *
ابا رستم پهلوی پر هنر
کنون رزم بیژن بگویم که چیست *
کزان رزم یکسر بیاید گریست
I — доб.:

ازین کار اکوان سخن شد بسر *
ابا پهلوان رستم پره‌نر
تمامی بگفتم ز اکوان دیو *
بفرمان یزدان کیهان خدیو
کنون زین سپس رزم بیژن بود *
بجنگ گرازانش رفتن بود
همی رزم بیژن بگویم که چیست *
کزان رزم یکسر بیاید گریست
برین گونه گردد همی چرخ پیر *
گاهی چون کمانست و گاهی چو تیر
IV — доб.:

ازین کار اکوان سخن شد بسر *
ابا پهلوان رستم پره‌نر
تمامی بگفتم ز اکوان دیو *
بفرمان یزدان کیهان خدیو
کنون زین سپس رزم بیژن بود *
بنزد گرازانش رفتن بود
VI — доб.:

برین کار اکوان سخن شد بسر *
که چون بود با رستم نامور
ازین پس بگرگین و بیژن رود *
که رستم ز تورانش باز آورد
کنون رزم بیژن بگویم که چیست *
کزان رزم یکسر بیاید گریست
و إذا فرغت من قصة اکوان فاستمع لقصة بیژن بن جیو و ما¹²
جری علیه و ما اذتهی أمره الیه

برو بر نبخشود² دشمن نه دوست
 دهـن³ پر ز دندانهای گراز⁴
 تنش را نشایست کزندن نگاه
 همه دشت ازو شد چو دریای خون
 چو باران ازو خون شد⁷ اندر هوا
 چو بنهاد جام⁸ آفرین بر⁹ گرفت
 کسی این شگفتی بگیتی ندید¹²
 بمردی و بالا و دیدار اوی
 ندادی¹⁶ مرا بهره از داد و مهر
 که¹⁸ هزمان¹⁹ بدو دیو و پیل اشکرم²⁰
 ز اکوان²³ و ز بزم کردند یاد
 که پیروز و شادان²⁵ شود باز جای
 چنین آرزو را نشاید نهفت
 بیاید همی²⁶ کینه را کرد ساز
 نشاید چنین خوار کردن یله²⁸
 گرانمایه چیزی³⁰ که بودش نهان³¹
 بزر بافته جامه شاه پنج³⁴
 پرستندگان نیز با طوق³⁵ زر³⁶

چو خنجر¹ بدرید بر تنش پوست
 سرش چون سر پیل و مویشی دراز
 دو چشمش کبود⁵ و لبانش سیاه
 170 بدان زور و آن تن⁶ نباشد هیون
 سرش کردم از تن بخنجر جدا
 ازو مانند کیخسرو اندر شگفت
 بران¹⁰ کو چنان¹¹ پهلوان آفرید
 که¹³ مردم بود¹⁴ خود بکردار اوی
 175 همی گفت اگر¹⁵ کردگار سپهر
 نبود بگیتی چنین کهترم¹⁷
 دو هفته بران²¹ گونه بودند²² شاد
 سه دیگر تهمتین چنین²⁴ کرد رای
 مرا بویه زال سامست گفت
 180 شوم زود و آیم بدرگاه باز
 که کین سیاوش به پیل²⁷ و گله
 در²⁹ گنج بگشاد شاه جهان
 بیاورد ده جام گوهر³² ز گنج³³
 غلامان رومی بزین کمر

1 K, I, VI — چو شمشیر — IV; 2 IV — доб. نه 3 K, I, IV — دهان 4 K —
 زورمندی — VI 6 VI — سپید — I, IV, VI 5 I, IV, VI — K — далее бб. 169, 170 и 171 оп. دندانها چون گراز
 7 I, IV — ازو خون همیرفت — 8 ل — خوان 9 IV — در 10 K, VI — بدان 11 I, IV — چنین
 12 K, VI — شنید و ندید 13 ل — کی 14 IV — چنین 15 ل — گور
 16 IV — بدادی 17 K, VI — چاکرم 18 ل — کی 19 VI — مردم 20 VI — اشکرم 21 K, I, IV,
 VI — بدان 22 K, I — خوردند 23 K, I, VI — بگماز — IV; پیکار — 24 K, I, IV — چنان 25 K —
 26 ل — доб.: 27 K, I, IV, VI — اسب 28 ل — доб.: 29 ل — سر 30 K, I, IV — گوهر 31 Б — сокращенный перевод бб. 182—186 стоит до перевода
 32 K — جامی 33 I, IV — جامی 34 I, IV — چند کی 35 VI — تاج 36 I, IV — б. оп. 37 I, IV — جامی 38 I, IV — جامی 39 I, IV — جامی 40 I, IV — جامی 41 I, IV — جامی 42 I, IV — جامی 43 I, IV — جامی 44 I, IV — جامی 45 I, IV — جامی 46 I, IV — جامی 47 I, IV — جامی 48 I, IV — جامی 49 I, IV — جامی 50 I, IV — جامی 51 I, IV — جامی 52 I, IV — جامی 53 I, IV — جامی 54 I, IV — جامی 55 I, IV — جامی 56 I, IV — جامی 57 I, IV — جامی 58 I, IV — جامی 59 I, IV — جامی 60 I, IV — جامی 61 I, IV — جامی 62 I, IV — جامی 63 I, IV — جامی 64 I, IV — جامی 65 I, IV — جامی 66 I, IV — جامی 67 I, IV — جامی 68 I, IV — جامی 69 I, IV — جامی 70 I, IV — جامی 71 I, IV — جامی 72 I, IV — جامی 73 I, IV — جامی 74 I, IV — جامی 75 I, IV — جامی 76 I, IV — جامی 77 I, IV — جامی 78 I, IV — جامی 79 I, IV — جامی 80 I, IV — جامی 81 I, IV — جامی 82 I, IV — جامی 83 I, IV — جامی 84 I, IV — جامی 85 I, IV — جامی 86 I, IV — جامی 87 I, IV — جامی 88 I, IV — جامی 89 I, IV — جامی 90 I, IV — جامی 91 I, IV — جامی 92 I, IV — جامی 93 I, IV — جامی 94 I, IV — جامی 95 I, IV — جامی 96 I, IV — جامی 97 I, IV — جامی 98 I, IV — جامی 99 I, IV — جامی 100 I, IV — جامی

درفش شهنشاه¹ با کزّ نای
 چو رستم درفش جهاندار⁴ شاه
 فرود آمد و خاک را داد بومی
 سر سرکشان رستم⁸ تاج بخش
 وز انجا بایوان¹⁰ شاه آمدند
 به¹¹ ایرانیمان بر گله بخش کرد
 فرستاد پیلان بر پیل شاه
 بیک¹⁶ هفته ایوان بیماراستند
 همی¹⁷ رستم آن¹⁸ داستان بر گشاد
 که گوری ندیدم بخوبی چنوی
 بمردند با ژنده² پیل و درای³
 نگه کرد کامد⁵ پذیره بره
 خروش سپاه آمد و بوق⁶ و کوس⁷
 بفرمود تا بر نشینند برخش⁹
 گشاده دل و نیک خواه آمدند
 نشست تن¹² خویشتن¹³ رخس کرد
 که بز شیر پیلان بگیرند¹⁴ راه¹⁵
 می و رود و رامشگران خواستند
 وز¹⁹ اکوان همی کرد بر شاه یاد
 بدان سرفرازی²⁰ و آن رنگ و بوی

¹ I, IV — سپهدار ² K — و زنگ ³ VI — б. оп.; K, I, IV — доб.:

پذیره شدندش دمادم سپاه * بدان شادمانی جهاندار شاه
 B — آمد⁶ و آمد⁵ VI — سر افراز⁴ K, I, IV — فاستقبلوه بالكوسات و الدبادب —
 K — доб.:

نهادش سر نامور را بخاک * همی گفت ای خسرو تا بناک
 به پیش یکی بنده کمتری * پذیره نیاید چو تو مهتری
 کمینه یکی بنده کهران * منم شاه را از نژاد کیان
 برو آفرین کرد خسرو بمهر * که با تیغ تو یار بادا سپهر
 ندارد زمانه چو تو نیز یاد * همیشه بدی جان ما از تو شاد
 پیاده شدندش ز لشکر سران * شهنشاه بر زمین بیفشارد ران
 I, IV, VI — доб.:

پیاده شدندش ز لشکر سران * شهنشاه بر زمین بیفشارد ران
⁸ K, I — مهتر ⁹ I, IV — доб.:

تهدمتن برخش اندر آمد چو کوه * روان گشت و با او روان شد گروه
 VI — نشست از در — نشستنگه —¹² K, VI — بر —¹¹ I, IV, VI — بمیدان —¹⁰ I, IV —
 بران —¹⁵ VI — که با شیر پیلان بگیرند — I, IV — پیل و شیران بگیرند —¹⁴ Л — خودمان
 این —¹⁸ I, IV, VI — همی —¹⁷ K — چویک — I, IV — یکی —¹⁶ K, VI — گونه کاورد بودش بره
 بدان پیل و آن کتف —²⁰ I, IV — ز —¹⁹ K, I, IV —

ز اسپان و چوپان نشانی ندید
 همه اسپ یک بر دگر¹ بر گذشت
 پدید آمد از دور پیدا نشان²
 بدو باز گفت آن شگفتی که دید⁴
 ز ما⁵ کشت بسیار و اندر گذشت⁶
 که تنها بچنگ⁸ آمد این کینه جوی⁹
 که این کار بر ما گذشت از مزیح
 که یک تن سوی ما گراید بخون¹²
 بتیغ او براند ز خون آسیا¹³
 نشاید¹⁵ چنین کار کردن یله
 پس¹⁶ رستم اندر گرفتند راه¹⁷
 ز بازو برون کرد و آمد دمان
 چه تیر از کمان و چه پولاد تیغ
 بگرز¹⁹ اندر آمد ز شمشیر²⁰ شیر
 همی چاک چاک آمد از خود و ترگ²¹
 غمی شد سپهدار²³ و بنمود پشت
 شدند آن سپاه از جهان نا امید

چو نزدیک آن مرغزاران رسید
 یکایک خروشیدن آمد ز دشت
 ز خاک پی رخش بر سرکشان
 چو چوپان بر شاه توران³ رسید
 که تنها گله برد رستم ز دشت
 ز ترکان بر آمد یکی⁷ گفت و گوی
 ببايد کشیدن¹⁰ یکایک¹¹ سلیح
 چنین زار گشتیم و خوار و زبون
 همی بفرگند نام مردی ز ما
 همی بگذرانند بیک تن گله¹⁴
 سپهدار با چار پیل و سپاه
 چو گشتند نزدیک رستم کمان
 بریشان ببارید چون ژاله میغ
 چو افکنده شد شست مرد¹⁸ دلیر
 همی گرز بارید همچون تگرگ
 ازیشان چهل مرد دیگر²² بکشت
 ازو بستند آن چار پیل سپید

115

120

125

¹ K, I, IV, VI — همی اسب بر یکدیگر ² I, IV — доб.:

شتابان همی تاخت چوپان پیر * سراسیمه و زار و خسته به تیر
 بگفت آن شگفتی — I, IV, VI; بگفت این شگفتی بدو هرچه دید — K⁴ ترکان — VI³
 VI — доб.: زهر آنچه بدید

بدو گفت چوپان که ای شهریار * انوشه بزی شاد و به روزگار
 I, IV, VI — بسی⁷ خود در گذشت — I, IV; پس بر گذشت — K⁶ سپه — K⁵
 گراید — K¹² سراسر — VI¹¹ بپوشید باید — I, IV¹⁰ آن جنگجوی — K, VI⁹ بدشت
 همی ننگ این بگذرد بر گله — K, I, IV, VI¹⁴ — б. оп. ¹³ K, I, IV, VI بر ما بخون
 ز گرز — J¹⁹ گرد — I, VI¹⁸ 111—121 не переведены. ¹⁷ Б — бб. ¹⁶ VI — سوی ¹⁵ VI — نماید
 ز چهل دیگر از نامداران — K, I, IV²² — б. оп. ²¹ K, I, IV, VI — بکردار — K, VI; ز شمشیر — J²⁰
 جهاندار — K, VI²³ چهل مرد دیگر ازیشان — VI

بشمشیر بر نام یزدان بخواند
 سرآسیمه از خواب سر بر کشید^۳
 بر اسپ^۴ سرافرازشان بر نشانند
 بدان تا که باشد^۵ چنین بدگمان
 بنزدیک چندین سوار آمدن
 که برپشت رستم^۷ بدرند^۶ چرم
 سبک تیغ تیز^۹ از میان بر کشید
 که من رستم پور دستان سام
 چو چوپان چنان دید نمود پشت^{۱۰}

گله هر کجا دید^۱ یکسر^۲ براند
 گله دار چون بانگ اسبان شنید
 سواران که بودند با او بخواند
 گرفتند هر کس کمنند و کمان
 که یارد بدین مرغزار آمدن
 پس اندر سواران برفتند^۸ گرم
 چو رستم شتابندگانرا بدید
 بغرید چون شیر و بر گفت نام
 بشمشیر از ایشان دو بهره بکشت

100

105

* *

بدیدار اسپ آمد افراسیاب^{۱۱}
 بران دشت و آن آب کردی یله
 رسیدند^{۱۲} تازان بران^{۱۳} مرغزار^{۱۴}
 بدان تا کند بر دل اندیشه کم^{۱۵}

چو باد از شگفتی هم اندر شتاب
 بجایی که هر سال چوپان گله
 خود و دو هزار از یل نامدار
 ابا باده و رود و گردان بهم

110

نشد آسیمه در خواب و سر در کشید-^۳ دیگر-^۲ K آن کجا بود-^۱ K, I, IV, VI
 گرفتند-^۶ VI باجد (?) -^۵ IV باسب-^۴ K شد آسیمه از خواب و سر برکشید-^۳ K
 کین-^۹ I, IV بدزد-^۸ K, IV که از شیر جنگی-^۷ I, IV; که بر پشت شیران-^۶ K, VI
^{۱۰} K, I, IV - доб.:

گریزان و رستم پس اندر دمان * بیازو فگنده بزه بر کمان
 VI - доб. тот же б. и после него доб.:

یکایک برفتند چون بیمشان * چو دیدند ازو دست برد نشان
^{۱۱} K, I, IV - доб. б. 111 текста; VI - доб. б. 111 текста и после него доб.:

شتابان همی رفت با سرکشان * پی رخس دید آنجا نشان (?)
 همیگفت هر کس که اینجا نی است * برایی کجا جویمار و نی است
 بدیشان چنین گفت افراسیاب * نباید که بخت اندر آید بخواب
 ازیشان شما را نباید شدن * هم اینجا ای ما را نباید بدن
^{۱۲} VI - доб. ^{۱۳} VI - دران ^{۱۴} K, I, IV - б. оп. ^{۱۵} K, I, IV, VI - б. оп., см. разночтение

к б. 108.

- 80 نهنگان که¹ کردند آهنگ اوی بدست چپ و پای² کرد آشنه بکارش³ نیامد زمانی درنگ اگر ماندی کس بمردی پپای⁴ و لیکن چنیمست گردنده دهر ز دریا بمردی به یکسو کشید⁵ 85 ستایش گرفت آفریننده را بر آسود و بگشاد بند¹⁰ میان کمند و سلیحش چو بفرگند نم بدان چشمه آمد کجا خفته بود 90 نمد رخس رخشان بران¹⁴ مرغزار بر آشفت و بر داشت زین و لگام پیاده همی رفت جوین شکار همه بییشه و¹⁶ آبهای روان گلهدار اسپان افراسیاب 95 دمان رخس بر مادیانان¹⁷ چو دیو چو رستم بدیدش کیانی کمند بمالیدش از گرد و زین بر نهاد لگامش بسر بر¹⁹ زد و بر نشست
- بموندند سر گشته از چنگ اوی بدیگر ز دشمن همی جست راه چنیم باشد آن کو بود مرد جنگ پی او زمانه نمردی ز جای⁶ گهی نوش یابند از⁸ گاه زهر بر آمد بهامون و خشکی بدید رهانیده⁹ از بد تن⁹ بنده را بر چشمه بنهاد بر بیان زره را¹¹ بپوشید¹² شپیر دژم بران¹³ دیو بدگوهر آشفته بود جهانجوی شد تند با روزگار بشد بر پی رخس تا گاه شام¹⁵ به پیش اندر آمد یکی مرغزار بهر جای دراج و قمری نوان به بیسه درون سر نهاده بخواب میان گله بر کشیده غریو بیفرگند¹⁸ و سرش اندر آمد به بند ز یزدان نیکی دهش کرد یاد بران تیز شمشیر بنهاد دست

Б — перевод; 1 K — (?); 2 K — (?); 3 K, IV, VI — ز; 4 K, IV, VI — ز; 5 K, IV, VI — ز; 6 K, I, IV, VI — 82—84 отсутствует; 7 VI — 84; 8 K, IV, VI — (K, IV — без рифмы); 9 VI — 84; 10 K, I, IV, VI — 84; 11 K, VI — 84; 12 I — 84; 13 K, I, IV, VI — 84; 14 K, I, IV, VI — 84; 15 K, I, IV — 84; 16 K, I, IV, VI — 84; 17 K, I, IV, VI — 84; 18 K, I, IV, VI — 84; 19 K, I, IV, VI — 84.

چنیم است رسم سرای درشت * گهی پشت زین و گهی زین پیشت در-¹⁹ K, I, IV-¹⁹ درافگند-^{VI} و پینداخت-¹⁸ I, IV-¹⁸ باباداپایان-¹⁷ I, IV-¹⁷ بدو اندرون-¹⁶ K-¹⁶

همه واژگونه بود کار دیو
چنین داد پاسخ که دانای چین
که در آب هر کو بر آیدش² هوش
بزاری هم ایدر بماند⁴ بجای
بکوهم بینداز⁷ تا ببر⁸ و شیر
ز رستم چو بشنید اکوان دیو
بجایی بغواهم فگندنت گفت
بدریای ژرف¹² اندر انداختش
همان کز هوا سوی دریا رسید

که فریادرس باد گیهان خدیو¹
یکی داستانی زدست اندرین
به مینو روانش نه بیند³ سروش
خرامش نیاید⁵ بدیگر سرای⁶
به بینند چنگال مرد دلیر
بر آورد بر سوی دریا⁹ غریو
که اندر دو گیتی بمانی¹⁰ نهفت¹¹
ز کینه خور¹³ ماهیان ساختش¹⁴
سبک تیغ تیز¹⁵ از میان بر کشید

کنون با من این دیو وارون ستیز *
یکی چاره باید کنون ساختن *
بکوه افگند تا شوم ریزریز
که رایش بآب آید انداختن
1 K - 6. op.; VI - доб.:

رهایی بود ز آب دریا مگر *
نیاید که این دیو واژون ستیز *
یکی چاره باید کنون ساختن *
که رایش بآب آید انداختن
فأفکر رستم، و قال فی نفسہ: إن طرحنی فی الجبال
و المواضع الوعرة تطایرت أوصالی و تقطعت أعضائی. و الماء أسلم. لكن إن قلت له اذفنی
فی البحر یخالفنی و لا یرمینی إلا علی الجبال و فی المخارم و الشعاب. و علم أنه یعمل
بماند - I, IV⁴ نمیند روانش - K, I, IV, VI³ بر آورد - L² بصد ما یختاره فی ذلک
I - доб.:⁶ نباشد - I; نماید - L⁵ بزاری روانش

بدریا نباید که اندازیم *
کفن سینۀ ماهیان سازیم
IV - доб.:

بدریا به آید که اندازم *
کفن سینۀ ماهیان سازم
K -¹⁰ بر سان دریا - K⁹ پیل - L⁸ بکوهم بر انداز - I, VI; بکوه اندر انداز - K, IV⁷
I, IV -¹¹ نیابی - IV; بیابی - I; نباشی
چو گفت این سخن دیو وارونه خوی *
زدست آنگهی رستم جنگجوی
VI -

هنوز از هنر نامجویی همی *
وزین در سخن باز گویی همی
چنان چون شنیدش دگر - T¹⁴ (сп. б. 69 текста).
کفن سینۀ - L, I, IV¹³ جب (?) - IV¹²
کین - K¹⁵ ساختش

غمی شد قهمتن¹ چو بیدار شد
 چو رستم بجنبید بر خویشتن
 یکی آرزو کن که تا از هوا
 سوی آبت اندازم ار سوی کوه
 چو رستم بگفتار او بنگرید
 چنین گفت با خویشتن پیلتن
 گر اندازم گفت بر کوهسار
 بدریا به آید که اندازم
 و گر گویم اورا¹¹ بدریا¹² فگن

سر پر خرد پر ز پیکار شد²
 بدو³ گفت اکوان که ای پیلتن⁴
 کجات آید⁵ افگندن اکنون هوا⁶
 کجا خواهی افتاد دور از گروه⁷
 هوا⁸ در کف دیو واژونه دید
 که بُد نامبردار هر انجمن⁹
 تن و استخوانم نیاید بکار
 کفن سینۀ ماهیمان سازدم¹⁰
 بکوه افگند بدگهر اهرمن¹³

65

70

بجنبید و سر پر ز—² K (метр нарушен). شد رستم—³ IV; گشت رستم—⁴ K, I, VI;
 K—⁵ доб.; و بیماری شد

چنین گفت رستم که دیو پلید * یکی دام چونین مرا گسترید
 دریغا دل و زور و این یال من * همان زخم شمشیر و گوپال من
 جهانی ازین کار گردد خراب * بر آید همه کام افراسیاب
 نه گورز ماند نه خسرو نه طوس * نه تخت و کلاه و نه پیل و نه کوس
 بد آمد جهانرا ازین کار من * چنین تیره گون گشت بازار من
 که خواهد ازین دیو وارونه کین * کس اورا نیابد همانا چنین
 VI—⁶ доб.:

چنین گفت با خویشتن کای دریغ * که شد آفتابم کنون زیر میغ
 نیایست خفتن چنین بی نوا * که تا پیش من نامدی این بلا

چنین—⁴ VI—⁵ доб.; K, I, IV, VI—⁶

بر آرم یـکـی آرزو زان تو * پس آنگه بر آرم ز بن جان تو
 VI—⁷ ترا—⁸ IV, VI; اکنون فگندن ترا—⁹ K کجا باید—¹⁰ K, IV, VI

بکوه افگنمت این زمان یا بآب * بمین تا کدامت به آید صواب
 L—⁶ 67 стоит после б. 68 текста; که در کارم اکنون چو آمد شکن—⁹ VI جهان—⁸ K, I, IV, VI;
 K, I, IV—⁶ б. оп.; L—⁶ доб.:

کزین بد رهایی بیابم بجان * مگر یار باشد خدای زمان
 ز کام نهنگان—¹³ K در آیم—¹² K و لکین چو گویم—¹¹ VI I, IV—¹⁰ бб. 69—71 оп.

K—⁶ доб.; بسازم کفن

- 45 بدانست رستم که آن¹ نیست گور
جز اکوان دیو این³ نشاید بدن
بشمشیر باید کنون چاره کرد
ز دانا شنیدم که این جای اوست
همانگه پدید آمد از دشت باز⁹
50 کمان را بزه کرد و از باد اسپ
همان کو کمان کیان¹¹ در کشید
همی تاخت اسپ اندران پهن دشت
بآبش گرفت آرزو هم بنان¹⁵
چو بگرفتیش از آب روشن شتاب
55 فرود آمد و رخسرا آب داد
کمندش بمازوی و بمر بیان
ز زین کیانیش¹⁸ بگشاد تنگ
چراگاه رخس²¹ آمد و جای خواب
بدانچایگه خفت و²⁴ خوابش ربود²⁵
60 چو اکوانش از دور خفته بدید
زمین گرد بمرید و بر داشتش
- ابا او کنون چاره باید² نه زور
ببایستش⁴ از باد تیغی زدن
دوانیدن خون بران چرم⁵ زرد
که گفتند⁶ بستاند از گور⁷ پوست⁸
سپهبد بر انگیخت آن تندباز¹⁰
بمنداخت تیری چو آذرگشسپ
دگر باره شد گور ازو¹² ناپدید
چو سه¹³ روز و سه¹³ شب برو¹⁴ بر گذشت
سر از خواب بر کوهه زین زنان
به پیش آمدش چشمه چون گلاب
هم از ماندگی چشم را خواب داد
بپوشیده و¹⁶ تنگ بسته میان¹⁷
به بالین نهاد آن جناح¹⁹ خدنگ²⁰
نمدزین بر افگند²² بر²³ پیش آب
که از رنج وز تاختن مانده بود²⁶
یکی باد شد تا بر او رسید²⁷
ز هامون بگردون بر²⁸ افراشتش

¹ I, ⁶ روی - IV; ² K, I - زرز; ³ I, IV - بمایدش; ⁴ VI - آن; ⁵ او - VI; ⁶ I, IV - ⁶ 48 стоит перед б. 47 текста; Б - перевод бб. 47 и 48 отсутствует. ⁷ IV - (?) از آواز; ⁸ K, I, IV, VI - ⁸ 48; ⁹ VI - چون تندباد; ¹⁰ K - ¹⁰ 48; ¹¹ VI - چون کمان کیان; ¹² K, I, IV, VI - ¹² 48; ¹³ K - ¹³ 48; ¹⁴ K - ¹⁴ 48; ¹⁵ I, IV - ¹⁵ 48; ¹⁶ K, VI - ¹⁶ 48; ¹⁷ I, IV - ¹⁷ 48; ¹⁸ K, VI - ¹⁸ 48; ¹⁹ K, VI - ¹⁹ 48; ²⁰ K, VI - ²⁰ 48; ²¹ K, VI - ²¹ 48; ²² K - ²² 48; ²³ I, IV, VI - ²³ 48; ²⁴ VI - ²⁴ 48; ²⁵ VI - ²⁵ 48; ²⁶ K, I, IV - ²⁶ 48; ²⁷ B - ²⁷ 48; ²⁸ VI - ²⁸ 48

ورا چار گرزست آن دست و پای^۳
 همی بفرگند^۴ یال اسپان ز هم^۵
 که بر نگذرد گور ز^۶ اسپی بزور^۷
 به پیگار بر خویشتن سنج نیز
 مگر باشد آهرمن^۸ کینه جوی
 نترسد پرستنده تخت تو
 ز شمشیر تیزم نیاید^{۱۰} رها
 کمندی بدست ازدهایی بزیر
 وزانسو^{۱۱} گذر داشت گور^{۱۲} یله
 همی کرد بر گرد اسپان شکار
 چو باد شمالی برو بر گذشت
 بچرم اندرون زشت پتیاره بود
 چو تنگ اندر آمد دگر شد برای
 بیاید گرفتتن^{۱۵} بخت کمند
 بدین^{۱۷} سانش زنده برم^{۱۸} نزد شاه^{۱۹}
 همی^{۲۰} خواست کارد سرش را^{۲۱} بپند
 شد از چشم او در زمان^{۲۲} ناپدید^{۲۳}

سمندی^۱ بزرگست^۲ گویوی بجای
 یکی نره شنیرست گویوی درم
 بدانست خسرو که آن نیست گور
 برستم چنین گفت کین رنج نیز
 برو خویشتن را نگه دار ازوی
 چنین گفت رستم که با بخت تو
 نه دیو و نه شیر و نه نر ازدها^۹
 بیرون شد بنخچیر چون نره شیر
 بدشتی کجا داشت چوپان گله
 سه روزش همی جست در^{۱۳} مرغزار
 چهارم بدیدش گرازان بدشت
 درخشنده ز زمین یکی باره بود
 بر انگیخت رخس دلور^{۱۴} ز جای
 چنین گفت کین را نیاید فگند
 نشایدش^{۱۶} کردن بخنجر تباه
 بینداخت رستم کیانی کمند
 چو گور دلور کمندش بدید

30

35

40

بگردی سزین و بنیروی پای - K^۳ بلندست - K, I, IV, VI^۲ سمند - IV, VI^۱
 بگردی سرین و بدست و بپای - I, IV, VI^۴ بر کند - VI^۵ 29. стоит после
 6. 25 текста. K, IV, VI - از^۶ K, VI - доб. эпизод - поездка Гургина в Забулистан за Рустамом (см. прил. VII; в обеих рук. по 21 бб. - соответствует бб. 32-58 T); см. разночтения к б. 22
 текста (только рук. K и VI, дающие интерполяцию, не упоминают Рустама).
 آهرمنی - I^۸
 نیاید ز شمشیر تیزم - K^{۱۰} ز دیو و ز شیر و ز نر ازدها - K, I, IV^۹ این آهرمن - VI
 اسب - J^{۱۴} ازان - I, IV^{۱۳} شیر - IV^{۱۲}; دیو - K, VI^{۱۲} بدانجا - I, IV^{۱۱}; کزانسو - VI^{۱۱} K,
 نیایدش - K, I, IV, VI^{۱۶} گرفتش - K^{۱۵} فنور الرخش - B; رستم تگاور - I, IV^{۱۴}; دلور
 I -^{۲۱} چنان - VI^{۲۰} برین سان برم من بنزدیک شاه - K^{۱۹} بود - VI^{۱۸} برین - I, IV^{۱۷}
 IV - доб.:^{۲۳} ناگهان - K, I, IV, VI^{۲۲} کاردش سر را
 چو باد از خم خام رستم بجست * بخایید رستم همه پشت دست

پرسشش برین یاد بنیاد کن
 هم اویست بر نیک و بد رهنمای
 ندارد کسسی آلت داوری
 نخست از خود³ اندازه باید گرفت
 همی نو نمایدت⁵ هر روز مهر⁶
 که دهقان همی گوید از باستان⁷
 بدانش گراید بدین نگرود
 شود⁹ رام و کوته کند¹⁰ داوری
 گر ایدونک باشد¹¹ سخن دلپذیر¹²
 که یکروز کیخسرو از بامداد
 بزرگان نشستند با شهریار
 چو برزین¹⁵ گرشاسپ از تخم جم
 چو گرگین¹⁶ و خرداد فرخنده رای¹⁷
 بیامد بدرگاه چوپان ز دشت¹⁹
 چو شیر²⁰ که از بند گردد یله²¹
 سپهرش بزآب²² گویی بشست
 ز مشک سیه تا بدنبال اوی

نخست از جهان آفرین یاد کن
 کزویست گردون گردان پپای
 جهان پر شگفتست چون بنگری
 که جانت¹ شگفتست و تن هم² شگفت
 دگر آنک این گرد⁴ گردان سپهر
 15 نیاشی بدین گفته همداستان
 خردمند کین⁸ داستان بشنود
 و لیکن چو معنیش یاد آوری
 تو بشنو ز گفتار دهقان پیر
 سخن گوی دهقان چنین کرد یاد
 20 بیماراست گلشن بسان بهار¹³
 چو گودرز و چون رستم¹⁴ و گسته هم
 چو گیو و چو رهام کار آزمای
 چو از روز یک¹⁸ ساعت اندر گذشت
 25 که گوری پدید آمد اندر گله
 همان رنگ خورشید دارد درست
 یکی²³ بر کشیده خط از یال اوی

و دیگر که - K, I, IV, VI - تو - VI - هم تن - IV - هم رو - I - روان پر - K -
 کش - IV - 8. Б - бб. 1-15 не переведены. 7. چهار - I, IV, VI - 6. نمایست - VI - 5. بر سرت
 12. I - на полях доб. 17 бб. اگر چه نباشد - K, I, IV, VI - 11. شود - I, IV - 10. شوم - IV - 9
 другим почерком. 13. K, VI - چو باغ بهار - 14. K, VI - زنگه - B - جوهرز و - B - رستم و طوسی و
 K - доб.: 17. K - نیکوی نمای - 17. K - оп. و - IV - 16. و - I, IV, VI - доб. 15. جپو و غیرهم

چو پیروز و فرهاد و شنطوسی و طوسی * چو بیژن که بر شیر کردی فسوسی
 18. K - نه 19. I, IV - доб.:

بشد پیش خسرو زمین بوسه داد * چنین گفت با شاه فرخ نژاد
 IV - далее бб. 25 и 26 оп. 20. I, VI - دیوی; B - آسد 21. K - доб.:

یکی نره شیرست گویی بدم * همی بگسلد یال اسپان ز هم
 22. I, IV - آب 23. IV - همی

داستان اکوان دیو

ستایش گزین¹ تا چه اندر خورد²
که چون باید اورا ستودن توان
به بیچارگان بر بماید گریست
روان و خرد را جزین راه نیست⁶
بپویم⁷ براهی که گویی مپوی⁸
نگنجد همی در دلت با خرد¹⁰
بنا گفتن و گفتن او¹² یکپیست
نیاید به بن هر گز¹⁵ این گفت و گوی¹⁶
همی¹⁷ بس بزرگ آیدت خویشتن
سرای جز این¹⁸ باشد آرام تو

تو بر کردگار روان و خرد
ببین ای خردمند روشن روان
همه دانش ما³ به بیچارگیست
تو خستو⁴ شو آنرا⁵ که هست و یکپیست
ایا فلسفه دان بسیارگوی
ترا هرچ بر چشم سر⁹ بگذرد
سخن هرچ بایست¹¹ توحید نیست
تو گر¹³ سخته شو سخن سخته¹⁴ گوی
بیک دم زدن رستی از جان و تن
همی بگذرد بر تو ایام تو

5

10

¹ I — نما ² K — вместо этого б.:

کنون رزم اکوان ز من گوش دار * که چون بود با رستم نامدار
هزاران درود و هزاران سلام * ز ما بر محمد علیه السلام
نپویم — ⁷ K, I, IV ⁶ K — б. оп. همی دان تو اورا — ⁵ I, IV خوشتر — ⁴ VI من — ³ Л
بپوی — ⁸ K, I, IV بر — ⁹ K, I, IV, VI ¹⁰ K, I, IV — б. 6 стоит после б. 7 текста;
ایزد — ¹² T گویم — VI زمان هست — K از باب — ¹¹ Л ^{VI} — б. 6 стоит после б. 8 текста.
نیایدت — I, IV, VI و گر نه بپرهیز از — ¹⁵ K راه سنجیده — ¹⁴ K, I, IV, VI اگر — ¹³ VI
سرای دگر — ¹⁸ VI چرا — ¹⁷ VI ¹⁶ VI — б. 6. стоит перед б. 7 текста. هر گز خود

- 1405 ازین پهلوان چشم بد دور باد
همی¹ بود یک هفته² با می بدست
سخنهای رستم بنای و برود
تهمتین بیک⁴ ماه نزدیک شاه
ازان⁵ پس چنین گفت با شهریار
1410 جهاندار بادانش و نیکخوست
در گنج بگشاد شاه جنهان
ز یاقوت وز⁷ تاج و انگشتری
پرستار با افسر و گوشوار
طبقاتهای زرین پر از مشک و عود
1415 برو بافته گوهر شاهوار¹³
بنزد تهمتین فرستاد شاه
چو خسرو غمی شد ز راه دراز
ورا کرد پدرو و ز¹⁵ ایران برفت
سراسر جهان گشت بر شاه راست
1420 سر آوردم این رزم کاموس نیز
گر از داستان یک سخن کم بدی
دلش شادمان شد²¹ ز پولادوند
- همه زندگانیش در سور باد
ازو شادمان تاج و تخت و نشست³
بگفتند بر پهلوانی سرود
همی بود با جام در پیشگاه
که ای⁶ پرهیز نامور تاجدار
ولیکن مرا چهر زال آرزوست
ز پرمایه چیزی که بودش نهان
ز دینار وز⁸ جامه ششتری⁹
همان جعدمویان سیمین عذار¹⁰
دو¹¹ نعلین زرین و زرین¹² عمود
چنان چون بود در خور شهریار¹⁴
دو منزل همی رفت با او براه
فرود آمد و برود رستم نهماز
سوی زابلستان¹⁶ خرامید¹⁷ گفت
همی گشت¹⁸ گیتی بران سان که خواست
درازست و کم نیست زو¹⁹ یک پشپز
روان مرا جای²⁰ ماقم بدی
که بفزود بر بند پولاد بند

66. IV - تخت نشست - I; تخت و جای نشست - K³ ماه - VI² چنین - I, IV¹
1406, 1407 и 1408 стоят после б. 1410. K, VI⁴ یکی - K, I, IV, VI⁵ وزان - L⁶
کای - L⁶ جامه بربری - VI; زولو بربری - I, IV⁹ و از - K, I, IV, VI⁸ و از - K, I, VI⁷
IV - زجفتی - K, I, VI¹² چو - L¹¹ صد اسپ و صد اشتر بزین و بیمار - K, I, IV, VI¹⁰
پدرو از - I¹⁵. (нет рифмы). شاهوار - K¹⁴ بدان جامها گوهر شاهوار - K, VI¹³ جفت
درازست و نفتاد - K, I, IV, VI¹⁹ همی راند - K, VI¹⁸ و L-доб. ¹⁷ زاولستان - I, VI¹⁶
هم - K²¹ جان - IV²⁰ ازو

نشستند با نامداران نیو
 ازان² رنج و پیگار توران سپاه³
 سخنها درازست زین⁵ کارزار⁶
 پس آنگاه ازین کار پرسی درست
 که نهار بودی همانا براه
 بپرسش گرفت از کران تا کران
 ز کشتی واز¹¹ تابداده کمند
 ز مادر نژاید چو رستم سوار¹⁴
 ز چنگ درازش¹⁶ نیابد¹⁷ رها¹⁸
 بویژه²⁰ برین شیردل نامدار
 ز کشتی و نیرنگ وز رنگ و بند²¹
 همان جنگ و پیگار و کین جستنش
 برآمد ز گردان دیوان خروش
 برآمد بناگاه زو یک غریو
 همی بند جاننش ز رستم بکفت
 که گفتی ز ایوان²⁴ برآورد سر²⁵
 قوی پیر و بیدار و²⁷ روشن روان²⁸
 نگه داردش²⁹ گردش روزگار

فریبرز و گودرز و رهام و گیو
 سخن گفت¹ کیخسرو از رزمگاه
 بدو⁴ گفت گودرز کای شهریار
 می و جام⁷ و آرام باید نخست
 نهادند خون⁸ و بخندید شاه
 بخوان بر می آورد و⁹ رامشگران¹⁰
 ز افراسیاب و ز پولادوند
 بدو¹² گفت گودرز کای شهریار¹³
 اگر دیو پیش آید¹⁵ از اژدها
 هزار افرین باد بر شهریار¹⁹
 بگفت آنچ کرد او بپولادوند
 ز افگندن دیو وز کشتنش
 چو افتاد بر خاک زو رفت هوش
 چو آمد بهوش آن سرافراز دیو
 همانکه درآمد باسپ و برفت
 چنان شاد شد زان²² سخن تاجور²³
 چنین داد پاسخ که ای²⁶ پهلوان
 کسی کشی خرد باشد آموزگار

1 K, VI — پیرسید — 2 K, I, IV — وزان — 3 VI — سخنها همی کردشان خواستار — 4 I, IV — پس — 5 K, I, IV — ازین — 6 VI — بار و — 7 K — همه جام — 8 IV — جام — 9 IV — نامدار — 10 VI — دگر — 11 VI — وز — 12 VI — آورد وز لشکران — 13 VI — از خون می آورد — 14 K — misra op.; VI — شیر — 15 I, IV — چو رستم نژاید ز مادر سوار — 16 VI — نباشد — 17 IV — نباشد — 18 K — б. оп. — 19 K — misra op. — 20 I, IV — بخاصه — 21 K, I, IV, VI — چو گل گشت — 22 K — زایران — 23 K — شهریار — 24 I, IV — زین — 25 K — 26 I, IV, VI — 27 K — 28 VI — پیر دانای دولت جوان — 29 K, I — داردش از — IV — دارد این — 29 K, I —

VI — доб.; زبکیوان برافراخت سر — VI — رویش بوقت بهار
 ننگنچید در خویشستن شهریار * چو گل گشت رویش بوقت بهار
 پیر دانای دولت جوان — VI — 28 قوی باش و بیدار و — I, IV — شیر پندار — K — 27 کای — J — 26
 داردش از — IV — دارد این — K, I — 29

- تبییره برآمد ز هر جای و نای¹
 همه روی³ پیل از کران تا کران
 ز⁵ افسر سر پیلیمان پرنگار
 بسی⁶ زعفران و درم ریختند⁷ 1375
 همه شهر آوای رامشگران
 چنان بد جهانرا ز شادی و داد
 تهمتن چو تاج سرافراز دید
 فرود آمد و برد پیشش نماز
 گرفتش باغوش در شاه تنگ 1380
 همی¹² آفرین خواند شاه جهان
 بفرمود تا پیلتن برنشست
 همی گفت چندین چرا ماندی¹⁴
 چو طوسی و فریبرز و گودرز و گیو
 ز ره سوی ایوان شاه آمدند 1385
 نشست از بر تخت زر¹⁹ شهریار
- چو شاه جهان اندر آمد ز جای²
 پر از مشک بود و می و زعفران⁴
 ز گوش اندر آویخته گوشوار
 زیر مشک و عنبر همی بیختند⁸
 نشسته ز هر سو کران تا کران⁹
 که گیتی روانرا دوامست و شاد¹⁰
 جهانی¹¹ سراسر پرآواز دید
 بپرسید خسرو ز راه دراز
 چنین تا برآمد زمانی درنگ
 بران نامور موبد و پهلوان¹³
 گرفته همه راه دستش بدست
 که بر ماهمی آتش¹⁵ افشاندی¹⁶
 چو رهام و گرگین و گردان نیو¹⁷
 بدان نامور بارگاه آمدند¹⁸
 بنزدیک او رستم نامداز

۱ I, IV — ب. оп. ۲ I, IV — б. оп. ۳ I, IV — ب. оп. ۴ K, VI —

۵ K, VI — از ۶ K — می و ۷ VI — به پی ۸ I — ب. оп. ۹ I, IV — б. оп. ۱۰ K, VI —
 I, IV — б. оп. ۱۱ K, VI — جهانرا ۱۲ VI — بسی ۱۳ K, VI — مهان ۱۴ K — مانده ۱۵ K, I, IV, VI — که بر ما ز مهر آتش ۱۶ K — افشاند ۱۷ K, VI — گردان نیو ۱۸ K, VI — перед этим
 доб.:

نید هیچ جا خالی از رود و می * همه شادمانی ز دیدار کی
 I, IV — б. оп. ۱۱ K, VI — جهانرا ۱۲ VI — بسی ۱۳ K, VI — مهان ۱۴ K — مانده ۱۵ K, I, IV, VI — که بر ما ز مهر آتش ۱۶ K — افشاند ۱۷ K, VI — گردان نیو ۱۸ K, VI — перед этим
 доб.:

بشه گفت رستم که ما یک زمان * نبودیم بی تو بدل شادمان
 I, IV — этот и следующие два бб. оп. ۱۸ K, VI — перед этим
 доб.:

پس شاه ایران همی راندند * ز برشان همی گوهر افشاندند
 ۱۹ K — بر

- 1360 نشان خواست از شاه توران سپاه
نشان‌ی نیامد ز افراسیاب¹
شتر یافت چندان و چندان گله
ز توران سپه بر نهاده⁴ رخت
خروش آمد و ناله⁷ گاودم⁷
- 1365 سوی شهر ایران نهادند روی
چو آگاهی آمد ز رستم بشاه
از ایران تمیره برآمد بابر
یکی شادمانی بد اندر جهان
دل شاه شد چون بهشت برین
- 1370 بفرمود تا پیل بردند پیشی
جهانی بآیین¹⁵ شد آراسته¹⁶
ز هر سو بچستند بی‌راه و راه
نه بر کوه و دریا نه بر خشک و آب²
که از بارگی شد سپه بی‌گله³
سلیح گرانمایه و تاج⁵ و تخت⁶
جرمی برکشیدند و روپینه خم⁸
سپاهی بران⁹ گونه با رنگ و بوی¹⁰
خروش آمد از شهر وز بارگاه¹¹
که آمد خداوند گوپال و بپر¹²
خنیده میان کهن و مهان¹³
همی خواند¹⁴ بر کردگار آفرین
بجنبید کیخسرو از جای خویش
می و رود و رامشگر و خواسته¹⁷

کوه و هامون — K, VI² ندادند بر خشک و آب — I, IV¹; ندادند از افراسیاب — K, VI¹
K — доб.:³ نه آگاهی آمد از افراسیاب — I, IV; نه بر دشت و آب

بسی گنج و درها پدید آوردید * ز توران همه سوی ایران کشید
همه جشن‌گاه و هم ایوان اوی * بویران‌ی آن نهادند روی
همه شهر آباد اورا بسوخت * جهانی ز آتش همی بر فروخت
K, VI — доб.:⁶ گنج — K, I, IV⁵ بر نهادند — K; و — L — доб.⁴

بسی گنج‌هارا بچست و نیافت * خود و لشکرش سوی ایران شتافت
K, VI — доб.:¹⁰ برین — VI⁹ روپینه خم — I, IV; زندی درای — K, VI⁸ کوه نای — K, VI⁷
وزانجا فرستاد گردی براه * که شد تازیان تا بنزدیک شاه
که آمد سپاه و سپهبد دمان * که باشد بدیدار شه شادمان
K — باز گردیدن رستم از ترکستان — L; доб. заголовки: L — و باز از بارگاه — I, VI¹¹; و بازارگاه — K¹¹
باز گشتن رستم بایران — I; باز گشتن رستم بایران بفتح و پذیره شدن شه کیخسرو
باز گشتن رستم از توران — VI; باز آمدن رستم با ایرانیان بایران بفیروزی — IV; بفیروزی
K, ¹⁵ کرد — K¹⁴ میان کهن و میان مهان — I, IV, VI¹³ گبر — IV¹² بفتح و فیروزی
رامشگران خواسته — I, IV; رامشگران خواستند — K, VI¹⁷ بیماراستند — K, VI¹⁶ بآدین — VI

- 1340 سپاه اندرآمد بپیش سپاه
 همتن باواز گفت آن زمان
 بکوشید و شمشیر و گرز آورد
 پلنگ آن زمان پیچد از کین خویش
 سپه سرپسر³ نعره برداشتند
 چنان شد در و دشت آوردگاه
 1345 برفتند یک بهره⁵ زنهار خواه
 شد از بی شبانی رمه⁶ تال و مال
 چنین گفت رستم که کشتن بسست
 زمانی همی بار زهر⁹ آورد
 1350 همه جامه رزم بیرون کنیید
 چه بندی دل اندر¹¹ سرای سپنج¹²
 زمانی چو آهن آید بچنگ
 بی آزاری و جام می¹⁶ بزرگزین
 بخور آنچ داری و انده مخور
 میازار کسرا ز بهره درم
 1355 بچست¹⁸ اندران دشت چیزی که بود
 سراسر فرستاد نزدیک²⁰ شاه
 وزان بهره²² خویشتن برگرفت
 ببخشید دیگر همه بر سپاه

روی - K⁵ همی - K, VI⁴ یکسره - VI³ هنرهای بالا بزیر - IV² مانند - VI¹
 ز ما هر زمان - I, IV⁸ کتف - VI⁷ رمه بیشبان گشته و - VI⁶ زرمه بی شبانی همه - K⁶
 بندیید - I, IV¹¹ I - мисра оп.¹⁰ زمینی که هر بار زهر - I, IV⁹ (нет рифмы); I, IV⁹ زهر بار - K⁹
 که دارد گهی شاد - VI¹⁴ سرشرا ز پای - K¹⁴ بهی - IV¹³ سپنجی سرای - K¹² دل در
 - K, I, IV, VI¹⁶ آب و رنگ - VI¹⁵ زهر آورده رنگ - K¹⁵ I - мисра оп.¹⁵ زو گاهی برنج
 - K, VI¹⁹ ببخشید - K¹⁹ زخمست - I, VI¹⁸ Л, I, VI¹⁸ 1354 و 1355 оп. - K, I, IV, VI¹⁷ 66. خامشی
 پیل - K²¹ فرستاد بهری بنزدیک - K²⁰ ز سیم و زر و جامه - I, IV²⁰ ز دینار وز گوهر
 وزو - K²² تاج و کلاه - VI²² تپخ کلاه - IV²² زو سپاه

هوارا چو ابر بهاران کنند
 جهانجوی رهام و گرگین نیو
 جهانرا بخنجر همی سوختند
 که بی‌تخت و بی‌گنج و نام بلند¹
 چرا کرد باید همی رزم یاد
 ز رستم همی بند³ جانش بکفت
 که شد روی گیتی⁴ چو دریای آب
 نشاید درین کشور⁵ ایمن⁶ نشست
 بخستی دل ما بپیکار تیز⁸
 بشد دیو پولاد و لشکر براند
 فزونست برگستوان¹² سوار
 زمین پر ز خون و¹⁸ هوا پر ز تیر
 سپاه اندرآمد همه همگروه
 چنین جنگ و پیکار و چندین غریو
 تو با¹⁶ ویژگان سوی دریا¹⁷ بران¹⁸
 همی¹⁹ دست ازان رزم کوتاه دید
 جز از²³ رفتن از پیش او²⁴ رای نیست
 گر ایدونک گنجد کسی در زمین²⁷
 سوی چین و ماچین خرامید²⁹ تفت

بفرمود تا تیر باران کنند
 ز یک دست بیژن ز یک دست گیو
 تو گفندی که آتش برافروختند
 بلشکر چنین گفت پولادوند
 چرا سر همی داد باید بباد 1325
 سپه را² بپیش اندرآنگند و رفت
 چنین گفت پیران بافراسیاب
 نگفتم که با رستم شوم دست
 ز خون جوانی که بد ناگریز⁷
 چه باشی که⁹ با تو کس اندر¹⁰ نماند 1330
 همانا ز¹¹ ایرانیمان صد هزار
 بپیش اندرون رستم شیرگیر
 ز دریا و دشت و ز هامون¹⁴ و کوه
 چو مردم نماند آزمودیم دیو
 سپه را چنین¹⁵ صف کشیده بمان 1335
 سپهبد چنان کرد کو راه دید
 چو²⁰ رستم بیامد²¹ مرا²² پای نیست
 بپاید شدن²⁵ تا بدان روی²⁶ چین
 درفشش بماندند²⁸ و او خود برفت

کشور — K, I, IV — 4. بود — IV — 3. سپهبد — VI — 2. که بر تخت و بر گنج نام بلند — I — 1.
 بد زان ناگزیر — I; ناگزیر — K, VI — 7. درین کشور ایمن نشاید — VI — 6. برین بوم — K, I, IV — 5.
 — VI — 6; کز — K — 11. ایدر — K, VI — 10. چو — VI — 9. بپیکار تیر — K, I, VI — 8. زان گزیر — IV —
 I — از دریا و از دشت و هامون — K — 14. دشمن — K, VI — 13. و — Л — 13. وز — IV, VI — 12. که
 66. 1335 — K, I, IV, VI — 18. توران — VI — 17. خودو — I, IV — 16. همه — K, VI — 15. دشت و بیابان
 1336 и стоят после б. 1338. همه — K, VI — 19. که — Л — 21. بیاید — I — 21. بیاید — K, I, IV, VI — 22.
 — K, I, IV, VI — 26. بیاید رفتن — K — 25. رفتن ایدر ترا — K — 14. بجز — K, I, IV, VI — 23.
 و — Л — доб. 29. بجا ماند — K, VI — 28. گنجی خود اندر زمین — K, I, IV, VI — 27.

- وزان پس بیازید چون¹ شیر چنگ
 بگردن برآورد و زد بر زمین 1310
 خروشی برآمد ز⁴ ایران سپاه
 با بر اندرآمد دم کز نای
 که پولاوندست بیجان شده
 گمان برد رستم که پولادوند
 برخشی دلیر اندرآورد پای 1315
 چو پیش صف آمدیل شیرگیر
 گریزان بشد پیش افراسیاب
 بغفت از بر خاک تیره دراز
 تهمتن چو پولادرا زنده دید
 دلش تنگ تر گشت و¹⁴ لشکر براند 1320

1 VI — بر 2 I, IV — доб.:

یکی زور بنمود و پولادوند * بسان چناری ز جا بر بکند
 صنج و زخم درای — I, IV; صنج و هندی درای — K, VI⁵ به — IV; از — K, I⁴ کرد — K³
 6 I, IV — б. оп.; K, VI — доб.:

ز تن دور ماندش روان و توان * بدو خیره شد پهلوان جهان
 همی کرد رستم بهر سو نگاه * همی دون بتوران و ایران سپاه
 7 K, I, IV, VI — بر 8 I, IV — بند و بر پای بند — I, IV, VI — доб.:

همی استخوان تنش بگسلید * رخ او شده راست چون شنبلید
 9 K — доб.:

ز خاک اندرآمد بر پشت زمین * تو گفستی همی درنوردد زمین
 10 K, VI — از آن — K, I, IV¹² شده — I, IV¹¹ پر ز تاب — I, IV; سرش پر ز تاب — K¹⁰
 обратный порядок мисра; VI — доб.:

همه خرد در تن شده استخوان * چنان خسته از بیم رستم روان
 14 K, VI — و оп. 15 VI — доб.:

ز شست خدنگ افکنان خاست جوش * کمان گوشها گشت هم راز گوش
 جهان پر ز زنبور شد تیزپر * خدنگین تن و آهنین نیمشتر
 همیگفت هر آنکس درین پهن دشت * ز بس پیر و پیمان که برهم گذشت
 مگر کرس و دال بشتافتند * پر اندر پر یکدگر بافتند

- 1295 ننگه کرد پیمکار دو پپیل مسست¹
 بپولاد گفت ای سرافراز شیر³
 بخنجر جگرگاه اورا بکاف⁵
 ننگه کرد گیو اندر افراسیاب
 برانگیخت اسپ و برآمد⁷ دمان
 برستم چنین گفت کای¹⁰ جنگجوی
 1300 ننگه کن که پیمان¹¹ افراسیاب
 بیآمد همی دل بیافروزدش¹³
 بدو¹⁵ گفت رستم که جنگی منم
 شمارا چرا بیم آید¹⁷ همی
 1305 اگر نیستان²⁰ جنگرا زور و دست²¹
 گر ایدونک این جادوی بی خرد²³
 شمارا ز پیمان شکستن چه پاک
 من²⁶ اکنون سر دیو پولادوند

خروشان چو رعد - K² دو پپیل و شیر - VI؛ دو مرد شیر - I, IV؛ کمشت (?) - K¹
 4 K, سوار دلیر - K, VI³ خروشان چو رعد آن دو گرد دلیر - I, IV, VI؛ بهاران بدشت
 IV - 8 بیامد - K, I, IV, VI⁷ شیر مردان - VI⁶ او بر شکاف - K, I, IV, VI⁵ تو - VI
 بپیمان - VI؛ بکردار - I, IV؛ بپیمان که - K¹¹ ای - K¹⁰ یکزمان - VI⁹ همان
 همی - K, I, IV, VI¹⁴ تا دل افروزدش - I, IV؛ بزافروزدش - K, VI¹³ چه روز - VI¹²
 15 VI - 16 Перед б. доб.: K - چنین

چنین گفت رستم که بر روی خاک * نترسم... (?) ز یزدان پاک
 I, IV -

چو بشنید گفتار او نره شیر * چنین داد پاسخ بگرد دلیر
 20 K, I, IV - باشد؛ باشد - I, IV - K¹⁹ چنین - K, I, IV, VI¹⁸ باشد؛ باشد - I, IV - K¹⁷
 22 I, IV - اگر نیست آن مردی و زور دست - VI؛ زور دست - K, I²¹ وگر نیست این
 25 VI - обратный - VI²⁵ چو - VI²⁴ که - IV²⁴ چو افراسیاب ان رد بی خرد - VI²³ چه باید
 IV - 27 I - بلند؛ ز اجر بلند - I²⁷ هم - K, I, IV, VI²⁶ هم - K, I, IV, VI²⁶ доб. приложение VI. K и VI - доб. приложение VI. K, I, IV, VI - 6. стоит после б. 1304. بز چرخ بلند

دو گرد سرافراز و دو جنگجوی¹
 بیماری نیاید کسی کینه خواه
 ستاره نظاره بران³ جنگ بود
 برآویختند آن دو ششیر دژم
 گرفتند دو جنگی دوال کمر⁶
 یکی باد سرد از جگر برکشید
 که خوانی ورا⁷ رستم دیوبند
 بخاک اندرآرد سر دیو گرد
 مکن خیره با چرخ گردان¹¹ ستیز
 که شد مغز من زین سخن پرشتاب¹²
 بکشتی همی چون کند دست بند¹³
 نه این بود با او بپیش سپاه
 نیاید ز دست تو پیگار¹⁶ نغز
 که عیب آورد برتوبر عیب خواه
 برآشفقت و شد با پسر بدگمان¹⁷
 ازین مرد بدخواه یابد گزند
 ترا از هنرها زیانست و بس
 برآوردگاه دو مرد دلیر

بکشتی گرفتن نهادند روی
 بپیمان که از هر دو روی² سپاه
 میان سپه نیم فرسنگ بود
 چو⁴ پولادوند و تهمتن بهم
 1280 همی دست سودند یک با دگر⁵
 چو شپده بر و یال رستم بدید
 پدر را چنین گفت کین زورمند
 بدین برز بالا و این⁸ دست برد⁹
 1285 نیمینی ز گردان¹⁰ ما جز گریز
 چنین گفت با شپده افراسیاب
 برو تا بمینی که پولادوند
 چنین گفت شپده که پیمان¹⁴ شاه
 چو پیمان شکن باشی و تیره¹⁵ مغز
 تو این آب روشن مگردان سپاه
 1290 بدشنام بگشاد خسرو زبان
 بدو گفت اگر¹⁸ دیو پولادوند
 نماید بدین¹⁹ رزمگه زنده کس
 عنان برگرایید و آمد²⁰ چو شیر

¹ K, I, IV—دو کینه جوی—VI; ² K, I, IV, VI—رویه ³ I, VI—دوب. ⁴ K, I, IV, VI—بدان ⁵ K, IV, VI—با یکدگر—I; ⁶ K, I, IV, VI—هم اکتون بدین—I, IV; ⁷ Л, K—همی ⁸ K, VI—آن و زور و آن ⁹ Л—دست و برد ¹⁰ K, VI—مردان ¹¹ K—جنگ مردان ¹² VI—در شتاب ¹³ I, IV—دوب.:

بترکی بیاموز و راهش نمای * مگر پیشلتن را درآرد ز پای
 بگویش که چون او بزیر آوری * بشمشیر کن زان سپس داوری
 ز پیکار تو کار—I, IV; ¹⁶ K, VI—کار—¹⁵ K, I, VI—تیز—IV; ¹⁴ VI—فرمان ¹⁷ VI—شپده—¹⁸ IV ¹⁹ K, I, IV, VI—برین ²⁰ Л—ورا بدکنش خواند و تیره روان—¹⁷ VI

جگر خسته باز آید و روی زرد
 بد و نیک را داد دادن² نکوست
 شب تیره بستد بگوز گران
 چه باشیم برخیره چندین بیای
 دو⁶ پیمیل ژیان و دو شیر⁷ نبرد
 بینداخت پس تاب داده کمند⁸
 چو زین گونه پیوسته شد کارزار
 بجای آمد آن بند بدرا کلید
 بدانست کان روز¹⁰ روز بلاست¹¹
 که بشنید آواز او¹² انجمن
 که دستش عنانرا نبد کار بند
 بمیند پر از رنگ تیره برش¹⁵
 تهمتن جهان آفرین را بخواند¹⁶
 جهاندار و بینا و پروردگار
 روانم بدان گیتی آباد¹⁷ نیست
 روان مرا برگشاید ز بند
 تو مستان ز من دست و زور¹⁹ و هنر
 بایران نماند یکی²⁰ جنگجوی
 نه خاک و نه کشور نه بوم و نه بر²²

که هر کو پمیداد جوید نبرد
 گر از دشمنت بد رسد گر¹ ز دوست
 همان رستمست این که مازندران
 بدو گفت کای³ مرد رزم⁴ آزمای
 بگشتند وز⁵ دشت برخاست گرد
 برانگیمخت آن باره پولادوند
 بدزدید یال آن نمبرده سوار
 بزد تیغ و بند کمندش برید
 به پیچید زان پس سوی دست راست⁹
 عمودی بزد بر سرش پیلتن
 چنان تیره¹³ شد چشم پولادوند
 تهمتن بران¹⁴ بد که مغز سرش
 چو پولادوند از بر زین بماند
 که ای برتر از گردش روزگار
 گرین گردش جنگ من داد نیست
 روا دارم از دست پولادوند
 ور¹⁸ افراسیابست بی دادگر
 که گر من شوم کشته بر دست اوی
 نه مرد کشاورز و²¹ نه پیشه‌ور

¹ K, I, جنگ - K, I, IV, VI - با⁴ K - ³ ز یزدان چو دانی ترا آن - K² - یا - IV¹
 با دو - VI⁶; با دو مرد - IV⁴; و دو مرد - I¹; این دو مرد نبرد - K⁷ - چو - K⁶ - واز - IV, VI
 I, IV - از آورد بردست راست - K, VI⁹ - ⁸ K, I, IV, VI - этот и следующие два бб. оп. شیر
 چنین گفت کین روز - I¹; چنین گفت کامروز - K, IV, VI¹⁰ - ازان درد بر دست راست
 خیره - K, VI¹³ - آوازش ان - I, IV¹² - آن - K¹² - ¹¹ K, I, IV, VI - б. переставлен со следующим б.
 بدو گوش بیرون شدش - I, IV¹⁴; ز بینی بریزد همی بر سرش - K, VI¹⁵ - بدان - K, I, IV¹⁴
 آزاد - K, VI¹⁷ - همی نام یزدان بخواند - VI¹⁶; و پرو نام یزدان بخواند - K¹⁶ - بر برش
 K²¹ - کسی - K, VI²⁰ - فر و زور - VI¹⁹; زور دست - I, IV¹⁹; چنان و زور - K¹⁹ - گر - K¹⁸
 و оп. ²² I - б. оп.; K, VI - доб. приложение III; I, IV - доб. приложение IV.

- 1245 چنين گفت با¹ كردگار جهان
مرا چشم اگر تيره⁴ گشتی بچنگ
کزین سان برآمد ز ایران⁸ غریو
پياده شده⁸ گیو و رهام و⁹ طوس
تیه گشته¹⁰ اسپ بزرگان بتیر
1250 بدو گفت پولادوند ای دلیر
که بگریزد از پیش تو ژنده پیل
نگه کن کنون آتشی جنگ من
کزین¹⁶ پس نیابی ز شاهت نشان¹⁷
نیمینی زمین زین سپس جز¹⁹ بخواب
1255 چنين گفت رستم بپولادوند
ز جنگ آوران تیز²² گویا مباد
چو بشنید پولادوند این سخن

3 I, IV — доб.: 2 I, IV — همی گفت کای — I, IV 1

بمن باز ده زور لشکر شکن * بمن دیو لشکر شکن در شکن
و این نژده دیو — I, IV; زین گرد دیو — K 7 گردان — K 6 ننگ — K, VI 5 خیره — JI 4
پياده — K, I, IV, VI 11 گشت — K, VI 10 و — VI 9 شد — VI 8 و زین نژده دیو — VI
12 K, I — خوب: 13 K, I, IV, VI — خوب:

بر آویخت با دیو پولادوند * بیانداخت آن تاب داده کمند
بزدید یال آن نبرده سوار * بترسید و سیر آمد از کارزار
и далее I, IV — доб.:

چو نامد کمند تهن صواب * ز زدیدن یال آن نیو تاب
و — JI 18 شاهنشاهان — I 17 ازین — K, I, IV 16 و — IV 15 و — IV, VI 14
که چن دست ازین بیم — K; تهدید — JI 21 و — JI 20 نیمینی ازین پس بزرگی — K, VI 19
که چن دست ز آیین و تهدید — I, IV; و پیکار — K, VI 23 و — I 22:

کجا شاه دژخیم افراسیاب، * بسی دید آرام ما و شتاب
ترا نیز پیش آمد این روزگار * که سیر آیی از بخشش و کارزار
I, IV — доб.:

تو گرچه دلیری و چه سرکشی * نه سامی نه گرشاسب گردنکشی

- ازان¹ پس خروشمیدن ناله² خاست
 1230 چو کم شد ز گودرز هر دو⁵ پسر
 که چندین⁷ نپیره پسر داشتیم
 برزم اندرون پیش من کشته شد
 جوانان و من زنده⁹ با پیر سر
 1235 کمر بر گشاد و کله بر گرفت
 چو بشنید رستم دژم گشت سخت
 بیامد بنزدیک پولادوند
 سپه را همه بیشتر خسته دید
 بدل گفت کین روز ما تیره گشت
 1240 همانا که برگشت پرگار¹⁶ ما
 بیفشارد¹⁸ ران رخسار تیز کرد
 بدو گفت کای دیو ناسازگار
 چو آواز رستم بگردان رسید
 دژم گشته زو چار گرد دلیر

¹ I, IV, VI — وزان ² K, VI — و نعره ³ Л — و оп. ⁴ I, IV — доб.:

گمانی چنان برد گودرز پیر * ز رهام وز بیژن شپیر گیر
⁵ K — سه ⁶ I, IV, VI — بر ⁷ K — چندان ⁸ I, IV — روز ⁹ K — مانده; I, IV —
 جوانان من گشته ¹⁰ K, VI — доб.:

دریغ از نوجوانان من * چنین تیره شد بخت خندان من
¹¹ K, VI — б. оп. ¹² I, IV — شاخ ¹³ K — کوهی K, I, IV, VI — доб.:

غمی گشت ازان چار گرد دلیر * چو گوران و دشمن بکردار شپیر
¹⁴ K, VI — پیکار; I — وزانسوی پرخاش; I — پیکار ¹⁵ K, VI — همه ¹⁶ Л — بدکار; VI —
 доб.:

یکی آنکه امروز من کاهلم [کاملیم — IV] * سر از خواب دوشینه می بگسلم
 دگر آنکه این دیو ناسازگار * بتن سهمناکست و خیره سوار
¹⁸ I, IV, VI — بیفشرد; I — و оп. ¹⁹ K — کاززار; I — سپهد; I, IV —
 доб. ²⁰ I, IV — ²¹ I, IV — ²² K, I, IV, VI — б. оп.

1215 کمربند بگرفت و او را ز زمین
 به پیگار او گیمو چون بنگرید
 بر آنکسخت از جای شب‌دیز را
 بر او یخت با دیو چون شیرنر
 کمندی بینداخت پولادوند
 ننگه کرد رهام و بیژن ز راه
 برفتند تا دست پولادوند
 1220 بزد دست پولاد بسپاره‌وش
 دو گرد از دل‌یران⁸ پرمایه را
 بخاک اندرافگند و بسپرد¹⁰ خوار
 بیامد بر اختر کاویان
 خروشی برآمد ز ایران سپاه
 1225 فریبرز و گودرز و گردنگشان
 بگفتند با رستم کینه‌خواه
 بزین بر یکی¹⁶ نامداری نماید
 که ننگند¹⁷ بر خاک پولادوند
 همه رزمگه سر بسر ماتمست

بر آورد و آسان بزد¹ بر زمین
 سر طوص نوذر نگوئسار دید
 تن و جان بیماراست آویز را
 زره‌دار بباگ‌رز² گساوسر²
 سر گیمو گورد³ اندر آمد بپند
 بدان زور و بالا و آن⁴ دستگاه⁵
 بپندند هر دو بغم⁶ کمند
 برانگیخت اسپ و برآمد خروش⁷
 سرافراز و گرد و⁹ گرانیایه را
 نظاره بران دشت چندان¹¹ سوار
 بخنجر بدو نیم کردش میان¹²
 نماید ایچ گرد اندر آوردگاه
 گرفتند¹³ از آن¹⁴ دیو جنگی نشان¹⁵
 که پولادوند اندرین رزمگاه
 ز گردان لشکر سواری نماید
 بگرز و بخنجر¹⁸ بتیر و¹⁹ کمند
 بدین²⁰ کار فریادرس رستمست

1 K- بر آورد آسان و زد- K
 2 K, VI-доб.: در ان زور و ان برز و آن- VI زوان گرز و آن- I, IV زوان برز و
 برو حمله بردند هر دو دلیر * بر آویختند آن دو مردانه شیر
 3 I, IV- شیرنر- 4 K-
 5 K, VI- 6 K- 7 K- 8 K- 9 K, VI-
 10 I, IV- 11 K- 12 I, IV- 13 K- 14 I, IV- 15 K- 16 K- 17 K, VI- 18 K, VI- 19 IV- 20 K, VI-
 1 K- 2 K- 3 I, IV- 4 K- 5 K, VI- 6 K- 7 K- 8 K- 9 K, VI- 10 I, IV- 11 K- 12 I, IV- 13 K- 14 I, IV- 15 K- 16 K, VI- 17 K, VI- 18 K, VI- 19 IV- 20 K, VI-

من اورا براندیشه دارم¹ بجنگ
 تو لشکر براغار³ بر لشکرش
 مگر چاره سازم و گرنی⁵ بدست
 ازو شاد شد جان افراسیاب 1200
 بدانگه که شد مست پولادوند
 که من بر فریدون و ضحاک و جم
 برهمن بترسد ز⁸ آواز من
 من این زابلی را بشمشیر تیز
 * * *

چو بنمود خورشید تابان درفش 1205
 تیریره برآمد ز درگاه شاه
 بپیش سپه بود پولادوند
 چو صف برکشیدند هر دو سپاه
 تهمتن پوشید بمر بیان
 برآشفت و بر میمنه حمله برد 1210
 ازان پس غمی گشت¹⁴ پولادوند
 برآویخت با طوس چون پیل مست

نگردم - 2 K, I و لیکن یکی چاره سازم - VI زمن اورا یکی حمله سازم - 1 I, IV
 - VI⁶ و گرنه - I, IV; سازیم ور نه - K, VI⁵ ز انبوه ما - I, IV⁴ براغال - K, I, VI³
 بترسد برهمن ز - VI⁶; بترسد از - IV⁴; بترسید از - I¹; بتر شد از - K⁸ همی - VI⁷ نیارم
 I⁹ لشکری - J⁹ :dob. I, IV - 10

چه رستم بپیشم چه یک مشتت خاک * ز کیخسرو و گیو و طوسم چه باک
 جنگ کردن افراسیاب با لشکر ایران - K; رزم رستم زال با پولادوند - J :dob. загловки:
 گرفتار شدن طوس و گیو و رهام و بیژن - IV; رزم رستم با افراسیاب و پولادوند - I
 :dob. K - 13 تنی - K, I¹² پیر مانی (!) - IV; پرنیانی - J¹¹ بدست پولادوند
 برآمیخت لشکر بیکجا بهم * مبارز بپیش اندرون پیش و کم
 کمائی - VI; عمودی - I, IV; زبازو و گریزی - K¹⁵ ازان پس چو آن دید - I, IV¹⁴

برآمد ز گردان لشکر غریو
 سپردار³ با ترکشی و باکمند
 بیامد بنزدیگ افراسیاب
 تهمیره شدندش یکایک⁵ سپاه
 ز کار گذشته بسیی یادکرد
 سرانجام⁸ درمان این کار چیست⁹
 برای و بازیدیشه نو شدند
 ز کار درنگ و ز بهر¹⁰ شتاب¹¹
 چه آمد ز پرخاش وز¹² گفت و گوی
 گذشته سخنها همه برشمرد¹³
 که اورا پلنگینه پیراهنست
 بران بهر و آن خود و چینی سپر¹⁷
 کنون چاره کار اورا¹⁸ بساز
 که آن بندرا چون شود کار بند
 که در جنگ چندین¹⁹ نیاید شتاب
 تبه کرد و بستند بگزر گران
 جگرگاه پولاد غندی و بید²¹
 نیارم بید کردن آهننگ اوی
 همیشه خرد رهنمای تو باد

سپاه انجمن شد بکردار¹ دینو
 درفش از پس و پیش² پولادوند
 1180 فرودآمد از کوه و بگذاشت آب⁴
 پذیره شدندش یکایک⁵ سپاه
 بهر درگرفتیش جهان دیده مرد
 بگفت آنک⁷ تیمار ترکان ز کیست
 خرامان بایوان خسرو شدند
 1185 سخن راند هر گونه افراسیاب
 ز خون سیاوش که بردست اوی
 ز خاقان و منشور و کاموس گرد
 بگفت آنک این رنجم¹⁴ از یک تنست
 نیامد¹⁵ سلیحم بدو¹⁶ کارگر
 1190 بیابان سپردی و راه دراز
 پراندیشه شد جان پولادوند
 چنین داد پاسخ بافراسیاب
 گر آنست²⁰ رستم که مازندران
 بدرید پهلوی دیو سپید
 1195 مرا نیست پایاب²² جنگ اوی
 تن و جان من پیش رای تو باد

بگذشت از آب - IV 4 سپهدار - VI 3 پس پشت - K, I, IV 2 کرد گردان - I, IV 1
 بگفتا که - VI 6; بگفتش - K, I, IV 7. K, VI - обратный порядок мисра. 6 از توران - VI 5
 K - 12. 1185 و 1186 оп. VI - 66. 11 K - کار 10. K - 9. 1185. K - 8. б. стоит после б. 9. K - 8. IV - доб. و
 همی گفت رنج من - VI 6; این که رنج من - K 14. 1183. б. стоит после б. 13. L 13 و از
 بران نیزه و ان خود بینی سپر - VI 17 برو - VI 16 همی - K, IV 16 نیاید - K, I, IV 15
 I, IV - پولاد و غندی و بید - K 21 همانست - I, IV 20 جستن - K, VI 19 مارا - IV 18
 در - K, I, IV, VI 22 اولاد غندی و بید - VI 22; ز خنجر بداد و بجانش نوید

نهادند بر¹ نامه بر مهر شاه
 کمر بستت ششیده ز² پیش پدر
 1170 بکردار آتش ز بیم گزند
 برو آفرین کرد و نامه بداد
 که رستم پیامد ز³ ایران بچنگ
 ببیند اندر آورد کاموس را
 اسپران بسپار و پیلان رمه
 1175 کنارنگ و چنگ آورانرا¹² بخواند
 بدیشان بگفت انج در نامه بود
 بفرمود تا کوس بیرون برند
 چو برزد سر از برج خرچنگ ماه
 فرستاده او بود و تیماربر³
 پیامد بنزدیک پولادوند⁴
 همه کار رستم⁵ برو کرد یاد
 ابا او سپاهی بسان⁷ پلنگ⁴
 چو خاقان و منشور و فرطوس⁹ را¹⁰
 فرستاد یکسر بایران همه¹¹
 ز هرگونه داستانهها براند¹³
 جهانگیر برنا و خودکامه بود
 سراپرده¹⁴ او به¹⁴ هامون برند

1 K — از 2 IV — به 3 I — б. переставлен со следующим б. 4 K — доб.:

بدان کوه چین اندرون جای او * نبود اندران بوم همتای او
 VI — доб. вариант этого б.; далее K, I, IV — доб.:

یکی پادشا بود پولادوند * رسیده سرش تا بچرخ بلند
 и далее I, IV — доб.:

بدان کوه چین اندرون جای او * نبود اندران بوم همتای او
 ابا لشکر گشن و مردان چنگ * سپاهش نینگ و سپهبد پلنگ
 بسان هژبر دمان چون — K. VI ⁷ ز ایران پیامد — VI — از — K ⁶ ز کردار رستم — K ⁵
⁸ K, VI — доб.:

بر آورد این مرز با ارز دود * که هرگز مبادا برو بر درود
 I, IV — бб. 1172, 1173, 1174 оп. ⁹ K — کاموس ¹⁰ K, VI — доб.:

ببازو کمند و بتن چرم شیر * ز پیکار هرگز نگشتست سیر
 ز توران بایران برد خاک را * چه گویم آن گرد ناپاک را
 کنون کرد آهننگ افراسیاب * بجوی اندر آورد خون همچو آب
 تبه گشت مارا همه کار ازوی * نمانده بتوران ازو رنگ و بوی
 далее VI — еще доб.:

چو بشنید فولادوند این سخن * ازان نام بردار مرد کهن
 سراپرده را سوی — K, I, IV — ¹⁴ با موبدانرا — I, IV — ¹² VI — б. оп. ¹³ K, VI — б. оп. ¹¹

یکی نامه نزدیک پولادوند
 بگویش که مارا چه آمد بسر²
 اگر یارمندست چرخ بلند
 بسی لشکر از مرز⁵ سقلاب و چین 1160
 سپاهست برسان کوه روان⁹
 سپهکش چو رستم سپهدار طوس¹⁰
 چو رستم بدست تو گردد تباه
 همه مرزرا رنج زویست و¹⁴ بس
 گر اورا بدست تو آید زمان 1165
 من از پادشاهی آباد خویش
 دگر نیمه²⁰ دیهیم و گنج آن تست

بیارای وز رای بگشای بنند¹
 ازین نامور گرد پرخاشخ³
 بیاید بدین دشت⁴ پولادوند
 نگونسار و حیران⁶ شدند⁷ اندرین⁸
 سپهدارشان رستم پهلووان
 بسابر اندرآورده آوای¹¹ کوس
 نیابد¹² سپهر¹³ اندرین مرز راه
 تو باش اندرین کار¹⁵ فریادرس
 شود رام روی زمین¹⁶ بی گمان¹⁷
 نه برگیرم از رنج¹⁸ یک نیمه¹⁹ پیش
 که امروز پیگار و رنج آن تست

1 K – دوب.: I, IV – نوز راز بگشای بند – I, IV; زوبگشای دلرا ز بند – K 1

نخست آفرین کن بدادار پاک * کزویست نیرو و هم زو هلاک
 خداوند کیوان و گردان سپهر * خداوند ناهید و رخشنده مهر
 وزان آفرین کن بران نیز چند * سپهدار فرخنده پولادوند
 زاین زابلی مرد پرخاشجوی – VI; مرد پرخاشجوی – K 3
 پیش – I, IV; بروی – K, VI 2
 I, IV – ن ازان نامور مرد بسیار کیش – I, IV

وزین نامور پرهنر مهتران * ز طوس و ز گودرز و کنداوران
 ز کار نیمیره بگویش همه * خداوند مرزاست و شاه رمه
 پسروردم اورا چو جان ارجمند * که از یاد نامد بروبر گزند
 I – 7 پیچان – K, IV 6 یکی لشکر از مرز – I; ترک و – K, VI 5
 مرز – I, IV; زرم – K, VI 4
 I, IV – دوب.: K, VI 8 ناچیز گشت – VI; شدست

بسی بوم و برها که ویران شدست * همان از دلیران ایران شدست
 ز تیغش زمین شد چو دریای قیر * بسی کودک و زن ببردند اسپر
 سر نامداران توران و چین * همه کشته و خسته گشتند از این
 چو گودرز جنگی – I, IV; سپهدار چو طوس – K, VI 10
 سپاهیمست مانند کوه گران – VI 9
 همان – K, I, IV, VI 14 سپاه – K, VI 13
 نیاید – I, IV 12 آواز – I 11 و چون گیو طوس
 شود نام – VI 17 گیتی مرا – K 16
 مرز – IV 15 [همه – IV, VI] رنج این مرز ازو بدست
 تخت – K; گفت – JI 20 بهره – K, VI 19
 گنج – VI 18 و آواز او در جهان

تو گفستی همی اندرآید ز جای²
 فریبرز و شیدوش و گرگین³ نیو
 که با بیژن گیو باشد بهم
 کیس آمد بر⁶ پهلوان سپاه
 بزرگان و مردان روز نبرد
 که تا کیست با او¹⁰ به پیکار جفت
 چه چارست¹¹ جز¹² جستن نام و ننگ¹³
 گرفت اندران کینه¹⁴ جستن شتاب
 بیاید¹⁵ بر رستم کینه خواه
 همی رزمرا سوی هامون کشید¹⁷
 جهان شد ز گرد سپاه¹⁸ آبنوس
 همی گردد از گرد¹⁹ اسپان²⁰ نهان
 همی پیل بر پیل بگذاشتند
 همی کرد بر جنگ²¹ جستن²² شتاب
 که راز بزرگان بیاید²³ نهفت²⁴

یکی بور¹ ابرش به پیشش بپای
 سپهدار چون طوس و گورز و گیو
 طلایه گرازست⁴ با گسته هم
 غمی شد ز گفتار فرغار⁵ شاه
 بیامد⁷ سپهدار پیران⁸ چو گرد
 ز گفتار فرغار⁹ چندی بگفت
 بدو گفت پیران که ما را ز جنگ
 چو پاسخ چنین یافت افراسیاب
 پیران بفرمود تا با سپاه
 ز پیش سپهدار بیرون کشید¹⁶
 خروش آمد از دشت و آوای کوس
 سپه بود چندانک گفستی جهان
 تمیره زنان نعره برداشتند
 از ایوان بدشت آمد افراسیاب
 بیپیران بگفت آنچه بایست گفت

زده خیمه در پیش پرده سرای - I؛ یکی ژنده پیلست گویی بجای - K² اسپ - VI - K¹
 گرگین - K³ تو گویی مگر دارد از باد پای - VI؛ نه آرام داند تو، گویی نه جای - IV
 K⁶ - فرخار - I, IV⁵ گرازه طلایهست - K, I, IV⁴ گرگین و شیدوش - I, IV؛ نو فرهاد
 K¹¹ - وی - IV¹⁰ فرخار - I, IV⁹ ایران - IV⁸ که آمد - I, IV⁷ طلب کرد مر
 :دوب. - K, I, IV, VI¹³ وز - K, I, IV¹² کارست

ز بهر بر و بوم و فرزندان خویش * بکوشیم وز بهر پیوند خویش
 K, I, IV¹⁷ سپهدار بیرون شدند - K, I, IV, VI¹⁶ بیامد - I, IV¹⁵ جنگ - K, I, IV¹⁴
 K²² کینه - I, IV²¹ یکسر - I, IV²⁰ سم - K¹⁹ سپه - I, IV¹⁸ شدند - VI
 :دوب. - K, I, IV, VI²⁴ نشاید - VI؛ ز دشت اندرآمد بسوی - K, I, IV²³ ایران - VI

ز بیگانه خیمه برداختند * نویسنده را پیش بنشاختند
 بشیده بگفتش که چندین ماهیست * برو در زمان با سواری دویست
 دبیر جهان دیده را خواند و گفت * که راز بزرگان بیاید نهفت

نگه کن بدین گردش روزگار
 چو کلباد و نستیمهن شیرمرد
 ز بیم و ز غم هر زمان بگسلند²
 چو دانی که آمد سپاهی گران
 جهانجوی و هم کاردیده⁴ توی
 بخورشید و ماه و بتخت⁵ و کلاه
 دلم گشت پر خون⁶ و سر پر ز کین⁷
 ز غم پشت ماه اندر آمد بغم
 چو فرغار⁸ برگشت ز⁹ ایران سپاه¹⁰
 شب تیره هنگام آرام و خواب
 برفتم سوی رستم دیوبند
 سپاهی¹¹ بکردار درنده¹² گرگ
 نه آرام دارد تو گفتمی¹³ نه جای¹⁴
 بفتراک بر حلقه¹⁵ خم¹⁶ خام¹⁷
 میان تنگ بسته به¹⁹ بمر بیان

نمایند ترا پند آموزگار
 چو پیران و هومان و فرشیدورد
 شکسته سلیم و گسسته¹ دلند
 تو بر باد این جنگ کشتی مران
 ز شاهان گیتی گزیده³ توی
 بجان و سر شاه توران سپاه
 که از بار کاموس و خاقان چین
 شب تیره بگشاد چشم دژم
 جهان گشت برسان مشک سپاه
 بیامد بنزدیک افراسیاب
 چنین گفت کز بارگاه بلند
 سراپرده¹¹ سبزه دیدم بزرگ
 یکی از دهافش درفش بی پای
 فروشته بر کوه¹⁵ زین لگام
 بخیمه درون ژنده پیل¹⁸ زیان

K-³ تو گفتمی نه از غم همی بگسلند - I, IV² گسسته سلیم و شکسته - K, VI¹
 جهاندیده و کار کرده - I, IV, VI; جهان دیده و کاردیده - K⁴ نبرده - I, IV, VI; خنیده
 I, IV, VI; I, IV - доб.:⁷ درد - K, I, IV, VI⁶ و شمشیر و تخت - K, VI⁵
 سوی گنگ باید کشیدن سپاه * نمایند سوی رزم کردن نگاه
 ز چین و ز ماچین سپه خواستن * پس از نگاه مر دشمنان کاستن
 چو این گفته شد رفت تا جای خواب * دلی پر ز کین و سری پر شتاب
 I, IV - доб.:¹⁰ و آمد براه - IV¹⁰ از - K, I, VI⁹ فرخار - I, IV⁸
 فرستاده فرخار ازان رزمگاه * برفت و بیامد بتوران سپاه
 تو گویی - K¹⁴ تو گویی - VI; داند تو گویی - I¹³ غزنده - K¹² سواری - K, I, IV¹¹
 I, IV - доб.:¹⁹ زده خیمه بر پیشی پرده سرای - IV; که دارد مگر باد پای
 زده خیمه بر پیشی پرده سرای * فراوان درفش بزرگان بی پای
 بفتراک بر - IV; بفتراک بر حلقه بر خم - I; حلقه کردست - K¹⁶ از کوه - K, I, IV, VI¹⁵
 چو - Л¹⁹ پیل - K, I, IV¹⁸ б. стоит после б. 1142. - K, I, IV, VI¹⁷ حلقه اش خم

- 1115 نه برتابد آهننگ او ژنده پپیل
یکی کوه زیرش بکردار باد
تگ آهوان دارد و هول³ شیر
سغن گوید ار زو کنی خواستار
مرا با دلاور⁷ بسی بود جنگ
سلیحم نیامد برو⁹ کارگر
1120 کنون آزمون را یکی¹¹ کارزار
گر ایدونک یزدان بود¹³ یارمند
نه آن شهر ماند نه آن¹⁴ شهریار
اگر¹⁶ دست رستم بود روز جنگ
شوم تا بدان روی دریای چین
1125 بدو شپیده گفت ای خردمند شاه
ترا فتر و برزست و مردانگی²¹
- نه کشتی سلیحش¹ بدریای نیل
تو گویی که از باد² دارد نژاد
بناورد با شیر گردد⁴ دلیر⁵
بدریا چو کشتی بود روز کار⁶
یکی جوشنستش⁸ ز چرم پلنگ
بسی آزمودم بگزرز و تیر¹⁰
بسازیم تا چون بود روزگار¹²
بگردد بمایست چرخ بلند
سرآید مگر بر من این کارزار¹⁵
نسازم¹⁷ من ایدر فراوان درنگ
بدو مانم این مرز¹⁸ توران زمین¹⁹
انوشه بدی²⁰ تا بود تاج و گاه
نژاد و دل و بخت و فرزاندگی²²

بدریا و رود - 4 K, I, IV - زور - 3 K - ابر - I, IV, VI - مگر ز ابر - 2 K - سلاحش - 1 IV - برگذار - I, IV - شود روزگار - 6 K - بدریا چو دیو و بخشکی چو شیر - 5 VI - و بخشکی - I - 9 که جوشن بر اسپش - K - جوشنش بد - 8 J, VI - سوارش - I, IV, VI - سواران - 7 K - I - 9: перед б. доб. вариант б. 1116: I - 10 I, IV - تیر و بتیر - 10 I, IV - نیاید همی - IV - نیاید بدو تگ آهوان دارد و هول شیر * نیاشد ز پیکار و از جنگ شیر VI - доб. бб.:

چو او حمله آرد باوردگاه * کند کار یکسر تبه برسپاه یکی رخش دارد بسان هیون * که دشمن بگردد ازو سرنگون 11 K - доб.:

همانا که یزدان بمابر قفیز * تمامی نکردست ازین وعده نیز نه ایران بود - 14 K, I, IV - گر ایدونکه بود او برو - 13 VI - K, VI - доб. вариант того же б. K - доб.:

همانا که یزدان بود دستگیر * بمخشد برین خسته برنا و پیر 15 I, IV, VI - روزگار - 15 I, IV, VI - نه ایوان بود نیز و نی - VI - نیز و نه 16 K, I, IV, VI - و گر - 17 VI - بسازم - 18 K - بوم - 19 I, IV, VI - доб. б.:

بترسم من ای پور جان پدر * ازین بیوفا چرخ بیدادگر مردانگی - I - بزرگی و مردانگی - 22 K - فرزاندگی, - 21 K, I - بزی - I, IV, VI - بوی - 20 K

گهار و چو گرگوی^۲ با آفرین
 سپاهی ز کشمیر تا پیش^۴ سند
 بکشتمند و بردند^۸ چندی^۷ اسپر
 گهی رزم^۹ و گه بزم^{۱۰} پرهیز بود
 ز پیل اندر آورد و بنهاد بند^{۱۱}
 ز هر سو که بود از بزرگان سری^{۱۲}
 همان تاج داران^{۱۴} گردنگشان
 که گردان شدست اندرین کار سخت
 همان طوق زرین و زرین سپر
 نه هنگام جامست و بزم و سرود^{۱۶}
 تن آسان که باشد بکام نهنگ
 نه پیچدز بیم^{۱۷} و نبالد ز درد^{۱۸}
 برآرد ز دشمن همی رستخیز^{۲۰}
 نه مردم نژادست کاهرمست^{۲۳}
 که سیر آید^{۲۴} از بار پشت^{۲۵} زمین
 بغرد بگردار غرنده ابر

چو کاموس و منشور^۱ و خاقان چین
 دگر کندر و شنگل آن^۳ شاه هند
 بنیروی این^۵ رستم شیرگیر 1100
 چهل روز با لشکر آویز بود
 سرانجام رستم بغم کمند
 سواران و گردان هر کشوری
 بدین^{۱۳} کشور آمد کنون زین نشان
 من ایدر نهادم^{۱۵} بسی گنج و تخت 1105
 کنون هرچ گنجست و تاج و کمر
 فرستم همه سوی الماس رود
 هراسانم از رستم تیزچنگ
 بمردم نهادم بروز نبرد
 ز نیزه نترسد نه از تیغ تیز^{۱۹} 1110
 تو گفتی^{۲۱} که از روی وز^{۲۲} آهنت
 سلیحست چندان برو روز کین
 زره دارد و جوشن و خود و گیر^{۲۶}

۱ K- و ۲ K, VI- منشور; I, IV- فرطوس ۳ K- و ۴ K- مرمز;
 ۵ K- رود VI- I, IV, VI- ۶ K- بکشتست و بردست I, IV- ۷ K- بپیروزی آن I, IV- ۸ K- بپیمروزی
 ۹ K- و ۱۰ K- رزم و ۱۱ K, VI- گوی; VI- ۱۲ K- گه روی I, IV- ۱۳ K- آورد و گردشان بپند- I, IV- ۱۴ K- آورد و گردش بپند- I, IV- ۱۵ K, VI- گه رزم و
 I, IV, VI- доб.:

سلیح و هیونان و پیلان و تاج * با ایران فرستاد با تخت عاج
 کاخست^{۱۶} K- ۱۵ K, IV- نهادم همه نامداران و- ۱۴ K, I, IV, VI- بدان VI- ۱۳ IV- زین
 کامست و نای VI- نازست و رود و سرود IV- نازست و فر و سرود I- نو باد و درود
 I, IV- تیر و تیغ- ۱۹ K, VI- بپیچد ز رستم بنالد ز درد- ۱۸ K- زخم- ۱۷ I, IV- و سرود
 و گز گرز بارد برو چرخ پیر- I, IV- و گز گرز بارد بروی ز میخ- ۲۰ K, VI- تیغ و تیر
 زاهرمست- ۲۳ K- که از سنگ و از- VI- و از- ۲۲ K, I, IV- گوی- ۲۱ K, I, IV, VI-
 خود پر (!) VI- تیر- ۲۶ K, I, IV- روی- ۲۵ I, IV- سیر آمد- VI- ۲۴ VI- و آهرمنست- VI-

ز هر کار بهری پسندیده بود
 قفسی دیده و جسته چندی² ز دام
 بفرغار⁵ گفت ای گرانبایه⁶ مرد
 نگه کن بدین رستم رزمخواه⁷
 که دارد برین بوم و بر¹⁰ رهنمون
 به بینی¹² که چنداند و بر چند روی¹³
 که آورد سازند¹⁵ روز نبرد¹⁶
 بکاراگهی شد بایران سپاه
 ببیگانگان ایچ¹⁹ نهمود روی
 بسی راز بایسته²⁰ با او²¹ براند
 سپاه تو تیمار تو کی²² خورد
 که آمد برین مرز چندین هزار²⁵
 که از خاک سازد بشمشیر گل
 بمین تا مر اورا هم آورد کیست²⁶

سپهبد بسی جنگها دیده بود
 یکی شیردل بود فرغار¹ نام
 ز بیگانگان جای³ پردخته⁴ کرد
 هم اکنون برو سوی ایران سپاه
 سواران⁸ نگه کن که چنداند⁹ و چون
 وزان¹¹ نامداران پرخاشجوی
 ز گردان پهلومنش چند مرد¹⁴
 چوفرغار برگشت و آمد¹⁷ براه
 غمی شد دل مرد پرخاشجوی¹⁸
 فرستاد و فرزندرا پیش خواند
 بشپیده چنین گفت کای پرخرد
 چنین²³ دان که این²⁴ لشکر بیشمار
 سپهدارشان رستم شیر دل
 گو پیلتن رستم زابلست

خانه - K³ چندی و جسته - K² فرغازه - VI; فرخار - I, IV, V, VI; 2 K - چندی و جسته - K² فرغازه - VI; فرخار - I, IV, V, VI; 3 K - خانه - K³ چندی و جسته - K² فرغازه - VI; فرخار - I, IV, V, VI; 4 K, I, IV, VI - پردخت - I, IV, V, VI; 5 I, IV - بفرغار - I, IV, V, VI; 6 K - خردمند - I, IV, V, VI; 7 K - کینه خواه - I, IV, V, VI; 8 K - سپاهش - I, IV, V, VI; 9 K, I, IV, VI - چندست - I, IV, V, VI; 10 K, I, IV, VI - بر و بر - I, IV, V, VI; 11 K - دگر - I, IV, V, VI; 12 VI - نگه کن - I, IV, V, VI; 13 K - چیست و چيست - I, IV, V, VI; 14 K - کمان دار و نیزه وران و سوار * ز نام آوران کیست اندر شمار - I, IV - б. оп.; VI - доб.:

سلیح آور و نیزه دار و سوار * ز هر مردی کیست یک یک شمار (так)
 دارند - K¹⁵ بنزدیک او کیست مرد - K¹⁴ доб.:
 ز پیلان جنگی و شیران کین * بد و نیک پیکار ایران بمین
 VI - ببیگانه نیز - K¹⁹ دیهیم جوی - K, I, IV¹⁸ بشنید آمد - VI¹⁷ б. оп. I, IV, VI - آن - I, IV²⁴ چنان - K, I, IV²³ کی می - I²² وی - K²¹ شایسته - I, IV²⁰ نیز
 بدین حرف چندی سوار - VI; بدین رزم چندین سوار - I, IV; مرز و چندین سوار - K²⁵
 б. оп. K, I, IV, VI²⁶

- 1055 ازان پس چننین گفت کایدر سه روز
 چهارم سوی جنگ افراسیاب
 همه نامداران بگفتار اوی
 پس آگاهی آمد بافراسیاب
 دلش زان سخن پر ز تیمار شد⁷
- 1060 بدل گفت⁹ پیگار او کار کیست
 گر آنست رستم که¹⁰ من دیده‌ام
 به پیچید و زان¹¹ پس باواز¹² گفت
 یکی کودکی بود برسان نی
 پیامد تن من ز زین برگرفت
- 1065 چننین گفت لشکر بافراسیاب
 تو آذنی که از خاک آوردگاه
 سلیحست بسیار و مردان جنگ²⁰
 ز جنگ سواری²³ تو غمگین مشو
 چنان دان که او²⁴ یکسر از آهنست
- 1070 سخنهاى کوتاه زو²⁵ شد دراز

1 IV — برآریم 2 I — و оп. 3 K, I, IV, VI — از 4 VI — здесь кончается лагуна. 5 VI —
 доб.:

چو سر برزد از کوه سبز آفتاب * سپه راندرستم چو کشتی در آب
 6 K, IV, VI — بر زادشم 7 VI — گشت 8 I — خوار 9 K, I, IV — گفت
 10 K, I, IV — آنکه 11 K, I, IV — ازان 12 K — بگفتار 13 K — برآریم
 14 K — доб. б.:

ز ترکان ندارد کسی پای اوی * که در جنگ ازو بر نه پیچید روی
 15 K, I, IV — بدو مانده آن لشکر I — بدو لشکر بدو مانده — K 16
 خویشان را براری — J 19 رزم — I, IV 18 17 VI — 66. 1063 и 1064 оп. ماندمان لشکر
 20 K — I, IV — زان جنگ رستم — K 21 و مردان و گنج — I, IV — زو مردان جنگی و گنج — K 20
 22 K, I, IV, VI — برنج 23 J, VI — سواران 24 I, IV — وی 25 J — او
 26 VI — اورا 26 VI — کوتاه ازو — I, IV, VI

گرافمایه اسپان و هر گونه ساز
 بیخشید دیگر همه بر سپاه
 چو گسته هم و شیدوش و فرهاد نیو⁴
 یکی آفرین⁵ نو آراستند
 جهانرا بمهر تو آمد نیاز
 گشاییم زین پس بروز و بشب
 جهان دید و آرام و پرخاش و کین⁷
 نه از موبد سالخورده شنید
 ز مردان و اسپان و از گنج و تاج¹⁰
 که این لشکر از جنگ بیچاره بود
 ندیدیم جز کینه¹⁵ درمان کسی
 کمان تو¹⁷ آورد مارا رها
 سزاوار²⁰ و²¹ ما پیش تو کهتران
 که چهر تو همواره خندان کند
 زبانها²³ پر از آفرینست و بس
 هنرمند رخس²⁴ تو صد لشکرست²⁵
 که آباد بادا بگردان زمین
 دل روشنم بر زبانم گواست

بسی خوب چهره بتان طراز
 فرستاد یک نیمه¹ نزدیک² شاه
 وزان³ پس چو گودرز و چون طوس و گیو
 ابا بیژن گیو برخاستند 1040
 چنین گفت گودرز کای سرفراز⁶
 نشاید که بی آفرین تو لب
 کسی کو بپییمود روی زمین
 بیک⁸ جای زین پیش لشکر ندید
 ز شاهان و پیلان وز⁹ تخت عاج 1045
 ستاره¹¹ بدان دشت¹² نظاره بود
 بگشتیم گرد دژ¹³ ایندر¹⁴ بسی
 که خوشان¹⁶ بدیم از دم اژدها
 توی پشت¹⁸ ایران و تاج¹⁹ سران
 مکافات این کار یزدان کند 1050
 پاداش تو²² نیست مان دسترس
 بزرگیت هر روز بافزون ترست
 تهمتن بریشان گرفت آفرین
 مرا پشت²⁶ آزادگانست راست

چو رهام و شیدوش و -K⁴ ازان -K³ بهری بنزدیک -I, IV² بهره -K¹
 گیو ای گیو سرفراز -IV⁶ آفرینی -K⁵ رهام و شیدوش نیو -I, IV⁵ گسته هم نیو
 نو از پیل و از -I نو از -K⁹ بدین -K⁸ جهاندید و پرخاش و آرام و کین -K⁷
 K¹⁴ دل -I, IV¹³ جای -K¹² ستاده -IV¹¹ و هر گونه تاج -K¹⁰ وز پیل وز -IV¹⁰
 کمان از تو -K¹⁷ خروشان -K, I, IV¹⁶ جزکنده -I, IV¹⁵ ندیدم بجزکنده -K¹⁵ اندر -I
 K²³ این -K²² و -оп. -I, IV²¹ سرافراز -K, I, IV²⁰ پشت -K, IV¹⁹ تاج -K, IV¹⁸
 I, IV²⁵ ب. оп.; K -доб. 66.:
 زبان مان -I, IV²⁴ جنگ -K²⁵

چو بشنید رستم دلش شاد گشت * روانش از اندیشه آزاد گشت
 بدیشان چنین گفت کای مهتران * سرافراز و بیدار و کنداوران
 از -I, IV²⁶ -K²⁶

- بمردند زان شهر برنا و پیور¹ چه مایه بکشتنند و چندی اسپر
 1020 بسی سیم و زر² و گرانمایه چیز
 تهمتن پیامد سر و تن بشست
 ز پیروز گشتن نیایش گرفت
 بایرانیمان گفت با⁵ کردگار
 بپیروزی اندر نیایش⁷ کنید
 1025 بزرگان بپیش جهان آفرین
 چو از پاک یزدان بپرداختند
 که هر کس که چون تو¹⁰ نباشد بجنگ
 تن پیل داری و چنگال شیر¹²
 تهمتن چنین گفت کین زور و فر
 1030 شماسر بسر بهره دارید زین
 بفرمود تا گیو با ده¹⁸ هزار
 شود¹⁵ تازیان تا بمرز ختن
 چو بنمود شب جعد زلف سیاه
 بشد گیو با آن سواران جنگ²⁰
 1035 بدانگه که خورشید بنمود تاج
 ز توران پیامد سرافراز گیو

— I, IV 1

از ایشان بکشتنند بهری بتیر * دگر بهر کردند گردان اسپر
 زبران نیکویدها فزایش گرفت — K, IV 4 جهان آفرین شد — I, IV 3 زر و سیم — K, I, IV 2
 I — б. оп. زباید نهان بهتر از آشکار — K 6 کز — K 5 مران نیکویدها ستایش گرفت — I
 I, IV — همه بر نهادند سر بر زمین — K 9 I, IV — б. оп. زبایش — K 8 ستایش — K 7
 زبایدش بی نام و ننگ — K 11 که هرگز چنو کس — K 10 نهادند یکرویه رخ بر زمین
 تن پیل و این زهره و جنگ شیر — K, I, IV 12 بوردن به آید ز نام و ز ننگ — I, IV
 شود — VI 16 رود — K 15 وز سوار — IV 14 با گیو تا ده — IV 13 دو — K 13
 سواران بجنگ — K, I 20 خم ماه — I, IV 19 باریک شد — I, IV 18 زخم شده — K 18 ز — K 17
 اندرین — I, IV 21

- 1000 چو بشنید رستم پیراندیشه شد¹
یکی رزم کرد آن³ نه برآرزوی⁴
بیک روی گودرز و یک روی طوس
بیک روی بر لشکر زابلی
چو آن دید رستم⁸ کمان برگرفت
هر آنکس که از باره سر برزدی
1005 ابا مغز پیکان همی راز گفت
بن¹² باره زان پس بکنند گرفت
ستونها نهادند زیر اندرش
چو نیمی ز دیوار دژ کنده شد
1010 فرود آمد آن باره¹⁸ تور¹⁸ گرد
بفرمود رستم که جنگ آورید
گوان از پی گنج و فرزندی خویش
همه سر بدادند یکسر بباد
دلیران پیاده شدند آن زمان
1015 برفتند با نیزه داران بهم
دم آتش تیز و باران تیز
چو از باره¹⁶ دژ بیرون¹⁶ شدند
در دژ بمست آن زمان جنگجوی

دژ رزمجویش چو - I, IV; دل رزمجویان همه تیره شد - K²; سرش خیره شد - K¹
K - доб.: یک همیشه شد

بدر بر خود و لشکر زابلی * زره دار و با خنجر کابلی
جهان دیده رستم - K⁸ K - б. оп. 7 گیو - K⁶ سو - K⁵ آرزو - K⁴ بودش - I, IV³
K¹³ پی - I, K¹² بگشتند - K¹¹ همی در - I, IV⁹; همی سر - K¹⁰ مانده - K⁹, I, IV
دژ بی بیرون - IV¹⁶; شهر بیرون - K¹⁶ سپرها گرفتند - I, IV¹⁵ گرامی هر - I¹⁴ سلم
K¹⁷ گریزان و گریان - K¹⁸ I - бб. 1017 и 1018 оп. گریزان و گریزان - I¹⁷

بران بارور¹ خسروانی درخت
 که آید مگر بر یل شیرگیر
 فروماند کافور پرخاشخیر
 بسی کرد رستم بروبر³ فسوس
 که برهم شکستش سر و ترک و یال⁴
 بزرگان نبودند پیدا ز خرد
 برآمد خروشیدن رستخیز⁶
 برین گونه با ما بکینه مکوش⁷
 کمند افگنی گر⁸ سپهر نبرد
 که داننده خواند ورا¹⁰ کارستان¹¹
 ز هر گونه دانندگانرا بخواند
 ز سنگ و ز خشت و ز چوب و ز فی¹⁴
 بپالود¹⁵ رنج و تهی کرد گنج
 کزین باره دژ برآرند گرد
 بدین¹⁷ رنج بردن نیارد¹⁸ بها
 بزیر اندرون راه آوردنی
 نباشد بدستت جز از داوری
 از²⁰ افسون سلم و دم جاثلیق

یکی حمله آورد کافور سخت
 بینداخت تیغی بکردار تیر²
 بپیش اندرآورد رستم سپر
 کمندی بینداخت برسوی طوس 985
 عمودی بزد برسرش پور زال
 چنین تا در دژ یکی حمله برد
 در دژ بمستند وز باره تیز⁵
 بگفتند کای مرد با زور و هوش
 پدر نام تو چون بزادی چه کرد 990
 دریغست رنج اندرین شارسستان⁹
 چو تور¹² فریدون ز¹³ ایران براند
 یکی باره افگند زین گونه پی
 برآورد ازینسان بافسون و رنج
 بسی رنج بردند مردان مرد 995
 نمد کسی بدین شارسستان¹⁶ پادشا
 سلیمحست و ایدر بسی¹⁹ خوردنی
 اگر سالیمان رنج و رزم آوری
 نیاید برین باره بر منجلیق

برو کرد رستم - K; بسی کرد بیژن برو بر - Л; قیر - K² شیر دل - I, IV¹
 4 K - доб.: فراوان

بمینی فرود آمدش مغز سر * بیفتاد کافور پرخاشخیر
 7 K, I - б. оп.؛ فرو ریختند از پی دار و گیر - IV؛ دار و گیر - K⁶ و از باره تیر - IV⁵
 ؛ خواندش - I, K¹⁰؛ شارسان - IV⁹؛ با - IV؛ یا - I, K⁸؛ پیملی پلنگینه پوش - I, IV
 پور - IV؛ سلم - K¹²؛ کارسان - IV؛ پیکارستان - I؛ پیکارستان - K¹¹؛ خواندش ورا - IV
 و ز چوب و ز خشت و ز فی - I, IV؛ نو ز چوب و ز گچ و ز فی - K¹⁴؛ از - I, IV¹³
 نداری - I, IV¹⁸؛ برین - I, IV¹⁷؛ برین باره بر - I, IV؛ داستان - K¹⁶؛ بیاد (!) - I¹⁵
 ز - I, IV²⁰؛ سلیم اندروست و بس - K¹⁹

همه شهر با او بسان پلنگ¹
 بزرم اندرون پیل دندان² بدند³
 جهان در کف دیو وارونه دید⁴
 بریشان کمین سواران کنند
 که سندان نگیرد ز پیکان⁵ نشان
 سر سرکشانرا بپند آورید⁶
 که آتش ز دریا برانگیختند
 بسر بر سپهر بلا گشته شد
 که لغتی هنانت¹⁰ بپاید بسود¹¹
 بجنیان¹³ هنان با سواری دوپست
 سخن بر تهمتن همه کرد یاد¹⁵
 ندانست لشکر فراز از¹⁶ نشیب
 که باد اندر آید ز کوه¹⁸ سیاه
 بسی سرکش از جنگ برگشته دید²⁰
 کنون رزم و رنج تو آمد بسر²²

پوشید کافور خفتان جنگ
 کمیند افگن و زورمندان² بدند
 چو گسته هم گیتی⁵ بران گونه دید
 بفرمود تا تیر باران کنند 970
 چنین گفت کافور با سرکشان
 همه تیغ و گرز و کمند آورید
 زمانی بران سان برآویختند
 فراوان ز⁹ ایرانیان کشته شد
 بمیژن چنین گفت گسته هم زود 975
 برستم بگویی¹² که چندین مایست
 بشد میژن گیو برسان باد¹⁴
 گران کرد رستم زمانی رکیب
 بدانسان پیامد بدان¹⁷ رزمگاه
 فراوان ز¹⁹ ایرانیان کشته دید 980
 بکافور گفت ای سگ بدگهنر²¹

1 I - نهنگ 2 I, IV - مرد میدان 3 K, I, IV - سنگ و سندان 4 K - доб.:

برآویخت کافور با گسته هم * دو گرد سرافراز پیچان بهم
 یکی رزم کردند برسان شیر * که پیشی گوزن اندر آید دلیر
 ز گردان ایران بسی کشته شد * سر رزمجویان همه گشته شد
 I, IV - 8 ز پیکان نه بپند - K 7 بزد اسپ و لشکر برو برکشید - K 6 لشکر - K 5
 بگرز گران دست را آورید * نه بر نیستی هست را آورید
 и далее доб.:

بکوشید یکسر بدین دشت جنگ * چو درنده [غرنده - IV] شیر و چو شوزه پلنگ
 دلیری و گردی بجای آورید * سرانشان همه زیر پای آورید
 دود - I, IV 14 مجنجان - IV 13 نگوئی - IV 12 ستود - I 11 عنایت - K 10 از - I, IV 9
 بران سان برآمد - I, IV 1 ازان سان برآمد بران - K 17 و - K, IV 16 همی بر سرود - I, IV 15
 K, I, 22 گو بی هنر - I, IV 21 ز بی هنر - K 21 K - б. оп. 20 از - I, IV 19 کوهی - K 18 بدان
 رزم را بر تو آرم بسر - IV

که آباد بادا برستم¹ زمین
 بر و بوم ایرانیش³ آباد باد⁴
 بفرمان و راییت⁶ سر افکنده ایم⁷
 پیامد بسنغد و دو هفته بماند
 ازین¹⁰ گونه یک چند خورد و شمرد¹¹
 بیک منزلی بر یکی شهر دید
 دژی بود وز¹² مردم¹³ آباد بود¹⁴
 پری چهره ای هر زمان گم بدی¹⁵
 نبودی جز از¹⁶ کودکی نارسید
 بدیدار و بالای بی آهو¹⁸ بدی
 بدین گونه بد شاه را پرورش²¹
 زره دار برگسستوان و سوار
 دو گرد خردمند²² با او بهم
 که او را بران²⁴ شهر منشور بود²⁵

گرفتند بر پهلوان آفرین
 بدو جان² شاه جهان شاد باد
 همه سر ترا⁵ چاکر و بنده ایم
 وزانجا اینگه شاد⁸ لشکر براند
 بنخچیر گور⁹ و بمی دست برد
 وزانجا اینگه لشکر اندرکشید
 کجا نام آن شهر بیداد بود
 همه خوردنیشان ز مردم بدی
 بخوان چنان شهریار پلید
 پرستندگانی که نیکو¹⁷ بدی
 ازان¹⁹ ساختندی بخوان بر خورش²⁰
 تهمتن بفرمود تا سه هزار
 بدان دژ فرستاد با گستهم
 مرین مردرا²³ نام کافور بود

955

960

965

1. K-ستم ز رستم- 2. چشم- 3. کشور- 4. I- 6. стоит после VI- آن کشور- 5. K- 6. K- 7. I, IV- 6. op.; VI- 8. K, I, IV, VI- تیز- 9. VI- کوه- 10. K, VI- ازان- 11. I- دسترد- 12. VI- 13. I- دید کز- 14. VI- обратный 15. VI- до б. 1057 оп., т. е. весь эпизод «Қафур-людоед». 16. K- مگر- 17. K- 18. K, IV- آهو- 19. K, I, IV- او- 20. I- پرورش- 21. I- بخورد خورش- 22. K- بودی مرایشان خورش- 23. I, IV- 24. I, IV- مر آن شهررا- 25. IV- مشهور بود- 26. K- этот б. оп. и вместо него приводит следующие бб.:

سران خلعت شاه برداشتند * همی نعره از اجر بگذاشتند
 5 K- 6 K- 7 I, IV- 6. op.; VI- 8 K, I, IV, VI- تیز- 9 VI- کوه- 10 K, VI- ازان- 11 I- دسترد- 12 VI- 13 I- دید کز- 14 VI- обратный 15. VI- до б. 1057 оп., т. е. весь эпизод «Қафур-людоед». 16. K- مگر- 17. K- 18. K, IV- آهو- 19. K, I, IV- او- 20. I- پرورش- 21. I- بخورد خورش- 22. K- بودی مرایشان خورش- 23. I, IV- 24. I, IV- مر آن شهررا- 25. IV- مشهور بود- 26. K- этот б. оп. и вместо него приводит следующие бб.:

کجا چون تو خیزد ازو پهلوان * هنرمند و بینا و روشن روان
 8 K, I, IV, VI- تیز- 9 VI- کوه- 10 K, VI- ازان- 11 I- دسترد- 12 VI- 13 I- دید کز- 14 VI- обратный 15. VI- до б. 1057 оп., т. е. весь эпизод «Қафур-людоед». 16. K- مگر- 17. K- 18. K, IV- آهو- 19. K, I, IV- او- 20. I- پرورش- 21. I- بخورد خورش- 22. K- بودی مرایشان خورش- 23. I, IV- 24. I, IV- مر آن شهررا- 25. IV- مشهور بود- 26. K- этот б. оп. и вместо него приводит следующие бб.:

یکی بیژن گیو و دیگر هجیر * که در جنگ بودند با دار و گیر
 در آن دژ درون بود دو مرد گرد * که سالار بودند با دار و برد
 یکی گردرا نام کافور بود * که از راستی طبع او دور بود
 چو بشنید کامد ز ایران سپاه * سپهبد یکی نامور کینه خواه

یکی بیژن گیو و دیگر هجیر * که در جنگ بودند با دار و گیر
 در آن دژ درون بود دو مرد گرد * که سالار بودند با دار و برد
 یکی گردرا نام کافور بود * که از راستی طبع او دور بود
 چو بشنید کامد ز ایران سپاه * سپهبد یکی نامور کینه خواه

- همه یکسر از جای برخاستند
 بایران همی رزم جستند و کین¹
 نه این² کشور از خون³ دمام شدست⁴
 چنین کام دشمن⁵ بخاری⁶ همی
 میان تا بیستیم⁷ نگشاده ایم
 ازین⁸ کرده خویش کیفر برند⁹
 نماند کسی زنده ز ایرانیان¹²
 ز لشکر زبان آوری¹³ برگزید
 ز خواب و ز آرام¹⁴ و خوردن بماند¹⁵
 روانرا بخون دل آهار داد¹⁶
 که گفتمی سپهر اندر آمد¹⁷ بکین¹⁸
 فریبرز نزدیک رستم رسید
 بدو²⁰ اندرون تاج گوهر نگار²¹
 بزرگان لشکر شدند انجمن²³
- گرومایگان پاسخ آراستند
 که گر نامداران سقلاب و چین 940
 نه از لشکر ما کسی کم شدست
 ز رستم چرا بیم داری همی
 ز مادر همه مرگرا زاده ایم
 اگر خاک مارا بپی بسپرنده⁸
 بکین گر بمندیم زین پس¹¹ میان 945
 ز پرمایگان شاه پاسخ شنید
 دلیران و گردنکشانرا بخواند
 در گنج بگشاد و دینار داد
 چنان شد ز گردان جنگی زمین
 چو این بند بدرا سرآمد کلید¹⁹ 950
 بدل شاد با خلعت شهریار
 ازان²² شادمان شد گو پیلتن

¹ K, I, IV, VI — доб.:

مهانرا بیاری همی خوانده * همه گنج بر خیره بفشاند
 زبیری - K⁶ رستم - VI; نام دشمن - K⁵ پر از غم شدست - K⁴ خود - L³ آن - L²
 VI - هم از - I⁹ بسپرد - K, I, IV⁸ میانرا بجاوید - K⁷ بخاری - VI; چه خاری - I, IV
 I, ¹⁴ زبان آوران - I, IV, VI¹³ تاجاودان - VI¹² یکسر - I, IV¹¹ برد - K, I, IV¹⁰ ازان
 آرد - VI¹⁷ اندر نهاد - L¹⁶ نماند - VI; نشانند - I, IV¹⁵ به خواب و بآرام - IV
¹⁸ VI — доб.:

کزانسان ندیدند گردنکشان * نه کسی داد هزگز بجایی نشان
 وزانروی گوردان ایرانیان * بکین یک بیک تنگ بسته میان
 فریبرز چون شد نزدیک شاه * بیامد بر پهلوان سپاه
 K — доб. :²³ او - K, I, IV²² باگوشوار - I, IV, VI²¹ بدوی - K²⁰ پدید - I, IV, VI¹⁹
 بزرگان بپرسید هر یک ز شاه * ز شاه و ز کشور ز تخت و کلاه
 بدیشان چنین گفت خسرونژاد * که شاه جهان تن درست و تو شاد
 همه نامداران ایران سپاه * شده شادمان از فراز شاه (؟) (метр нарушен)

شود کوه هامون و هامون چو کوه²
 دلش گشست پر درد و سر پر ز دود
 ز کار گذشته فراوان³ براند
 بدان⁵ نامداران نهادست⁶ روی
 چنان ساز⁸ و آن لشکر⁹ بی‌کران
 بمبستند گفتمی مرا بر¹¹ زمین
 دو بهره ز گردنکشان بسته شد
 زمین پر ز خون بود تا¹³ چند میل
 نشاید که این بر دل آسان کنیم
 نماند برین بوم و بر خار و¹⁵ خو¹⁶
 ز کار آگهان نیز بشنیده‌ام¹⁸
 چه کردست از نیکوی روز کین¹⁹
 ز گرزش چه آمد²¹ بران²² مهتران²³

گر آیند زی ما بنرزم¹ آن گروه
 چو افراسیاب این سخنها شنود
 همه موبدان و ردانرا بخواند
 کز ایران یکی لشکری⁴ جنگجوی
 شکسته شدست⁷ آن سپاه گران
 ز اندوه¹⁰ کاموسی و خاقان چین
 سپاهی چنان بسته و خسته¹² شد
 با ایران کشیدند بر پشت پیل
 چه سازیم و این را چه درمان کنیم
 گر ایدونک¹⁴ رستم بود پیش‌رو
 که من دست‌برد ورا¹⁷ دیده‌ام
 که او با بزرگان ایران زمین
 چه کردست²⁰ با شاه مازندران

930

935

۲ تو هامون شمر کوه برگرد کوه - I, IV -² زی مان بچنگ - IV - بچنگ - K, I, VI -¹
 کزیشان یکی لشکری - K -⁴ سخنها - I, IV -³ تو هامون شمر کوه و هم کوه کوه - VI -
 بدان ساز - K -⁸ بشد - VI -⁸ شدند - I, IV -⁷ نهادند - K, I, IV -⁶ بدین - I, IV -⁵ بدو - K -⁵
 - K, I, VI -¹² در - I -¹² گویی مرا بر - K -¹¹ ز نیروی - L -¹⁰ لشکری - L -⁹ شاد - IV -
 و - VI -¹⁵ ایدونکه - VI -¹⁴ بر - K, I, IV -¹³ خسته و کشته - IV -¹³ کشته و خسته
 VI -¹⁶ доб.:

همانست رستم که من دیده‌ام * بسی از نبردش بپیچیده‌ام
 یکی کودکی بود برسان نی * که من لشکر آورده بودم بری
 پیامد چنانم ز زمین برگرفت * که ماندند گردان درو در شگفت
 کمربند بگسست و بند قبای * ز چنگش فتادم نگون زیر پای
 - K -¹⁹ بسی از نبردش بپیچیده‌ام - VI -¹⁸ دستبردش بسی - K -¹⁷
 که او با بزرگان مازندران * چه کرد و چه آمد بران مهتران
 - K -²³ بدان - VI -²² چه کرد و چه آمد - I, IV -²¹ همان نیز - I, IV -²⁰
 همان با بزرگان توران زمین * چه کردست از بد برین دشت کین
 VI -²³ доб.:

بدرید پهلوی دیو سپید * بکرگاه اولاد عنجدی دهیند (؟)

رسید آنچ دادی¹ بدین بارگاه
 هیونان بسیار و افگندنی
 همه آلت⁵ ناز⁶ و سورست و بزم 895
 مگر آنکسی کش⁸ سر آید بپیش⁹
 وزان رنج بردن ز توران¹¹ سپاه
 ز کارت خیر بد مرا روز و شب¹²
 شب و روز بر¹³ پیش یزدان پاک¹⁴
 کسی را که رستم بود پهلوان 900
 پرستنده چون تو ندارد¹⁶ سپهر
 نویسنده پردخته¹⁹ شد ز آفرین
 بفرمود تا خلعت آراستند
 صد از جعدمویان زرین کمر²¹
 صد²³ اشتر همه بار دیبای چین 905
 ز یاقوت رخشان دو انگشتی
 ز پوشیدن²⁷ شاه دستن بزور
 سزانشرا همه هدیهها ساختند
 فریبرز با تاج و گرز³⁰ و درفش

3 K, I, IV, VI - доб.: 1 K - گفتی - I, IV, VI - گفتی - 2 VI - امیران و پیران - 3 K, I, IV, VI - گفتی - 4 K - گفتی - 5 I, IV, VI - گفتی - 6 I, IV, VI - گفتی - 7 I, IV, VI - گفتی - 8 I, IV, VI - گفتی - 9 K, I, IV, VI - گفتی - 10 K, I, IV, VI - گفتی - 11 K - گفتی - 12 K, I, IV, VI - گفتی - 13 K, I, IV, VI - گفتی - 14 K, I, IV, VI - گفتی - 15 K, I, IV, VI - گفتی - 16 K, VI - گفتی - 17 K, VI - گفتی - 18 K, VI - گفتی - 19 K, VI - گفتی - 20 K, VI - گفتی - 21 K, VI - گفتی - 22 K, VI - گفتی - 23 K, VI - گفتی - 24 K, VI - گفتی - 25 K, VI - گفتی - 26 K, VI - گفتی - 27 K, VI - گفتی - 28 K, VI - گفتی - 29 K, VI - گفتی - 30 K, VI - گفتی - 31 K, VI - گفتی -

ز دیبای چینی و از تخت عاج * ز اسپان تازی و از طوق و تاج
 ز پیشش ازین - VI - 7 ساز - I, IV, VI - 6 و I, IV, VI - 5 آگندنی - I, IV, VI - 4
 بتوران - I, IV, VI - 11 ز چندان - K - 11 آمد - VI - 10 ز پیش - K, I, IV, VI - 9 کو - VI - 8
 بیای - K - 14 در - I, IV, VI - 13 چه بودم بروز و بشب - VI - 12 زغمی بودهام روز و شب - K - 12
 : I, IV, VI - 18 ز بخت تو - VI - 17 ندادند - K, VI - 16 بودم از پهلوی نیک رای - K - 15
 درود جهان آفرین بیکیان * ز ما باد بر گیو و بر پهلوان
 IV, VI - 24 ده - K - 23 ده - K, VI - 22 بسته کمر - K - 21 بیاراستند - I - 20 پردخت - K - 19
 ز خوشاب یک افسر خسروی - I - 25 ز خوشاب دو افسر برتری - K - 26 I - 6. оп. 25 استر
 ازین - I, VI - 28 پوشیدنی - I, IV, VI - 27 وز افسر بر سری - VI - 26 زوز خسروی افسری - IV
 فریبرز را گرز - VI - 30 زبا گرز و تیغ - IV - 29 فریبرز را گرز و تیغ - I - 30 ازیشان - IV - 29
 تاج - I, IV, VI - 31 و تخت

هیونان و پیلان و آن خستگان
 ز سر برگرفت آن کیانی^۳ کلاه
 بغلتید^۴ و گفت ای جهاندار پاك
 مرا بی پدر کرد^۵ با درد و غم
 همی تاج را پرورانیدیم
 جهانی^۷ ز^۸ گنج من آگنده شد
 یکی جان رستم تو مستان ز من
 بران^{۱۱} پیل وان^{۱۲} بستگان برگذشت^{۱۳}
 که او باد^{۱۵} شادان و روشن روان^{۱۶}
 بنیام بزرگی درختی بکشت
 کزو بود روشن دل و بغتینار^{۱۸}
 کزویست پرخاش و آرام و مهر^{۲۰}
 شب و روزا گیتی^{۲۲} آرای کرد
 یکی را سزاوار^{۲۳} تخت آفرید
 کزویست هر گونه بر ما سپاس^{۲۵}

نکه کرد خسرو بران^۱ بستگان
 عنانرا بپنیچید و آمد بر^۲راه
 فرود آمد و پیش یزدان بخاك
 ستمکاره ای کرد بر من ستم
 تو از درد و سختی^۶ رهانیدیم
 زمین و زمان پیش من بنده شد
 سپاس از تو دارم نه از انجمن
 بزد اسپ^{۱۰} و زانجایگه بازگشت
 بسی آفرین کرد^{۱۴} بر پهلوان
 بایوان شد و نامه پاسخ نوشت^{۱۷}
 نخست آفرین کرد بر کردگار
 خداوند ناهید^{۱۹} و گردان سپهر
 سپهری برین^{۲۱} گونه بر پای کرد
 یکی را چنین تیره بخت آفرید
 غم و شادمانی ز یزدان شناس^{۲۴}

و. доб. — I^۵ بغلتید — IV, VI^۴ هیونی — IV^۳ ز راه — VI^۲ بدان — I, VI^۱ K
 زان — VI^۶; بهر — K^۹ به — VI^۸ جهان پر — I, IV^۷ غمها — I, IV^۶; زنج و سختی — K^۶
 K^{۱۳} — 6. پیلان — VI^{۱۲} بدان — I, IV, VI^{۱۱}; ابر — K^{۱۱} بران اسپ — I, IV^{۱۰}; ز پر از گرد — K^{۱۰}
 переставлен со следующим 6.; VI — доб.:

بفرمودشان تا بزدان برند * بدان خانه مستمندان برند
 ببردند و او شاد از آنجا براند * بره بر همی نام یزدان بخواند
 نشست — I^{۱۷} که بی او مبادا زمین و زمان — I, IV^{۱۶} کزو بود — K^{۱۵} خواند — K^{۱۴}
 پیوند — K^{۲۰} فرمان — I, IV, VI^{۱۹}; کیوان — K^{۱۹} کزو دید نیک و بد روزگار — I, IV, VI^{۱۸} K
 روز بر گیتی — IV^{۲۲} ازین — VI^{۲۱} کزویست مان جان و پیوند و مهر — I, IV^{۲۰} مهر
 مردی و — VI^{۲۴} مردی و هم ترس و باکی — I, IV^{۲۵} پای — I, IV, VI^{۲۴} سرافراز — I, IV^{۲۳}
 и далее доб.: و ناپاک و باکی

وزان پس چنین گفت کای پهلوان * تو پاکیزه تن باش و روشن روان

- 870 یکی همیشه دیدند و آمد فرود
 همی بود بارامش و می بدست
 فرستاده آمد ز هر کشوری⁷
 بسی⁹ هدیه و ساز و چندی¹⁰ نثار
 چو بگذشت ازین داستان روز چند
 کس آمد بر شاه ایران سپاه
 پذیره شدش¹⁵ شاه کنداوران
 فریبرز نزدیک خسرو رسید
- 875 سیه¹ شد ز² لشکر همه دشت³ و رود⁴
 یکی شاد و خرم یکی⁵ خفته مست⁶
 ز هر نامداری و هر مهتری⁸
 ببردند¹¹ نزدیک آن نامدار¹²
 ز گردش بیاسود¹³ چرخ بلند¹⁴
 که آمد فریبرز کاوس شاه
 ابا بوق و کوس و سپاهی¹⁶ گران¹⁷
 زمین را ببوسید کورا بدید¹⁸

مرز-K-⁴ 4 K-доб.: گشت-I, IV-² 2 I, IV- سپه-IV-¹ 1 IV-

بدان همیشه بودند یکچند گاه * برآسود لشکر هم از رنج راه
 I, IV-доб.:

هران چیز کان از در شاه بود * فریبرز ازان دست کوتاه بود
 بیخشید دیگر همه بر سپاه * نجنبید یک تن ازان رزمگاه
 VI-доб.:

فرود آمد آنجای بنشست شاد * بزرگان لشکرش کردند یاد
 بیخشید یکسر همه بر سپاه * نجنبید یکتن از آنجایگاه
 K-¹⁰ یکی-VI-⁹ 9 K, VI- کشوری-⁸ 8 K, VI- مهتری-⁷ 7 K, VI- می پرست-VI-⁶ 6 K- دگر-⁵ 5 K-
 نیاسود-K, I, IV-¹³ 13 K, I, IV- بر رستم نامدار-K-¹² 12 K- بیامد-VI-¹¹ 11 VI- چندین-IV, VI-¹¹ 11 IV, VI- زساو و چندی
 VI-доб.:

وزان سو فریبرز کاوس شاه * سوی شاه ایران بپیمود راه
 هران چیز کان از در شاه بود * فریبرز را دست کوتاه بود
 K-¹⁷ 17 K- سپاه-IV, VI-¹⁶ 16 IV, VI- شد آن-I, IV-¹⁵ 15 I, IV-
 پذیره شدش با سپاه گران * همه نامداران و کنداوران
 K-доб.:

بسی آفرین کرد بر شهریار * ستودش فراوان شه نامدار
 سپهر بلند از تو خالی مباد * زمین و زمان از تو آباد مباد
 بدو داد آن نامه پس پهلوان * جهاندار برخواند آنرا روان
 شگفتی فروماند از آن رزمگاه * کجا گفته بد پهلوان سپاه
 VI-доб. варианты первых двух бб.

- 855 وزانجایگه سوی لشکر کشید
نشستند بآرامش و رود و² می³
برفتند هر کس⁷ بآرام خویش
چو خورشید بارنگ⁹ دیمای زرد¹⁰
همانگه ز دهلیز پرده سرای
تہمتن میان تاختن را بیست
860 بفرمود تا توشه برداشتند
بیابان گرفتند و راه دراز
چنین گفت با طوسی و¹⁵ گودرز و گیو
من این بار چنگ¹⁷ اندرآرم¹⁸ بچنگ
که دانست کین چاره²¹ گرد
865 من اورا چنان مست²² و بیہش کنم
که از هند و سقلاب و توران²⁴ و چین
بزد کوسی وز دشت برخاست گرد
ازان نامداران پرخاشجوی
دو منزل برفتند زان²⁸ جایگاه²⁹
- چو جعد دو زلف شب¹ آمد پدید
یکی دست⁴ رود و دگر دست⁵ نی⁶
گرفته بمر هر کسی⁸ کام خویش
ستم کرد بر تودہ¹¹ لاژورد
برآمد خروشییدن کزنای
بران¹² بارہ تیزتگ برنشست¹³
همی راه دشوار بگذاشتند
بیامد چنان لشکری رزمساز¹⁴
که ای نامداران و گردان نیو¹⁶
بدانیدشگانرا شود¹⁹ کار²⁰ تنگ
سپاہ آرد از چین و سقلاب و هند
تنش خاک گور²³ سیاوش کنم
نخوانند²⁵ ازین پس برو آفرین
ہوا پر ز گرد و زمین پر ز مرد²⁶
باہر اندرآمد یکی گفت و²⁷ گوی
کہ از کشته بد روی گیتی³⁰ سپاہ

IV- 4 بآرامش دست و می (?)- VI 3. 2. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

چنین گفت رستم که ای مہتران * جهان دیدہ و کار دیدہ سران
چارہ بر- ل 21 جای- I, IV, 20 کنم- VI; بود- IV 19 آیم- IV, VI 18 تنگ- I, IV, VI 17
بخوانند- I 25 شگنان- VI; شگنان و سقلاب- K, I, IV 24 گور خاک- VI 23 پست- K 22
VI- 26 بخوانید- I 25

برفتند یکسر بکردار ابر * زمین گشت برسان کام ہژبر
کشور- IV 30 رزمگاہ- K 29 ازان- K, I, IV, VI 28 همی گفت و- K, I, IV, VI 27

یکی رنج¹ برگیر و ز ایدر برو
 ابا² خویشتن بستگانرا ببر
 همان افسر و یاره و گرز³ و تاج
 فریبرز گفت ای هژبر ژیان
 دبیر جهان دیده را پیش خواند 830
 بفرمود تا⁴ نامه خسروی⁵
 سر نامه کرد آفرین خدای
 برازنده ماه و کیوان و هور
 سپهر و زمان و زمین آفرید⁶
 وزو⁷ آفرین باد بر شهریار 835
 رسیدم بفرمان میان دو کوه
 همانا که شمشیرزن صد هزار
 کشانی و شگنی و چینی⁸ و هند
 ز کشمیر تا دامن رود⁹ شهد
 بترسیدم¹⁰ از دولت شهریار 840

I, IV - زاین - K⁴ طوق - VI - زیاره و افسر و طوق - I, IV³ که با - I² گنج - VI¹
 خسروان - I, IV⁷ بفرمانش بر - I, IV, VI - بقراطی بر - K⁶ هر چه - K, I, IV, VI⁵ آن
 - Л, VI - доб. заголовок - I, IV¹⁰ پرنیان - I, IV⁹ نوشتن - I, IV⁸ نوشتن ابر - K³ بعنبر - VI⁸
 فتح نامه رستم بشاه کیخسرو و فرستادن خاقان : доб. - K نامه رستم زال بشاه کیخسرو
 نامه رستم بکیخسرو رفتن : доб. - I و پادشاهان دیگر و خواستها بردست فریبرز
 I, IV¹⁴ زیر فرمان اوست - I, IV¹³ آن اوست - I, IV¹² که جا - IV¹¹ فریبرز بفیروزی
 I, IV, VI¹⁸ K, I, IV¹⁷ چینی و شگنی - VI¹⁷ سه - K, VI¹⁶ مماناد - I, IV, VI¹⁵ ازو - IV, VI¹⁴
 : доб. б. و بودند و پیلان و مهد - K¹⁹ کوه - VI
 شده انجمن صد هزاران هزار * همه نامدار از در کارزار
 اندر آمد بهار - VI زبر آوردم از رزمگهشان [بپنج ایشان - K] دمار - K, I, IV²¹ بترسیدم - VI²⁰

- 810 که چرخ سپهر¹ و زمان آفرید
 ز یزدان شناسی و بیزدان³ سپاسی
 کزو بودمان زور و فتر⁶ و هنر⁵
 سپه بود و هم گنج آباد بود
 کنون از⁷ بزرگان هر کشوری
 بدین⁸ ژنده پیمان فرستم بشاه
 همان⁹ خواسته بر¹⁰ هیونان مست
 وز ایدر شوم تازیان¹¹ چون پلنگ¹²
 کسی کو گنه کار¹⁴ و خونی بود
 زمین¹⁷ را بخنجر بشویم زکین¹⁸
 820 بدو گفت گودرز کای نیک رای
 بکام دل شاد بادی و راد
 تهمتن فرستاده ای را بجست
 فریبرز کاوسی را بر گزید
 چنین²³ گفت کای نیک پی²⁴ نامدار
 هنرمند و²⁷ با دانش و بانژاد 825

¹ I, IV, VI — زمین ² آشکارا — JI ³ K — ز یزدان — VI ⁴ I, IV, VI — پناه و ز یزدان — VI ⁵ K — زو و زو فرهی — K ⁶ K — فتر و ز او هنر — VI ⁷ K, I, IV — این — I, IV, VI ⁸ I, IV — برین ⁹ K, I, IV — همین ¹⁰ K — با ¹¹ JI, K — زمان ¹² VI — بگنگ ¹³ K, I, IV — جنگ ¹⁴ I — کند کار ¹⁵ K, VI — بماند ¹⁶ I, IV — доб.:

جهانرا بتیغ و بنیروی دست * گشادم سراسر بدین سان که هست
 نمانم بد و بدگرانرا بدهر * بهرکس رسانم ازین تیغ زهر
 بخون یکایک بشویم دست * بدانرا نمانم که باشد نشست
 ماند درست — K ¹⁹ بشویم پست — VI — نخست — K ¹⁸ جهان — K, VI ¹⁷ IV — второй б. оп.
 بدان گیتیت نیز نیکست جای — K ²⁰ I, IV — б. оп. ; که باشد نشست — VI ²¹ K, I, IV, VI — б. оп.
 K — شاهان — K ²⁶ تخمه — VI ²⁵ مهتر — I, IV, VI — نیکی — K ²⁴ بدو — K ²³ VI — б. оп. ²²
 I, IV, VI — доб. : ³⁰ I, IV — و این دیگران — I, IV ²⁹ K, VI — گوهرا — I, IV, VI ²⁸ I, IV, VI — شادی — I, IV, VI ²⁷ K — و
 نباشد چو تو در جهان دیگری * دلاور جوانی هنر پروری

- 775 ز ناپاکی¹ و² خواب ایرانیان
 زبانرا بدشنام بگشاد و گفت
 بدین⁵ گونه دشمن میان دو کوه
 طلایه نگفتم⁸ که بیرون کنید
 شما سر باسایش و خوابگاه
 780 تن آسان غم و رنج بار آورد
 چو گویی¹³ که روزی تن آسان شوند¹⁴
 ازین¹⁵ پس تو پیران و کلبادرا
 نگه کن بدین¹⁹ دشت با لشکری
 اگر تاو²² دارید²³ جنگ آورید
 785 که²⁵ پیروز برگشتم از کارزار
 برآشفت با طوس و²⁷ شد چون پلنگ
 طلایه نگه کن که از خپل کیست
 چو مرد طلایه بیابای بچوب
 ازو چیز²⁹ بستان و پایش بماند
 790 بدین³¹ سان فرستش بنزدیک شاه
 ز یاقوت وز³⁴ گوهر و تخت عاج

با طوس - VI - 4 که هرگز - VI - 3 و - II - 2 ز بی باکی - VI - 1 ز نامردی - I, IV - 1
 و - II, K - 9 بگفتم - K, I, IV - 8 همه - I, IV, VI - 7 خواب گیرد - VI - 6 برین - K, IV - 5
 شویم - K - 14 گویم - K, I, IV, VI - 13 آورد - II - 12 برنج و براه - K, I, IV - 11 نهادید - VI - 10
 ز کلبادرا - I - 16 و - II, IV - 17 هامون (!) - VI - 16 ازان - K - 15 شوم - I, IV, VI - 1
 I - 22 دگر - K, VI - 21 جنگ - K, VI - 20 برین - VI - 19 کلبادرا
 دارند - I - 23 پای - I, IV - 24

هران چه شمارا فتد باز رای * یکایک بیارید با من بجای
 گشت و بیهوده - VI - همه کوه - IV - همه کرده - I - همه گشته - K - 26 چو - K, I, IV, VI - 25
 30 I, خپرو (!) - VI - 29 یا دشت - I, IV, VI - 28 و با طوس - K, I, IV, VI - 27
 ز دینار - K, I, VI - 34 ازان - I, IV - 33 رام - I, IV - 32 بسخت - K - 32 برین - K - 31 پیمیل - IV
 ز دیبا - K, I - 35 ز دیبا و از - IV - نو از

هم آن بوم^۲ کو چون تو آرد بمر^۳
 که از جان تو شاد بادا سپهر
 بتو زنده گشتیم و گیتی فروز
 بیارند با طوق زرین و^۶ تاج
 نخستین ز شاه جهان برد نام
 همی رفت آوازشان بر دو^{۱۰} میل
 برفتند شادان و روشن روان
 نهاد از بر چرخ پیروزه گاه
 چو زنگی دورنگ^{۱۴} شب اندر گذشت
 بگردار یاقوت^{۱۴} شد روی خاک
 برفتند گردان لشکر ز جای
 که جایی نیامد ز پیران نشان^{۱۶}
 بهر سو فرستاد^{۱۷} باید سپاه
 بجایی کجا بود^{۲۰} دشت نبرد
 بهر^{۲۲} سو نشست پیاراسته^{۲۳}
 بخاک اندر افکنده پا بسته^{۲۶} دید
 زمین بود و^{۲۸} خرگاه و پرده سرای
 که شد روی کشور ز ترکان تهی

پسندیده باد این^۱ نژاد و گهر
 تو دانی که با ما چه کردی بمهر^۴
 همه مرده^۵ بودیم و برگشته روز
 بفرمود تا پیل با تخت عاج
 می خسروانی بیاورد و جام
 بزد کونای^۷ از^۸ بر ژنده^۹ پیل
 چو خرم شد از می رخ^{۱۱} پهلوان
 چو پیراهن شب بدرید ماه
 طلایه پراگند^{۱۲} بر گرد دشت^{۱۳}
 پدید آمد آن خنجر تابناک
 تمبره برآمد ز پرده^{۱۵} سرای
 چنین گفت رستم بگردنکشان
 بیاید شدن سوی آن رزمگاه
 شد از پیش او^{۱۸} بیژن شیزمرد^{۱۹}
 جهان دید پر کشته و خواسته^{۲۱}
 پراگنده کشور^{۲۴} پر از خسته^{۲۵} دید
 ندیدند زنده کسی را^{۲۷} بجای
 بنزدیک رستم رسید آگهی

760

765

770

دارد — I, IV — همان بوم و بر کو تو آرد بمر — K — ۳ نام — IV — زمام — I — ۲ آن — K, I, IV — ۱
 وزرینه — K, IV — ۶ کشته — K, I, IV, VI — ۵ ز مهر — I, IV — ۴
 بر پشت — I, IV, VI — از پسی پشت — K — ۹
 پهن — K — ۱۳ پراگنده — IV — ۱۲ جهان — I, IV — نشدند از می — K — ۱۱ آواز بر چند — K, VI — ۱۰
 — VI — ۱۵ چو زنگی درنگی — VI — چو زنگی درنگی — K, I, IV — ۱۴ بر کوه و دشت — I, IV — دشت
 بشد پیشرو — I, IV — ۱۸ فرستاده — IV — ز هر سو فرستاد — K, VI — ۱۷
 ز هر — K — ۲۲ خاسته (!) — IV — ۲۱ که بودند — I, IV — ۲۰ بشد در زمان بیژن تیزمرد — K — ۱۹
 ناپسته — K — ۲۶ همه کشته — VI — ۲۵ همه روی هامون — I, IV — ۲۴ یکی گنج آراسته — VI — ۲۳
 — و — IV — ز — K, I — ۲۸ کسی را ندیدند زنده — K, VI — ۲۷ آغشته — VI

نگفتم که از آرزو¹ بگسلم
 دلم گشت یکباره زین کینه تنگ²
 بغلتم³ با درد یکیک بخاک
 بلندختر و⁴ بخش⁵ کیوان و⁶ هور
 میداد که آید بما بر نهیم
 برنبد آگهی نزد شاه⁸ جهان
 بسر بر نهد خسروانی¹³ کلاه
 که بر جان او آفرین باد نیز
 باسایش آرایش¹⁶ افزون کنی¹⁷
 زمانه دم ما همنی بشمرد
 بدین²⁰ چرخ نامهربان ننگریم
 کزویست مردی و بخت و هنر²¹
 بیاد بزرگان گشاییم لب
 نداریم²³ چندین بدر و برنج
 که بی تو میداد کلاه و نگین²⁵
 ز گردون گردان سرش برترست²⁶

ز مردی نه پیچید هرگز دلم
 جز آن دم که دیدم ز کاموس جنگ
 کنون گر همه پیش یزدان پاک
 سزاوار باشد که او داد زور
 میداد که این کار گیرد⁷ نشیب
 نگه کن که کار آگهان ناگهان⁸
 بیاراید¹⁰ آن¹¹ نامور بازگاه¹²
 بیغشده فراوان بدرویش¹⁴ چیز
 کنون جامه رزم بیرون کنی¹⁵
 غم و کام دل بی گمان بگذرد
 همان به که ما¹⁸ جام می بشمیریم¹⁹
 سپاس از جهاندار پیروز گر
 کنون می گساریم²² تا نیم شب
 سزد گر دل اندر سرای سپنج
 بزرگان برو خواندند آفرین²⁴
 کسی را که چون پیلتن کترست

745

750

755

1 — II; 2 K, I, IV, VI — هرگز ازو — K; آرزوی — I

بدین رزم تاریک شد روز من * سیه شد دل گیتی افروز من
 3 K — بگردیم — VI; 4 VI — و. оп. 5 IV — доб. 6 VI — و. оп. 7 I,
 این — VI 11 بیمارامد — IV 10 زین بشاه — I, IV, VI 9 آگهان جهان — VI 8 گردد — IV
 I, IV, VI — همی او بدرویش — K 14 آن کیانی — K 13 پیشگاه — I, IV 12 بزنگاه — K
 VI — بآرایش آسایش — I, IV 16 رامش و رامش — K 15 بدرویش بسیار — I, IV
 K — برین — K, IV 20 بشکریم (?) — VI 19 با — VI 18 کنیم — I, IV 17 آرامیش — I, IV
 بسازیم — K 22 б. переставлен со следующим б. IV — و هنر — VI 21 پیروزی و زو هنر
 и далее доб.: ورا پهلوان گزین خواندند — VI 25 آفرین خواندند — VI 24 میندیم — VI 23

که بی تو میداد کلاه و نگین * ز نیکی دهش بر تو باد آفرین
 26 I, IV — б. переставлен со следующим б.

- 725 چنمین گفت رستم بایرانیمان
 بیپیش¹ جهاندار² پیروزگر
 همه سر بخاک سپه برنهمید
 کزین نامداران یکی⁸ نیست کم
 چنمین گفت رستم بگودرز و گیو
 730 چو آگاهی آمد بشاه جهان
 که طوسی سپهبد بکوه آمدست
 از¹⁴ ایران برفتیم با¹⁵ رای و هوش
 ز بهرام گودرز و¹⁸ ریونیز
 از ایران همی تاختم تیزچنگ
 735 چو چشمم برآمد بخاقان چین
 بویژه²⁴ بکاموسی و آن فرّوبرز
 که بودند هر یک چو کوهی بلند
 بدل گفتم آمد زمانم بسر
 ازین پیش مردان و زین پیش ساز
 740 رسیدم بدیوان مازندران

نه تیغ - K⁵ یابد - IV⁴ که - IV³ خداوند - VI, IV, I, K² بنزد - VI¹
 نه تیغ و نه سر - K, VI - دو ب.:
 زه گنج و کمر - VI؛ زه گنج و کمر - I؛ نو کمر
 گشادند گردان سراسر کمر * برآسوده از جنگ و از شور و شر
 بآب اندر اندام شستند پاک * نیایش کنان پیش یزدان پاک
 دل ما شدستی دژم - K, VI⁹ کسی - I⁸ کجا - VI, IV, I, K⁷ ازان کسی - I, IV, K⁶
 آشکار - VI, K¹¹ ب. - VI, I, K¹⁰ شدی پر ز غم - IV؛ شدستی دل ما دژم - I
 I, IV -¹⁵ ز - I, IV¹⁴ ب. - K¹³ ز خاقان و پیران - VI¹² ناگهان - I, IV¹¹؛ نو نهان
 K, I, I¹⁸ ب. - K¹⁷ ز پیکار مغزم برآمد - VI¹⁶ ازان آگهی شد مرا - VI؛ زرفتم اجی
 نو سرم خیره نیز - I, IV²⁰ تیره - I, IV¹⁹ خیره - K¹⁹ بهرام و گودرز - IV؛ نو از - VI
 بخاصه - I, IV²⁴ گردان - VI, K²³ بدان - VI²² بره بر - VI, K²¹ مانند شیز - VI
 K, I, VI -²⁸ ب. - VI, I, K²⁷ و - IV²⁶ ب. - VI, I, K²⁵ چنان - I, IV, K²⁵
 بعمری - IV؛ زبعمری

برآمد یکی ابر و بادی¹ سیاه
 سر از پای دشمن ندانست باز
 نگره کرد پیران بدان کارزار
 نه⁵ منشور و فرطوس و⁶ خاقان چین
 710 درفش بزرگان نگونسار دید
 بنستیمین¹⁰ گرد و¹¹ کلباد گفت
 نگونسار کرد آن درفش سیاه¹³
 715 همه میمنه گیو تاراج کرد
 بجست از چپ لشکر و¹⁵ دست راست
 چو او را ندیدند گشتند باز
 تبه گشته اسپان جنگی ز کار
 برفتند با کام دل سوی کوه
 همه ترگ و جوشن بخون و بخای¹⁹
 720 تن از جنگ²¹ خسته دل از رزم²² شاد
 پر از خون برو تیغ و پای²³ و رکیب
 چنین تا بشستن²⁵ نپراختند²⁶
 سر و تن بشستند و دل شسته بود

تپره بدگردش - I, IV - ³ که شد - VI - ² باد و گردی - IV - باد و ابری - I, VI - ¹
 K, ⁵ رزمگاه * چنین تپره گون گردش هور و ماه - K - ⁴ دران تپره گون گردش - VI
 نامداران و گردان کین - K - ⁸ بدان - K, I, IV, VI - ⁷ منشور فرطوس - VI - ⁶ به - I, IV, VI
 و - I, K, IV, VI - ¹¹ و - K, VI - ¹⁰ کشتگان - K, VI - ⁹ نامداران توران زمین - I, IV
 لوزان ازان رزمگاه - K - ¹⁴ سپاه - VI - ¹³ ژوپین و خنجر - K, I, IV, VI - ¹²
 ل - ¹⁷ کیننه ساز - I, IV - ¹⁶ و - VI - ¹⁵ همی راه راه - VI
 پراز - L - ¹⁹ خسته و رنجه از - VI - ¹⁸ خسته در - I, IV - ¹⁸ K - ²⁰ خون و خاک
 بزم - VI - ²¹ جنگ - K - ²² رزم - VI - ²¹ از ضرب و از چای چای - VI - ²⁰ خون و خاک
 K, VI - ²⁶ سراسر - VI - ²⁵ نشستن - K - ²⁵ و - K, IV, VI - ²⁴ پای تیغ - IV - ²³ پای و تیغ - I - ²³
 K, VI - ²⁸ یکی از دگر - I, IV, VI - ²⁷ بپراختند
 вариант б. 720. ²⁹ I - ²⁹ غمان

سمران سواران همی کرد بند¹
 شد آن شاه چین از روان³ نا امید
 سر شاه چین⁵ اندر آمد بپند⁶
 ببستند بازوی خاقان چین
 نه پیل و نه تاج و نه تخت⁸ و نه مهد
 گهی بر فراز و گهی بر نشیب
 گهی جنگ و زهرست و گه⁹ نوش¹⁰ و مهر¹¹
 بزرگش همان و همان بود خرد
 که شد تنگ بر مور و بر پشه راه
 یکی بی سر و دیگری سر نگون
 همانا بشب روز نزدیک شد

بپنداخت آن تابداده کمند
 چو آمد² بنزدیک پیل سپید
 چو از دست رستم رها شد کمند⁴
 ز پیل اندر آورد و زد بر زمین
 پیاده همی راند تا رود شهید⁷
 چنیست رسم سرای فریب
 چنمین بود تا بود گردان سپهر
 ازان پس¹² بگرز گران دست برد
 چنان شد در و¹³ دشت آوردگاه
 ز بس کشته و خسته شد جوی خون
 چنان¹⁴ بخت تابنده¹⁵ تاریک شد

700

705

1 K — میان سوار آمد بپند — VI — 66. 697 и 698 оп. 2 I, IV — پیامد — 3 I, IV —
 نامدار — K — 5 I, IV — زهر سو بپنداخت خم کمند — VI — 4 شهنشاه چین شد ز جان
 شهریار — I, IV — 6 перед б. доб.:

گو پیلتن رستم زال سام * برانداخت بر شاه آن خم خام
 7 K, I, IV, VI — کوه شهید — 8 I, IV, VI — نه تاج و نه تخت — 9 I, IV — زهر و گهی — 10 K, VI —
 گهی نوش و گه زهر و گه کین و مهر — 11 K, VI — доб.:

یکی را بر آری بچرخ بلند * یکی را کنی خار و زار و نژند
 یکی را ز تخت کهی در کشی * یکی را ز خاک سپه در کشی
 یکی را براری و قارون کنی * یکی را بنانی جگرخون کنی
 یکی را براری و شاهای دهی * یکی را بدریا بماهی دهی
 یکی را بدادی دگر را بده * میان دو آزاده کینه منه
 نه با آنت مهر و نه با اینت کین * که بدهان تویی ای جهان آفرین
 ز تو شادمانی و از تو غمپست * یکی را فزونی دگر را کمپست
 جهانرا بلندی و پستی تویی * ندانم چه ای هر چه هستی تویی
 وز آنجا بیاورد خاقان چین * بمسته دو بازو و دل پر ز کین
 سپردش بدان روزبانان طوسی * سپهبد بگردون برافراخت کوس
 تخت رخشنده — VI — 15 چو آن — K, I, IV, VI — 14 در — K — 13 ازین پس — IV — 12 تهمتن — K, VI —

که آتش همی بد شناسد¹ ز آب²
 بد آورد ازین رزم⁴ بر خویشتن
 همان آشتی بهتر آید ز جنگ
 زبان پر ز گفتار و دل⁶ پر شکن
 چو رزمت سرآمد کنون بزم جوی
 ز کار گذشته بدل هیچ⁷ کین
 که اکنون سپه را سرآمد⁹ نبرد
 سر رزمجویان¹⁰ همه گشته شد
 بنزدیک من¹² باید و تخت عاج
 چه باید کنون لابه و گفت و¹⁴ گوی
 شتاب سپاه از درنگ آمدست¹⁶
 بدشت آهوی ناگرفته میبخش¹⁷
 که پیروز برگردد از کارزار¹⁸
 منم گفت شینراون تاج بخش²⁰
 چه²³ روز فریبست²⁴ و هنگام بند²⁵
 چه شیر زبان دست²⁷ بند مرا

یکی شهریارست افراسیاب
 جهانی بدین³ گونه کرد انجمن
 کسی نیست بی آزو⁵ بی نام و ننگ
 فرستاده آمد بر پیلتن
 بدو گفت کای مهتر رزمجوی
 نداری همانا خاقان چین
 چنو باز گردد تو زو⁸ باز گرد
 چو کاموس بر دست تو کشته شد
 چنین داد پاسخ¹¹ که پیلان و تاج
 بتاراج ایران نهادست¹³ روی
 چو داند که لشکر بچنگ آمدست¹⁶
 فرستاده گفت ای خداوند رخس
 که داند که خود چون بود روزگار
 چو بشنید رستم برانگیخت رخس¹⁹
 تنی²¹ زورمند و بیازو²² کمند
 چه²⁶ خاقان چینی کمند مرا

685

690

695

که آتش برآرد ز دریای - VI² نه شناسد - IV; که نشناسند آتش بی را (۹) - I¹
 لب - K⁶ بی آب و - K, VI⁵ کینه - K, VI⁴ برین - I, IV, VI; نهانی برین - K³ آب
 گفت رستم - VI¹¹ سرفرازان - I, IV¹⁰ سر آمد سپهرا - K, VI⁹ هم - VI⁸ تیغ و - VI⁷
 منست - K, I, IV¹⁶ منست - K, I, IV¹⁵ و - JI¹⁴ نهادند - VI¹³ ما - I, IV¹²
 I, IV - доб.:

ببخشم سرش طوق و تاجش مراست * همان پیل با تخت عاجش مراست
 K, VI - доб. варианты этого б.; VI - еще доб.:

فرستم بنزدیک شاه جهان * نمایم بدو تخت و تاج مهان
 K, I, IV, VI - доб.:

همه دشت مردست و پیل و سپاه * چو خاقان که با تاج و گنجست و گاه
 بتن - I, IV, VI²¹ در رزم آذر گشسب - I²⁰ اسب - I¹⁹ گردد بدین کارزار - K, VI¹⁸
 - K²⁷ چو - K²⁶ پند - I, IV²⁵ فسوسست - I, IV²⁴ نه - VI²³ بیازوی - JI, K²²
 زیانست

همه زار و با درد¹ غم خوارگان
مگر مغزتان از خرد شد تهی
همی پیل جوید بروز³ نبرد
مرا هدیه جز گرز و شمشیر نیست
خم خام در کوهه⁵ زین فگند
همی ازدها را بدرید گوش
زمین از دلیران پپرداختی⁹
ربودی بغم کمند از کمین¹¹
باجر اندر افراختی بوق و کوس
ز هامون نهادی¹⁶ سوی کوه روی¹⁷
زمین دید یر سان¹⁹ دریای نیل
ورا نام بد رستم دیوبند²⁰
نظاره بران اختر و چرخ ماه²²
که گفتار ایران بدانند²³ درست
بگوش که تندی مکن در نبرد
کزین کینه هرگز²⁵ ندارند بهر
ز بیگانه مردم ترا نیست کین

ایا گم شده بغت بیچارگان
شما را ز رستم نبود آگهی
کجا² ازدهارا ندارد بمورد
شمارا سر از رزم من سیر نیست
ز فتراک بگشاد پیمان⁴ کمند
برانگیخت رخش⁶ و برآمد خروش
بهر سو که⁷ خام اندر⁸ انداختی
هرانگه که او مهتری را ز زین¹⁰
بدین¹² رزمگه بر¹³ سرافراز¹⁴ طوسی
ببستی از ایران کسی¹⁵ دست اوی
نگه کرد خاقان ازان¹⁸ پشت پیل
یکی پیل بر پشت کوه بلند
همی کرگس آورد ز اجر²¹ سپاه
یکی نامداری ز لشکر بجست
بدو گفت رو پیش آن²⁴ شیرمرد
چغانی و شگنی و چیننی و وهر
یکی شاه ختلان²⁶ یکی²⁷ شاه چین

665

670

675

680

آنکه⁴ I — بدشت³ K — که او² K, I, IV, VI — بیچاره — I, IV — ناچیز¹ K, VI —
:доб. I, IV, VI — خامه⁹ K, I, IV, VI — چرمه⁸ K — سوکجا⁷ K, VI — اسپ⁶ I, IV — کوه⁵ JI —
نبردش جز از رزم چین آرزوی * بمازو خم خام و چین در بروی
کمندش زین — T — کمند گزین — I, IV — کمند و کمین¹¹ K — از مهتری بد بزین — VI¹⁰
VI, ¹⁶ گرفتاری را — VI — یکی¹⁵ K — سپهدار — I, IV, VI — در¹⁴ K, I, IV, VI — برین¹³ K, VI —
— K, VI — مانند — VI — جنبان چو — I, IV — Zان — JI¹⁸ — نهاده — T —
I, IV — آرد ز اجر — K²¹ — بچنگ اندر از چرم شیران کمند — I, IV — دلیران گرفته بغم کمند
:доб. I, IV — ستاره نظاره بران جنگ [خیل — IV] و ماه — K, I, IV, VI — از اجر — IV²²
چو خاقانش از پشت پیل سفید * ورا دید بمیرید از جان امید
جستن — VI — که از کین جز اندک — I, IV — هریک — K²⁵ — این — JI, K²⁴ — بدآید — IV²³
دگر — VI²⁷ — جیلان (!) — IV — زروم و — K, VI²⁶

همی شاه چین بایدت لشکری
 چو باد خزان برجهد بردرخت
 نمیند چنان رزم⁴ جنگی بخواب
 ز تیمار رستم دلش بردمید
 برو با کمان وز سواری دویست⁷
 نگه دار پشت تهمتن بچنگ⁸
 برین¹⁰ دشت زین¹¹ بیش دشمن¹² مغواه¹³
 نه نیز از در رای¹⁵ و آرایش¹⁶ است
 نگه کن که پیران و هومان¹³ کجاست
 همی آسمان بر زند بر زمین¹⁹
 پیامد پیشت²⁰ تهمتن بچنگ²¹
 که ترسم که رخشم شد از کار²² سیر
 بخون و خوی آهار داده شوم
 تو با پهل و با²⁴ پیلبانان مچخ²⁵
 ز شگنان و چین هدیه نو بریم
 که با روم²⁷ و چین اهرمن باد جفت

تو سگزی که ازهر کسی¹ بتتری²
 یکی³ تیر باران بکردند سخت
 هوا را بپوشید پتر عقیاب
 چو گودرز باران الماسی دید
 برهام گفت ای⁵ درنگی مایست⁶
 کمانهای چاچی و تیر خدنگ
 بگیو آن زمان⁹ گفت برکش سپاه
 نه هنگام آرام و¹⁴ آسایش است
 برو¹⁷ با دلیران سوی دست راست
 تهمتن نگر پیش خاقان چین
 برآشفت رهام همچون پلنگ
 چنین گفت رستم برهام شیر
 چنو²³ سست گردد پیاده شوم
 یکی لشکرست این چو مور و ملخ
 همه پای در²⁶ پیش خسرو بریم
 و ز انجایگه بر خروشید و گفت

650

655

660

1 K- کسی؛ 2 K, IV- بدتری؛ 3 K- برو؛ 4 I, IV-
 بجنمان عنان- VI؛ 5 I, VI- گفتا؛ 6 I- مساز؛ 7 I- جنگی سواران و جنگی بساز؛ 8 VI- доб.:
 با سواری دویست

بران دوره هرگز مباد آفرین * که نفرین سگالد برو بر زمین
 لشکر- VI- 12 K, I, IV, VI- ازین؛ 11 K, I, IV, VI- درین؛ 10 K, I, IV- بدین؛ 9 K, I, IV, VI- گهی
 بخشایش- I؛ 16 K, IV, VI- آسایش؛ 15 VI- نه روز درنگست- VI؛ 14 IV- و- 13 T- مکاه-
 17 K, I, VI- بشو؛ 18 VI- مردان؛ 19 K, I, IV- доб.:

[بدین- I] بران دیده هرگز مباد آفرین * که نفرین سگالد برو روز کین
 20 IV, VI- پیش؛ 21 VI- доб.:

کمانور بیاورد صدمرد گرد * سرگردشان نیز گردون سپرد
 26 K- T- بچخ؛ 25 K- (9) ونج؛ 24 K- با- 23 I, IV, VI- چو او- 22 K, VI- جنگ
 27 I, IV- ترکی؛ I, IV- پاکشان؛ تازه در

هوا گشت چون روی زنگی سپاه
 همه مرز تن² بود و خفتان و خود
 ز گرد سوار ابر بر باد شد⁴
 بسی نامدار از پی⁵ نام و ننگ
 بر آورد رستم⁷ برانسان⁸ خروش
 چنین گفت¹⁰ کان¹¹ پیل و آن¹² تخت عاج
 سپرهای چینی و پرده سرای
 بایران سزوار کیخسروست
 که چون او بگیتی سرافراز شاه
 شمارا چه کارست با تاج زر¹⁷
 همه دستها سوی بند آورید
 شما را ز من زندگانی بسست
 فرستم بنزدیک شاه²³ زمین
 و گرنه من این خاک آوردگاه
 بدشنام بگشاد خاقان زبان
 مه²⁷ ایران مه²⁸ آن شاه و آن انجمن

ز کشته ندیدند¹ بردشت راه
 تنانرا همی داد³ سرها درود
 زمین پیر ز آواز پیولاد شد⁴
 بدادند بر خیره سرها⁶ بچنگ
 که گیتی برآمد زمانه⁹ بجوش
 همان¹³ یاره و افسر¹⁴ و طوق و تاج
 همان افسر و آلت چارپای¹⁵
 که او در جهان شهریار نوست
 نبود و ندیدست خورشید و ماه¹⁶
 بدین¹⁸ زور¹⁹ و این کوشش و این هنر²⁰
 میانرا²¹ بسخم کمند آورید
 که تاج و نگین بهر دیگر کسست²²
 چه منشور و شنگل چه²⁴ خاقان چین
 بنعل ستوران برآرم بماه²⁵
 بدو گفت کای بدتن بدوان²⁶
 همی زینهاریت باید چو من²⁹

ز تنها همی داد - K³ دشت زین - I, IV - دشت سر - K, VI² ندیدست - IV¹
 ز تنها تو گفتی که - VI K - перед б. доб.: K, VI⁴ سر نا تراشیده چون خار پشت
 VI⁷ سرها بخیره - K⁶ و метр нарушен. и پی. оп. نامداران ز - VI نامداران از پی - I⁵
 تو - K, I, IV, VI⁹ ناگه - VI بدانسان - I زبر آورد اسب تهمتن - K⁸ تهمتن بر آورد
 آن - VI ز کین - K, I, IV¹¹ همی گفت - VI¹⁰ گفتی زمانه [که دریا - I, IV] برآمد
 K, I, IV¹⁵ همان افسر چینی و - VI¹⁴ همین - K¹³ پیل با - VI¹² و این - K, I, IV¹²
 VI - б. оп. VI¹⁶ I, IV, VI - б. оп. K, I, IV¹⁷ و فر - VI¹⁷ تاج زرد - VI¹⁸ تاج و فر
 بدین رزمگه [رزمگاه - K] - K, I, IV²² میانها - K, VI²¹ زور فر - LI²⁰ روز - LI¹⁹ بود
 K, I, I²⁴ بر شاه ایران - VI²³ و б. переставлен со следующим б. این کمانی بسست
 بدشنام - VI ز بدنهان - K²⁶ براه - IV²⁵ نه منشور مانم [ماند - I زیابد - IV] نه - IV, VI
 VI - б. переставлен со следующим б. VI²⁹ پرتشاه - VI²⁹ و - I, IV²⁹ زبر - K²⁸ چه - K, I, VI²⁷

چپ و² راست برخاست گرد نبرد
 پیامد سرافراز گودرز و طوس
 چو⁵ پیروز شد گرد لشکر پناه
 بر من⁸ فرستید صد⁹ نامدار
 همان یاره و سنج¹¹ و آن طوق و تاج
 به پیروز شاه دلیران دهم
 زره دار¹⁴ با گرز¹⁵ گاو سوار
 که یکسر بپندند¹⁵ کین را میان
 بخاک سپاوش بایران¹⁷ سپاه
 که پیروزی آورد بر دشت کین¹⁸
 هزیمت پذیرد ز توران سپاه²¹
 ز خونش کنم جویدهای روان²²
 بچنگش سرین گوزن²³ آرزوست
 بنیزه شده هر یکی جنگ جوی²⁴
 عنانرا برخش تگاور سپرد
 ستاره نظاره بر آن رزمگاه
 چنان شد که کس روی هامون ندید
 نبود ایچ پیدا رکیب از عنان²⁶

دیدند¹ گردان که رستم چه کرد
 درفش همایون بپردند و³ کومی
 خروشی برآمد ز⁴ ایران سپاه
 بفرمود⁶ رستم کز ایران سوار⁷
 هم اکنون من آن¹⁰ پیل و آن¹⁰ تخت عاج
 ستانم ز چین و¹² بایران دهم
 از ایران پیامد همی صد سوار¹³
 چنین گفت رستم بایرانینان
 بجان و¹⁶ سر شاه و خورشید و ماه
 بیزدان دادار جان آفرین
 که گر نامداران ز¹⁹ ایران سپاه²⁰
 سرش را ز تن برکنم در زمان
 بدانست لشکر که او شیرخوست
 همه سوی خاقان نهادند روی
 تهمتن بپیش اندرون²⁵ حمله برد
 همی خون چکانید بر چرخ ماه
 ز بس گرد کز رزمگه بردمید
 ز بانگ سواران و زخم سنان

615

620

625

630

¹ VI—چو دیدند ² Л, VI—оп. ³ VI—оп. ⁴ K, VI—آمد از قلب I, IV—
 J—برفتن ⁵ I—سپاه ⁶ K—چنین گفت ⁷ VI—که ⁸ K, VI—خروش آمد از بوق و
 ز خاقان ⁹ K—بار¹⁰ زر ¹¹ K, I, IV, VI—این ¹² K, IV—صد رزمخواه ¹³ K—چند نامدار
 و ¹⁴ K, VI—доб. ¹⁵ K, IV, VI—بپندید ¹⁶ J—оп. ¹⁷ J, K, I, IV—
 دلاور هزار ¹⁸ K—بتوران ¹⁹ K, I, IV, VI—ب. ²⁰ K, I, IV, VI—نامداری ز ²¹ K, I,
 IV, VI—سپاه ²² K, I, IV, VI—سالار چین ²³ K, I, IV, VI—

نه بپند مگر دار یا بند و چاه * نهاده بسر بر زکاغذ کلاه
 سپه داغ دل شاه دیهیم جوی ²⁴ K, I, IV, VI—سرون گوزن ²⁵ VI—چنگ گوزنش همی ²⁶ J—

²⁵ I, IV—سپه ²⁶ K, I, IV, VI—доб.:

تو گفستی که خورشید در پرده شد * زمین زیر نعل اندر آورده شد

بخوادم ز سگزی² برین دشت کین³
 بیامد بر پیلتن کینه خواه
 یکی باد سرد از جگر برکشید⁴
 چو غوطه است خوردن بدریای نپل⁵
 به از رزم جستن بنام و برای⁶
 برو بر نظاره ز هر سو⁹ سپاه
 بسان درخت¹⁰ از بر تیغ کوه
 زمین لعل گشت و هوا لآورد
 کزو بود برگشتن تاج و تخت¹¹
 کنه بشنید آواز گورز و طوس
 ندانست کین بار زاری کند
 چرا تا ز دشمن ببایدش تاخت
 که هان چاره⁷ گور کن گر کفن
 بدرید خفتن و پیوند او¹²
 که بر شاخ او برزند باد سخت
 تو گفستی گهار گهانی¹⁵ نبود

بدو گفت من کین ترکان چین¹
 برانگیخت اسپ از میان سپاه
 ز نزدیک چون ترک رستم بدید
 بدل گفت پیکار با زنده پیل
 گریزی⁶ بهنگام با⁷ سربجای
 گریزان بیامد سوی قلبگاه
 درفش تهمتن میان گروه
 همی تاخت رستم پس او چو گرد
 گهار گهانی بترسید سخت
 برآورد یک بانگ برسان کوس
 همی خواست تا کارزاری کند
 چه نیکو بود هرکه خود را شناخت
 پس او گرفتند گو پیلتن
 یکی نیزه زد برکمربند او¹²
 بینداختش همچو¹³ برگ درخت
 نگونسار کرد¹⁴ آن درفش کبود

600

605

610

VI-66. ³ زسگزی بخوادم - K; ز شنگل بخوادم - Л; توران و چین - K, I, IV - ¹

598, 599, 600 оп.; K, I, IV - доб.:

نبرد وی از مهتران با منست * دل شیر و گرز گران با منست

K-этот б. оп. ⁵ برخسار شد چون گلشنبلید - IV; روانش تو گفستی ز تن بردمید - K, I ⁴

и вместо него дает:

چو آمد بنزدیک رستم فراز * بدانست کامد زمانش فراز

همی خواست کز پیش آن پیلتن * گریزد بگیری سر خویشتن

I, IV -

تو گفستی براند دگر گفت نی * دو گفتارگان با خرد جفت نی

K, I, ¹¹ مهی - VI- ¹⁰ دو - K- ⁹ VI-б. оп. ⁸ گریزد بهنگام تا - K- ⁷ گریز - I, IV- ⁶

بینداخت برسان - K, I, IV, VI- ¹³ او - Л- ¹² VI-бб. 606, 607, 608, 609 и 610 оп. IV, VI- ¹⁴

کمانی - IV; کشانی - I- ¹⁵ گشت - K, VI- ¹⁴

ز لشکر سوی کندر آمد نخست¹
 بسی ترگ و سر بد که تن را ندید²
 سرافراز و هر جای گسترده کام³
 یکی تیغ هندی گرفته بچنگ
 ز رستم همی کین کاموسی خواست
 بمینی کنون موج دریای نیل
 اگر باشدم⁴ زین سپس کارزار⁵
 بزد دست و گرز گران⁶ برکشید
 که جانش برون شد بزاری زتن⁷
 ندیدست گفتمی تنش را سرش
 ز ساوه بگیمتی نشانی نماند
 و زو جان⁸ لشکر پر آزار کرد⁹
 همه خاک مغز سر آورد بار¹⁰
 غمی گشت لشکر همه یکسره
 گوی شیرفش¹¹ با درفش¹² سپاه
 خروشی چو شیر زیان برکشید¹³

خروشان سوی میمنه راه جست
 همه میمنه پاک برهم درید
 یکی خویش کاموسی بد ساوه نام
 پیامد بپیشش تهمتن بچنگ
 بگردید گرد¹⁴ چپ و دست راست
 برستم چنمین گفت کای زنده پیل
 بخوادم کنون¹⁵ کین کاموسی خوار
 چو گفتار ساوه برستم رسید
 بزد بر سرش گرز را پیلتن
 بر آورد¹⁶ و زد بر سر و مغزش
 بیفگند و رخس از بر او براند¹⁷
 درفش کشانی نگونسار کرد¹⁸
 نمد نیز کسی پیش او¹⁹ پایدار
 پس از میمنه²⁰ شد سوی میسره
 گهار گهانی²¹ بدان جایگاه
 برآشفت چون ترگ رستم بدید

585

590

595

ازان پس کسی—K² VI—б. переставлен со следующим б. 1 K, VI— نخست; کید آمد نخست¹
 سرانرا—VI³ بسی سر که آن لحظه از تن پرید—VI; که شد ناپدید—I, IV; کیدرا هم ندید
 VI—; نبینی مگر—K, IV⁶ ز تو—K⁵ دست—K, I, IV, VI⁴ ز هر جای گسترده دام
 VI—; ببینی مگر⁷ VI— доб. б.:

کنون ای ستمکاره رزمساز * بخوادم ز تو کین کاموسی باز
 زرخش و بر او براند—JI¹¹ بیاورد—VI¹⁰ VI—б. оп. 9 K, I, IV, VI⁹ گرز از میان—K, VI⁸
 K, I, IV, VI— обратный порядок мисра. 12 K— شد; VI— نمودار شد—K¹² 14 K,
 همه خار مغزش سر—JI¹⁶ بپیشش کسی—I, IV; بپیشش رستم کسی—K, VI¹⁵ شد—VI
 K, 17 همه نعل رخش سر آورد بار—I, IV; ز خاک و ز خاور سر آورد بار—K; آورد بار
 VI— 19 K, IV, VI— گهان گهانی—VI; کشانی—I¹⁸ وزان جایگه—I, IV; وزان میمنه—VI
 روانش تو گفتمی ز تن بر پرید—VI²¹ درفش—K, I²⁰ شیردل—I; گو شیردل

همان² تخت و آن³ تاج آراسته
 بدان شادمان روز فرخ نهم⁴
 پی رخشی و ایزد مرا یار بس
 نمانم که پی برنهد بر زمین
 بلند آسمان لشکر افروز ماست⁷
 پدید آورد⁹ رخشی رخشان هنر
 برومندرا شارسستانی¹¹ کنم
 بکوشید و با باد همبر¹² شوید
 شما بر فرازید سنج¹⁴ و درای¹⁵
 بنگرد سواران و آوای کوس
 چو پولاد را¹⁹ پتک آهنگران
 ز دریا با بر اندر آرید خاک
 چو من بر رخروشم دمید و دهید²³
 نماید که بیند هوا را²⁵ زمین
 یکی گرز²⁶ گاو پیکر بدست

هم اکنون ز پیلان و از خواسته¹
 ستانم ز چینی بایران دهم
 نباشد جز ایرانیان شاد کسی
 یکی را ز شگنان و سقلاب و چین⁵
 که امروز پیروزی⁶ روز ماست
 گر ایذونک نیرو دهد دادگر⁸
 برین دشت من گورستانی¹⁰ کنم
 یکی از شما سوی لشکر شوید
 بکوبید¹³ چون من بچنیم ز جای
 زمین را سراسر کنید¹⁶ آبنوسی
 بکوبید¹⁷ گوپال و¹⁸ گرز گران
 از²⁰ انبوه²¹ ایشان مدارید پای
 همه دیده بر مغفر²² من نهید
 بدرید صفهای سقلاب و²⁴ چین
 وزانچاپگه رفت چون پیل مست

570

575

580

همین - K, VI - 2 من این [ازین - I] پیل و این خواسته - I, IV, VI - 1 آن خاسته - K

I, IV - چین - 3 K, I, IV, VI - این - 4 Л, K - б. оп.; VI - доб.:

ستانم ز خاقان شمارا دهم * وزن نیز بر خود مباحی دهم (!)

پیروزی و - I - 6 ز سقلاب و شنگل ز چین - I, IV - 7 ز سقلاب و شگنان و چین - K, VI - 5

7 K, VI - доб.:

بریشان اثر کرد کردار بد * از آیین پیشین و از کار بد
 I, IV -

بدیشان نشان کرد کردار بد * بد آمد پیشش اندر از کار بد

IV - شورشانی - K, I - 11 گورسانی - VI - 10 گورسازی - IV - 10 آمد و - K - 9 کارگر - VI - 8

بکوشید - K - 13 (нет рифмы). همره - IV - 12 از باد همبر - K - 12 شورشانی - VI - 13 شورشانی

هر - VI - 18 بکوبند - I, IV - 17 کنم سر بسر - K - 16 صلح (!) - VI - 14

K, 23 (нарушен метр). خود - K - 22 اندوه - IV - 21 ز - K, I, IV - 20 پولاد با - VI - 19 گوشه

همان گرز - VI - 26 سوار از - VI - 25 و - Л - 24 б. переставлен со следующим б. I, IV, VI - б.

سام نریمان

- یکدیگر را با هم می‌بوسد و او را در آغوش می‌گیرد و او را در آغوش می‌گیرد و او را در آغوش می‌گیرد
 530 چو آواز شننگل⁴ برستم رسید بدو گفت همان آمدم رزمخواه چنین گفت رستم که از کردگار⁶ که بیگانه‌ای زان⁹ بزرگ انجمن نه سقلاب مانند¹⁰ ازیشان¹¹ نه هند پی و پیغ ایشان نمازم بجای بر¹⁴ شننگل آمد با آواز گفت مرا نام رستم کنند زال زر⁵³⁵ نکه کن که سگزی کنون مرگ تست همی‌گشت¹⁷ با او با آورد گاه یکی نیزه زد برگرفتیش ز زین برو²⁰ بر گذر کرد و اورا نخست²¹ برگرفتند زان²⁴ روی کنداوران⁵⁴⁰

برو دست - K, VI³ بچنگ - I, IV² ببینم که آن - I, IV, VI¹ K - این

I, IV - доб.: چه دارد ز مردانگی ساز و سنگ - I, IV¹ راست

براند اسپ تا جایگاه نبرد * در آمد بمیدان و آواز کرد که آن جنگجو مرد سگزی کجاست * همانا بچنگم گر آید راست کنون گر شوم سوی جنگش راست * یکی کرد خواهم بدو دست راست - VI⁷ کز کردگار جهان - K, I, IV, VI⁶ K, I, IV, VI - б. оп.⁵ رستم بشنگل - J, K⁴ نه ایشان - K¹¹ مانم - K, VI¹⁰ زین - I, IV⁹ آشکار و نهان - K, I, IV, VI⁸ همی - I, IV¹² بدیشان - VI

نه شننگل بمانم نه خاقان چین * نه گردان و مردان توران زمین همی گفت - VI¹⁷ بدهنر - J¹⁶ فرو مایه زفت - K¹⁵ برو - VI¹⁴ K, I, IV, VI - б. оп.¹³ I, IV - доб.:¹⁸

در آمد بدو پیلتن همچو باد * بکین بازوی پهلوی بر گشاد¹⁹ K, I, IV, VI - زدش²⁰ بدو - K²¹ J, K, I, IV, VI - نخست²² T - نخست²³ ازان - K, I, IV²⁴ سر - IV²⁵ VI - б. стоит после б. 543 и вместо него доб.:²⁵

گرفتند چون گورش اندر میان * ربودندش از پیش شیر ژیان

اگر یار باشد روان با¹ خرد
 خداوند تاج و خداوند گنج
 چنین داد پاسخ برستم سپاه
 چنان رزم سازیم با تیغ تیز
 ز دو رویه تنگ⁵ اندرآمد سپاه
 که باران او بود شمشیر و تیر
 ز پیکان پولاد و پرت عقیاب
 سنانهای نیزه⁸ بگرد اندرون
 چرنگیدن گرز⁹ گاو چهر
 بخون و بمغز اندرون خار و خاک
 همه دشت یکسر پر از جوی خون
 چو پیلان فگنده بهم میل میل
 چنین¹⁵ گفت گودرز با پیر¹⁶ سر
 ندیدم که رزمی بود زین نشان
 که از کشته گیتی برین¹⁸ سان بود
 بغرید شنگل ز پیشی¹⁹ سپاه

و. K, IV, VI — доб. ³ نشمرد — I; هم بگذرد — K ² روانرا — I, IV; ز روان و — K, VI ¹
 تیره — Л ⁸ زمین — K ⁷ تو گفתי که ابری — K ⁶ دو رویه بتنگ — VI ⁵ با — IV ⁴
 I, IV, VI — доб.: ¹¹ همه — K ¹⁰ شده ابر تاریک و بارانش خون — K ⁹

درفشیدن تیغ الماسی گون * شده ابر و باران آن ابر خون
 گراییدن گرزهای گران * چنان چون بود پتک آهنگران
 K — доб. бб.:

سلحهای پیکان ز پرندگی * شده (далее испорчен текст)
 تبرزین بخون پیلان گشته غرق * چو (далее испорчен текст)
 K — доб.: ¹³ غرق و ترگ از سرش — VI; غرق [و — K] ترگ سران [سر از — I] — K, I, IV ¹²
 تو گفתי جهان گشت دریای خون * شده ابر و باران آن ابر خون
 I, IV — ¹⁷ پیره — I, VI ¹⁶ همی — VI ¹⁵ 521 и 522 оп. — K, I, IV, VI — бб. ¹⁴
 گرد افکن — I, IV, VI; شپیر اوژن — K ²⁰ پیشی — K, I, IV, VI ¹⁹ بدان — VI; بران — Л, K ¹⁸

برومند و شاداب و زیبا درخت
 که از مهتران بر² تو باد آفرین
 همیشه روانم گروگان تست
 بگویم سخن نیز با انجمن
 زبان⁴ پر دروغ و روان⁵ کینه خواه⁶
 زمین شد بکردار جوشنده⁷ کوه
 که من جنگ را بسته دارم میان
 بروهای جنگی پر از چین کنی
 پدید آید اندازه گرگ و میش
 ازین¹¹ روز بودم دل اندر هراس
 جهانی شوند اندر آن¹² همگروه
 بدان جنگ¹⁸ بیمرد گردد جهان
 شود گرز پولاد برسان موم
 شما دل مدارید از آن¹⁵ کار تنگ
 اگر¹⁶ یار باشد سپهر بلند
 مپاشید از آن نامداران ستوه
 نمیرم بمزم¹⁷ اندرون بی گمان¹⁸
 نمایی همی کار چندین مساز
 که پر خون شوی چون بمایدت کند²⁰

بدو گفت پیران که ای نیکبخت
 سخنها که داند جز از تو چنین¹
 مرا جان و دل زیر فرمان تست
 یک امشب زخم رای با خویشتن
 وزانجا پیامد بقلب سپاه⁸
 چو برگشت پیران ز هر دو گروه
 چنین گفت رستم بایرانیان
 شما یک بیک سر⁸ پر از کین کنی
 که امروز رزمی⁹ بزرگست پیش
 مرا گفته بود آن¹⁰ ستاره شناس
 که رزمی بود در میان دو کوه
 شوند انجمن کاردیده مهان
 پی کین نهان گردد از روی بوم
 هر آنکس که آید بر ما¹⁴ بچنگ
 دو دستش بمندم بغم کند
 شما سربسر یک بیک همگروه
 مرا گر برزم اندر آید زمان
 همی¹⁹ نام باید که ماند دراز
 دل اندر سرای سپنجی میند
 495
 500
 505
 510

K-⁵ لبش - K-⁴ سوی قلب گاه - K-³ با - VI-² جز از تو که داند چنین - K-¹
 دل - K-⁸ رخشنده - I, IV, VI-⁷ دلش پر دروغ و سرش پر گناه - I, IV, VI-⁶ سرش
 جهانرا بشوید - I, IV, VI-¹² وزین - VI-¹¹ این - JI, K, VI-¹⁰ روز - VI-⁹ جنگی - K-⁹
 بمیرم - K, I-¹⁷ گرم - IV-¹⁶ این - VI-¹⁵ من - K, I, IV, VI-¹⁴ رزم - I, IV-¹³ بخون
 برزم - K-¹⁸ доб.:

بنام نکو گر بمیرم رواست * مرا نام باید که تن مرگ راست
 از عنا و - I, IV-²⁰ که هر چون شوی زو بیابی گزند (!) - K-²⁰ ترا - I, IV, VI-¹⁹ مرا - K-¹⁹
 شود از عناد گزند - VI-²⁰ گزند

نبرد تو خواهد همی شاه هند
 مرا این درستست کز پیلتن
 جو بشنید رستم برآشفست سخت 480
 تو با این چنین⁴ بند⁵ و چندین فریب
 مرا از دروغ تو شاه جهان
 وزان پس کجا پیر گودرز گفت
 بدیدم کنون دانش و رای تو
 بغلتی همی¹⁰ خیره در خون خویش 485
 چنین زندگانی نیارد¹³ بها
 مگر گفتم آن¹⁶ خاک بیداد¹⁷ و شوم
 بیبینی¹⁹ مگر شاه با داد و مهر
 بدارد ترا چون پدر بیگمان
 ترا پوششی از خود²¹ و چرم پلنگ 490
 ندارد کسی با تو این²⁴ داوری

بتیر و کمان و بهندی پرنده¹
 بفرجام² گریان شوند³ انجمن
 بپیران چنین گفت کای شور بخت
 کجا پای داری⁶ بروز⁷ نهیب
 بسی یاد کرد آشکار و نهان
 همه بند و نیرنگت اندر نهفت⁸
 دروغست یکسر سراپای⁹ تو
 بدست این و زین بت¹¹ آیدت پیش¹²
 که باشد سر¹⁴ اندر دم ازدها¹⁵
 گذاری بیبایی¹⁸ آباد بوم
 جوان و نوازنده و خوب چهر
 برآرد سرت برتر از آسمان²⁰
 همی خوشتر آید ز²² دیمای رنگ²³
 ز تخم پراکنده²⁵ خود بر خوری²⁶

IV — доб.:

زمانه ز چیزی نماندمی * ترا جز بسگزی نخواندمی
VI —

ز ما نیز چیزی نماند همی * ترا جز بسگزی نخواهد (!) همی
 چه رانی — K⁴ شود — K³ سرانجام — K² بچین و کمان و بهندو پرنده — K¹
 یابی — VI⁶ مگر — VI⁵ ترا با چنین — VI⁵ چو دانی چنین — I, IV⁵; چنین
 K —¹¹ همه — IV, VI¹⁰ سر و پای — VI⁹ K, I, IV, VI — ب. оп.⁸ تو اندر — I, IV, VI⁷
 K, I, IV, VI — доб.¹² بدتر — IV, VI¹²; و این نیز

اگر دوزخستی [و گردوز و گر — IV] بهشتست جای * ز بومی [ز تخمی — K] که داری تو در زیر پای
 K, I, IV, VI — ب. K, I, IV, VI — ب. که تان شد سر اندر دم ازدها — K¹⁵ دُم — VI¹⁴ ندارد — VI¹³
 со следующим б. IV —¹⁸ оп. و — K, I, IV, VI¹⁷ این — I, IV, VI¹⁶ ممکن گفتم این — K¹⁶
 ترا خوردن مار — K, I, IV, VI²¹ ب. оп. I²⁰ نیبندی — I¹⁹ گذاری بیبایی (!)
 پراکنده — K, I, IV, VI²⁵ زین — I, IV, VI²⁴ دیما پرنده — K, I, IV, VI²³ از — VI²²
 K — ب. стоит после б. 488. کیمفربری — VI²⁶

بجایی که¹ بد سایهٔ پیلتن
 که زور² از تو گیرد سپهر بلند
 مبادا که آید برویت نهیب
 همه کار تو سرپسر داد باد⁴
 پیامت بدادم بنپیر و جوان
 بگیتی⁵ ترا خود که یارد⁶ ستود
 سخن گفتم از هر دری بی درنگ⁸
 که از رای او¹⁰ کینه بیرون کنیم
 زما هرچه او خواهد آراسته
 براندیش و این رازها باز جوی¹²
 که¹³ دانی سخن را مزن در شتاب¹⁴
 بزرگند و با تخت¹⁶ و با افسرند
 ز سقلاب و ختلان و¹⁷ توران زمین
 که چندین سپاه آمد²⁰ از خشک²¹ و آب
 بدین سان سوی پهلوان تافتم²²
 گرفتند بر جنگ جستن شتاب²⁴

وزانچایگه شد بدان انجمن
 فرود آمد و آفرین کرد چند
 مبادا که روز تو گیرد³ نشیب
 دل شاه ایران بتو شاد باد 465
 برفتم ز نزد تو ای پهلوان
 بگفتم هنرهای تو هرچ بود
 هم از آشتی راندم⁷ هم ز جنگ
 بفرجام گفتند کین⁹ چون کنیم
 توان داد گنج و زر و¹¹ خواسته 470
 نشاید گنه کار دادن بدوی
 گنه کار جز خویش افراسیاب
 زما هر¹⁵ خواهد همه مهترند
 سپاهی پیامد بدین سان ز چین
 کجا¹⁸ آشتی خواهد¹⁹ افراسیاب 475
 بیاسخ نکوهش بسی یافتم
 وزیشان²³ سپاهی چو دریای آب

¹ I, IV - بدان جا که ² K - نور ³ I, IV - از تو گیرد [زور-IV] ⁴ K, I, IV, از هر یکی - I, IV - ⁵ K, I, IV - ز گیتی ⁶ VI - داند ⁷ K, IV - دوب. و ⁸ I, IV - رنگ رازها را بجوی - I ⁹ K - زین ¹⁰ K - تو ¹¹ Л - دل ¹² I - رازها را بجوی - I ¹³ K - چو ¹⁴ IV - ز شتاب ¹⁵ K - پورядок бб. таков: 471, 474, 472, 473, 478, 477, 476, доб. лишний б., 479, 480, 475, 481, и 482; VI - это мисра и бб. 473, 474, а также первое мисра б. 475 оп. ¹⁶ K - زما هرچه - IV ¹⁷ K - بزرگان با تاج ¹⁸ K, I, IV, VI - آمد ¹⁹ I, IV - خواست ²⁰ K, I, IV, VI - آرد ²¹ VI - و ²² K - بیاسخ بسی سرزنش یافتم * ازیرا ابر پهلوان تافتم и доб.:

پسند تو ره جو بماندمی * ترا جز که سگزی بخواندمی (۱۹)
 ازیشان - I, IV ²³ از ایران سوی پهلوان تافتم - VI ²⁴ ازیرا بنزد تو بشتافتم - I, IV
 доб.:

ز شنگل سخن خود نراند همی * ترا جز بسگزی نخواند همی

- 445 فروهشسته از پیل دیبای چین¹
برآمد دم ناله کزنای
بیامد سوی میسره³ سی⁴ هزار
سوی میمنه⁸ سی⁹ هزار دگر
بقلب اندرون پیل و خاقان چین
جهان سر بسر آهنین گشته بود
450 ز بس ناله نای و بانگ درای
ز جوش سواران و از دار و گیر
کسی را نماند اندر آن دشت هوش
همی گشت¹² شنگل میان دو صف
یکی چتر هندی بسر بر بیای
پس پشت و دست چپ و دست راست¹⁵
455 چو پیران چنان دید دل شاد کرد
بهومان چنین گفت کامروز کار¹⁸
بدین ساز²¹ و چندین سوار دلیر
تو امروز پیش صف اندر²³ میای
پس پشت خاقان چینی بایست
460 که گر زاپلی با درفش سپاه
ببینیم²⁵ تا چون بود کار ما
- نهاده برو تخت و مهدی زرین²
برفتند پیلان جنگی ز جای
سواران گردنکش⁵ و⁶ نیزه دار⁷
کمان برگرفتند و چینی سپر
همی برنوشتند روی زمین
بهر جایگه بر تلی کشته بود¹⁰
زمین و زمان اندرآمد ز جای
هوا دام کرگس بد از پر تیر
ز بانگ تپیره شده¹¹ کتره گوش
یکی تیغ هندی گرفته¹³ بکف
بسی مردم از دینر و مرغ و مای¹⁴
بجنگ اندرآورده زان سو که خواست¹⁶
ز رزم تهمتن دل¹⁷ آزاد کرد
بکام دل ما کنند¹⁹ روزگار²⁰
سرافراز²² هر یک بکردار شیر
یک امروز و فردا مکن رزم رای
که داند ترا با سواری²⁴ دویست
ببینند ترا کار گردد تپاه
چه بازی²⁶ کند بخت بیدار ما

میمنه—K, I, IV—³ مهد زرین—I, IV, VI—¹ زابر پشت پیلان سریر—K—² دیما حریر—K—¹
میسره—K, I, IV, VI—⁸ نامدار—K, I—⁷ و—I, IV, VI—⁶ جنگ آور—VI—⁵ صد—K—⁴
همی—K, I, IV, VI—¹² بشد—K, I, IV, VI—¹¹ 66. 448—450 оп. —K, I, IV, VI—¹⁰ صد—K—⁹
مرغ مای—I—¹ زابا او بسی مردم و مرغ و مای—K—¹⁴ تیغ بگرفته هندی—VI—¹³ رفت
ابا او بجنگ اندر آورد—K—¹⁶ پشت او و چپ و دست راست—VI—¹⁵ راست اوی—I, IV—¹⁵
همی رفت با او ازان سان که خواست—VI—¹⁶ زابا او بجنگ اندر آورده روی—I, IV—¹⁷ نخواست
بیدرنگ—VI—²⁰ بود—K, I, IV, VI—¹⁹ جنگ—VI—¹⁸ ز کار تهمتن سر—VI—¹⁷
ببینم که—VI—²⁵ سوار—VI—²⁴ ایدر—IV—²³ و—I, IV—²² سان—K, I—²¹
پاری—K—²⁶

زمین خفته² در زیر نعل سوار³
 بیامد بر شنگل رزم⁵ خواه⁶
 ز بربر⁷ بفرمان تو⁸ تا بسند⁹
 ز هر سو بچنگ اندر آرم¹⁰ سپاه¹¹
 سرش را ز ابر اندر آرم بگرد
 نگردم نبینی زمن کم و بیش
 تنش¹⁶ را کنم پاره پاره بتیر¹⁷
 بایرانیان¹⁸ بر¹⁹ کنم کار تنگ
 بزد کوس وز دشت برخاست گرد
 سپه بود صف بر کشیده دو²² میل
 همه پای با افسر و گوشوار
 میان بند کرده بزرین کمر

سوی میسره چنگ دیده گهار¹
 همی گشت پیران به پیش سپاه⁴
 بدو گفت کای نامبردار هند
 مرا گفته بودی که فردا پگاه
 وزان پس ز رستم بچویم¹² نبرد
 بدو گفت شنگل من از گفت خویش
 هم اکنون شوم¹³ پیش این¹⁴ گرد گیر¹⁵
 ازو کین کاموس جویم بچنگ
 هم آنکه²⁰ سپهرا بسه بهر²¹ کرد
 برفتند یک بهره با ژنده پیل
 سر پیلیمان پر ز رنگ²³ و نگار
 بیاراسته گردن از طوق زر

435

440

1 I - استوار - 2 VI - خسته - 3 I - همه پای با طوق و پا گوشوار - 4 VI - доб.:

که دارد یلانرا ز دشمن نگاه * همی راند از پیش آن قلبگاه
 5 I, IV - نام; VI - نیک; 6 I - перед б. доб.:

سوی میسره چنگ دیده گهار * سوی میمنه شنگل نامدار
 برآمد ز هرسو دم کونای * دل مرد بد دل برآمد ز جای
 7 I, IV - شروان; 8 I, IV - ترا; 9 I - доб. б.:

بایران و توران ترا نیست یار * زمانه نمیند چتو یک سوار
 K - доб.:

همه زیر فرمان تو هند و سند * ز بربر بفرمان تو تا بسند
 10 VI - آور; 11 I, IV - доб.:

برآرم ز گردان ایران نسیر * نه برنا گذارم بجای و نه پییر
 12 K, I, IV - شوم هم کنون - 13 K, I, IV - شوم پیش رستم بچویم - VI - بچویم ز رستم
 14 IV, K - تنم - 15 VI - گوشه گیر - VI - گرد دلیر - 16 VI - الفارس المقدم - B - آن - VI -
 17 K - فاغریل - B - بغریل بتیر - VI - مغلیر بتیر - IV - زمن مغریل بتیر - I - خسته زخم تیر
 18 K, I, IV - بر ایرانیان - 19 VI - من - 20 VI - هم اکنون - 21 K, I,
 22 K - سر پیل پر رنگ و نقش - I, IV - پیلیمان برنگ - K - 23 K - سه - 22 K - بهره - IV, VI -

همه جامه پیل نقش

یکی اختنری افکنم نیک‌پی
 بگردن بر آرم کنم³ کارزار
 بدانگه کجا پای دارد نهنگ⁵
 همان ژنده پیلان و هم تخت عاج
 اگر تاختن را بیندم میان
 ازان نامداران خسرو پوسست
 بخواب و باسایشی آمد نیاز⁸
 چو سیمین سپر دید¹⁰ رخسار ماه
 بغم اندر آمد پوشید روی
 شد از گرد¹² اسپان¹⁸ زمین ابنوس
 پوشید رستم سلیح نبرد
 که با جوشن و گرز¹⁵ پولاد بود
 دل نامداران ز کینه¹⁷ بشست
 نماند آن زمان بر زمین نیز¹⁸ جای
 که دارد یلانرا ز دشمن نگاه
 ز پیلان زمین چون کُنه بیستون¹⁹
 سواری دلاور²¹ بشمشیر و تیر²²

بایرانیمان¹ گفت کامشوب بمی
 که فردا من این² گرز سام سوار
 از ایدر بران سان⁴ شوم سوی جنگ
 سراپرده و افسر و گنج⁶ و تاج
 بیارم سپارم بایرانیمان
 بر آمد خروشی ز جای نشست
 سوی خیمه⁷ خویش رفتند باز
 چو خورشید بنمود⁹ رخشان کلاه
 بترسید¹¹ ماه از پی گفت و گوی
 تپیره برآمد ز درگاه طوسی
 زمین نیلگون شد هوا پر ز گرد
 سوی میمنه¹⁴ پور کشواد بود
 فریبرز بر¹⁶ میسره جای جست
 بقلب اندرون طوسی نوذر پپای
 همتن بیامد بپیش سپاه
 و زان روی خاقان بقلب اندرون
 ابر میمنه کندر شیر گیر²⁰

— I, IV, VI؛ که گردی نماند بران — K³ آن — I؛ از — K, IV, VI² بایران سپه — VI¹
 — I⁵ بگردن بر آرم — K, IV, VI⁴ که کردم بمانندران

بگردن بر آرم شوم جنگجوی * بپیکار خون اندر آرم بجوی
 :دوب. — I, IV⁸ خانه — IV⁷ گرز — K, I, IV, VI⁶

کنون رزم خاقان چین آوریم * همان رسم مردی و کین آوریم
 نعل — IV؛ سم — K, I¹² بپرسید — IV¹¹ سپردند — I, IV¹⁰ بنمود خورشید — I, IV⁹
 هیچ — K¹⁸ بکینه — K, I¹⁷ ابا — IV¹⁶ و دوب. — VI¹⁵ میسره — VI¹⁴ مردان — VI¹³
 :دوب. ب. — I¹⁹

چو شنگل که یا شیر کردی نبرد * سواری دلاور بگاه نبرد
 بزد کوسی واز دشت — I²² سوار دلاور — IV؛ دلاور سواری — K²¹ شیرمرد — I, IV²⁰
 بگاه نبرد — IV؛ برخاست گرد

بجنگ اندر آید سپهدار³ طوس
 که جنگ آورد هر زمان نوینو
 نشاید جز از اهرمن جفت اوی
 نگه کن بمهرام فرزند من
 ز گودرزبان گورستانی⁷ بساخت⁸
 یکی تیغ هندی پزشکی منست
 که گفتار تو با خرد باد⁹ جفت
 که او¹⁰ نیز با ما هم‌آواز نیست
 نجویم همی کین و¹² پیکار اوی¹³
 ز کار سیماوش چه تیمار خورد
 بنزدیک¹⁴ ما رزم‌ساز¹⁵ آید اوی
 کجا ژنده پیل اندر آرم¹⁶ بماند
 نباید مگر جنگ و پیکار جست
 بمیند¹⁹ ز ما درد و تیمار خویش
 که خورشید بر تو ندارد فسوس
 سخنه‌های پیران نگیرد²⁰ فروغ
 تو بادی همیشه ورا پیش‌گاه²⁵
 ز گفتارها مغزها²⁶ خیره گشت
 دگر نیمه تیمار لشکر بریم
 برین²⁷ آشکارا چه دارد نهان

ببینی¹ که چون بردمد² زخم کوس
 سپهدار⁴ پیران بود پیش‌رو
 دروغست یکسر همه گفت اوی
 اگر بشنوی سر بسر پند من
 سپهرا⁵ بدان چاره اندر نواخت⁶
 که تا زنده‌ام خون سرشک منست
 چو بشنید رستم بگودرز گفت
 چنین است پیران و این راز نیست
 و لیکن من از خوب کردار¹¹ اوی
 نگه کن که با شاه ایران چه کرد
 گر از گفته¹ خویش باز آید اوی
 بفتراک بر بسته دارم کمند
 ز نیکو گمان¹⁷ اندر آیم نخست
 چنو باز گردد ز گفتار¹⁸ خویش
 برو آفرین کرد گودرز و طوس
 بنزدیک تو بند و رنگ و دروغ
 مباد این²¹ جهان بی²² سر و²³ تاج²⁴ شاه
 چنین گفت رستم که شب تیره گشت
 بمباشیم و تا نیم‌شب می خوریم
 بمینیم تا کردگار جهان

که - VI⁵ سپهدار - K⁴ فریبرز و - K, I, IV³ بر کشد - K² تو دانی - I, IV¹
 :доб. I, IV⁸ بها بر کمینی بدانسان - I, IV⁷ نشاخت - K, I, IV⁶ اورا
 ز گودرزبان روز جنگ و نبرد * چنان گورستانی [کورسانی - IV] پدیدار کرد
 خیره - VI⁶ نیز - I, IV¹² گفتار - K, I, IV¹¹ این - K, I, IV¹⁰ آن - J¹⁰ بود - IV, VI⁹
 آرد - I¹⁶ و گر پیش ما جنگساز - I, IV¹⁵ چنین نزد - K, VI¹⁴ تیز بازار اوی - K¹³
 نگیرد - I, IV²⁰ نمیند - I, IV¹⁹ بگفتار - VI^{VI} ز پیکار - I, IV¹⁸ ز تیر و گمان - K¹⁷
 I²⁴ - оп. و - J²³ که بادا همیشه - VI²² مبادا - K, IV²¹ پیران ندارد - VI^{VI} ز پیران
 بدین - K²⁷ مغزها - K²⁶ تو جودی همیشه ورا دستگاه - K²⁵ و . доб.

بسی پند و اندرز بشنید و گفت
 شوم گفت بپسیچم این کار گفت
 مرا تخت و گنجست و هم چارپای 380
 چو گفت این بگفتیم کاری⁵ رواست
 یکی گوشه گیر تا نزد⁷ شاه
 بگفتیم و پیران برین¹⁰ باز گشت
 هیونی فرستاد نزدیک شاه
 تو گفتی که با ما بگفت¹⁴ این سخن 385
 کنون با تو ای پهلوان سپاه
 جز از رنگ و¹⁹ چاره نداند همی
 کنون از کمند تو ترسیده شد
 همه پشت ایشان بکاموس بود
 سر بخت کاموس²² بر گشته دید²³ 390
 در²⁵ آشتی جوید²⁶ اکنون همی
 چو داند که تنگ اندر آمد نشیب²⁷
 گنهکار²⁸ با گنج و با خواسته²⁹

بایشان — I, IV — 3 K — б. оп. 2 K — б. оп. (без рифмы). 1 K — گفت که ما را چه گفت — 1
 6 VI — б. оп. 6 بگفتم اریدر نیایی — I; بگفتم ازیدر بیایی — K, IV 5 بمانم بیایم بجای — K 4
 9 K — доб.: 9 زما — VI 8 یکی گوشه گیرم بنزدیک — VI 7
 11 I, IV — 11 چو گفتیم و پیران بدین — IV; چو گفتیم پیران بدین — I 10 (ср. б. 379).
 14 K, I — 14 تو گفتی که با وی نرفت — I, IV — б. оп. 13 I, IV — 13 بیارای — K, VI 12
 15 K, I, IV — 15 تو گفتی که بر ما برفت — VI; که با وی برفت
 16 I, IV — б. 386 стоит перед б. 385 текста; K — доб.: عهدرا و
 19 Л, VI — 19 یکی رای دیگر فگند او براه — VI 18 باید — I, IV — 18 چاره — K 17
 24 K, I, 24 (оба раза). 23 VI — 23 چو کاموس را بخت — I, IV — 22 همانا — IV — б. оп. 21 IV — б. оп.
 27 Л — 27 کو بد — I, IV — 26 زترس — K 25 اندرون — IV —
 28 K — доб. و 29 K — 28 نهیب — Л 27
 30 K — 30 آورم کامتست — K 30 خواستست

که نیکی دهش را جز اینست راه³
 نباید⁶ همه بهر یک⁷ نیک بخت⁸
 بدو گفت کای مهتر داد و راست⁹
 فروزان¹⁰ بتو شاه و¹¹ تخت و کلاه
 روانست همی از خرد بر خورد¹³
 نگه کن که گاو¹⁴ بچرم¹⁴ اندرست
 کنون بشنو از گفته¹⁵ باستان
 گریزد چو گردون ز بار¹⁶ گران
 بکوشد که آن راستی بشکند¹⁸
 تو مشنو سخن زو و¹⁹ کژی مبین²⁰
 سخن رفت²¹ زمین کار و²² پرداختیم
 که بیزارم از دشت و ز رنج و کین²³
 ز گفتار و کردار²⁴ افراسیاب²⁵
 نخواهم بر و بوم و خرگاه را²⁶

نداریم گیتی¹ بکشتن² نگاه
 جهان پر ز گنجست و⁴ پر⁵ تاج و تخت
 چو بشنید گودرز بر پای خاست
 ستون سپاهی و زیبای گاه
 سر مایه¹² تست روشن خرد
 ز جنگ آشتی بی گمان بهترست
 بگویم یکی پیشی تو داستان
 که از راستی¹⁵ جان بدگوهران
 گر¹⁷ ایدونک بیچاره پیمان کند
 چو کژ آفریدش جهان آفرین
 نخستین که ما رزمگه ساختیم
 ز پیران فرستاده آمد برین
 [که من دیده دارم همیشه پر آب
 میان بستهام بندگی شاه را

365

370

375

جز اینست - K³؛ بداریم گیتی بکشتی - VI؛ بداریم گیتی ز کشتن - K²؛ کس را - I, IV¹؛
 VI⁵ - و - I, IV, VI⁴؛ که نیکی دهش مان خرد داد راه - I, IV؛ زای و همینست راه
 نباید همه بهره یک یک ز بخت - I, IV⁸؛ بهره - K, VI⁷؛ نیامد - VI؛ بیاید - K⁶؛ با
 تاج و - I, IV, VI¹¹؛ فراوان - I, IV¹⁰؛ مهتر داد راست - IV, VI؛ شیر با داد و راست - K⁹؛
 کارت بچرم - K, I, IV¹⁴؛ پرورد - VI¹³؛ مرا سایه - I؛ سر مایه بر - K¹²؛ شاد - I, IV؛
 و - K, I, IV, VI¹⁷؛ ز باد - VI؛ ز [چو - IV] سنگ - I, IV؛ زو سنگ - K¹⁶؛ آشتی - K¹⁵؛
 همیشه - VI²⁰؛ و - I, IV¹⁹؛ که این داوری بشکند - VI؛ پس آنرا دگرسان کند - I, IV¹⁸؛
 (метр нарушен)؛ VI - доб.؛ دل آرزو دارد بکین

چو کهتر بیاورد از آنسو سپاه * جهان گشت بر چشم او بر سیاه
 از جنگ و - I, IV؛ زاز رزم و از دشت کین - K²³؛ و - I, IV, K²²؛ و - I, IV, K²¹؛
 VI - вместо этого б.؛ زاز دشت کین

پیامی فرستاد نزدیکه من * که از گفت او خیره شد انجمن
 بنگاه را - K²⁶؛ ب. - I, IV, K²⁵؛ ز پیکار و گفتار - VI²⁴؛

نمایید بدو³ شاد بودن بسی
 ز گزئی بود کمی⁶ و کاستی
 سخن⁸ گفت با درد⁹ دل یک زمان
 چه آمد برویش ز تیمار و درد
 بگفتار و کردار او شد¹³ رها
 که پیران بکین کشته آید¹⁵ نخست
 بسی با گهر نامور خویش اوی
 شود کشته این دیده ام من¹⁷ بخواب
 مگر کشته افکنده¹⁹ در زیر پای
 شود کشته این پیر با²⁰ انجمن
 ز بد بر²³ دلش راه²⁴ اندیشه نیست
 گناه گذشته بماید²⁷ نهفت
 سپارد بما کین نماید فزود
 به از راستی در جهان کار نیست
 سپاهی بدین³² سان چو دریای نیل³³
 از ایشان نماشیم³⁵ زین³⁶ پس برنج³⁷

که گیتی نماند¹ همی² بر کسی
 همی⁴ مردمی باید⁵ و راستی
 چو پیران بیامد بر من⁷ دمان
 که از¹⁰ نیکوی با سپاوش چه¹¹ کرد
 فرنگیس و کیخسرو از¹² ازدها
 ابا آنک اندر¹⁴ دلم شد درست
 برادرش و¹⁶ فرزندی در پیش اوی
 بر دست کیخسرو افراسیاب
 گنه کار¹⁸ یک تن نماند بجای
 و لیکن نخواهم که بر دست من
 که اورا²¹ بجز²² راستی همیشه نیست
 گر ایدونک باز آرد²⁵ این را²⁶ که گفت
 گنه کار²⁸ با خواسته هرچ بود
 ازین²⁹ پس مرا جای پیکار نیست
 ورین³⁰ نامداران ابا³¹ تخت و پیل
 فرستند نزدیک³⁴ ما تاج و گنج

350

355

360

باشد- K, I, IV-⁵ همه- VI- هنر- K, I, IV-⁴ همی- I, IV-³ همان- VI-² نماید- K-¹
 K-¹² که- VI-¹¹ همه- VI-¹⁰ داغ- K, I, IV-⁹ همی- VI-⁸ ما- VI-⁷ ننگی- VI-⁶
 زاو بود کامد- I؛ و تدبیر او شد- K-¹³ فرنگیس را از دم- I, IV؛ فرنگیس و شاه از دم
 IV-¹⁵ این همه در- VI؛ آنک این بر- K-¹⁴ وی بد که آمد- VI؛ زاو بد که آمد- IV
 و خسته- Л-¹⁹ چنان دان که- I, IV-¹⁸ من دیدم این را- K, VI-¹⁷ و- Л-¹⁶ آمد
 K,²⁵ هیچ- I, IV, VI-²⁴ در- I, IV-²³ جز از- K, I, IV, VI-²² این را- I, IV-²¹ در- Л-²⁰
 کزین- K-³⁰ ازان- K, I, IV, VI-²⁹ و- Л-²⁸ نماید- VI-²⁷ اینها- VI-²⁶ آید- I, IV-²⁵
 I, IV-³¹ ب. оп.; K-³³ برین- K-³² با- K-³¹ که با- Л-³¹

فرستند نزدیک ما ساو و باز * ز پیکار ایشان شوم بی نیاز
 I, IV-³⁷ ازین- VI؛ ازان- K, I, IV-³⁸ نماشم- I, VI-³⁵ فرستد نزدیک- I, IV, VI-³⁴
 پذیرند یک یک ز ما [بما-I] باز و ساو * که با ما ندارند پیکار و تاو
 VI-³⁴ доб.:

پذیرند هر یک ز ما باز و ساو * ندارند بر ما به پیکار تاو

بر آشفت با شنگل شور² بخت³
گذر نیست تا بر چه گردد زمان⁴
که شنگل مگر با خرد نیست جفت⁵
نگه کرد باید بسود و زیان
جهانگیر و با گرزهای گران
کفن جوشن و ترگ شسته بخون
چنین تا توان⁷ فال بدرا مزن
مگر کز گمان دیگر اید سخن
سزد گر نداری نباشی دژم¹¹
سخنهای بایسته چندی براند
فریبرز و گستههم¹⁴ و خرداد¹⁵ نیو
چو بیژن فروزنده کارزار
هشیوار و بیداردل موبدان
سزاوار باشد ورتاج و تخت¹⁸
نیاید که بیند ز خود زور چنگ²⁰
بدین تیره خاک اندرون بر²¹ چیم
ره ایزدی باید و بخردی

غمی گشت هومان ازان کار¹ سخت
به پیران چنین گفت کز آسمان
بپامد بره پیش کلباد گفت
بماید شدن یکزمان زین میان
به بینی کزین لشکر بی کران
335 دو بهره بود زیر خاک اندرون
بدو گفت کلباد ای تیغزن⁶
تن⁸ خویش یکباره⁹ غمگین¹⁰ مکن
بنامآمده کار دلرا بغم
وزین روی¹² رستم یلانرا بخواند
340 چو طوس و چو گودرز و رهام¹³ و گیو
چو گرگین¹⁶ کارآموده سوار
تهمتین چنین گفت با بخردان
کسی را¹⁷ که یزدان کند نیکبخت
345 جهانگیر و¹⁹ پیروز باشد بچنگ
ز یزدان بود زور ما خود کیم
بباید²² کشیدن گمان از بدی

1 K—порядок бб.: 333, 331, امروز—I, IV; 2 K—شور—I, IV; 3 K—порядок бб.: 333, 331, 332. 4 K—доб.:

گر این رستمست آنکه من دیده ام * ز گردنکشان نیز بشنیده ام
نه شنگل بماند برین دشت کین * نه گردوی (?) و منشور و خاقان چین
5 I, IV, VI—доб.:

گران [اگر—VI] رستمست آنکه من دیده ام * ز گردنکشان نیز بشنیده ام
10 K, خود بیک مرد—VI⁹ دل—I, IV⁸ تویی—I, IV⁷ کای پیل تن—VI, I, IV, VI⁶
گردان—K¹⁵ گرگین—VI¹⁴ فرهاد—VI¹⁸ وزانسوی—VI¹² LI—б. оп.¹¹ تنگی—VI
K—¹⁹ بتاج و بتخت—VI زورا گنج و تخت—K¹⁸ که آنرا—I, IV, VI¹⁷ گستههم—VI¹⁶
VI—زترسد ز پیل و نهنگ و پلنگ—I, IV; زباید کشیدن بنیروی چنگ—K²⁰ оп. و
نیاید—I, IV, VI²² برین خاک تیره ز بهر—K²¹ نبیند همی روز تاریک و تنگ

ز گورد سواران و زخم تیر
 شما یکسره چشم بر من³ نهید
 همانا که⁵ جنگ آوران صد هزار
 ز يك⁶ تن چنین زار و پیچان شدیم
 چنان دان که او زنده پیلست مست
 یکی پیل بازی نمایم بدوی
 چو بشنید لشکر ز شنگل سخن
 بدو گفت پیران کانشه بدی¹¹
 همه نامداران و خاقان چین
 چو پیران پیامد بپرده سرای
 چو هومان و نستیهن و بارمان
 بپرسید هومان ز پیران سخن
 همی آشتی را کند پایگاه
 بهومان بگفت آنچ شنگل بگفت
 320
 325
 330

2 VI—соб.: کسی باز—VI¹

چو من پیش سگزی شوم همنبرد * شما باآسمان اندر آرید گرد
 بیك⁶ VI—ز⁵ K, I, IV, VI—چو بخروشم اندر نهید—⁴ K, I, IV—بر هم—VI³ K, VI
⁷ K—چون—⁸ VI—گریان—⁹ VI—б. 320 стоит перед б. 319. ¹⁰ K—вместо бб. 321 и 322
 текста стоит:

چو من پیش سگزی شوم همنبرد * شما باآسمان اندر آرید گرد
 نباید که یابد یکی تن رها * دل مرد بددل ندارد بها
 I, IV—вместо бб. 321 и 322 текста стоит:

چو من پیش سگزی شوم جنگجوی * در آرید یکسر شما رو بروی
 نباید که یابند يك⁶ تن رها * دل مرد بددل ندارد بها
 VI—стоит искаженный второй б. приведенной интерполяции. ¹¹ I, IV—زی—
 همیشه—VI—ز انده و اندیشه آزاد زی—¹³ I, IV—بدیدار—¹² K—که نوشه بی
 نه تا تیره باشد اگر—K—که گه تیره بودند و گه شادمان—VI¹⁴—ز تو دور دست بدی
¹⁶ K, VI—پیکارتان—¹⁵ K, VI—گفتارتان—¹⁵ K, VI—اگر غمگنانند اگر شادمان—¹⁵ K, VI—شادمان
 گفتار—¹⁸ K, IV—و یا جنگ—¹⁷ I, IV, VI—و گر چند—¹⁷ K—آید

بیك مرد سگزی که آمد بچنگ
 چرا شد چنین بر شما¹ کار تنگ²
 ز يك مرد ننگست گفتن سخن³
 دگر گونه‌تر باید⁴ افگند بن⁵
 اگر گرده⁶ کاموس را زو زمان
 بیامد⁷ نماید شدن بدگمان⁸
 سپیده‌دمان گرزها بر کشیم⁹
 وزین دشت یکسر سر اندر کشیم¹⁰
 هوارا چو¹¹ ابر بهاران کنیم
 بریشان یکی تیرباران کنیم

چو شیر آمدیم و چو روبه شویم * ز پیگار اگر دست کوته شویم
 برفتیم چون شیر جنگی دمان * بره بر نجستیم روزی زمان
 VI—доб.:

برفتیم چون شیر جنگی دوان * بره بر نجستیم روزی زمان
 بدین جای پیگار و روبه شدیم * ز پیگار او دست کدنه شدیم
 K—доб.² چرا بر شما رو چنین¹ VI—

برفتیم چون شیر جنگی دمان * بره بر نجستیم روزی زمان
 بدین جای پیگار روبه شدیم * ز پیگار او دست کوته شدیم
 گونه بایدت—⁴ I, IV⁴ ز مردی نه نیکست چندین سخن—VI⁵; گفت این سخن—³ K
 K, I, IV, VI—доб.⁵

چنان دان که او ژنده پیلست مست * باوردگه شیر گیرد بدست
 K—доб.; بیگمان—VI⁸ سر آمد—VI⁷ بود—IV⁷; زانکه—⁶ JL

چو پیران ز رستم بترسد همی * کسی کو جز از ما نترسد همی
 ز گردان کسی دارد او را بکس * که او دست یازد بفریادرس
 نه پیل ژیانست با شیر جفت * جزاینست چندانک پیران بگفت
 بدین رایها کرد باید درست * نماید دل از بیم او کرد سست
 I, IV—доб.:

چو پیران ز رستم بترسد همی * کسی چون که از ما نترسد همی
 ز گردان کسی دارد او را بکس * کنون دست یازد بفریادرس
 یکی پیل نر گشته با شیر جفت * هنر نیست چندان که پیران بگفت
 برین رایها کرد باید درست * نماید دل از کین او پاک شست
 برایشان—¹⁰ K¹⁰ بر کشند—⁹ IV⁹. VI—доб. те же четыре бб. с незначительными вариантами.

درو دشت یکسر سر اندر—IV⁹; درو دشت یکباره لشکر کشیم—VI¹¹, I¹¹; یکی تیز لشکر کشیم
 هوا همچو—¹¹ I, IV¹¹; I, IV—порядок бб.: 317, 316, 315. کشند

سپاوش ² بر دست او کشته شد	سر شاه کشور چین ¹ گشته شد	
سر اژدهارا کسی نسپرد ³	بفرمان گرسپوز کم خرد	295
ورا رستم زابلی دایه بود	سپاوش جهاندار و پرمایه بود	
همی آسمان بر زمین آورد	هر آنکه که ⁴ او جنگ ⁵ و کین آورد	
نه کوه بلند و نه دریای نیل	نه چنگ پلنگ ⁶ و نه خرطوم پیل	
چو آورد گیرد به پیش سپاه	بسندست ⁷ با او باوردگاه	
که گویی روان شد که بیستون ⁸	یکی رخس دارد بزیر اندرون	300
که دیدند هر کسی از ¹⁰ دستبرد	کنون روز ⁹ خیره نباید شمرد	
دل ما شد از ق ¹¹ او پر ز دود	یکی آتش آمد ز چرخ کبود	
بخوانید ¹³ با موبدان ¹⁴ و ردان	کنون سر بسر تیزهش بخردان ¹²	
بدین ¹⁶ رزمگه مرد پیکار کیست	به بینید تا چاره ¹⁵ کار ¹⁵ چیست	
از آغاز کینه نبایست ¹⁸ جست	همی رای ¹⁷ باید که گردد درست	305
اگر چند با بخت لاغر شویم	مگر زمین بلا سوی کشور شویم	
بسی ¹⁹ یاد کرد از جهان آفرین	ز پیران غمی گشت خاقان چین	
چو ²⁰ آمد سپاهی چین ²¹ جنگجوی	بدو گفت ما را کنون چیست روی	
چه باید کشیدن سخنها دراز	چنین ²² گفت شنگل که ای سرفراز	
ز دشت و ز دریای آب آمدیم	بیاریء افراسیاب آمدیم	310
ز هر کشوری تیز بشتافتیم ²⁴	بسی باره و هدیهها ²³ یافتیم	

زسر اژدهارا بسی بسپرد-K³ سپاوش-I؛ سپاوش که-K² توران زتن-K¹
 I، زسر اژدهارا کسی نشمرد-VI؛ ز دستش بر آمد چنان [چنین-I] کار بد-I، IV،
 IV-دوب.:

کسی کو شود نزد نر اژدها * ز زهر و ز یَشکَش نیابد رها
 نیاشند-K⁷ نهنگ-K⁶ رزم-VI⁵ کنون مرگ-T؛ کنون هرک-K⁴ I، IV، VI
 رزم-VI⁹ که کشتی بر آید ز دریای خون-VI؛ که کشتی نخواهد بدریای خون-K⁸ I، IV
 درد-I، IV، VI¹¹ چو دیدند هر یک ازو-VI؛ چو دیدند ازو هر کسی-I، IV¹⁰
 K¹⁷ درین-VI¹⁶ کار فرجام-K¹⁵ ابا بخردان-K¹⁴ بجویند-I، IV¹³ موبدان-VI
 VI²¹ که-K²⁰ I، IV-همی؛ یکی-K¹⁹ نیایدت-I¹⁸ همه کار-I، IV؛ زاگر کار
 I، IV-دوب.؛²⁴ بدرها و گهر-VI²³ بدو-VI²² سپاه گشن

برایشان شب و روز ناخوش کنیم
 بر آریم بر سوگ آن² نامدار³
 همی بر فشانیم گرد درش⁴
 نه آرام باید که یابد نه خواب⁵
 بیمارید بر ارغوان آب زرد
 ز آواز ایشان رخس⁸ تیره گشت⁷
 پر از درد و تیمار¹¹ غمخوارگان
 که ایدر شمارا سر آمد¹² زمان
 که جوشنش چرم¹³ پلنگ آمدست
 که این¹⁵ رزم کوتاه ما شد دراز
 ز هر سو که بد نامور مهتری
 کجا خیزد از¹⁷ کار بیداد داد

مگر¹ سیستان را پر آتش کنیم
 سر رستم زابلی را بدار
 تنش را بسوزیم و خاکسترش
 اگر کین همی جوید افراسیاب
 همی از پی دوده هر کس بدرد
 چو بشنید پیران دلش⁶ خیره گشت⁷
 بدل⁹ گفت کای زار و¹⁰ بیچارگان
 ندارید ازین آگهی بی گمان
 ز دریا نهنگی بچنگ آمدست
 بیامد بخاقان¹⁴ چنین گفت باز
 از این نامداران هر کشوری¹⁶
 بیاورد و این رنجهها شد به باد

285

290.

همی گفت با دیدگانی پر آب * کزین پس نجوییم آرام و خواب
 I, IV—доб.:

اگر کین همی جوید افراسیاب * نه آرام باید که یابد نه خواب
 که ایدر ز رستم بر آند هوش * که آواز او کسی نیوشد بگوش
 همی از پی دوده هر کس نبرد(?) * بیمارند بر زعفران لاجورد
 VI—доб.:

که ایدر ز رستم بر آند هوش * نه آواز یارد شنیدن بگوش
 اگر کین همی جوید افراسیاب * نباید که آرام جوید نه خواب
 هم از دود⁴ چنگش و اشکبوس * خروشیدنی بود بر سان کوس
 همه از پی دوده هر کس بدرد * بیمارید از زعفران آب زرد
 زبر کشورش I—پیش سرش K—⁴ I, IV—б. оп. ³ این K, VI—² که ما K, I, IV, VI—¹

IV—⁵ K, I, IV, VI—бб. 285 и 286 текста оп. (ср. разночтение к
 б. 281). ⁶ K—سرش VI—سخن ⁷ شد VI— (оба раза). ⁸ K, VI—دلش ⁹ I, IV—بدو

آرد VI—¹² I, IV—¹¹ JI, K, I, IV, VI—оп., в тексте конъектура. ¹⁰ K—زار I, IV, VI—¹¹ کای زار

وز آنجا بخاقان VI—¹⁵ I, IV—¹⁴ JI—¹³ K—¹⁴ JI—¹⁴ زیدان سوگواران ¹⁴ جنگی K—¹³

نخیزد ازین K—¹⁷ که رستم ز هر جا که بد لشگری T—¹⁶ آن

نه پیمان جنگی نه این تخت عاج²
غم و درد بهر دلیران بود
که با فرّ و برزند و با تاج و گاه
نه بر گردد از رزمگه شاد کس
شود آب این بخت بیدار شور
ز رویین روان³ بر فرورد همی
بروهایش یکسر پر از چین اوست
بگویم که مارا⁴ چه آمد ز کین
پر از خون رخ و دیده پر آب زرد⁵
ز خون کشته بر زعفران⁶ لاله⁷ دید⁸
بنزدیک خاقان شده دادخواه¹⁰
ازین پس بزرگی نبیند بخواب
که آورد سازد¹² بروز نبرد
همه دیده پر¹³ آب و با کین شویم
که کاموس را کینه خواه¹⁵ آوریم
کس آریم با گرزهای گران¹⁶

به بیمنی که نه شاه ماند نه تاج¹
بدین شاد دل شاه ایران بود
دریغ آن دلیران و چندین سپاه
بتاراج بیمنی همه زین سپس
بکوبند مارا بنعل ستور
ز هومان دل من بسوزد همی
دل رستم آگنده از کین اوست
پر از غم شوم پیش خاقان چین
بیامد بنزدیک خاقان چو گرد
سراپرده او پر از ناله دید
ز خویشان کاموس چندی⁹ سپاه
همی گفت هر کس که افراسیاب
چرا کین پی¹¹ افگند کش نیست مرد
سپاه کشانی سوی چین شویم
ز چین و ز بربر¹⁴ سپاه آوریم
ز بزگوش و سگسار و مازندران

270

275

280

بیدار—VI; تخت و سپاه—I, IV, 2 شاه ماند نه تخت—VI; تاج ماند نه شاه—I, IV, 1
پر از—K-5 بر ما—VI; بر من—K, I, IV, 4 ز دردش رخم—VI; برویین دلم—K-3 بخت
پر از—VI; پر از خون دل و رخ پر از آب سرد—I, IV; خون دل و چشم پر آب زرد
چندان—VI-9 I-6. op. 8 ژاله—IV, VI-7 بر ارغوان—VI-6 خون شود دل رخ از آب زرد
10 Л—доб.:

هم از دوده چنگش و اشکبوس * خروشیدنی بود چون زخم کوس
نستنجد البربر—B; ز چین و کشانی—VI-14 با—K-13 شاید—I, IV-12 چرا کینه—K-11
16 I, IV-6. op.; K—доб. 15 VI—خواه دادخواه—VI-15 و الهند و غیر هما

که از رزم رستم بر آرند جوش * نه آواز یارد شنیدن بزگوش
اگر کین همی جوید افراسیاب * نه آرام باید که یابد نه خواب
وزان دوده چنگش و اشکبوس * خروشیدنی بود چون زخم کوس
همی از پی دوده هر یک بدرد * بیارید بر چهره بر آب زرد

- 250 شوم باز گویم بگردان همیمن¹ بمنشور² و شنگل³ بخاقان چین⁴
هیونی فرستم بافراسیاب بگویم⁵ سرش را بر آرم⁶ ز خواب
- * * *
- 255 و زانجا بیامد بلشکر چو باد یکی انجمن کرد و بگشاد راز بدانید کین شیردل رستمست بزرگان و شیران زابلستان چنو کینه ور¹¹ باشد و رهنمای چو گودرز کشواد و چون گیو و طوسی ز ترکان گنه کار خواهد¹² همی که دانی¹⁴ که ایدر¹⁵ گنه کار نیست¹⁶ ننگه کن که این بوم ویران شود نه پیر و جوان ماند ایدر نه شاه همی گفتم این شوم¹⁸ بیدادرا که روزی شوی ناگهان سوخته نکرد آن جفاپیشه فرمان²¹ من بکنند این گرانمایگان را²³ ز جای
- 260 کسی را⁷ که بودند ویسه نژاد چنین گفت کامد نشیب و⁸ فراز جهانگیر و از تخمه⁹ نیرمست همه نامداران کابلستان¹⁰ سواران گیتی ندارند پای بناکام رزمی بود با فسوس دل از بی گناهان بکاهد¹³ همی دل شاه ازو پیر ز تیمار نیست¹⁷ بکام دلیران ایران شود نه گنج و سپاه و نه تخت و کلاه که چندین مدار آتش و بادرا خرد سوخته¹⁹ چشم دل دوخته²⁰ نه فرمان این نامدار انجمن²² نزد با دلیر و²⁴ خردمند²⁵ رای
- 265

گردوی و خاقان چین-K⁴ کندر (?) VI-³ منشور-B² چو چین (?) VI-¹
کنون رزمگاه از در-K⁹ از-I⁸ هر انکس VI-⁷ در آرم-I, IV-⁶ بکوشیم VI-⁵
:VI-¹⁰dob. چین رزمگاه از در ماتمست VI-^{VI} زمین رزمگاه از در ماتمست-I, IV-^{I, IV} ماتمست
بسی شهریار و بسی نامدار * شده انجمن لشکر پیشمار
-K, VI-¹⁴ بشوید-K, I, IV, VI-¹³ جوید-K, I, IV, VI-¹² چو او کینه کش-I, IV, VI-¹¹
کیست-I, VI-^{I, VI}؛ او پیر ز تیمار کیست-K¹⁷ کیست-K, I, VI-¹⁶ کزایدر-I, IV-¹⁵ داند
:L-dob.²⁰ بوخته(?) L-¹⁹ شاه-I, IV-¹⁸
مکش گفتمش پور کاوس را * که دشمن کنی رستم و طوس را
دلیری-K, I, IV-²⁴ آن گرانمایه شهر-I, VI-²³ نامداران من-IV-²² پیمان VI-²¹
نزد با خردمند خود هیچ VI-²⁵

پلنگ این شناسد که پیکار و جنگ
 چو کین سر شهریاران بود
 کنون آشتی² را دو راه³ اندرست⁴
 یکی آنک هر کس که از⁵ خون شاه
 بماندی فرستی بر شهریار
 گنه کار خون سر بی گناه
 و دیگر که با من بماندی⁹ کمر
 ز چیزی که ای در بمانی همی
 بجای یکی ده بیابای ز شاه
 بدل¹² گفت پیران که ژرفست¹³ کار
 دگر چون گنه¹⁴ کار جوید¹⁵ همی
 بزرگان و خویشان¹⁷ افراسیاب
 ازین در¹⁹ کجا گفت یارم²⁰ سخن
 چو هومان و کلماد و فرشیدورد
 همه زین شمارند و این²⁴ روی نیست
 مرا چاره خویش باید گرفت
 بدو گفت پیران که ای پهلوان
 نه خوبست و داند همی¹ کوه و سنگ
 سر و کار با تیر باران بود
 نگر تا شمارا چه اندر خورست
 بگسترد بر خیره این⁸ رزمگاه
 سزد گر نفرماید این کارزار
 سزد گر نباشد⁷ بدین رزمگاه⁸
 بیابای بر شاه پیروزگر
 تو¹⁰ آنرا گر انمایه دانی¹¹ همی
 مکن یاد بنگاه توران سپاه
 ز توران شدن پیش آن شهریار
 دل از بیگناهان بشوید همی¹⁶
 که با گنج و تختند¹⁸ و با جاه و آب
 نه سر باشد این آرزور²¹ نه بن²²
 کجا هست گودرز زیشان بدر²³
 مر این آب را در جهان جوی نیست²⁵
 ره جست²⁶ را پیشش باید گرفت
 همیشه جوان باش²⁷ و روشن روان

235

240

245

بر VI؛ او-IV، 5 I، IV-کار 3 I، IV-راستی I-2 همین VI-1

سزد گر بریزی VI؛ بریزد همی خون-IV، I 7 بگسترد خیره بدان K-6
 8 K-доб.:

چو هومان و لہاک و فرشیدورد * کجا هست گودرز از ایشان بدر
 ср. б. 246 текста. 9 VI-بندی که VI-10 مگر تو که
 خوانی VI-11 K، I، IV، VI-که VI-12 خواهد-
 K، I، IV، VI-15 دگر گونه VI-14 زفتست-
 I، IV 13 و قال فی نفسہ B-بدو
 تخت-IV، I 18 ز ترکان و گردان VI-17 ز کین سیاوش بکاهد همی-
 K، I، IV، VI 16 نارم VI-؛ خواهم-IV، I 20 چنین چون-
 IV-؛ چنین خود-VI، I، K 19 و گنچند
 K-б. оп. 23 این را و نه نیز بن-IV، I، رازرا و نه بن-
 K 22 بینم این گفتہارا
 ؛ خویش را-IV، I؛ جنگ را-K 26 بکین برادر جهانجوی نیست-
 K 25 بتابند وزین K-24
 بزی شاد-K 27 خشک را VI-

نه بینم همی روی رفتن بجای
 چنین خسته و بسته هر کسی
 نماید که چشم اندر آید² بخواب
 نشاید ز فرمان او آرمبید³
 سپاه اندر⁴ آوردن آرایشست
 ازین تغمه جز کشتن پیلسم
 که در جنگ سیر آمدند از روان⁷
 سخن چند گویم ز¹¹ فرزند و چیز¹²
 که از¹³ من نباشی خلیده روان
 بر اندیشی از کردگار جهان¹⁴
 مرا خوشتر¹⁵ از جوشن و تیغ¹⁶ و ترک
 تلی¹⁹ کشته²⁰ بینی بمالای کوه
 ازین مرز تا پیش دریای سهند
 سپاهی کشیده بدین رزمگاه
 نباید گرفتن چنین²⁵ کار تنگ
 برزم دلیران²⁶ تواناگری
 نه بر²⁷ آرزو پاسخ افگند بن
 کمر بستهام با دلیران شاه
 ز ترکان³⁰ همه راستی خواستی

هم¹ گنج و بوم است و هم چارپای
 215 پسر هست و پوشیده رویان بسی
 اگر جنگ فرماید افراسیاب
 بنا کام لشکر بماید کشید
 بمن بر کنون جای بخشایشست
 اگر نیستی بر دلم درد و غم⁵
 220 جز او نیز چندی دلیر و جوان⁶
 ازین⁸ پس مرا⁹ بیم جانست نیز¹⁰
 به پیروزگر بر تو ای پهلوان
 از خویشان من بد نداری نهان
 بروشن روان سیاوش که مرگ
 225 گر¹⁷ ایدونکه جنگی بود هم گروه¹⁸
 کشانی و سقلاب و شگنی و²¹ هند
 ز خون سیاوش همه بی گناه
 ترا²² آشتی بهتر²³ آید که²⁴ جنگ
 نگر تا چه بینی تو داناتری
 ز پیران چو بشنید رستم سخن
 230 بدو گفت تا من بدین رزم گاه²⁸
 ندیدستم از تو بجز²⁹ راستی

در VI-⁵ ایدر K-⁴ 217-219 on. IV-66. آرم I, IV, VI-² غم K, I, IV, VI-¹
 فرود و جز او نیز چندی دلیر I-⁶ IV, VI, جز از پیلسم نیز چندان دلیر I-⁶ دلم هیچ غم
 که هر گز نباشان دل از جنگ سیر VI-⁷ که هر گز نبودند از جنگ سیر I, IV-⁷
 همان بیم مالست و VI-¹¹ و بس IV-¹⁰ ایا این همه VI-⁹ وزان K, I, IV, VI-⁸
 بهتر VI-¹⁵ ل-ب. on. ل-ب. بر¹⁴ K-ب. on. همان بیم مالست و فرزند و کس IV-¹²
 شکانی K-(takl)-²¹ بسته I-²⁰ یکی I, IV-¹⁹ پروه IV-¹⁸ ار I, IV-¹⁷ خود VI-¹⁶
 ایدر VI-²³ مرا K, I, IV, VI-²² کشانی و شگنی و از روم و VI-²² و سقلاب و شنگل ز
 کینه گاه I, IV-²⁸ بدین VI-²⁷ و بوردی I, IV-²⁶ بدین K-²⁵ ز K, I, IV, VI-²⁴
 جز از I-²⁹ مگر K-²⁹ ز ایران IV-³⁰

ز تیره شیب و¹ دیده‌ام نیست شرم² که من چند جوشیده‌ام³ خون گرم⁴
 ز کار سیم‌اوشی چو آگه شدم میان دو کشور دو شاه⁵ بلند
 فرنگی‌سرا من خریدم بجان بخانه⁷ نهانش همی داشتتم
 بپاداش جان خواهد از من همی [پیر از دردم ای پهلوان از دو روی¹¹
 نه راه گرینزست ز¹³ افراسیاب

VI- چندین خروشیده‌ام-IV³ نیست رنج-I; شرم نیست-K² شبان-I, IV¹ که چندین خروشیدم از درد-I; مرا هم بپیش کسی آزم نیست-K⁴ چندین فرو ریختم
 I, IV-; چنین خوار و زارم بدل-K⁶ دو شاه دو کشور-I, IV⁵ (без рифмы) و رنج
 ازو-VI⁸ بجایی-K⁷ چنان خوار و زار و دل-VI; چنین خوار و زار و چنین
 VI-доб:; هر گونه نگذاشتم-K, IV⁹

وزان چون ز خسرو ز مادر بزاد * مرا دل بدیدار او گشت شاد
 خود ایزد برین بر گواه منست * خرد نیز کو رهنمای منست
 که با شاه ترکان بروز و بشب * نیستم نه بیگاه و نی گاه لب
 که تا خسرو از چنگ آن اژدها * بکردار و گفت من آمد رها
 همی گفت یا من رد افراسیاب * نخواهی که یابیم آرام و خواب
 بفرجام آید ازو بد بمن * به پیچند از آن نامور انجمن
 بیاید بفرجام ازو بد پدید * بسان پدر سر بیاید برید
 بدو گفت ای شاه والاگهر * چه بندی دل اندر ستاره شمر
 بیزدان پناه و بیزدان گرای * که اویست بر نیک و بد رهنمای
 چو با گفت من رای همراه کرد * بصد حیل زو چنگ کوتاه کرد
 کنون تا که خسرو بایران گذشت * شب و روز بر خلق یکسان گذشت
 پیر از دردم ای نامور از دو روی * ز دو انجمن با غم گفت و گوی
 بخسرو بسی رنجه‌ها برده‌ام * بسی انده کار او خورده‌ام
 ср. Т, т. IV, стр. 972-973, разночтение 15 к б. 211, соответствующему б. 202 текста. K¹⁰

از آنسو ز خسرو ز آنسو ز شاه-VI¹² سپاه-VI¹¹ سرم بدگمان-I; سرم را زیان
 بجای دگر خورد و-I, IV; نه جای دگر روی-K, VI¹⁴ از-I, IV¹³ Л-б. оп.

فلک را گذر¹ بر نگین تو باد²
 که دیدم ترا زنده³ بر جایگاه⁴
 که او ماند از⁵ خسروان یادگار
 کنیزشان مبادا جهان بی نیاز⁷
 گنجه کردن کهتر از مهتران
 که بارش کمست آمد و برگ⁹ خون
 بدو بُد مرا زندگانی و گنج
 کزو¹² بار تریاک زهر آمدست
 به پیش بدیها سپر داشتی¹³
 کشیدم ازان¹⁵ شاه و زان انجمن
 گوا خواستن دادگر را بدست
 شنیدم بسی پند¹⁷ آموزگار
 همی آتشی افروزد از جان من
 همیشه گرفتارم اندر پزشک
 نه بر آرزو گشت²⁰ چرخ بلند

ز نیکی دهش آفرین بر تو باد
 ز یزدان سپاسی و بدویم پناه
 زواره فرامرز و زال⁵ سوار
 درستند و شادان دل و سرفراز
 بگویم ترا گر نداری گران
 بکشتم درختی⁸ بباغ اندرون
 ز دیده¹⁰ همی آب دادم برنج
 مرا زو¹¹ همه رنج بهر آمدست
 سپاوش مرا چون پدر داشتی
 بسا درد و سختی و رنج¹⁴ که من
 گوا¹⁶ من اندر جهان ایزدست
 که اکنون بر آمد بسی روزگار
 که شیون نه بر خاست از خان¹⁸ من
 همی خون خروشم¹⁹ بجای سرشک
 ازین کار بهر من آمد گزند

195

200

205

VI-доб.: 4 K-شاد 3 ز بدهات یزدان نگهدار باد VI- 2 کمند (9) K- 1

عقاب از سر ترگ تو نگذرد * وگر بگذرد نیبزد دم نشمرد
 جهان ایمن از فر و از برز تست * خنک آنکه در سایه گرز تست
 I-б. оп.; IV-обратный порядок мисра; 7 I-б. оп.; 6 K- که ماندند ازان- 6 فرامرز [و-IV] سام- I, IV 5
 بکشتی درختی- K 8 ثم سایله عن آبیه زال بن سام و آخیه زواره و ابنه فرامرز- B
 I, IV- 11 VI- بدیده- I, IV; 10 Л-پویژه- 9 I, IV- بار- 9 درختی بکشتم- VI
 VI-доб.: 13 VI- 13 گل و- VI; 12 I, IV- 12 کنون این-

گرامی بپیوستمش دخترم * که رخشنده گردد ازو گوهرم
 کنون آن گهر کم ازو بد فرود * ز چــــان و ز دل دادم اورا درود
 بزاری بکشتند با دخترم * چنین بود گویی مگر دخترم (اخترم)
 K- 15 درد با رنج و سختی- VI; رنج و سختی و دردا- I, IV; رنج با درد و سختی- K 14
 K- 19 (без рифмы). IV, VI- جان- 18 K- 18 پند از- I- 17 گواه- VI- 16 کشیدستم از
 رفت- I, IV, VI- 20 I, IV, VI- 20 بیمار

<p>شد از کار رستم دلش بدونیم² خروشید کای مهتر رزمخواه⁴ مرا یباد کردی بهنگام کار⁵ بدین انجمن تا چه خواهی ز من⁷ بدین آمدن رای و کام تو چیست⁹ سپه دار این شیرگیران¹⁰ منم بخوبی¹¹ زبان را بیناراستی¹² کدامی ز گردان جنگ آوران¹⁵ زره دار¹⁶ با خنجر کابلی پیامد بر رستم کینه خواه⁸ درودت ز خورشید روشن روان²⁰ که مهر تو بیند همیشه²² بخواب²³ درودت ز یزدان و از²⁵ انجمن²⁶</p>	<p>همی رفت پییران پر از درد¹ و بیم پیامد³ بنزدیک ایران سپاه شنیدم کزین لشکر بی شمار خرامیدم از پیشش آن⁶ انجمن بدو گفت رستم که⁸ نام تو چیست چنین داد پاسخ که پییران منم ز هومان ویسه مرا خواستی دلم تیز شد تا¹³ تو از مهتران¹⁴ بدو گفت من رستم زابلی چو بشنید پییران ز پیش سپاه¹⁷ بدو گفت رستم که ای پهلوان¹⁹ هم از مادرش²¹ دخت افراسیاب بدو گفت پییران²⁴ که ای پیلتن</p>	<p>180 185 190</p>
---	--	----------------------------

بدونیم—K؛ دل از کار رستم شده بر دو نیم—K, I, IV, VI—² پر از ترس—VI؛ زپر آزار—I, IV—¹
 ز ترکان مرا کرده خواستار—K, I, IV, VI—⁵ I—⁴ ошибочно доб. б. 182 текста. ³ K—⁷ چو آمد
 I—⁶دوب.؛ پرسوی ز من—VI؛ یزدان تا چه پرسد سپهبد ز من—K—⁷ این—K—⁶
 چو آگاه شد رستم رزم ساز * که آمد ز ترکان یکی سرفراز
 بنزدیک او شد ز پیش سپاه * نهاده بسر بر ز آهن کلاه
 K, IV, VI—⁸доб. те же бб. с незначительными вариантами; Б—бб. 182—184 текста и два бб. интер-
 поляции не переведены. ⁹ K—⁹доб.؛ کای ترکی—K, I, IV, VI—⁸
 کزین سپه بود افراسیاب * بر پهلوانان با جاه و آب
 بر من—I, IV—¹² بچربی—I—¹¹ سپه دار آن نامداران—I, IV؛ سپه دار و از گرز گیران—K—¹⁰
 نگویی کدامین [کدامی—IV]—I, IV—¹⁵ بر تو ای پهلوان—K—¹⁴ با—IV؛ زپر—K, I—¹³ آراستی
 آواز—K—¹⁷ زره پوشی—I, IV, VI—؛ ابا گرز و—K—¹⁶ کدامی نگویی ز کنداوران—VI؛ ز کنداوران
 ز فرود آمد از اسب و بردش نماز—K, I, IV, VI—¹⁸ ازان سرفراز—I, IV, VI—؛ آن سرفراز
 هم از ماه—K—²¹ خسرو نیاز—VI—²⁰ سرفراز—VI—¹⁹ فترجل بییران و قبل الارض—B—
 که مهر تو بیند همه—I, IV—؛ که مهتر نبیند همه شب—K—²² هم از مادرت—IV—؛ نو از
 چنین داد—VI—²⁴ فأقرأه رستم سلام الملک کیخسرو و أمه فری کیس (так!)—B—²³ شب
 درود فراوانت بر جان و تن—VI—؛ درودی ز یزدان بدان انجمن—I—²⁸ و آن—IV—²⁵ پاسخ

چه يك مرد با او² چه يك دشت مرد
 سيلوش⁵ را آن زمان⁶ دايه بود
 جهان بر جهاندار⁷ تنگ آورد⁸
 كه از غم روانم بگاهد همی
 چنان چون ببايد سخن نرم¹¹ گوی¹²
 چه بايد برين دشت رنج سپاه
 سزد گر نجوييم چندين¹³ نبرد
 همانا كه رایش جنگ اندرست
 برو دشت پيكار تنگ آوری¹⁷
 بنیروی او¹⁹ رزم شیران²⁰ کنیم²¹
 جز از خون وز گوشت وز موی نیست
 دلتر را چه سوزی²³ بتیمار و درد
 همان تیر و ژوپین برو بگذرد²⁵
 درین²⁷ رزمگه غم کشیدن بدست
 ز پیللی فزون نیست گاه³⁰ نبرد
 کزان پس نیارد سوی جنگ³² روی³³

ازو دیو سیر¹ اید اندر نبرد
 بزابلستان³ چند⁴ پرمایه بود
 پردوار با درد جنگ آورد
 شوم⁹ بنگرم تا چه خواهد همی
 بدو گفت خاقان¹⁰ برو پیشی اوی
 اگر آشتی خواهد و دستگاه
 بسی هدیه بپذیر و پس باز گرد
 وگر¹⁴ زیر چرم¹⁵ پلنگ اندرست
 همه یکسره نیز¹⁶ جنگ آوری¹⁷
 همه پشت را سوی یزدان¹⁸ کنیم
 هم او را تن از آهن²² و روی نیست
 نه اندر هوا باشد او را نبرد
 چنان دان که گر²⁴ سنگ و آهن خورد
 بهر²⁶ مرد ازیشان ز ما سیصدست
 همین²⁸ زابلی نامبردار مرد²⁹
 یکی پیلمازی³¹ نمایم بدوی

165

170

175

نسیاوخش - K-5 شاه - VI-4 بزاولستان - Л-3 پیشش - K, I, IV-2 شیر - IV-1
 K-دوب.: و قد أرسل یطلبینی: Б-8 جهانجوی - I, IV-7 مهربان - VI-6 سیاوش - I-
 مرا جست ازین بیکران انجمن * ندانم چه خواهد ز من پیلتن
 سخن چون - I- چنان چون ببايد همه خوب - Л, K-11 اکنون - I, IV-10 روم - I, IV, VI-9
 با او - VI-13 سخن چون ببايد همی جست و جوی - IV-12 ببايد همی چرب
 K, I, IV-14 171 стоит перед б. 170 текста; K-б. 17-17 تیز - K, I, VI-16 جنگ - K-15 چو تن - IV, VI-
 IV, VI-18 خندان - I-20 بنیرو برو - I, IV-19 توران - K-18 IV-обратный порядок мисра.
 تن آهن - IV-22 همو ز آهن و آتش - K-22 بنیرو بسی رزم گوران کنیم - K-21 چندان
 برو - I- زازو نگذرد - K-25 او - K, I, IV-24 چه سوزی دلتر را - I, IV, VI-23 تو دلرا چه سوزی - K-23
 K-30 گرد - K-29 همان - Л-28 برین - I-27 بیدین - K, IV, VI-27 پیک - K, I, IV-26 نگذرد
 VI-دوب.: نیاید برم جنگجوی - I, IV-33 رزم - VI-32 پیل تازی - K-31 اندر - I, IV, VI-33 زروز
 نماید بدل مرترا ترسی و باك * اگر گرد کاموسی ازو شد هلاك

- 150
 155
 160
- بجز بر تو بر کس ندیدمش مهر
 ازین لشکر اکنون ترا خواستست
 برو تا به بینیش نیزه بدست
 ابا جوشن و ترگ³ و بمر بیان⁴
 بیمنی که من زین نجستم⁷ دروغ
 ترا تا نمیند نچنبد ز جای
 چو بینیش با او¹² سخن نرم گوی
 بدو¹⁵ گفت پیران که ای رزمساز¹⁶
 گر ایدونک این تیغ زن¹⁸ رستمست
 بر آتش بسوزد²¹ بر و بوم ما
 بشد پیش خاقان پر از آب چشم
 بدو گفت کای شاه تندی²⁴ مکن
 چو کاموس گورا²⁶ سرآمد زمان
 که این باره آهنین²⁸ رستمست
 گر³⁰ افراسیاب آید اکنون چو آب³¹
- فراوان سخن گفت و نگشاد¹ چهر²
 ندانم که بر دل چه آراستست
 تو گویی که بر کوه دارد نشست
 بزیر⁵ اندرون ژنده پیلنی⁶ ژیان
 همی گیرد آتش ز تیغش فروغ⁸
 ز بهر⁹ تو ماندست زانسان¹⁰ بیای¹¹
 برهنه مکن تیغ و منمای¹³ روی¹⁴
 بترسم که روز پید آید¹⁷ فراز
 بدین¹⁹ دشت مارا که ماندست²⁰
 ندانم چه کرد اختر شوم ما²²
 جگر خسته و دل پر از درد²³ و خشم
 که اکنون دگر گونه گشت این²⁵ سخن
 همانگاه برد این دل من²⁷ گمان
 که خام²⁹ کمندش خم اندر خمست
 نه بینند جز سهم اورا³² بخواب

1 IV, VI— بگشاد 2 K— چهر 3 B— 66. 144—147 не переведены.
 4 به بیمنی— I, IV— 7 پیل— K, I, IV, VI— 6 بزین— I, IV— 5 تپرو گمان— VI— 4 گرز— I, IV, VI— 3
 6 K— 6. оп. 8 K— 6. оп. 9 مهر— I— 10 آنجا— VI— 11 J— 6. 152 стоит
 перед б. 151 текста. 12 K, I, VI— وی 13 J— 6. оп. 14 IV— 6. оп. 15 K, I, IV, VI—
 16 I, IV— سرفراز— 17 K, I, IV— آمد زمانم— VI— آید که آمد زمانم— VI— 18
 19 I, IV, VI— برین 20 J— доб.:

چه افراسیاب ایدر اکنون چه آب * نمینند جز سهم اورا بخواب
 (ср. б. 161). 21 K, VI— آمد— I, IV— آتش اندر— I, IV— 22 B— 66. 154—156 не
 переведены. 23 K, I, IV, VI— داغ 24 K, I, IV— تیزی 25 K, I, IV, VI— مارا
 همانگه ببرد این دل— VI— همانگه دل من ببرد این— I, IV— 27 I, IV— یل را— VI— کی را— K, J— 26
 ز ایدر اکنون چه— VI— 31 چه— VI— 30 خم— K, VI— 29 نامور پیلتن— VI— 28 من
 کسی پشت— K, I, IV, VI— 32 (без рифмы). 32 K, I, IV, VI— ایدر آید بخواب— IV— اندر آید به آب— I—
 اورا نمیند

ز پیران مرا دل¹ بسوزد همی
 ز خون سیاوش جگر خسته اوست³
 سوی من فرستش هم اکنون دمان⁶
 بدو گفت هومان که ای سر فراز
 چه دانی تو پیران و کلبادرا
 بدو گفت چندین چه پیچی⁸ سخن
 نه بینی که پیکار چندین سپاه
 135

ز مهرش روان² بر فرورد همی
 ز ترکان کنون راد و⁴ آهسته اوست⁵
 به بینیم تا بر چه گردد زمان⁷
 بدیدار پیرانت آمد نیاز
 گداز روی زره را و پدرا
 سر آبراسی بی بالا مکن
 بدویست و زو آمد این رزمگاه⁹

* * *

بشد تیز هومان هم اندر زمان
 140
 پیران چنین گفت کای نیک بخت
 که این شیردل رستم زابلیست
 که¹⁵ هرگز نتابند با او¹⁶ بجنگ
 سخن گفت و بشنید¹⁷ پاسخ بسی
 نخست ای برادر مرا نام برد
 145
 ز کار گذشته بسی²¹ کرد یاد
 ز بهرام وز تخم گودرزبان

شده گونه از روی و آمد¹⁰ دمان¹¹
 بد افتاد مارا ازین¹² کار¹³ سخت
 برین¹⁴ لشکر اکنون بپاید گریست
 بخشکی پلنگ و بدریا نهنگ
 همی یاد کرد¹⁸ از بد¹⁹ هر کسی
 ز کین سیاوش بسی بر شمرد²⁰
 ز پیران و گردان ویسه نژاد²²
 ز هر کس که آمد بریشان زیان²³

جزاؤ—K³ روان از غمش—VI دل از مهر او—K, I, IV² مرا جان—K دل من—I¹
 بتوران چونو (?)—K⁵ صاحب رأی—B خردمند و—VI یکی مرد—I, IV⁴ خسته نیست
 هم اکنون—K⁷ (без рифмы). هم اندر زمان—VI که هستم نیاز—K⁶ راد و آهسته نیست
 I, IV, IV⁹ پرسى—K, I, IV⁹ گویی—K⁸ 66. 135—138 не переведены. B—تو اورا درنگی مساز
 گشته—K¹⁰ ز بهر که است اندر آوردگاه—VI ز بهر تو است [اند—K] اندرین رزمگاه
 I, IV, IV¹⁴ رزم—VI¹³ بدین—I, IV, IV¹² شده گونه روی چون زعفران—VI¹¹
 کرد یاد—I, IV, IV¹⁸ گفت بسیار و—VI¹⁷ ابلیس با او نتابد—K, I, IV, VI¹⁶ هم—VI¹⁵ بدین
 ز کوران و گرسیوز کام—K²² همی—I, IV, VI²¹ 6. оп. VI²⁰ گذر یابد از بد بدین—K¹⁹
 K—دوب.: زمان—I²³ 6. оп. VI²³ ز ویران و آباد و ز کام و داد—I, IV²³ داد
 همی گیرد آتش ز تیغش فروغ * نه بینی تو زین گفتنم یک دروغ
 ср. б. 151 текста.

- 115 که خو کرده¹ جنگ توران² منم بسی سر جدا کرده دارم ز تن مرا آزمودی بدین رزمگاه ازین⁸ گونه⁹ هرگز نگفتم سخن کنون هرچ گفتم ترا¹¹ گوش دار چو بشنید هومان بترسید سخت 120 کزان گونه گفتار¹⁵ رستم شنید چنین پاسخ آورد هومان بدوی بدین زور¹⁷ و این برز و بالای تو نباشی جز از²⁰ پهلووانی²¹ بزرگ بپرسیدی از گوهر و نام من 125 مرا کوه گوشست²⁴ نام ای دلیر من از وهر²⁷ با این سپاه آمدم ازان باز جویم همی نام تو کنون گر بگوئی مرا نام خویش همه³¹ هرچ گفتی بدین رزمگاه همان³² پیش منشور و خاقان چین 130 بدو گفت رستم که نامم مجوی³³
- یکی نامداری از ایران³ منم⁴ که جز کام شیران⁵ نبودش⁶ کفن⁷ همپنست رسم و همپنست راه بجز¹⁰ کین نجستم ز سر تا به بن سخنههای خوب اندر¹² آغوش دار بلرزید بر سان برگ¹³. درخت¹⁴ همه کینه از دوده خویش دیند که ای شیردل مرد پرخاشجوی¹⁶ سر تخت ایران¹⁸ سزد¹⁹ جای تو وگر²² نامداری²³ ز ایران سترگ بدل دیگر آمد ترا کام من پدر بوسپاسست مردی²⁵ چو شیر²⁶ سپاهی بدین رزمگاه آمدم²⁸ که پیدا کنم در جهان کام تو شوم شاددل²⁹ سوی³⁰ آرام خویش یکایک بگویم به پیش سپاه بزرگان و گردان توران زمین ز من هرچ دیدی³⁴ بدیشان بگوی

1 K—در—; 2 Л—کردن—; 3 I, IV—обратный порядок мисра. 4 B—66. 114 и 115 текста не переведены. 5 K, I, IV, VI—خاک تیره—; 6 K—نبدشان—; 7 IV—ندارم—; 8 I—بدین—; 9 VI—روی—; 10 K—جز—; 11 K—توان—; 12 VI—در—; 13 I, IV—شاخ—; 14 B—66. 119—131 текста не переведены. 15 K—آواز—; 16 VI—نامجو—; 17 K—روی—; 18 K—گردان—; 19 VI—چرخ گردان—; 20 I, IV—بجز—; 21 VI—پهلوان—; 22 I, IV—ویا—; 23 VI—کامگاری—; 24 I, IV—کوزکوهست—; 25 I, IV—پیری—; 26 K—شیرگیر—; 27 K—(без рифмы) مرد دلیر—; 28 K—доб.: من از وینز—; 29 I, IV—شادمان—; 30 K—گیرم—; 31 I, IV—سخن—; 32 VI—همه—; 33 I—ای نامجو—; 34 VI—چون شنیدی

بشویم دل و مغزش از درد و کین² که مه⁴. نامشان باد و مه⁴ کامشان که درد دل و رنج⁷. ایران⁸ بجست که بر خیره این آب کردند شور نژادی که¹¹ هرگز مباد آن¹² نژاد که زو¹³ آمد این بند بدرا¹⁴ کلید تبه کرد و خون راند بر سان آب¹⁵ نبد کین و بست¹⁷ اندرین کین میان دورویند و با هر کسی پیسه¹⁸ اند چو کلید و نستیمین آن شوخ مرد²⁰ سر کینه جستن پپای آورید²² بجوشن نپوشید باید برت²³ کنم²⁵ تازه پیکار و²⁶ کین²⁷ کهن²⁸

وزانپس¹ بگویم بکیخسرو این بتو بر شمارم کنون³ نامشان سر کین ز⁵ گرسیموز⁶ آمد نخست کسی را که دانی تو از تخم کور⁹ گسروی زره و آتیک از وی بزاد¹⁰ ستم بر سیاوش ازیشان رسید کسی کو دل و مغز افراسیاب و دیگر کسی را کز¹⁶ ایرانیان بزرگان که از تخمه ویسه اند چو هومان و لپاک و فرشمیدورد¹⁹ اگر این که گفتم²¹ بجای آورید²² بیدم در کینه بر کشورت و گر جز بدین گونه گویی²⁴ سخن

105

110

1 K-доб.; 2 K-کین و خشم; 3 K-دوب.; 4 K-کین و خشم; 5 K-دوب.; 6 K-دوب.; 7 K-دوب.; 8 K-دوب.; 9 K-دوب.; 10 K-دوب.; 11 K-دوب.; 12 K-دوب.; 13 K-دوب.; 14 K-دوب.; 15 K-دوب.; 16 K-دوب.; 17 K-دوب.; 18 K-دوب.; 19 K-دوب.; 20 K-دوب.; 21 K-دوب.; 22 K-دوب.; 23 K-دوب.; 24 K-دوب.; 25 K-دوب.; 26 K-دوب.; 27 K-دوب.; 28 K-دوب.:

فرستم گنه کار را نژد شاه * مگر مهرش آید بپخشد گناه I, 8 دل شاه VI-7 گرشیموز IV-6 سر فتنه K-5 (оба раза). 4 VI-نه همه VI-3 IV-11 دانک از کام و داد I, IV-10 زو آنچه از کور زاد K-10 تور I-9 ایشان IV-15 کین را I, IV-14 ز مور VI-13 کزوی K-18 مبادش L-12 نژادست و L-18 جست VI-17 از K-16 رفت در جوی آب VI-نخواست در جوی آب K-زاند نبرد I, IV-15 کجا هست گودرز از ایشان ببرد K-20 فرشید B-19 کیسه (P) VI-VI-دوب. 98 و 99 текста и после них доб.: L-دوب. 98 و 99 текста и после них доб.:

فرستم بگویم بکیخسرو این * بشویم دل و مغزش از درد و کین K-23 (оба раза). آوری VI-K-22 گرین هر چه گفتم VI-21 زگر این گفته من K-21 اور ایونکه جز کینه باشد VI-زور ایونک جز گونه باشد K-L-24 خون I, IV-27 آیین و VI-و L-26 أعدت علیکم الداء القدیم B-زنی I, IV, VI-25 K-دوب.:

بر انگیزم آتش ازین کشورت * بسوزم همه مرز و بوم و برت نمانم یکی زنده بر دشت کین * نه سقلاب و شگنی و خاقان چین K-دوب. 114 و 115 стоят после б. 116 текста; VI-دوب.:

به بینند آنگه سزاوار خویش * بکینه پدید آید از گرگ میش

سپاسی برین کار بر من نهی
بدو گفت رستم که چندین سخن
چرا تو نگویی مرا³ نام خویش
چرا آمدستی بنزدیک من
اگر آشتی جست خواهی همی
نگه کن که خون سیاوش که ریخت
همان خون پرمایه گودرزبان
بزرگان کجا با¹² سیاوش بدند
گنه کار خون¹⁴ سر بی گناه
ز مردان و اسپان¹⁸ آراسته
چو یکسر سوی ما فرستید باز
ازان پس همه نیک خواه منید
نیازم بکین¹⁹ و نجویم نبرد

90
95
100

کز اندیشه گردد دل من قهی¹
که گفتی و افگندی از مهر بن²
بر و کشور و بوم⁴ و آرام خویش⁵
بمرمی و چربی و چندین سخن
بکوشی که این کینه گاهی⁶ همی
چنین آتش کین بما بر⁷ که بیخت⁸
که بفرود⁹ چندین زیان بر¹⁰ زیان¹¹
نچستند¹³ پیکار و خامش بدند
نگر تا که یابی ز توران¹⁵ سپاه
کز ایران بیاورد¹⁷ با خواسته
من از جنگ ترکان شوم بی نیاز
سراسر بر آیین¹⁸ و راه منید
نیارم سر سرکشان زیر گرد²⁰

¹ K—доб.:

تہمتن چو بشنید گفتار اوی * بدو گفت کای مرد پرخاشجوی
چه مردی و بر گوی نام تو چیست * وزین پرسش خام کام تو چیست
که جستی و گفتی تو چندین سخن * ز هر گونه افگندی از مهر بن
زبر و کشور و جای—I, IV; زهم از کشور و بوم—K⁴ همی—K, I, IV, VI;³ K—б. оп.²
K—доб.:⁵ بر و بوم و پیوند—VI

تو نام و نژادت مرا باز گوی * پس آنگاه نام من از من بجوی
فان کان الغرض—B; که کینه نخواهی—VI; وزین کین بکاهی—IV; کزین کین بکاهی—K, I;⁶
بیدین مرز و باز آن که آتش بریخت—VI⁸ بر ما—IV⁷ طلب الصلح و إطفاء الفتنة...
L—б. оп.⁹ I, IV; بفرود—K¹⁰ بیاورد—L¹¹—порядок бб.: 92, 96, 107, 94, 102; бб. 93, 95,
97, 100, 101 оп.; бб. 98 и 99 стоят после б. 110 текста. IV—بر¹² K, IV, VI—کردند¹³
K, IV, VI—اسپان و مردان—I, IV, VI¹⁶ L—ایران¹⁵ همچون—IV¹⁴
B—په—K, IV, VI¹⁹ سراسر بآیین—VI; بستوده بآیین—L¹⁸ ببردند
...فسلموا الینما قتال سیاوش و من سعی فی دمه، و قتلة. فإن فعلتم ذلك
الجودزیین مع الخزائن و الخلیل التي جاء بها سیاوش الی بلادکم. Ср. вариант Б с порядком бб. в L. صالحناکم و أمسکنا عن محاربتکم

- 75 بگیتی چو کاموس جنگی نبود
 بغم کمندش گرفت این سوار
 شوم تا چه خواهد جهان آفرین
 بخیمه در آمد بگردار باد
 درفش دگر جست و اسپ دگر
 بیامد چو نزدیک⁴ رستم رسید
 80 برستم چنین گفت کای نامدار
 بیزدان که⁷ بیزارم از تاج و گاه⁸
 ز تو بگذرد¹⁰ زین سپاه بزرگ
 دلیری که چندین بجوید نبرد
 ز شهر و نژاد و ز¹³ آرام خویش¹⁴
 85 جز از¹⁷ تو کسی را ز¹⁸ ایران سپاه
 مرا مهربانست بر مرد جنگ
 کنون گر بگویی مرا نام خویش
- چنو¹ رزم خواه و درنگی نبود
 تو این گدرد را خوارمایه مدار
 که پیروز گردد بدین² دشت کین
 یکی ترگ دیگر³ بسر بر نهاد
 دگر گونه جوشن دگر گون سپر
 همی بود تا یال و شاخش⁵ بدید⁶
 کمندافکن و گرد و جنگی سوار
 که چون تو ندیدم یکی رزم خواه⁹
 نه بینم همی نامداری¹¹ سترگ
 برآرد همی از دل شیر گدرد¹²
 سخن گوی و¹⁵ از تخمه و نام خویش¹⁶
 ندیدم¹⁹ که دارد دل²⁰ رزمگاه²¹
 بویژه که دارد نهاد پلنگ
 برو بوم و پیوند²² و آرام خویش²³

شاخ و—K, I, IV⁵ بنزدیک—I⁴ رومی—IV ززین—Л³ برین—K, I² چنان—VI¹
 یالش I, IV—دوب:⁶

باستاد و کردش نکوتر نگاه * سواری عجب دید در رزمگاه
 دران یال و آن برز ماند او [ماندش—IV] عجب * بدندان گرفتش همانگاه [پس آنگاه—IV] لب
 اگر چون تو دیدم—K, I, IV, VI⁹ تخت شاه—I, IV, VI⁸ تخت و گاه—K⁸ و—I, IV⁷
 بجز تو همی—VI؛ چو تو سروری—I, IV؛ که چون تو دگر—K¹⁰ یکی کینه خواه
 I, IV—دوب:¹² K—دوب:¹¹ نامدار و—I, IV

تو گویی همی ننگ داری ز جنگ * بدین شیر مردی و چندین درنگ
 K—ب. 84؛ تخمه نام و ماه—VI¹⁶ و—Л, I, IV¹⁵ و گاه—VI¹⁴ ز شهر و بر و بوم و—K¹³
 стоит перед б. 83; Л—دوب:.

تو گویی همی ننگ داری ز جنگ * بدین تیز چنگی و چندین درنگ
 K—دوب:؛ رزم خواه—K²¹ درین—VI²⁰ ندارد—K¹⁹ از—K, IV¹⁸ بجز—I, IV¹⁷

جز از تو کسی را از ایرانیان * ندانم که دارد دلی زین میان
 б. 84. Л—б. оп.²³ بر و کشور و بوم—K, VI²²

نگه کرد چنگش بران¹ پیلتن
 بدیان اسپ در زیر يك لغت کوه⁴
 بدل گفست چنگش که اکنون گریز
 بر انگیخت آن بازکش را ز جای
 بر کردار آتشی دلاور سوار
 همانگاه رستم رسید اندروی⁷
 دم اسپ ناپاک⁸ چنگش گرفت
 زمانی همی داشت تا شد غمی⁹
 بیفتاد زو ترگ و زنهار خواست
 همانگاه¹³ کردش سر از تن جدا
 همه نامداران ایران زمین
 همی بود¹⁴ رستم میان دو صف
 وزان روی خاقان غمی¹⁷ گشت سخت

بمالاتی² سرو سهی بر³ چمن
 نیامد همی از کشیدن ستوه
 به از باتن⁵ خویش کردن ستیز
 سوی لشکر خویشتن کرد رای
 بر انگیخت رخس از پس نامدار⁶
 همه دشت زیشان پر از گفت و گوی
 دو لشکر بدو مانده اندر شگفت
 ز بال¹⁰ بزد خویشتن¹¹ بر زمی¹²
 تهمتین ورا کرد با خاک راست
 همه کام و اندیشه شد بی نوا
 گرفتند بر پهلوان آفرین
 گرفته یکی خشت رخشان¹⁵ بکف¹⁶
 برآشفت با گردش¹⁸ چرخ و بخت¹⁹

* *

بهومان چنین گفت خاقان چین
 مران نامور پهلوان را تو نام²⁰
 بدو گفت هومان که سندان نیم
 که تنگست بر ما زمان و زمین
 شوی باز جوئی فرستی پیام²¹
 برزم اندرون پیل دندان نیم

بران اسپ چون کوه—K, I, IV, VI-⁴ در—I-³ ببالا چو—K, VI-² بدان—K, I, IV, VI-¹
 در زیر کوه—VI-⁶ I, IV-⁵ بود به که با—IV-⁵ در زیر کوه
 تهمتین چو آتشی ز دریای قار * بر انگیخت اسپ از پس نامدار
 VI-⁷ ز تندی—K-¹⁰ غمین—VI-⁹ با بال—IV-⁸ چو پیل ژیان رستم آمد بدوی—I, IV-⁷
 K, I, IV, VI-¹⁴ بشمشیر—VI-¹³ زمین—VI-¹² بزد خویشتن را سبک—I, IV-¹¹ ز تنگی
 VI-¹⁶ 70 текста стоит перед—VI, K, IV, VI-¹⁵ یکی خشت رخشان گرفته—I, IV, VI-¹⁵ گشت
 VI-¹⁹ روز بخت—K-¹⁷ زبیره بخت—VI-¹⁸ از چنگش—VI-¹⁸ غمین—IV, VI-¹⁷ 6. 69.
 چنان چون توان—K, I, IV, VI-²¹ مگر نام این نامور پهلوان—K, I, IV, VI-²⁰ شوربخت

همی رفت بر سان². آذرگشسپی
 ز ترکش برآورد تیر خدنگ
 سر نامداران بچنگ منست
 که گاهی کمند افگند گاه تیر⁴
 نمازم که ماند بنزد سپاه⁵
 همانگه⁶ برخش اندر آورد پای
 که گاهی کمند افگند گاه تیر⁸
 بدیده همی خاک⁹ باید سپرد¹⁰
 نژادت¹¹ کدامست و¹² کام¹³ تو چیست
 کرا ریختم خون چو بر خاست گرد
 که هرگز میداد گل آن¹⁵ درخت¹⁶
 چو تو¹⁷ میوه اندر شمار آورد
 سرت را¹⁸ باید ز تن¹⁹ دست شست
 دو زاغ کمانرا بزه بر نهاد
 هم آورد با جوشن و گبر²⁰ بود
 که تیرش زره را بخواهد برید²²
 که²³ اکنون سرت گردد از رزم²⁴ سپر²⁵

ازان دشت¹ چنگش بر انگیخت اسپی
 چو نزدیک ایرانیان شد بچنگ
 چنین گفت کین جای جنگ منست
 کجا رفت آن مرد³ کاموس گیر
 کنون گر بیاید باوردگاه
 بچنمید با گرز رستم ز جای
 منم گفت شیراوژن و گردگیر⁷
 هم اکنون ترا همچو کاموس گرد
 بدو گفت چنگش که نام تو چیست
 بدان¹⁴ تا بدانم که روز نبرد
 بدو گفت رستم که ای شوربخت
 کجا چون تو در باغ بار آورد
 سر نیزه و نام من مرگ تست
 پیامد همانگاه چنگش چو باد
 کمان جفاپیشه چون ابر بود
 سپر بر²¹ سر آورد رستم چو دید
 بدو گفت باش ای سوار دلیر

45

50

55

I, K, 3 بیامد بگردار-VI؛ همی تاخت بر سان-K² جهانجوی-VI؛ همانگاه-K¹
 K-доб.; کجایست کورا کشم من بتیر-VI⁴ کمند افگن آن گرد-IV, VI:

همی رفت هر سو ز چپ و ز راست * همی گفت کان مرد جنگی کجاست
 تهی ماند از قد او-IV؛ تهی ماند از رزم او جایگاه-I؛ تهی ماند از تیر او جایگاه-K⁵
 گردافکن-I, IV؛ تاج بخش-K⁷ بتندی-VI⁶ تهی ماند از نام او جایگاه-VI؛ جایگاه
 نعل-I, IV⁹ کمند و کمان دارم و گرز و تیر-I, IV, VI؛ تیر و رخش-K⁸ شیرگیر
 چه-VI¹² مرادت-I, IV¹¹ بدو دیدگان لعل باید شمرد-VI؛ شمرد-IV؛ سترد-I¹⁰
 تراکم و بخت-I, IV¹⁶ گلی زان-VI¹⁵ بگو-IV¹⁴ رام-K¹³ جویی ازین جنگ
 K²⁰ ز سر-VI, I, IV, K¹⁹ تنت را-VI, I, IV, K¹⁸ چنین-I, IV, VI, K¹⁷ (без рифмы).
 که گردد-I, IV²⁵ جنگ-K, VI²⁴ هم-VI²³ درید-K, I, IV²² در-I, IV²¹ بمر-VI
 I, IV-б. 57. 56. стоит перед б. 57. 56. текста. کنون جانن از جنگ سپر

همه شه‌ر ایران کنم رود آب
 ز لشکر بسی نامور گرد نرد
 چنبن گفت کین مرد جنگی بتیر²
 ننگه کرد باید که جایش کجاست
 هم از شهر پرسد هم از⁴ نام او⁵

30

* * *

سواری سرفراز و⁸ خسروپرست⁹
 که چنگش بدش نام و جوینده بود
 بخاقان چنبن گفت کای سرفراز
 گر او شیر جنگیست¹⁵ بیجان کنم
 بتنها تن خویش جنگ آورم
 ازو کین کاموس جویم نخست
 برو آفرین کرد خاقان چین
 بدو گفت ار این کینه²⁰ باز آوری
 ببخشمت چندان گهرها ز²¹ گنج

35

40

که گاهی —VI³ جنگی پیر —I, IV (K—без рифмы); کاموس گیر —VI, K² و —I¹
 —VI⁵ پرسید و هم —I, IV; پرسید و از —K⁴ ср. б. 44 текста. کمند افگند گاه تیر
 ز گردان ورا نام چون او کدام —VI⁷ و زانپس —I, IV; کزانپس —K⁶ پرسیدن و هم ز نام
 سواری بیر زد برین کار دست —I⁹ و —оп.; в тексте конъектура. —I, K, VI; سواری پیامد —IV⁸
 زهی زد برین کار بر سینه دست —IV; که نامش بدی گرد خسرو پرست —I¹¹ دران —VI¹⁰
 —I, IV; دارد —K¹⁴ جهانی —K¹³ جای —I, IV, VI¹² Б—бб. 32—69 не переведены.
 —VI—доб.: آمد;

من اورا بگوپال بیجان کنم * به تنها تن خویش جنگ آورم
 وگر شیر —VI¹⁶ من اورا بگوپال —VI; گر او شیر نرست —I, IV; گرو شیر شرزست —K¹⁵
 اورا به —VI; ایران به —I, IV¹⁸ میدان —K (без рифмы); بیجان —VI, I¹⁷ جنگست
 —VI—доб.:²² و —K²¹ گر کینه —VI²⁰ بپرسید چنگش بپیشش —VI, I¹⁹
 چو بشنید گفتار خاقان چین * در افگند از خشم ابرو بچین

وزو¹ پیلتن تر سواری نبود²
 باوردگه بر توان کرد بند⁴
 بگمرد بر آرد زند⁶ بر زمین
 ز کاموس با⁷ درد و گریان⁸ شدند⁹
 شنیدی و دیدی بنزد¹² سپاه¹³
 بتنها تن خویش و کس را¹⁴ مگوی
 کسی کو¹⁶ سخن باز جوید نهان
 وزین لشکر او را هم آورد کیست
 باوردگه بر سر و تن¹⁸ نهیم¹⁹
 که خود درد ازینست و تیمار ازین
 کجا پیل²¹ گمرد بغم²⁰ کمند
 ره خواهش و پرسش و یاره نیست
 بناکام²² گردن بدو²³ داده ایم
 وگر بر زمین پیل را بشکرد
 کجا کشته شد زیر خم²⁵ کمند
 ببنند²⁷ کمند اندر آرم بخاک

بگیتی چنو نامداری نبود
 چو کاموس گورا³ بغم⁴ کمند
 سزد گر سر⁵ پیل را روز کین
 سپه سر بسر پیش خاقان شدند
 که¹⁰ آغاز و فرجام¹¹ این رزمگاه
 کنون چاره کار ما باز جوی
 بلشکر نگه کن ز کار آگهان¹⁵
 به بیند که این شپردل مرد کیست
 از انپس¹⁷ همه تن بکشتن دهیم
 پپیران چنین گفت خاقان چین
 که تا کیست زان لشکر²⁰ پر گزند
 ایا آنک از مرگ خود چاره نیست
 ز مادر همه مرگ را زاده ایم
 کس از گردش آسمان نگذرد
 شما دل مدارید ازو²⁴ مستمند
 مرانرا²⁸ که کاموس ازو شد هلاک

15

20

25

ازو—K, I, IV¹ VI—доб.:²

که دانست کبان ازدهای دلیر * بغم کمند اندر آید بزیر

VI—доб.:⁴ جنگی—VI; زیل را—K; زکی را—Л³

مرا و ترا نیست جای سخن * سر آبرا سوی بالا مکن

همان بر زند—VI; کسی بر زند—I, IV, V; (метр нарушен); تن—VI⁵

VI—доб.:⁹ K, I, IV, VI; بریان—IV⁸ پر—I, IV

برو آفرین کرد پیران بدرد * که ای برتر از گنبد لاجورد

با—K, VI¹⁴ باوردگاه—VI¹³ پپیشی—K¹² انجام—K, I, IV¹¹ تو—I, IV, VI¹⁰ نوز—K¹⁰

زسر پرو بر—K¹⁸ وزانپس—K, I, IV, VI¹⁷ کین—VI¹⁶ بکار آگهان—K, I, IV¹⁵ کس

زبر لشکر این—K, VI²⁰ I—обратный порядок мисра.¹⁹ سر بسر بر—VI; سر بدو در—I, IV

بدین—VI²³ به بی کام—K, I, IV²² شپس—K, I, IV, VI²¹ این لشکر—IV; این سرور—I

بغم—K²⁷ من ادرا—I, IV; من او را—K, VI²⁶ زخم—Л²⁵ ازین—VI²⁴ کار گردن و را

داستان خاقان چین

[کنون ای خردمند¹ روشن روان
 که اویست بر نیک و بد رهنمای
 همی⁵ بگذرد بر تو ایام تو
 چو⁶ باشی بدین گفته⁷ همداستان
 5 ازان پس⁸ خبر شد بخاقان چین
 کشانی و شگنی و گردان بلخ
 همه یک بدیگر نهادند روی
 چه مردست¹² و این مرد را نام چیست
 چنین گفت هومان پیران¹³ شیر
 10 دلیران ما چون فرازند چنگ¹⁵

بجز نام یزدان² مگردان زبان³
 وزویست گردون گردان بجای⁴
 سرایی جزین باشد آرام تو
 که دهقان همی گوید از باستان
 که شد کشته کاموس بر دشت کین⁹
 ز کاموس شان تیره شد روز و¹⁰ تلخ
 که این¹¹ پرهنر مرد پرخاشجوی
 هم آورد او در جهان مرد کیست
 که امروز شد جانم از رزم¹⁴ سیر
 که شد کشته کاموس جنگی بچنگ¹⁶

VI—; دپای—K⁴ 1—5 текста оп. I—66. 1—5 текста оп. I, IV—ایزد² I, IV—ز من بشنو ای مرد—K¹

VI—доб.: K—; هم او دست گیرد بهر دو سرای

کجا آفرید او روان و خرد * ستایشش جز او نه اندر خورد
 VI—доб.:

خداوند هست و خداوند نیست * همه بندگانیم و ایزد یکیست

وزان—I, IV—; ازان سر—K⁸ برین گفته—VI—; برین گونه—K⁷ چه—K⁶ کنون—K⁵
 VI—доб.:⁹ پس

سر آمد بآن نامور کار اوی * شد آن گردش کار و پیکار اوی
 B—66. 1—4 текста не переведены. I, VI—, K, L¹⁰ оп. ای—IV¹¹

گزیبند جنگ—VI—, I, IV, VI—¹⁵ جانم شد از جنگ—VI—, I, IV, VI—¹⁴ پیران بهومان—VI¹³

کزین گونه شد کشته باز این نهنگ—VI—; امروز جنگی نهنگ—I, IV—¹⁶

پسپایان شد¹ این رزم کاموس گرد همی شد که جان² آورد جان³ ببرد⁴

تنت زیور بار گناه اندرست * روانت بتیمار و غم درخورست [چاه اندرست—IV]
همی تا توانی بنیکی گرای * ستایش کن اورا که او [پد—IV] رهنمای
I—доб. эти бб. после б. 1472; K—доб.:

تو با خاک یابی همه دست برد * ننگه کن با آورد مردان گرد
1 VI—آمد 2 K—تاج 3 K—دیر 4 LI—б. оп.; K, I, IV, VI—доб.:

کنون رزم خاقان چین آوریم * روانرا بران بر یقیم [یلانرا بدین دشت کین—K] آوریم

رواقت بر دیو مزدور گشت
 نمینی زمین کشانی و چین
 کسی چون تو نگرفت خنجر بچنگ
 که بس زود بیند نشیب و فراز²
 بغم کمنند اندر آورد چنگ³
 بزیر کش اندر تن کینه خواه
 ز بس زور و کین⁵ اندر آمد بروی
 گهی در⁶ فراز و گهی⁷ در⁸ نشیب⁹
 کنام پلنگان و¹⁰ شیران کند
 نه ایوان بود نیز¹² و نه گلستان
 مگر کم کند رستم زال را
 ز خاک افسر و گرد¹⁵ پیراهنش
 که شد کار کاموس جنگی ز پای¹⁶
 ز لشکر برفتند کنداوران¹⁹
 بخون²⁰ غرقه شد زیر او سنگ و خاک
 که بر تو درازست دست زمان²²

ز تو قنبل و¹ جادوی دور گشت
 سرآمد بتوبر همه روز کین
 گمان تو آن بد که هنگام جنگ
 مبادا که کین آورد سرفراز
 دو دست از پس پشت بستش چو سنگ
 پیامد خرامان⁴ بایران سپاه
 بگردان چنین گفت کین رزمجوی
 چنین است رسم سرای فریب
 بایران همی شد که ویران کند
 به¹¹ زابلستان و به¹¹ کابلستان
 زمیندازد¹³ از دست گوپال را
 کفن شد کنون مغفر و جوشنش¹⁴
 شمارا بکشتن چگونست رای
 بیفگند بر خاک¹⁷ پیشی سران¹⁸
 تنش را بشمشیر کردند چاک
 بمردی نماید شد اندر²¹ گمان

¹ VI—و. ² K, I, IV—66. 1457—1459 оп.; VI—66. 1458, 1459 оп. ³ VI—تنگ ⁴ I, IV,

یا—VI—زیر—K ⁶ کین و زور—I, IV, VI—زور و کین—K—و—⁵ L—پیاده پیامد—VI—

⁷ I, IV—گه ⁸ با فرازست و ⁹ K, I, IV, VI—با ¹⁰ K, I, IV, VI—دوب:

ازو شادمانی و زو مستمند * گهی بر زمین گه بر ابر بلند

کنون این سرفراز مرد دلیر * که بودی همیشه هم آورد [هم آورد او نره—K] شیر

ایوان بماند—I; نماند نه ایوان—K ¹² نه—I ¹¹ بر و بوم ما جای—K, I, IV, VI

¹⁵ I, ¹⁴ جوشن و مغفرش—K ¹⁴ بینداخت—VI; بیندازد—I; به پندازد—K; زمیندازد—L ¹³

هر آنکس که—L ¹⁸ بر خاک افگند—VI ¹⁷ بی پای—I, IV; ز جای—K, VI ¹⁶ گور—IV, VI

شدن—K, I, IV, VI—²¹ K, I, IV, VI—ز خون—K ²⁰ L—¹⁹ L—обратный порядок мисра. بودند جنگی سران

در ²² K—б. стоит после б. 1427; K, IV—доб.:

چنین است رسم جهان [سپهر—K] و زمان * گهی باغم و درد و گه شادمان

مرا [همی—K] درد و رنجست و تیمار و غم * بمردی نماند ترا پیش و کم

بیامد بغرّید چون پیل مست
 بدو گفت کاموسی چندین مدم³ 1440
 چنین پاسخ آورد رستم که شیر
 نخستین برین کینه⁴ بستی⁵ کمر
 کنون⁷ رشته خوانی کمند مرا
 زمانه ترا از کشانی براند
 برانگیخت کاموسی اسپ¹⁴ نبرد 1445
 بینداخت¹⁵ تیغ¹⁶ پرنده آورش¹⁷
 سر تیغ بر گردن رخس خورد
 تن رخس را زان نیامد¹⁹ گزند
 بینداخت و افگندش اندر میان
 بزین²² اندر آورد و²³ کردش دوال 1450
 سوار از²⁵ دلیری بیفشارد²⁶ ران
 همی خواست کان²⁸ خم²⁹ خام²⁹ کمند
 شد از هوش کاموسی و³² نگست³² خام
 عنانرا بپیچید و اورا ز زین
 بیامد بپستش بغم³⁵ کمند 1455

و فی إحدى یدیة الجزز و فی الآخری الوهق ب-؛ بمازوی کمانی -JI² بفتراک -K¹
 و تو کشتی از -K⁶ تو بستی بدین کین -K⁵ کین تو -I, IV, VI⁴ چندی ند -VI³
 و -K⁹ کنون -K, I, IV, VI⁸ همی -K, I, IV, VI⁷ تو کشتی -I, IV, VI⁸؛ ایران
 -K¹³ جای -I, IV, VI¹² بدن -IV¹¹ و أمّا هذا الحبل نستخبرک عنه رقیمک ب-¹⁰
 -I¹⁵ فثور کاموسی فرسه ب-؛ جنگی -VI¹⁴؛ گرد -I, IV¹⁴ که ایدر ترا خاک اینجا بماند
 -K¹⁹ گسستن -I, IV¹⁸ کمند اوژنش -K¹⁷ تیغی -VI¹⁶؛ بزد تیغ تا -IV¹⁶ درانداخت
 از جا -JI²¹ -K-обратный порядок мисра. ²⁰ نیامد تن رخس [اسپ -I] را زان -I, IV, VI²⁰
 بیفشرد -K, VI²⁶ سواری -VI²⁵ شد آن -K²⁴ و -JI²³ بران -K, I, IV, VI²² چو
 کز -K²⁸ 1459. ب-стоит после б. ²⁷ K, VI²⁷؛ سمک شد عنان و رکبش [VI-] گران -K, VI²⁷
 -JI³² بزد میانش نماید به -K³¹ بنیروی تن -I, IV, VI³⁰ خام خم -K, I, IV²⁹
 بیند -I, IV³⁵ بینداخت آسان -K³⁴ خام -IV³³ و -оп.

- 1425 که با او¹ کسی را نبرد تا² جنگ
یکی ز ابلیس بود الوای⁵ نام
[کجا⁷ نیزه رستم او داشتی
بسی رنج برده⁹ بکار عنان
برنج¹² و بسختی جگر سوخته¹³
- 1430 بدو گفت رستم که بیدار باش
مشو غرق¹⁷ ز آب¹⁸ هنرهای خویش
چو قطره²⁰ بر ژرف دریا بری
شد²¹ الوای²² آهنگ کاموس کرد
نهاده اند آوردگاهسی بزرگ
- 1435 بزد نیزه و برگرفتیش ز زین
عنانرا گران کرد و²⁵ اورا بنعل
تهدمتن ز الوای شد²⁸ دردمند
چو آهنگ جنگ سران³⁰ داشتی
- * *
* *
- دلیران³ چو آهو و او چون⁴ پلنگ
سبک تیغ کین⁶ برکشید از نیام
پس پشت او هیچ نگذاشتی⁸
بپاموخته گرز¹⁰ و تیر¹¹ و سنان
ز رستم هنرها¹⁴ بپاموخته¹⁵
بآورد این تیرک هشیمار باش¹⁶
نگه دار بر جایگه¹⁹ پای خویش
بدیوانگی ماند این داوری
که جوید بآورد با او نبرد
کشانی بیامد بگردار گرگ
بینداخت²³ آسان بروی²⁴ زمین
همی کوفت تا خاک او²⁶ کرد²⁷ لعل
- سواران³ I, IV, VI پای⁴ IV-جای⁵ I, VI; تاب⁶ K-وی⁷ I, IV-آبا او⁸ K-
همان⁷ K- تیغ را⁸ K- ألواذ⁹ B- کیوان به¹⁰ IV- که ایشان چو آهو بدند او¹¹ K-
¹¹ K, I, تیر¹² I, IV-; تیغ¹³ K, VI- دیده¹⁴ K-
هنرها ز رستم¹⁵ I, IV-; هنرهای رستم¹⁶ K- پخته بود¹⁷ K- بچنگ¹⁸ K- گرز¹⁹ IV, VI-
قد أفنی عمره فی معالجة الحروب و تعلم من رستم الفروسية و-²⁰ B-; بپاموخته بود²¹ K- طرائق القتال
بمردی نباید شدن در گمان * که بر تو درازست دست زمان
I, IV, VI-دوب.:
چه گفت آن سخنگوی دانای پیر * سخن چون ازو بشنوی یاد گیر
K-دوب. этот б. после б. 1431. ¹⁷ K- غرقه¹⁸ I, IV-; فتره¹⁹ K- آن²⁰ K- کینه گه²¹ I, IV,
بزد بر²² IV- زور بر²³ I- و ²⁴ IV-دوب. چو کیوان شد²⁵ I, IV- چو²⁶ K, VI- چشمه²⁷ VI-
بند²⁸ IV- ز کیوان بشد²⁹ I, IV- گشت³⁰ K, I, IV, VI- ازو³¹ K, I, IV- و ³² IV-
گرز³³ VI- یلان³⁴ VI-; مازندران³⁵ K, I, IV-

زمین آهنین شد سپهر آبنوس¹
 زمین شد ز نعل ستوران ستوه⁴
 پس پشت او ژنده پیل و بنه
 زره دار⁵ با تیغ⁶ و⁷ هندی⁸ پرند
 شده آسمان تار و جنبان زمین
 چو خورشید تابان ز برج¹⁰ بره
 که کتفش همه¹² زیر¹³ پولاد بود
 به پیش سپه¹⁴ کوسی با کزنای
 نمیند چنین رزم¹⁶ جنگی بخواب
 همی پیل را زان¹⁹ بدزد گوش
 ز خون جگر بر لب آورده کف
 که با لشکر و پیل و با کوسی بود²⁰
 یکی گرز²² گاوپیگر بدست²¹
 که از نامداران²² چین²³ رزم خواست
 تهی ماند از تیر او جایگاه²⁵
 چو طوسی سرافراز و رهام²⁶ گیو²⁷
 ز گردان ایران تهی ماند جای

برآمد ز هر دو سپه بوق و کوسی
 جهان² لرز لرزان شد و³ دشت و کوه
 وزین روی کاموسی بر میمنه
 ابر میسره لشکر آرای هند
 بقلب اندرون جای خاقان چین
 وزین رو⁹ فریبرز بر میسره
 سوی¹¹ میمنه پور کشواد بود
 بقلب اندرون طوسی نوذر بیپای
 همی دود¹⁵ آتش برآمد ز آب
 برآمد ز هر سوی¹⁷ لشکر¹⁸ خروشی
 نخستین که آمد میان دو صف
 سپهبد سرافراز کاموسی بود
 همی بر خروشید چون پیل مست
 که آن جنگجوی پیاده کجاست
 کنون گر بیاید باوردگاه²⁴
 ورا دیده بودند گردان نیو
 کسی را نیامد همی رزم رای

1410

141E

1420

شده—³ I, IV, VI— همه² I, IV, VI— نماید ایچ راه فسون و فسوسی—¹ K, I, IV, VI—
⁴ K—б. стоит после б. 1407. ⁵ K, I—доб. و ⁶ K—در زیر; I, IV, VI—
⁷ K, I, VI—
⁸ K—چینی ⁹ K, VI—سو ¹⁰ I, IV—برج ¹¹ K—ابر ¹² IV—نهفته تنش ¹³ I—
¹⁴ K—اندرون ¹⁵ K—و ¹⁶ I, IV—یکی دود و ¹⁷ K—سو ز ¹⁸ VI—سو ¹⁹ VI—ز لشکر پهر سو—
 (метр нарушен). نماید چنان—^{VI} جنگ ²⁰ Л—б. стоит после б. 1417. ²¹ I, IV—доб.:
 (?) راند

چو آمد بمیدان زبان برگشاد * بگردان گردنش آواز داد
 ببیند کمان—^{I, IV, VI} بتیر و کمان—²⁴ K—همی—²³ K, I, IV, VI— رزمخواهان—²² K—
 و—²⁶ IV, VI—²⁵ K, VI—بتیر و کمانش سرآید زمان—^{I, IV} بتیر و کمان بر سرآرد زمان—
 فعلم طوسی و جیو و اصحابهما آنهم لا طاقة لهم بمقاومته—^B (нет рифмы); نیو—²⁷ IV—

- 1390 ز ده¹ کشور ایدر² سرافراز هستت
 بزرگان ز هر جای⁴ برخاستتند
 که بر لشکر امروز فرمان تراست
 یک امروز بنگر بدین⁶ رزمگاه
 وزین روی رستم بایرانیان
 1395 اگر کشته شد زین سپاه اندکی
 چنین یکسره دل مدارید تنگ
 همه لشکر ترک از¹² اشکبوسی
 کنون¹⁴ یکسره دل پر از کین کنید
 که من رخسرا بستم امروز نعل
 1400 بسازید کامروز روز نوست
 میانرا ببندید کز¹⁹ کارزار
 بزرگان برو خواندند آفرین
 پوشید رستم سلیم نبرد
 زره زیر بد جوشن اندر میان
 1405 گرانبایه مغفر بسر بر²² نهاد
 بنیروی²⁴ یزدان میانرا بستم
 ز بالای او آسمان خیره گشتت

* * *

1 I, IV, VI — بزرگان هر جای — 2 Л — شاید — 3 K, I, IV, VI — اندر — 4 VI — دو صد — 5 I —
 6 K — ازین — 7 K — мисра' стерто. — 8 IV, VI — بشد — 9 VI — از دو صد اندکی — 10 VI —
 11 K — мисра' стерто. — 12 K — ازان — 13 K — آبنوس — 14 K, I, IV, VI — همه — 15 K, I,
 16 K — و — 17 VI — برو کرد خواهم بر و — 18 K — سواران پروها — 19 I, IV, VI —
 20 K — بزاید — 21 I, IV, VI — خواهم بخون دشت — 22 I, IV — جهان — 23 VI — فرازش — 24 K,
 I, IV, VI — فرمان

* * *

شب تیره بر چرخ بگذاشت² گام
 که بودند دانا و شمشیرزن
 همه دل پر از رزم³ و کین آمدند
 چو منشور و فرطوس⁶ مرد⁷
 ز سقلاب چون کندر و⁹ شاه سندن¹⁰
 از ایران سخن گفت هر کس بسی
 که یکسر بخون دست بایست شست
 بختند در خیمه¹⁴ با کام خوبش¹⁵
 ز تار یک زلف شیمان سیاه
 برآمد پر از آب رخزا بشست
 بچرخ بلند اندر آمد خروش
 نماید که چون دی بود¹⁷ با درنگ
 نه¹⁸ بی او نشاید نبرد آزمود
 بیاری ز راه دراز آمدیم
 همه نامرا زیر ننگ²¹ آوریم
 سپاس اندر آرام جویم²² و خواب²³
 شدن پیش لشکر بکردار کوه
 بیابید با²⁵ شاره کابلی²⁶

ز خورشید چون شد جهان¹ لعل فام
 دلیران لشکر شدند انجمن
 بخرگاه خاقان چین آمدند
 چو کاموس اسپ⁴ افکن⁵ شیرمرد
 شمیران⁸ شگنی و شنگل ز هند
 همی رای زد رزم را هر کس
 ازان¹¹ پس بران راییشان¹² شد درست
 برفتند هر کس¹⁸ بآرام خویش
 چو بار یک و خیمه¹⁴ شد پشت ماه
 بنزدیک خورشید چون شد درست
 سپاه دو کشور¹⁶ برآمد بجوش
 چنین گفت خاقان که امروز جنگ
 گمان برد باید که پیران نبود
 همه همگنان رزمساز آمدیم
 گر¹⁹ امروز چون دی²⁰ درنگ آوریم
 و دیگر که فردا ز افراسیاب
 یکی رزم باید همه همگروه
 ز من هدیه و برده²⁴ زابلی

¹ K, I, IV, VI — هوا ² K, I, IV, VI — بگذارد ³ IV — پر آزر ⁴ I, IV — پیل ⁵ K —
 доб. و ⁶ K — روز ⁷ I, IV, VI — سپهر نبرد ⁸ K — سواران; IV, VI —
 доб. و ⁹ K — فرطوس با ¹⁰ I, IV, VI — б. стоит после б. 1374. ¹¹ K, I, IV, VI —
 وزان ¹² B — перевод ¹³ K — یک ¹⁴ K — بختند ¹⁵ I, IV, VI — خیمه ¹⁶ I, IV —
 66. 1371-1379 отсутствует. ¹⁷ I, IV — لشکر ¹⁸ K, T — که باشد چو دی ¹⁹ K, T —
²⁰ VI — رسم ²¹ K, I, IV, VI — نام جستن ²² K — گیریم ²³ L —
²⁴ K, I, VI — برده و هدیه ²⁵ K, I — هم ²⁶ K, I, VI — б. стоит
 после б. 1401; IV — б. ол.

- یکی جامه دارد ز چرم پلنگ
همی نام بمر بپیان خواندش 1355
نسوزد در آتش نه از آب تر
یکی رخش دارد بزیر اندرون
همی آتش افروزد از خاک⁶ و سنگ
ابا این شگفتی بروز نمرد
چو بشنید کاموس¹⁰ بسپار هوش 1360
همانا خوش آمدش گفتار اوی
بپیران چنین گفت کای پهلوان
ببین¹⁷ تا چه خواهی ز سوگند سخت
خورم من فزون¹⁸ زان¹⁹ کنون²⁰ پیش تو
که زین را نبردارم²² از پشت بور 1365
مگر بخت و رای تو²⁵ روشن کنم
بسی آفرین خواند²⁷ پیران بدوی
بدین شاخ و این پال و بازوی²⁹ گفت
بکام³² تو گردد همه کار ما
وزانچایگه³³ کرد لشکر بگشت 1370
بگفت این سخن پیش خاقان چین

¹ K - I, IV, VI - بزیر; ² IV - خواندش; ³ I, IV, VI - در; ⁴ IV, VI - تر; ⁵ I, IV - گویی; ⁶ VI - که کوه; ⁷ K - 66. 1356-1358 оп.; ⁸ IV - بداری; ⁹ K, I, IV, VI - после б. 1359 стоит б. 1368. ¹⁰ I - پیران; ¹¹ I - بکاموس بسپرد پس; ¹² I, IV - از; ¹³ IV, VI - و оп.; ¹⁴ K - هوش و جان و دل و جان و هوش; ¹⁵ K - هوش; ¹⁶ I - گوشت; ¹⁷ IV - برین; ¹⁸ I, IV - کنون; ¹⁹ K, VI - که روشن جان و اندیش; ²⁰ I - فزون; ²¹ K - فزون; ²² I, IV - که زین نبردارم من از; ²³ K - доб. و; ²⁴ I, IV, VI - مگر بخت; ²⁵ K, I, IV, VI - بنیرو و [بنیروی - VI] زور [و. доб. VI] خداوند هور; ²⁶ K - بر ایران; ²⁷ K - کرد; ²⁸ I, IV, VI - و оп.; ²⁹ K, VI - زبا زور; ³⁰ K, IV, VI - نباشد; ³¹ K, I, IV, VI - ب. стоит после б. 1359. ³² VI - بکار; ³³ K - از انجایگه; ³⁴ K, I, IV, VI - پرده و خیمه; ³⁵ B - перевод бб. 1322-1371 отсутствует.

بزرور او¹ ز پپیل² ژیان برترست
 که چندین³ همی⁴ برشمردی ازوی⁵
 بیاری ایران سپاه⁶ آمدست
 سواری⁷ سرافراز و کنداورست
 کجا بسته بود اندران کار دل
 چگونه خرامد بدشت نبرد
 چه گوید باورد¹² با سرکشان
 چگونه شوم¹³ من پپیکار اوی
 مرا رفت باید باوردگاه
 که او آید ایدر¹⁵ کند رزم یاد
 بدیدار با زیب و با فرهی
 ازو گشت پیچان و دیده پر آب
 نخست او برد سوی شمشیر دست
 کجا او بروردش اندر کنار
 سلیج ورا برنتابد کسی¹⁹
 اگر بفگند بر زمین روز جنگ
 یکی تیر و²¹ پیکان او ده ستیر²²
 یکی جوشن از بر بپندد گره

کمانش تو دیدی و تیر ایدرست
 همانا که آن سگزی جنگجوی
 پیاده بدین رزمگاه آمدست
 بدو گفت پیران که او دیگرست
 بترسید⁸ پس مرد بیداردل
 1340 ز پیران پپرسید کان⁹ شیرمرد
 ز بازو و برزش¹⁰ چه داری نشان¹¹
 چگونست مردی و دیدار اوی
 گر ایدونک اویست کامد ز راه¹⁴
 بدو گفت پیران که این خود مباد
 1345 یکی مرد بینی چو سرو سهی
 بسا رزمگاهها که افراسیاب
 یکی رزمسازست و¹⁶ خسروپرست
 بکین سیاوش کند کارزار
 1350 ز مردان کنند¹⁷ آزمایش بسی¹⁸
 نه برگیرد از جای گرزش نهنگ
 زهی بر کمانش بر²⁰ از چرم شیر
 برزم اندر آید بپوشد²³ زره

همه - VI⁴ چندان - I, IV - چندی - K, VI³ شیر - I, IV² بنیرو - VI, IV, I¹
 J, K, VI - (تصحیح قیاسی)⁸ سوار - VI⁷ ز نزدیک شاه - I, IV, VI⁶ تو زوی - IV⁵
 زورش - I, IV, VI¹⁰ کین - I, IV, VI⁹ پپرسید - IV زبیرسید - I زبیرسید
 K¹⁴ روم - VI¹³ چه گوئی ز آورد - VI¹² ز بالا و رویش چه داری نهن - K¹¹
 که با او سواری - K¹⁵ آمد از ایران سپاه - VI; آمد بدین رزمگاه
 I, IV, VI - [VI - کند] - I, IV, VI¹⁸ گردان کند - K¹⁷ و - K, I, IV¹⁶ ایدر آید - I, IV, VI
 K, I, IV, VI - обратный порядок мисра.¹⁹ K, I, IV, VI - доб.:

برزم اندرون چون بپندد میان * تنش زور دارد به [چو - VI] پپیل ژیان
 K, I, IV, VI - доб.²² و - K, I, IV, VI²¹ پپ - IV²⁰

اگر سنگ خارا بچنگ آیدش * شود موم و از موم ننگ آیدش
 VI - نپوشد²³

1320 بایران ندانم که این مرد کیست
شوم باز پرسم¹ ز² پردهسرای
بدین لشکر اورا هم آورد کیست
بیارند ناکام³ نامشی بجای

* * *

1325 بیامد پراندیشه و⁴ رویزد
بپیران چنین گفت هومان گرد
بزرگان ایران⁵ گشادهدلند
کنون تا بیامد از ایران سپاه
بدو گفت پیران که هرچند یار
چو رستم نباشد⁷ مرا⁸ باک نیست
سپه را دو رزم گرانست پیش
وزانجایگه پیش¹⁴ کاموس رفت¹⁵
1330 چنین گفت کامروز رزمی بزرگ
ببینید¹⁸ تا چاره کار چیست
چنین²⁰ گفت کاموس کامروز جنگ
برزم اندرون کشته شد اشکبوس
دلش زان پیاده بدو نیم شد²²
1335 بیالای او بر زمین مرد نیست

VI- 6 ایشان - VI 6 با - K 4 ناچار - K 3 د - I, IV 2 تا بیرسم - K, I, IV, VI 1
مرا دل - I, IV 11 گستم و گرگین - K 10 د - VI 9 ورا - IV 8 نیاید - K 7 خروشید
برو - K 12 :دوب.

ز گردان ایران چو کاموس نیست * فریبرز و بیژن چو فرطوس نیست
I, IV, VI - دوب.:

چنان دان که جنگی تر [از-] از طوس نیست * فریبرز و گرگین چو کاموس نیست
رفت - K, I, IV 16 تفت - I, IV 15 نزد - I, IV, VI 14 سوی - K 14 یک - I, IV, VI 13
ازان - K, I, IV, VI 21 بدو - K 20 کز ایرانیانرا هم آورد - K 19 ببینم - K 18 بیود - K 17
درین - I, IV 23 وزین - K, VI 23 گشت - K 22

گذرد کرد بر مهره^۲ پشت او^۱
 سپهر آنزمان دست او داد بوسی
 فلک گفت احسنت و^۴ مه^۵ گفت زه^۶
 چنان شد که گفتی^۷ ز مادر نژاد
 که دارند^۸ پیکار گردان^۹ نگاه
 بران برز و بالا و آن زور و^{۱۱} کین
 سواری فرستاد خاقان دمان
 همه تیر تا پَر پَر از^{۱۲} خون کشید
 سراسر همه^{۱۵} نیزه پنداشتند
 نگه کرد^{۱۷} برنا دلش گشت پیر
 ز گردان ایران ورا نام چيست
 ز گردنکشان^{۱۸} کمترین^{۱۹} پایه‌اند
 دل^{۲۰} شیر^{۲۱} در جنگشان اندکيست
 جز آن بد که گفتی ز سر تا به بن
 ندانم کسی^{۲۲} را بدین پایگاه
 ندانم چه دارد بدل شوربخت
 که با فرّ و برزند روز نبرد^{۲۶}
 جهان^{۲۸} کرد بر گونه آب‌نوسی

چو بوسید پیکان^۱ سرانگشت او
 بزد بر بر و^۳ سینۀ اشکبوسی
 قضا گفت گیر و قدر گفت ده
 کشانی هماندر زمان جان بداد
 1305 نظاره بریشان دو رویه سپاه
 نگه کرد کاموسی و^{۱۰} خاقان چین
 چو برگشت رستم هماندر زمان
 کزان نامور تیر بیرون کشید
 همه^{۱۳} لشکر آن تیر برداشتند^{۱۴}
 1310 چو خاقان بدان^{۱۶} پَر و پیکان تیر
 بیپیران چنین گفت کین مرد کيست
 تو گفتی که لغتی فرومایه‌اند
 کنون نیزه با تیر ایشان یکيست
 1315 همی خوار کردی سراسر سخن
 بدو گفت پیران کز ایران سپاه
 کجا تیر او بگذرد بر^{۲۳} درخت
 از ایرانیان گیو و طوس‌اند^{۲۴} مرد^{۲۵}
 برادر^{۲۷} هومان بسی پیش طوسی

۱I, IV — پیکان ببوسید — ۲Л — 66. 1301, 1302 приписаны неразборчиво другим почерком на полях. ۳Л — و — оп.; IV — بر بر سر — ۴К — و — оп. ۵VI — احسن ملک — ۶Л — 6. вписан другим почерком в промежуток между столбцами. ۷К, I, IV, VI — او خود — ۸I, IV — کردند — ۹IV — ترکان — ۱۰VI — و — оп. ۱۱Л, IV — و — оп. ۱۲K, I, IV — مر — ۱۳VI — چو آن — ۱۴K — بگذداشتند — I, IV — میان سپه تیر بگذاشتند — ۱۵I, IV — کمترین — IV — ۱۶I, IV, VI — خاقان چین — ۱۷Л, VI — доб. و — ۱۸К — اوران — ۱۹IV — ۲۰IV — دگر — ۲۱I, IV, VI — کوه — ۲۲K, I, IV, VI — ندانم — ۲۳К — در — ۲۴I — ست — ۲۵I, IV, VI — گرد — ۲۶I, IV, VI — دست‌برد — ۲۷I, IV, VI — در آورد — ۲۸VI — زمین

- 1290 چو نازش¹ باسپ گرانمایه دید
یکی تیر زد بر بر³ اسپ اوی
بغندید رستم باواز گفت
سزد گر بداری سرش در⁴ کنار
کمانرا بزه کرد زود⁶ اشکبوس
برستم بر آنگه¹⁰ بیمارید تیر
همی رنجه داری تن خویشرا
[تہمتن به بند کمر برد چنگ
یکی تیر الماس¹⁴ پیکان چو آب
کمانرا بمالید رستم بچنگ
برو راست خم کرد و چپ کرد¹⁷ راست
چو سوفارش آمد بپهنای¹⁹ گوش
- 1295
1300
- کمانرا بزه کرد و اندرکشید²
که اسپ اندرآمد ز بالا بروی
که بنشین به پیش گرانمایه جفت
زمانی برآسایبی⁵ از کارزار
تنی⁷ لرز⁸ لرزان و رخ⁹ سندروسن
تہمتن بدو گفت بر خیره خیر
دو بازوی و¹¹ جان بداندیشرا
گزیین کرد یک چوبه تیر¹² خدنگ¹³
نہداده برو چار پیر عقاب¹⁵
بنشست اندرآورد تیر خدنگ¹⁶
خروش از خم چرخ چاچی بغاست¹⁸
ز شاخ²⁰ گوزنان²¹ برآمد خروش²²

الی نحر فرسه - Б; سر - Л, К; ³ بزد دست و تیر از میان - К; ² او را - Л¹
سست و - К⁸ تن - IV⁷ پس - К, I, IV, VI⁶ برآساید - К, I, IV, VI⁵ بر - I, IV, VI⁴
оп.; I, Л¹¹ و - ¹¹ به تندی - VI; ¹⁰ لرزان رخ - IV; ⁹ لرزان رخی - I, VI
Л, К, VI - б. оп.; VI - доб.: ¹³ یک تیر دیگر - IV¹² بازو و - IV, VI
کمانرا بمالید رستم بچنگ * بر آورد یک چوبه تیر خدنگ
см. бб. 1299 и 1297. ¹⁵ К - б. стоит
перед б. 1300; VI - б. стоит после б. 1299. ¹⁶ I, IV, VI -

بمالید چاچی کمانرا بدست * بچرم گوزن اندر [گوزنان بر - IV] آورد شست
К - вместо б. 1299:

بمالید چاچی کمانرا بدست * بسان گوزنان درآورد شست
کمانرا بمالید رستم بچنگ * نگه کرد یک چوبه تیر خدنگ
Л - бб. 1298, ¹⁸ الف کرد خمرا و خم کرد - VI; ¹⁷ ستون کرد چپ و خم آورد - IV
چو سوفار - VI; ¹⁹ چو آورد سوفار نزدیک - К; 1300
VI - доб.: ²² ²¹ گوزنش - К; ²⁰ چرم - I, IV - ²⁰ زه برد نزدیک

چو سوفار او گشت با گوش راست * بچرخ اندرون شور و آشوب خاست
IV - доб. вариант б. другим почерком на полях.

تو قلب سپهر باآیین بدار
 کمان بزهر¹ ببازو فگند
 1275 خروش پید کای مرد رزم² آزمای
 کشانی بخندید و خیره بماند
 بدو گفت خندان که نام تو چیست
 تهمتن چنین داد پاسخ که نام
 مرا مادرم³ نام مرگ تو کرد
 1280 کشانی بدو گفت بی بارگی
 تهمتن چنین داد پاسخ بدوی
 پیاده ندیدی⁴ که جنگ آورد
 بشهر تو شیر و نهنگ و پلنگ⁵
 هم اکنون ترا ای نبرده سوار
 پیاده مرا زان فرستاد طوسی
 1285 کشانی پیاده شود همچو من
 پیاده به از چون تو پانصد⁶ سوار
 کشانی بدو گفت با تو⁷ سلیج⁸
 بدو گفت رستم که⁹ تیر و کمان

تیره بماند—⁴ Л —⁵ I, IV, VI — مرو —⁶ K, I, IV — جنگ —⁷ K, I, IV — کمانرا بزهر —⁸ K, I, IV —
⁹ I, IV — مام من —¹⁰ I, IV, VI — نیابی —¹¹ K —¹² I — نه بیینی —¹³ K, I, IV, VI —
¹⁴ I —¹⁵ I —¹⁶ I, IV, VI —¹⁷ K, I, IV, VI —¹⁸ K, I, IV, VI —¹⁹ K, I, IV, VI —
²⁰ K, I, IV, VI —²¹ K, I, IV, VI —²² K, I, IV, VI —²³ K, I, IV, VI —²⁴ K, I, IV, VI —
 1 K, I, IV — کمانرا بزهر — 2 K, I, IV — جنگ — 3 I, IV, VI — مرو — 4 Л —
 5 I, IV — مام من — 6 K, I, IV, VI — که هرگز — 7 K — نیابی — 8 I, IV, VI —
 9 I, IV — نه بیینی — 10 Л —
 11 I — 12 IV — جنگ — 13 K, I, IV, VI —
 14 K, I, IV, VI — بدو — 15 K, VI — شود — 16 I, IV — زباشد — 17 K, I, IV, VI —
 18 K, I, IV — برین دشت و این روز و این — 19 K, I, IV, VI —
 20 K — سلیج — 21 K — سلیج — 22 I, IV — تهمتن بدو گفت — 23 K —
 24 K — 66. 1288, 1289 стоят после б. 1279; I —
 VI — доб.:

پیاده ازانم که ننگ آمدم [آیدم—IV] * که با چون تو مردی بجنگ آمدم [آیدم—IV]
 به بیینی کنون زین پیاده نثار * ز چاچی کمان تیرهای تثار
 IV — доб. первый б. на полях.

که گر¹ آسمانرا بیاید² سپرد³
بایرانیمان تنگ و بند⁴ آورید
وگر نه سرش زیر سنگ اندرست⁶

* *

همی بر خروشید بر سان کوس
سر هم نبرد اندر آرد بگرد
همی گرد رزم¹⁰ اندر آمد با بر¹¹
بر آمد ز هر دو سپه بوق و کوس¹²
کمانش کمین سواران گرفت¹³
بخفتاننش بر تیر چون باد بود
ازان تیزتر شد دل¹⁶ جنگجوی¹⁷
زمین آهنین شد سپهر¹⁹ ایتوس²⁰
غمی شد ز پیکار دست سران²¹
بپیچید زو روی و شد سوی کوه²²
بزد اسپ²⁴ کاید بر اشکبوس
که رهام را جام داده ست²⁷ جفت
میان یلان سرفرازی کنند
سواری بود³⁰ کمتر از اشکبوس

بلشکر چنین گفت کاموس گرد
همه تیغ و گرز و کمنند آورید
جهانجوی را دل⁵ بچنگ اندرست

دلیری کجا⁷ نام او اشکبوس
پیامد که جوید ز ایران نبرد
بشد تیز⁸ رهام با خود⁹ و گبر
بر آویخت رهام با اشکبوس
بران نامور تیرباران گرفت
جهانجوی در زیر پولاد بود
نبرد¹⁴ کارگر تیر بر گبر¹⁵ اوی
بگرز گران دست برد اشکبوس¹⁸
بر آه پیخت رهام گرز گران
چو رهام گشت از کشانی ستوه
ز قلب سپاه²³ اندر آشفت طوس
بمیتن بر آشفت و²⁵ با طوس²⁶ گفت
بمی در همی²⁸ تیغ بازی کند
چرا²⁹ شد کنون روی چون سندروس

1260

1265

1270

1 K — بدین رزمگاه بلند — K, I, IV, VI 2 IV — نباید 3 I — سترد 4 K, I, IV, VI — بلند 5 K —
جان — I, IV, VI 6 K — мисра стерто. 7 K, I, IV, VI — که بد 8 VI — خود 9 VI —
تیر 10 VI — اسپ 11 VI — بگرد (нет рифмы). 12 K — мисра стерто. 13 K — доб. б., кото-
рый стерг. 14 K — نشد 15 I, IV — ترگ 16 K, VI — سر 17 I, IV — میجست 18 K — доб. б., кото-
рый стерг. 19 K — вторая половина мисра стерта. 20 VI — доб.: 21 K —
خود مرگ اوی

چو شیران جنگی بر آشوفتند * همی بر سر یکدگر کوفتند
21 I — б. стоит после б. 1268; VI — б. стоит после б. 1267. 22 K — بر شد بکوه 23 VI —
24 I, IV — دست; VI — براند اسپ 25 I — оп. 26 I — доб. و 27 I — قافیست 28 K —
نبد — T 29 K, I, IV — کجا 30 T —

درفش نوآپین و نو توشه
همان یاره و افسر و طوق و تاج
بدیدار ایشان شده خوب⁶ زشت
ببرگشتن اندیشه اندرگرفت
چه بازی⁸ کند پیبرگشته سپهر
گذر¹⁰ بر سپاه و سپهبد نکرد¹¹
بیک جای یک سال¹² ننشستهام
ندانم¹³ که لشکر بود¹⁴ بیش ازین
بجنگ اندرآمد سپهدار طوس
همی¹⁵ نیزه از کینه در خون کشید
کشیدند صف بر دو فرسنگ دشت¹⁸
ز خورشید شمرا جدایی نماند
همی آفتاب اندران خیره گشت²⁰
ز بهرام و کیوان همی برگذشت²²
همی سنگ خارا برآورد پیر²³
خورشان دل²⁶ خاک در زیر نعل
دلبران ز خفتان بریده کفن
عقاب دلاور برآورد²⁸ پیر²⁹
بجوش آمده خاک بر کوه³⁰ و³¹ سنگ

زبان¹ دگر گون بهر² گوشه
ز پیلان³ و⁴ آرایش و⁵ تخت عاج
جهان بود یکسر چو باغ بهشت
بران کوهسر ماند رستم شگفت
1240 که تا چون نماید بما چرخ مهر⁷
فرود آمد از کوه و دل بد نکرد⁹
همی گفت تا من کمر بستهام
فراوان سپه دیدهام پیش ازین
1245 بفرمود تا برکشیدند کوس
ازان کوهسر سوی هامون کشید
بیک نیمه¹⁶ از روز¹⁷ لشکر گذشت
ز گرد سپه روشنایی نماند
ز تیر¹⁹ و ز پیکان هوا تیره گشت
1250 خروش سواران و اسپان ز دشت²¹
ز جوش سواران و زخم تیر
همه تیغ و ساعد ز خون²⁴ بود²⁵ لعل
دل مرد بددل گیریزان ز تن
برفتند ازان جای²⁷ شیران نر
1255 نماند ایچ با روی خورشید رنگ

1 IV و 5 IV, VI, 6 I, IV, VI, 7 K, 8 VI, 9 IV, 10 VI, 11 IV, 12 K, 13 K, I, 14 I, IV, VI, 15 K, 16 K, IV, VI, 17 I, 18 VI, 19 K, I, IV, 20 VI, 21 K, 22 K, 23 VI, 24 VI, 25 K, I, IV, VI, 26 I, IV, VI, 27 K, 28 K, VI, 29 IV, 30 K, 31 Л, K, IV, 31 K, 32 K, 33 K, 34 K, 35 K, 36 K, 37 K, 38 K, 39 K, 40 K, 41 K, 42 K, 43 K, 44 K, 45 K, 46 K, 47 K, 48 K, 49 K, 50 K, 51 K, 52 K, 53 K, 54 K, 55 K, 56 K, 57 K, 58 K, 59 K, 60 K, 61 K, 62 K, 63 K, 64 K, 65 K, 66 K, 67 K, 68 K, 69 K, 70 K, 71 K, 72 K, 73 K, 74 K, 75 K, 76 K, 77 K, 78 K, 79 K, 80 K, 81 K, 82 K, 83 K, 84 K, 85 K, 86 K, 87 K, 88 K, 89 K, 90 K, 91 K, 92 K, 93 K, 94 K, 95 K, 96 K, 97 K, 98 K, 99 K, 100 K.

- 1220 چو رستم بدیدد آنک¹ خاقان چه کرد
چنین گفت رستم که گردان سپهر
چگونه بود بخشش⁴ آسمان
درنگی نمودم⁶ برراه اندکی
کنون سم⁸ این بارگی⁹ کوفتست
نیارم برو کرد نیرو بسی
1225 یک امروز در جنگ یاری کنید
که گردان سپهر جهان یار ماست
بفرمود تا طوس بر بست کوس
سپهبد بزد نای و¹⁶ رویینه خم
بیاراست گودرز بر میمنه
1230 فریبرز کاوس بر میسره
بقلب اندرون طوس نوذر پپای¹⁸
جهان شد بگرد اندرون ناپدید
بشد پیلتن²⁰ تا سر تیغ کوه
سپه دید چندانک دریای روم
1235 کشانی و شگنی و سقلاب و هند²¹
جهانی شده سرخ و زرد و سپاه²⁴
- بیاراست در قلب جای² نمود³
بمیمنیم تا بر که گردد بهر
کرا زین بزرگان⁵ سرآید زمان
نو⁷ منزل همی کرد رخشم یکی
ز راه دراز¹⁰ اندر آش و فست
شدن جنگ¹¹ جویان¹² به پیش کسی
برین دشمنان کامگاری کنید
مه و مهر گردون نگهدار ماست¹³
بیاراست لشکر چو چشم¹⁴ خروس¹⁵
خروش آمد و ناله¹⁷ گاودم¹⁷
فرستاد بر کوه خارا بنه
جهان چون نیستان شده یکسره
زمین شد پر از ناله¹⁹ کتر نای¹⁹
کسی از یلان خویشتن را ندید
بدیدار خاقان و توران گروه
ازیشان نمودی چو یک مهره موم
چغانی و رومی و وهری²² و سند²³
دگر گونه جوشن دگر گون کلاه²⁵

1 I, IV — آنچه 2 K — لشکر بدشت 3 K, I, IV, VI — после б. стоит б. 1226. 4 I, IV —
فی کل یوم مسیره — سه — 7 I, IV — چنین گفت رستم 8 K — دو لشکر 9 K — یومین
10 K, I, IV, VI — رزم 11 K — راه و رنج 12 K, I, IV, VI — بستن 13 K, I, IV, VI — б. оп. 14 I, IV —
6. 1219. 15 K, I, IV, VI — б. стоит после 16 IV, VI — و оп. 17 IV — порядок бб.: 1211, 1217, 1219, 1227, 1218, 1220, 1221, 1212,
1213, 1214, 1215, 1216, 1222, 1223, 1224, 1225, 1228. 18 K, I, IV, VI — نژاد 19 K, I, IV, VI —
ز هر — VI — وهری سپاه — 21 I, IV, VI — پهلوان 20 I, IV, VI — زمین پر ز خاک و هوا پر ز باد
دگر گونه جوشن دگر گون کلاه — 23 I, IV, VI — جهانی و بحری و رومی — 22 K — سو سپاه
چغانی و چینی — I, IV, VI — چغانی و چینی و وهری سپاه — 24 K — (см. второе мисра б. 1236).
25 I — [VI — оп.] هند
IV — کمان رومی و تیپر بهری ز سند — 25 I — و سقلاب و [VI — оп.] هند
ز رومی و وهری بهری ز سند — VI — رومی و وهری ز سند

جهان پسر کن از ناله کژنای
 تو با پیل² و با کوس³ در قلبگاه
 با پسر اندر آور کلاه مرا
 که تو پیشرو باش زمین انجمن
 بخورد و بر آهیخت گرز از فراز⁶
 نسازم⁸ و گر⁹ بارد از ابر سنگ
 تو گفستی که کوه اندر آمد ز جای¹⁰
 بپوشید¹¹ کوه¹² و بیفگند مهر
 بیستند و شد روی گیتی چو¹⁴ نیل¹⁵
 شد از گرد خورشید تابان¹⁶ سپاه
 همی دل بر آورد گفستی ز¹⁸ جای
 درفشان بکردار دریای نیل²⁰
 همی²¹ با روان آشنایی نماید²²
 تو گفستی بقیمر اندر اندود چهر²⁵
 بچرخ اندرون ماه گم کرد راه²⁷
 کشیدند بر سوی هامون بنه
 برادرش³⁰ هومان و کلباد تفت³¹

بیمارای پیلان¹ بزنگ و درای
 من امروز جنگ آورم با سپاه
 نگه دار پشتت سپاه مرا
 چنین گفست کاموس جنگی بمن
 بسی⁴ سخت سوگندهای دراز⁵
 که امروز من جز بدین گرز⁷ جنگ
 چو بشنید خاقان بزد کژنای
 ز بانگ تیریره زمین و سپهر
 بفرمود تا مهد¹³ بر پشت پیل
 پیامد گرازان بقلب سپاه
 خرووشیدن زنگ و هندی¹⁷ درای
 ز بس تخت پیروزه¹⁹ بر پشت پیل
 بچشم اندرون روشنایی نماید
 پسر از گرد²³ شد چشم و کام²⁴ سپهر
 چو خاقان پیامد بقلب²⁶ سپاه
 ز کاموس چون کوه شد میمنه
 سوی²⁸ میسرره نیز پیران²⁹ برفت

1 IV — پیران 2 K — کوس 3 K — پیل 4 I, IV — یکی 5 Л, K, VI — گران 6 Л, VI —
 گیر و — VI 7 تیغ از میان — K 8 K, I, IV, VI — نجویم 9 K, VI — اگر 10 K,
 I, VI — گوش — I, IV 12 بپوشید — Л, K 11 دارد تن حال جای — IV 13 K, I, IV — جنگ — VI
 14 K — доб.: زدند و جهان شد بکردار — 15 K, I, IV — مهره 16 K, I, IV, VI — گرز گران
 17 VI — چندی 18 VI — بچرخ 19 K — اندرون ماه گم کرد
 20 K — درخشیدن تخت 21 VI — همه 22 K — б. стоит после б., добавленного к б. 1210. 23 K, I, IV, VI — خای
 24 K — چشم 25 VI — آورد مهر — Б — перевод бб. 1167—1215 отсутствует. 26 K — قلب
 27 Л, VI — б. оп. 28 K — چو 29 VI — تیرباران 30 VI — بران درش 31 IV — б. оп.

نهادند و آواز برداشتند * همی نعره از چرخ بگذاشتند
 затем K повторяет б. 1214. 16 K, I, IV, VI — ابر چو 17 VI — چندی 18 VI — بچرخ 19 K —
 اندرون ماه گم کرد 20 K — درخشیدن تخت 21 VI — همه 22 K — б. стоит после б., добавленного к б. 1210. 23 K, I, IV, VI — خای
 24 K — چشم 25 VI — آورد مهر — Б — перевод бб. 1167—1215 отсутствует. 26 K — قلب
 27 Л, VI — б. оп. 28 K — چو 29 VI — تیرباران 30 VI — بران درش 31 IV — б. оп.

- 1185 که شبگیر ز ایدر برفتم¹ پگاه
بپاری فراوان سپاه⁴ آمدست
گمانم که آن رستم پیلتن
برفت از در شاه ایران سپاه
بدو گفت کاموس کای پرخرد
چنان دان که کیخسرو آمد بچنگ
1190 ز رستم چه رانی تو چندین سخن
درفش مرا گر بمیند بچنگ
برو لشکر آرای و برکش سپاه
چو من با سپاه اندرآیم بچنگ
ببینی تو پیکار مردان کنون¹³
1195 دل پهلوان زان سخن شاد گشت
سپهرا همه ترگ و جوشن بداد
وزانجایگه پیش¹⁸ خاقان چین
بدو گفت شاهها انوشه بدی¹⁹
بریدی²² یکی²³ راه دشوار و²⁴ دور
1200 بدین²⁵ سان بازرم²⁶ افراسیاب
سپاه از تو دارد همی پشت راست
- بگشتم همه² گرد ایران سپاه³
بسی کینهور رزمخواه⁵ آمدست
که گشتم همی پیش این انجمن
بپاری پیامد بدین رزمگاه⁶
دلت یکسر اندیشه بد برد
مکن خیره دلرا بدین کار تنگ⁷
ز زابلستان یاد چندین⁸ مکن⁹
بدریای چین بر¹⁰ خروشد نهنگ¹¹
درفش اندرآور برآوردگاه
نیاید که باشد شمارا درنگ¹²
شده¹⁴ دشت یکسر چو دریای خون
ز اندیشه رستم آزاد¹⁵ گشت¹⁶
همی کرد¹⁷ گفتار کاموس یاد
پیامد ببوسید روی زمین
روانرا²⁰ بدیدار²¹ توشه بدی¹⁹
خریدی چندین رنج مارا بسور
گذشتی به²⁷ کشتی ز²⁸ دریای آب
چنان²⁹ کن که از گوهر تو سزاست

دشکر بهر جای - VI - 3 همی - K - 2 برفتم بشبگیر از ایدر - VI - 1؛ از پرده رفتم - K - 1
نامور کینه‌دار - I؛ نامور کینه‌خواه - K, IV, VI - 5 سوار - I - 4 کردم نگاه
هرگز - K, I, IV, VI - 9 بدین [همی - I, IV] کینه‌خواه
VI - 11 بآب اندرون خون - I, IV - چون - K - 10
VI - 14 که چون - I - 13
VI - 12 1192, 1193 оп. VI - 66. 1193. 1193. см. второе мисра б. 1193. شمارا درنگ
K, I, IV, VI - 16 آگاه - IV - 15 همه

پیامد دلی شاد و رایى درست * روان را بآب دلپیری بشست
باندیشه - I, IV, VI - 21 خردرا - K, I, IV, IV - 20 بزى - VI - 19 سوى - K - 13 گفت - IV - 17
K - 26 ازین - I, IV - 25 و - K, I, IV - 24 چنین - K - 23 برفتی - VI - 22؛ بکردی - I, IV - 22
تو آن - VI - 29 به - K, VI - 28 ز - K - 27 ابا رزم

برفتند گردان لشکر ز جای
 بیامد همی کرد هر سو نگاه
 که خرگاه و خیمه بکار آمدست
 فراوان بگرد اندرش³ پرده دید
 همان گردش اختر بد بپیش⁵
 درفششی⁶ درفشان بکردار ماه
 فراوان زده خیمه نزدیک⁷ طوس
 که شد روز با رنج بسپار جفت
 فراوان ز هر شب فزون بود دوش¹⁰
 بلشکر بهر جای کردم نگاه
 بیاری برین رزمگاه آمدست¹¹
 یکی ازدهافش درفششی بپای
 سپردار و¹² با خنجر کابلی
 بیاری بیامد بدین رزمگاه
 اگر رستم آید بدین کارزار¹⁴
 نه شنگل نه گردان توران زمین
 بیامد سپهدار¹⁶ بنگرید
 بنزدیک منشور و فرطوس شد¹⁸

تپییره برآمد ز هر دو¹ سرای
 سپهدار هومان به² پیش سپاه
 که ایرانیانرا که یار آمدست
 ز پیروزه دیما سراپرده دید
 درفش و سنان سپهبد بپیش⁴
 سراپرده دید دیگر سپاه
 فریبرز کاوس با پیل و کوس
 بیامد پر از غم بپیران بگفت
 کز⁸ ایران ده⁹ و دار و بانگ و خروش
 بتنها برفتم ز خیمه پگاه
 از ایران فراوان سپاه آمدست
 ز دیما یکی سبزه پرده سرای
 سپاهی بگرد اندرش زابلی
 گمانم که رستم ز نزدیک شاه
 بدو گفت پیران که¹³ بد روزگار
 نه کاموس مانند نه خاقان چین
 هم‌انگه¹⁵ ز لشکرگه اندرکشید
 وزانجا دمان سوی¹⁷ کاموس شد

¹ K, I, IV, VI — آمد بپیش — I, IV, VI — هومان نیزه و جوشن و خود پیش — K⁵ — ز پیش — I, IV, VI —
² K — از — K, I, IV, VI — از — I, IV, VI — دم — VI — 66. 1173, 1174 оп.
³ I, VI — اندرون — I, VI — از — K, I, IV, VI — از — I, IV, VI — دم — VI — 66. 1173, 1174 оп.
⁴ K, I, IV, VI — آمد بپیش — I, IV, VI — هومان نیزه و جوشن و خود پیش — K⁵ — ز پیش — I, IV, VI —
⁵ K — از — K, I, IV, VI — از — I, IV, VI — دم — VI — 66. 1173, 1174 оп.
⁶ VI — 66. 1173, 1174 оп.
⁷ VI — 66. 1173, 1174 оп.
⁸ K, I, IV, VI — از — I, IV, VI — دم — VI — 66. 1173, 1174 оп.
⁹ I, IV, VI — دم — VI — 66. 1173, 1174 оп.
¹⁰ VI — 66. 1173, 1174 оп.
¹¹ Л — б. стоит после б. 1173.
¹² I, IV — оп.
¹³ VI — هر گه — VI — 66. 1173, 1174 оп.
¹⁴ IV — б. оп.
¹⁵ IV, VI —
¹⁶ K, I, IV, VI — سپهدار همه — K, I, IV, VI — همانا
¹⁷ I, IV, VI — پیش — I, IV, VI — доб.:
¹⁸ I, IV, VI — доб.:

چنین گفت پیران بکاموس [بکاوس — I, VI] گرد * که ای نامبردار جنگی نه خرد
 IV — доб.:

برفتم بشیگیر از ایدر پگاه * بلشکر بهر جای کردم نگاه
 см. б. 1175.

- اگر سوی ما پهلوان سپاه
سپاسی از خداوند پیروزگر
تن ما بتو زنده⁴ شد بی‌گمان
ازان کشتگان یک‌زمان پهلوان
ازان پس چنین گفت کز چرخ⁸ ماه
نیمینی مگر گرم¹¹ و تیمار و رنج
گزافست¹² کردار گردان سپهر
اگر کشته گر¹⁵ مرده هم بگذریم
چنان رفت باید¹⁷ که آید زمان
جهاندار پیروزگر یار باد¹⁹
ازین پس همه کینه باز آوریم
بزرگان همه²⁴ خواندند آفرین
همیشه بدی²⁶ نامبردار²⁷ و شاد
- 1155
- 1160
- 1165
- چو از کوه بفروخت گیتی‌فروز
ازان چادر قیمر بیرون کشید
- 1165

* * *

نبود ایچ — K⁵ دیده — VI⁴ بمر — I³ آوردمان — VI, IV, I² بودی — VI, IV, I¹
و IV — доб.⁸ و I, VI — доб. و غمی گشت — VI, I, IV, K⁷ ; Л — б. оп. ; ازین بد امان — VI⁶
I, IV, K¹² — فریبست همه گرم و دردست — I, IV, K¹¹ ; درد — K¹¹ بر — K¹⁰ ; بپین — I, IV⁹
K¹⁵ — جنگ بهرست و گه درد — K¹⁴ جنگ و زهرست — VI, IV, I¹³ چنین — VI
VI — بنگریم — IV (см. второе мисра б. 1161); جهانرا بریشان نیاز آوریم — I¹⁶ زنده ار
بر ایشان — I, IV²² جهانی — K²¹ تخت — VI²⁰ ماست — VI¹⁹ تیره — I, VI¹⁸ شاید
K²⁵ برو — I, IV, VI, K²⁴ (см. второе мисра б. 1158). سزد گر بچون و چرا ننگریم — I²³
که ای افسر تیغ و مهر و نگین — VI²⁴ ; که با افسر و تیغ و تاج و نگین — I, IV²⁵ ; کلاه و نگین
بشاه [سپاه — IV] جهان بر تو — I, IV²⁹ دل — VI²³ نامداران — I²⁷ بزی — I, IV, VI, K²⁶
ثم حمدوا الله على خلاصهم به من ذلك و نجاتهم بمقدمه : 1163—1152. Б—бб. زپیروز باد
ثم خرجوا من عنده

بپیشش آمد امروز رزمی¹ گران
 یکی تاج یابد یکی گور تنگ³
 پس پشت او لشکر نیمروز⁴
 درفش سپه‌مید برافراختند
 بزرگان لشکر⁵ شدند⁶ انجمن
 بدست⁸ دگر طوس و گردان⁹ نیو
 سخن رفت¹⁰ هر گونه بر¹¹ کم و بیش¹²
 ز رخشنده¹³ خورشید و گردنده¹⁴ ماه
 بگفتند با مهتر¹⁵ نامدار
 ز منشور جنگی و مردان¹⁶ کین
 که ما را بدو راه دیدار نیست
 نترسد اگر¹⁷ سنگ¹⁸ بارد ز¹⁹ میخ
 سرش پر ز کینست²¹ و دل²² پر ستیز²³
 درفش و²⁵ سپاهست و پیلان و مهد²⁶

بسی پندها داد و گفت ای سران
 چنین است آغاز و فرجام جنگ²
 سراپرده زد گرد گیتی‌فروز
 بکوه اندرون خیمه‌ها ساختند 1140
 نشیست از بر تخت بر پیلتن
 ز یکدست⁷ بنشست گودرز و گیو
 فروزان یکی شمع بنهاد پیش
 ز کار بزرگان و جنگ سپاه
 فراوان ازان لشکر بی‌شمار 1145
 ز کاموس و شنگل ز خاقان چین
 ز کاموس خود جای گفتار نیست
 درختیست بارش همه گرز و تیغ
 ز پیلان جنگی ندارد²⁰ گریز
 ازین کوه²⁴ تا پیش دریای شهد 1150

نخرامش [که آیش - VI] کمانست و شمشیر - I, IV, VI³ رزم - I, IV, VI² راه و - VI¹
 همه - I, IV, VI⁵ گرد گیتی‌فروز K - (так)⁴ فبکی رستم عند ذلک: 1135-1138: B - 66. بزوم
 راند - I, IV, VI, K¹⁰ مردان - K⁹ ز دست - K⁸ بیكدست - I⁷ آن - VI⁶ نامداران
 تاچنده - I, IV¹³; گردنده - K¹³. (нет рифмы). بیش و کم - VI¹² از - K, I, IV, VI¹¹
 گردان - I, IV, VI¹⁶ پهلوی - VI; پهلوی - I, IV¹⁵; رستم - K¹⁵ رخشنده - I, IV¹⁴; تاچنده - K¹⁴
 نچوید - I, IV²⁰ بود سبز برگش بگردار - VI¹⁹ گرز - I¹⁸ که گر بر سرش - K, I, IV¹⁷
 سران پر ز کینه دلان - VI²²; دلش - I, IV²² کینه - I, IV²¹ ندانند از پیل جنگی - VI²¹
²³ K, I, IV, VI - доб.:

ز منشور خود بر زمین جای نیست * چو کرکوی یکی [کرکوی یک - K; گرد یک - VI]
 لشکر آرای نیست

см. б. 1147. 24 I, IV - گونه 25 VI - و оп. 26 IV, VI - доб.:

ز ترگ و ز جوشن خود اندازه نیست * برین دشت یک مردخ تازه [بیگانه - VI] نیست
 همه دشت خرگاه و پرده‌سرای * ز دیبای چینست کرده دیبای
 K - доб. второй б. после б., добавленного к б. 1149; I - доб. второй б.

- 1120 تو ایرانیانرا ز مام و پندر
چنانیم بی تو چو³ ماهی بخاک
چو دیدم کنون⁶ خوب چهر ترا
مرا سوگ آن ارجمندان نمازند
بدو گفت رستم که دل شاد دار
1125 که گیتی سراسر فریبست⁹ و بند¹⁰
یکی را ببستر¹² یکی را بچنگ¹³
همی رفت باید کزین چاره نیست
روان تو از¹⁴ درد بی درد باد
ازان پس چو¹⁷ آگاه شد طوس و گیو
1130 که¹⁸ رستم بکوه همان رسید
برفتند چون باد لشکر¹⁹ ز جای
چو آمد درفش تهمتن²⁰ پدید²¹
سپاه و سپهید پیاده شدند
خروشی برآمد ز لشکر بدرد
1135 دل رستم از درد ایشان بخست
بنالید ازان پس بدرد²⁶ سپاه
- بهی هم ز گنج و ز تخت¹ و گهر²
بتنگ اندرون سر⁴ تن اندر هلاک⁵
همین پرسش گرم و مهر ترا
بمخت تو جز روی خندان نمازند⁷
ز غمهای گیتی سر⁸ آزاد دار
گاهی سودمندی و گاهی گزند¹¹
یکی را بنام و یکی را بننگ
مرا نیز از مرگ پتیاره نیست
همه¹⁵ رفتن ما باورد باد¹⁶
ز ایران نبرده سواران نیو
مر اورا جهان دیده گودرز دید
خروش آمد و ناله کز نای
شب تیره لشکر برستم رسید²²
میان بسته و دلگشاده شدند
ازان کشتگان زیر خاک نبرد
بکینه بنوی²³ میانرا²⁴ ببست²⁵
چو آگه شد از کار²⁷ آوردگاه

¹ I, IV, VI — ز تاج و ز تخت و ز گنج — I, IV, VI — доб.:

وزینها همه مهتر [برتر — VI] و بهتری * که بی تو مبادا سر و سروری
و قد کتا قبل مچ پیئک — B زسر شد و تن هلاک — K⁵ شد — I, IV⁴ که — K, I, IV³
و نحمد الله علی أن وصلنا بخدمتک — B⁷ من این — K, I, IV, VI⁶ کالعبتتان علی البیس
و أقر أعیننا بطلعتک و فی نظری الیک من الفرح ما یهون علی قتل الأولاد و الأحفاد
رنج — K, I, IV, VI¹⁰ فسوس است — K⁹ ز هر بد [گیتی — K] تن مهتر — K, I, IV, VI⁸
IV — به پیشی — I, VI — زهرگ و — K¹² سرآید همی چون نمایدت گنج — K, I, IV, VI¹¹
B — перевод бб.¹⁶ همین — I¹⁵ زان — I, IV — زین — K, VI¹⁴ بتنگ — I, IV¹³ به پیش و
1124—1128 отсутствует. ¹⁷ چه — I¹⁷ چو — IV¹⁸ که — I¹⁷ گردان — K, I, IV, VI²⁰
K, I, IV, VI²⁰ رستم بلشکر کشید — VI ز رستم بلشکر رسید — K²² رسید — VI²¹ سپهید
و. و — VI²⁷ درد — IV²⁶ بنوی میانرا بکینه — VI²⁴ بکینه — IV — б. оп.²⁵ بنوی میانرا بکینه — VI²⁴ بکینه

چو شد دشت¹ بر گونه آبنوس، پراکنده گشتند کاموسی و طوسی
سوی خیمه رفتند هر دو گروه یکی سوی دشت و دگر² سوی کوه³

* * *

چو گردون تهی شد ز خورشید و ماه 1110
ازان دیده‌گه دیده بگشاد لب
پر از گفتگو بیست هامون و راغ
همانا که آمد⁷ گو پیلتن
چو بشنید گودرز کشواد تفت⁹
پدید آمد آن از دهافش درفش
چو گودرز روی تهمتین بدید
پیاده شد از اسپ و¹² رستم همان 1115
گرفتند مر یکدگرا¹⁴ کنار
ازان نامداران گودرزیمان
بدو گفت گودرز کای پهلوان
همی تاج و گاه¹⁸ از تو گیرد فروغ

طلایه برون شد⁴ ز هر دو سپاه
که شد دشت پر⁵ خاک و تاریک شب
میان یلان نیز چندین⁶ چراغ
دمان و ز زابل یکی انجمن⁸
شب تیره از کوه خارا برفت¹⁰
شب تیره‌گون کرد¹¹ گیتی بنفش
شد از آب دیده رخشی ناپدید
پیاده پیامد چو باد دمان¹³
ز هر دو برآمد خروشی¹⁵ بزار
که از کینه¹⁶ جستن سرآمد زمان¹⁷
هشپوار و جنگی و روشن‌روان
سخن هرچ گوئی نباشد دروغ

و لَمَّا كَانَ 66. 1061-1107. B-3 یکی - IV, VI - دو تن - K-2 چو شب گشت - K-1
من الغد ركب كاموسى فى عساکره الى فضاء المعترك و ركب طوسى من الجانب الآخر
فتناوشوا الحرب من اول النهار الى آخره و لَمَّا جنحت الشمس للغروب رجع كل الفريقين
تيغها - VI - چندی - K, I, IV - 6 که دشتی پر از - VI - 5 پیامد - K, I, IV, VI - 4 الى مضاربهم
K-8: доб. هم اکنون بیاید - K-7 چون

ازان مرده شد شادمان پهلوان * بدانسان که یابد همی مرده جان
شیر زیان - VI - 13 و - IV - 12 تیره و روی - K, I, IV, VI - 11 بتفت - K - 10 رفت - K - 9
ازان سود - IV - 16 وزان سود - I - 16 خروشی برآمد ز هر دو - K, I, IV, VI - 15 در - I, IV - 14
K-8: доб.; VI - 6. op.; I, IV, VI - 17 که آمد زیان - I, IV - 17

که هم خویش بودند از دیرباز * که داماد او بد گو سرفراز
همان بیژن از دختر [خواهر - VI] پیلتن * گوی بد سرفراز در انجمن
K, I, IV, VI - 18 تخت

- 1090 چو نزدیکتر شد بکاموس¹ گفت
 کمان برکشید و بزه برنهاد
 بکاموس بر تیرباران گرفت
 چو کاموس دست و³ گشادش بدید
 بنییزه درآمد بکردار گرگ⁴
 چو آمد بنزدیک بدخواه اوی
 چو شد گیو جنمان بزین اندرون
 سبک تیغرا برکشید از نیام
 به پیش سوار اندرآمد نژم
 ز قلب سپه طوس چون بنگرید
 بدانست کو⁹ مرد کاموس نیست
 1100 خروشان پیامد ز¹² قلب سپاه
 عنانرا بپیچید کاموس تنگ
 ز تگ¹⁵ اسپ طوس دلاور¹⁶ بماند¹⁷
 به نیزه پیاده به¹⁸ آوردگاه
 دو گرد گرانمایه و یک سوار
 1105 برین گونه تا تیره شد جای هور
- که اینرا مگر ژنده پیلست جفت
 ز دادار² نیکی دهش کرد یاد
 کمانرا چو ابر بهاران گرفت
 بزیر سپر کرد سر ناپدید
 چو شیر بر افراز پیلست سترگ
 یکی نیزه زد بر کمرگاه اوی
 ازو دور شد⁵ نیزه آبگون
 خروشید و جوشید و برگفت نام
 بزد تیغ و شد نیزه او⁶ قلم
 نگه کرد و⁷ جنگ دلیران بدید
 چنو¹⁰ نیزهور نیز جز¹¹ طوس نیست
 بیاری بر گیو¹³ شد کینهخواه
 میان دو گرد اندرآمد بچنگ¹⁴
 سپهبد برو نام یزدان بخواند
 همی گشت با او بپیش سپاه
 کشانی نشد¹⁹ سیر زان²⁰ کارزار
 همی بود بر دشت هر گونه²¹ شور

¹ K — оп. ² K, I, IV, VI — یزدان ³ و — Л. ⁴ K, I, IV, VI — [K — گرد] مرگ و هوا پر ز مرگ [K — مرد] زمین پر ز گرگ ⁵ K — از آهن بد آن ⁶ I, IV, VI — ازان آهنین ⁷ K, I, IV, VI — چو ⁸ K — доб.: غمی شد چو ⁹ VI — اورا ¹⁰ K, I — چنان ¹¹ Л — از در ¹² K — کان ¹³ K — به ¹⁴ K — доб.: بیاری گیو ¹⁵ K — باز ¹⁶ I, IV — نخست ¹⁷ K, VI — سپهبد ¹⁸ VI — در ¹⁹ IV — بشد ²⁰ K — سیر از ²¹ K — نظاره شده شیر از ان VI — کشان دل بشد ²² K — همی بد برین گونه بر دشت

بدید آنکه کاموس جنگی چو گرد * چگونه نماید بدو دستبرد
 نیز با — I, IV; نیز هم — K; از در — Л ¹¹ چو او — VI; جز از — IV; چنان — I, K ¹⁰ کان — K ⁹
 K — доб.: ¹⁴ K — بیاری گیو — VI ¹³ به — K ¹²

یکی نیزه زد بر سر اسپ طوس * برآمد ز توران سپه بوق و کوس
 نخست اسپ طوس و ز تگ باز ماند — K, VI ¹⁷ سپهبد — I, IV ¹⁶ نخست — I, IV ¹⁵
 K — نظاره شده شیر از ان — VI; کشان دل بشد سیر از — K ²⁰ بشد — IV ¹⁹ در — VI ¹⁸
 همی بد برین گونه بر دشت

چو بشنید شد شاد و روشن روان
 سواری بنزد فریبرز رفت³
 رده برکشیدند و تنگ⁴ آمدند⁵
 که تو مهتری و پدر پادشاست
 هم‌اکنون بیاید⁷ بدین رزمگاه
 پیامد بپیوست با⁸ طوسی و⁹ گیو
 درفش خجسته بپیراستند
 همان ساقه و¹¹ قلب و جای بنه
 سپه چون سپهر اندرآمد ز جای
 بهامون زمانی نمودش¹² درنگ
 که از کوه سیل¹³ اندرآید شتاب¹⁴
 هوا¹⁶ نیلگون شد زمین¹⁷ ناپدید
 پر از خنده رخ¹⁸ سوی انبوه کرد¹⁹
 نه پیران و هومان و آن لشکرست
 که با من بروی اندرآرند روی²⁵
 بر و بازوی و²⁷ تیغ²⁸ و گرز مرا
 برآشفست²⁹ و تیغ از میان برکشید

خروشیدن دیده‌بان پهلوان
 ز نزدیک¹ گورز کسواد تفت²
 که توران سپه سوی جنگ آمدند
 تو آن⁶ کن که از گوهر تو سزاست
 که گرد تهمتن برآمد ز راه
 فریبرز با لشکری گرد نیو
 بر¹⁰ کوه لشکر بیاراستند
 چو با میسره راست شد میمنه
 برآمد خروشیدن کژنای
 چو کاموس تنگ اندرآمد بجنگ
 سپهر را بگردار دریای آب
 بیاورد و پیش هماون رسید¹⁵
 چو نزدیک شد سر سوی کوه کرد
 که این²⁰ لشکری گشن²¹ و²² کنداورست
 که دارد²³ ز ایرانیان²⁴ جنگجوی
 بمینید بالا²⁶ و²⁶ برز مرا
 چو بشنید گیو این سخن بردمید

گرازان بسان - VI⁴ تفت - K, I, VI³ رفت - K, I, VI² بنزدیک - K, I, IV, VI¹
 5 K - доб.: پلنگ

نیاید که انبوه بر ما زنند * پراگنده مارا ز بن برکنند
 و - VI¹¹ اپر - K¹⁰ گرد - I, IV⁹ بر زنگه و - K⁸ پیامد - VI⁷ همان - K⁶
 که کشتی بدو - I, IV¹⁴ که برود - K, VI¹³ نمودش [بیدیش - VI] زمانی - K, I, VI¹²
 VI - لب - K¹³ هوا - I¹⁷ زمین - I¹⁶ کشید - K¹⁵ آمد بتاب - VI; اندرآید بخواب
 I - 6. op.; K, I, IV, VI - доб.:¹⁹ رخا (метр нарушен).

که ایرانیانرا گه کارزار * هم آورد او [با - I, IV, VI] مرد باید [بودی - I, IV, VI] بکار
 از ایران سپه - K, I, IV²⁴ دارند - K, I²³ و - I²² تیز - K, I, VI²¹ کدون - I, IV, VI²⁰
 همان تیز - K²⁸ بازو و - I, IV²⁷ بالای - I; زبر و یال و - K²⁶ آرد بروی - K, IV²⁵
 بزد دست - VI²⁹ شمشیر

چه داری دژم¹ اختر خویش را
1060 بشادی ز گردان ایران گروه
درم بـخـشـی و دینار درویش را²
خروشی برآمد³ ز بالای کوه⁴

* *
* *
*

1065 چو خورشید زد پنجه بر پشت گاو
ز درگاه کاموس برخاست غو
سپاه انجمن کرد و⁸ جوشن بداد
زره بود در زیر¹¹ پیراهنش
1070 بایران خروش آمد از دیده گاه
درفش سپهبد گو پیلتن
وزین روی دیگر¹⁵ ز توران¹⁶ سپاه
سپهبد سواری¹⁸ چو یک لغت کوه
یکی گرز همچون سر گاو میش
1070 همی جوشد از گرز آن²³ یال و کفت
وزین روی ایران سپهبدار طوس
ز هامون برآمد⁵ خروش چکاو
که او بود اسپ⁶ افکن و پیش رو⁷
دلش پر ز رزم⁹ و سرش پر ز باد¹⁰
کله ترگ بود و قبا جوشنش¹²
کزین روی تنگ¹³ اندر آمد سپاه
پدید آمد از دور با¹⁴ انجمن
هوا گشت بر سان ابر¹⁷ سپاه
زمین گشته¹⁹ از نعل²⁰ اسپش²¹ ستوه
سپاه از پس و نیزه دارانش²² پیش
سزد گر بمانی ازو²⁴ در شگفت
بباید اندر آورد آوای کوس

¹ K — نژند؛ I, IV — بلند؛ VI — неразборчиво. ² Л — б. стоит после б. 1060. ³ K, I, IV, VI — خروشیدن آمد —
⁴ I, IV, VI — доб.:

برفتند شادان سوی جای [خان — I] خویش * همه شب همی بود با رای [ببودند آن شب
بهمان — I] خویش

تیزرو — VI⁷ مرد — I, IV⁶ برآمد ز هامون — K⁵ Б — перевод бб. 1009—1060 отсутствует. ⁸ VI — оп. ⁹ Л — بزم ¹⁰ VI — داد ¹¹ I, IV — تنش؛ VI — بود —
¹² I, IV, VI — доб.:

ز گردنکشان لشکری برگزید * بدیدم و آهن شده ناپدید
ز دیده بدیدار [بدیده ز — VI] گرد سپاه * ز شمشیر و جوشن ندیدند راه
VI — اندر پس — I, IV؛ اندر پیش — K¹⁴ تنگ روی — VI¹³ K — доб. вариант этих бб.

گشت — K¹⁹ بپاید — K¹⁸ ابری — K¹⁷ گرد — K¹⁶ گیتی — K, I, IV, VI¹⁵ اندر سر
K, VI²³ نیزه داران ز — K؛ نامدارانش — Л²² نعلش — VI؛ اسپان — K²¹ سم — I, IV, VI²⁰
نهاده بران گرز بر — I, IV؛ جوشد آن گرز ازان
بدو — K²⁴

- 1040 سپاه آفرین خواند¹ بر پهلوان
 بدین آمده گر دیده خواهی رواست²
 کنون چون تهمتن پیامد³ بچنگ
 یکایک بران گونه⁷ رزمی کنیم⁸
 درفش سرافراز خاقان و¹⁰ تاج
 همان¹² افسر پیلبانان بزر
 همان زنگ زرین و زرین جرس
 همان چتر کز دم¹⁵ طاوس نر
 جزین نیز¹⁷ چندی¹⁸ بچنگ آوریم
 بلشکر چنین گفت بیدار طوسی
 همه دامن کوه پر لشکرست
 چو رستم بیاید²¹ نکوهش کند
 که چون مرغ پیمچیده بودم²³ بدام
 سپهبد همان بود و لشکر همان
 یکی حمله آریم²³ چون شیر نر
 سپه گفت کین برتری خود مجوی
 1055 کزین³¹ کوه³² کس پیشتر نگذرد
 بیاشسیم بر³³ پیشش یزدان بپای
 بفرمان دارنده هور و ماه
- که بییداردل باشی و روشن روان
 که این مژده آرایش جان ماست
 ندارند⁴ پا این سپه با⁵ نهنگ⁶
 که این ننگ از ایرانیان بفرگنیم⁹
 سپرهای زرین و آن تخت¹¹ عاج
 سنانهای¹³ زرین و زرین کمر¹⁴
 که اندر جهان آن نذیدست کس
 برو بافتستند چندان¹⁶ گهر
 چو جانرا بکوشیم و جنگ آوریم
 که هم با¹⁹ هراسیم و هم با¹⁹ فسوس
 سر نامداران بینند²⁰ اندرست
 مگر کین²² سخن را پژوهش کند
 همه²⁴ کار ناکام²⁵ و پیکار²⁶ خام
 کسی را ندیدم ز گردان دمان²⁷
 شوند²⁹ از بن که مگر زاستر³⁰
 سخن زین نشان هیچ گونه مگوی
 مگر رستم این رزمگه بنگرد
 که اویست بر نیکوی³⁴ رهنمای
 تهمتن بیاید بدین رزمگاه

1 IV - 2 I, IV, VI - 3 مژده [گر دیده] خواهی تراست - VI - 4 کرد - K - 5 بدارید
 6 VI - 7 بی درنگ - K - 8 کوه - I, IV - 9 کنیم - VI - 10 بفرگنیم - VI - 11 سپهرا - VI - 12 اباحتخت - VI - 13 همه - K - 14 سپرهای - K - 15 پیر - K - 16 I, IV,
 17 I - 18 چندی - I, IV - 19 پیر - I - 20 K, I, - 21 بیاید - VI - 22 این - I, IV - 23 کوه چون بی پر و بال مانده - I, IV, VI -
 24 I, IV, VI - 25 همان - I, IV, VI - 26 با کار - IV - 27 کوه زانسو گذر - I, VI - 28 سازیم - K, I, IV, VI - 29 کنند - I - 30 کوه زانسو گذر - I, VI - 31 ازین - K, I, IV, VI - 32 کوه - IV - 33 در - VI - 34 K, I,
 نپیک و بد - IV, VI

فریبرز کاوسی گفتند¹ هست
 چو رستم نباشد از⁵ باک نیست
 ابا آنک کاموسی روز نمبرد
 میداد که او آید ایدر⁶ بچنگ
 نه رستم نه از سیستان لشکرست
 چنین گفت پیران که از تخت و¹⁰ گاه
 که چون من شنیدم کز¹² ایران سپاه
 بشد¹³ جان و مغز سرم¹⁴ پر ز درد
 بدو گفت کلباد¹⁶ کین درد چیست
 ز بس گرز و شمشیر و پیل و¹⁸ سپاه
 چه ایرانیان پیش مادر¹⁹ چه خاک
 پراگنده گشتند از آن جایگاه
 از آن پس²² چو آگاهی آمد بطوسی
 از ایران پیامد گو پیلتن
 بفرمود تا برکشیدند کوسی²⁵
 ز کوه هماون برآمد خروشی
 سپهبد بریشان زبان برگشاد
 که با دیو در جنگ رستم چه کرد

سپاهی² سرافراز و³ خسروپرست⁴
 دم او برین زهر تریاک نیست
 همی پیلتن را ندارد بمرد
 وگر چند⁷ کاموسی گردد نهنگ⁸
 فریبرز را خاک و خون ایدرست⁹
 شدم سیر¹¹ و بیزارم از هور و ماه
 خرامید و آمد بدین رزمگاه
 برآمد یکی از دلیم¹⁵ بادسرد
 چرا باید از¹⁷ طوسی و رستم گریست
 میان اندرون با درا نیست راه
 ز کیخسرو و²⁰ طوسی و رستم چه باک
 سوی خیمه خویش کردند²¹ راه
 که شد روی کشور پر آوای کوسی
 فریبرز²³ کاوسی و آن²⁴ انجمن
 ز گرد سپه کوه گشت²⁶ آبنوس²⁷
 زمین آمد از بانگ اسپان بجوش
 ز مازندران کرد بسپار یاد
 بریشان چه آورد روز نمبرد

1 K - شاید که - K, 2 سواری - K, 3 VI - و - оп., 4 I, IV, VI - доб.:

چنین گفت پیران به هومان گرد * نباید ز وی بر دل اندیشه برد
 اندر [ایدر - I] آید - I, IV, VI, 5 VI - مرا - 6 I, IV, VI, 7 J, K - چنگ, 8 K - پلنگ, 9 T - доб.:

بدو گفت هومان که ای پهلووان * چه داری با اندیشه تیره روان
 سخت جان - VI, 14 که شد - K, 13 از - K, IV, VI, 12 دور - K, I, IV, VI, 11 و - I, 10
 چه - K, 17 هومان - K, 16 بر آوردم از دل یکی - I, IV, IV, 15 ازین دل یکی - K, 15 و دلیم
 جستند - K, 21 و - J, VI, 20 ما و - I, 19 تیغ و زوپین و گرد - K, 18 باید ز
 گشت کوه - K, I, IV, 26 نای - VI, 25 کاوسی با - K, 24 و - IV, VI, 23 سو - K, 22
 برفتند گردان لشکر ز جای - VI, 27

- همانا به تنها تن من¹ نینند
 تو ترسانی از رستم نامدار
 1005 گـرش³ یـکـزـمان اـنـدر آرم بـدام
 تو از لشکر سیستان خسته
 یکی بار⁵ دست من اندر نبرد
 بدانی که اندر جهان مرد کیست
 بدو گفت پیران کانشه بدی⁷
 1010 پیران چنین گفت خاقان چین
 بکردار پیشی آورد هرچ گفت
 از ایرانیان نیست چندین سخن
 بایران نمانیم یک¹⁰ سرفراز
 هرانکس که هستند با جاه و آب
 1015 همه پای کرده به بند گران
 بایران نمانیم برگ¹⁴ درخت
 بخندید پیران و کرد آفرین
 بلشکرگه آمد دلی²⁰ شادمان
 چو هومان و لپاک و فرشیدورد
 1020 بگفتند کامد ز ایران سپاه
 ز گار آگهان نامداری²³ دمان
- نگویی که ایرانیان خود کینند
 نخستین ازو من برآرم دمار²
 نمانم که ماند بگیت پیشی نام
 دل خویش در جنگشان⁴ بسته
 نگه کن که برخیزد از دشت⁶ گرد
 دلیران کدامند و پیکار چیست
 همیشه ز تو دور دست بدی⁷
 که کاموس را راه دادی بکین
 که با کوه⁸ یارست و با پیل جفت
 دل جنگجویان چنین⁹ بد مکن
 برآریم گرد از¹¹ نشیب و فراز
 فرستیم¹² نزدیک افراسیاب
 وزیشان فگنده فراوان¹³ سران
 نه گاه¹⁵ و نه شاه¹⁶ و نه تاج¹⁷ و نه تخت¹⁸
 بران نامداران و¹⁹ خاقان چین
 برفتند ترکان²¹ هم اندر زمان
 بزرگان و شیران روز نبرد
 یکی پیشرو با درفش²² سپاه
 برفت و بیامد هم اندر زمان

و قد فزعت من رستم و عسکر سجستان و أذا - 2 B به تنها چو من کسی - I, IV¹
 یک - K⁵ خستگی - VI; خستگان - K⁴ سرش - K³ فلسفت افکر فهمم و لا اذالی بهم
 : K - доб.; (нет рифмы) - VI⁷ آبی - VI⁶ اذبار

همه هر چه گفتی همان باد و بس * مبادا هم آورد تو هیچکس
 12 K, I, IV - بویرانی آرم - K¹¹ نمانیم یکی - IV; نمانم یکی - I¹⁰ بدین - K⁹ نشیر - VI⁸
 ; کاخ - K¹⁶ شاه - I, IV; نشاخ - K¹⁵ و K - доб.¹⁴ فراوان بریده - K, I, IV¹³ فرستم به
 I, IV - تاج - K¹⁷ گاه - K, I, IV¹⁸ VI - бб. 1015, 1016 оп.¹⁹ K - ز; VI - و оп.²⁰ K, I, IV,
 VI - نامدار - VI²³ درفش - VI²² گردان - K, I, IV, VI²¹ شده - VI

بباید بره بر نچوید² زمان
 کجا رانم این خوارمایه سپاه
 که گفتار اورا نشاید³ نهفت
 تهمتن نفرمود مارا نبرد
 نباید شدن پیش روی سپاه
 یکی تا درفش من آید پدید
 برره همون خرامید⁸ تفت

شب تیره را¹ تا سپیده دمان
 کنون من کجا گیرم آرامگاه
 بدو گفت گودرز رستم چه گفت
 فریبرز گفت ای جهان دیده⁴ مرد
 990 بمباشید گفت اندران رزمگاه
 بماید بدان رزمگاه⁵ آرمید
 برفت او⁶ و⁷ گودرز با او برفت

* *

بشد⁹ دیده بان پیش¹⁰ توران سپاه¹¹
 ازان روی¹² سوی¹³ همون گذشت
 که آمد سپاهی ز ایران زمین
 چه سازیم و درمان این کار چیست
 بجایی¹⁸ که مهتر تو باشی پهای¹⁹
 سپاهی بکردار دریای آب
 برین دشت با خوارمایه سپاه
 چو خاقان و منشور²² کنداورست²³
 تو در بستی و²⁴ ما کلید آوریم
 شود روی گیتی چو رومی²⁶ پزند²⁷

چو لشکر پدید آمد از دیده گاه
 کز ایران یکی لشکر آمد بدشت
 995 سپهبد بشد پیش¹⁴ خاقان چین
 ندانیم¹⁵ چندانست و¹⁶ سالار کیست
 بدو گفت کاموس رزم آزمای¹⁷
 بزرگان درگاه افراسیاب
 تو دانی²⁰ چه کردی بدین²¹ پنج ماه
 1000 کنون چون زمین سر بسر لشکرست
 بمان تا هنرها پدید آوریم
 گر از کابل و زابل و مای و²⁵ هند

1 K — هم تیره فر — I 2 K, I, IV, VI — نچوید بره بر — 3 K — نباید 4 I, IV, VI —
 گرانمایه 5 VI — رزمگه — 6 I, IV, VI — همیرفت — 7 VI — و оп. 8 JI, VI — доб. 9 VI —
 (شب؟) 10 K, I, IV — نزد 11 I, IV — доб.:

بپیران چنمین گفت پس دیده بان * که بر جنگ بندید یکسر میان
 بپینم که — I, IV, VI — ندانم که — 15 K — سوی — 14 VI — سوی کوه — 13 K — و 12 IV — доб.
 بجاری — 20 K — بجای — 19 K, I, IV — که جای — 18 K, VI — جنگ آزمای — 17 I, IV, VI — و оп. 16 I —
 VI — چون من سرست — 23 K, I, IV — و 22 I, IV — доб. 21 K, VI — درین — داری — I, IV —
 چینی — 26 I, IV — مرز — I, IV — و²⁵ JI, VI — بستۀ — 24 K, I, IV, VI — چوبین سرست
 27 IV — نژند

همی شد خلیپدهل¹ راهجوی
 درفش فریبرز کاوس² دید
 پسندیده و خویش³ سالار نو
 همان لشکرافروز دانش پذیر
 خروشی برآمد ز هر دو بزار⁴
 همیشه بجنگ اندری⁵ ناگزیر
 دریغ⁶ سواران گودرزبان
 سر بخت دشمن نگونسار باد
 که دیدم ترا زنده بر جایگاه
 که بودند کشته⁷ بخاک اندرون
 همی بر سرم هر زمان⁸ بد رسد
 سپاه و درفش⁹ و تمپیره نمازد
 کنونست رزم و کنونست کار
 که روی زمین گشت چون پتر زاغ
 چو تمپیره شبانست با نور ماه¹⁰
 ز ویران گیتی و¹¹ آباد بوم
 مگر بسته بر جنگ ماپر کمر
 ز غمها نگردد مرا پشت راست
 پیامد نبودش¹² جز از رزم رای

سوی گزد تارپک بنههاد روی
 پیامد چو نزدیک ایشان رسید
 که او بد بایران³ سپه⁴ پیشرو
 پیاده شد از اسب گودرز پیر
 گرفتند مر یکدگرا⁶ کنار
 فریبرز گفت ای سپهدار پیر
 ز کین⁹ سیاوش تو داری¹⁰ زیان
 ازیشان ترا مزد¹² بسپار باد
 سپاس از خداوند خورشید و ماه
 ازیشان بیمارید گودرز خون
 بدو گفت بنگر که از¹⁴ بخت بد
 درین¹⁶ جنگ پور و تمپیره نمازد
 فراموشی شدم¹⁸ کار آن کارزار
 سپاهست چندان برین دشت و راغ
 همه لشکر طوس با این سپاه
 ز چین و ز سقلاب وز هند و روم
 همانا نمازدست یک جانور
 کنون تا نگویی که رستم کجاست
 فریبرز گفت از²¹ پس من ز جای²²

بود از ایرانبنان—VI⁴ بود از ایران—I, IV³ سپهبد فریبرز—I, IV² VI—б. оп.¹
 بیمارید گودرز خون بر [در—IV] کنار—K, I, IV, VI⁷ در—IV⁶ پسندیده خویشی و—K⁵
 مژده—K, T¹² دریغ آن—VI¹¹ کردی—VI¹⁰ بکین—VI⁹ اندرون—K, I, IV, VI⁸
 ازین—K, I, IV, VI¹⁶ هر زمان بر سرم—VI¹⁵ ازین—K¹⁴ خفته—I, IV, VI¹³
 چو ابر—K, I, IV, VI¹⁹ فرا مشمت شد—K فراموشی شد—II¹⁸ درفش و سپاه—VI¹⁷
 إنّ جمیع—B؛ چو گاو سپیدست و موی سپاه—T؛ [ابری—I] سپاهست بر چرخ ماه
 گفتا—K²¹ ز—IV²⁰ عساکر الطوس با لنسبة الیهم کشعرة بیضاء فی جلد بقرة سوداء
 نبودش چو آمد—VI²³ بجای—K, VI²² او—I, IV, VI

زن و کودك¹ خرد و² پیر و جوان
 بایران نمائم بر و بوم⁴ و جای
 955 ببد روز چندین چه باید گذاشت
 يك امشب گشاده مدارید راه
 چو باد سپیده دمان بردمد
 تلی¹⁰ کشته¹¹ بینی بمالای کوه
 بدانسان که¹² ایرانیان سر بر سر
 960 بدو گفت خاقان¹⁴ جزین رای¹⁵ نیست
 همه نامداران بدین هم سخن
 بر رفتند وز جای برخاستند

* *

چو خورشید بر گنبد²¹ لاورود
 خروشی بلند آمد از²² دیده گاه
 965 سپاه آمد و راه نزدیک²³ شد
 بچنید گودرز از²⁷ جای خویشی

درد — I, IV, VI — 1, و — I, IV — 2, و — VI — 3, و — VI — 4, نمائیم بر بوم — VI — 4

دوب.: K — 9, ایدر — IV — 8, کیه — VI — 7, بر آیند — IV, VI — 6, بیموده تیمار

درفش مرا با سپهدار هئند * بر آرید بر روی کوه بلند

K — 14, نیمند ازین پس مگر — K, I, IV, VI — 13, کز — I, IV, VI — 12, پشته — I — 11, یکی — I, IV — 10

— II — 18, به از رزم کوتاه — VI, جز از راه کوتاه — K — 17, چنو — IV — 16, راه — K, VI — 15, پیران

فاستعدوا الليلة وینبغی أن یکون جمیع العسکر وقت تبلج الإصباح حاضرین — B — 6, 6. 0n.;

خروشی بر آمد — K — 22, کشور — I, IV, VI — 21, افکن — VI — 20, خاقان — K — 19, فی هذا الفضاء

دوب.: VI — 26, چشم باریک — K — 25, ز گردان سپه — VI — 24, روز تاریک — K — 23, ازان

از ایران سپه پیکر مهرچهر * همی تابد از گرد چون تیر و مهر

دوب.: I, IV, VI — 28, بر — K — 27

نشست از بر بناره رهنمای * برانگیخت برسان ابری [آتش — IV, VI] ز جای

- 940 ورا¹ گفت پیران کز اندک سپاه کشیدی چنمین رنج و راه⁴ دراز بمان تا سه روز اندرین⁶ رزمگاه سپهرا کنم زان سپس بدو⁷ نیم بتازند¹⁰ شمیگیر تا نیمروز بژوپیین¹² و خنجر بتیر¹³ و کمان¹⁴ دگر نیمه¹⁶ روز¹⁷ دیگر گروه¹⁷ شب تیره آسودگانرا بچنگ¹⁹ نمازم که آرام²⁰ گیرند²¹ هیچ بدو²⁵ گفت کاموس کین²⁶ رای نیست بدین مایه مردم بدین گونه جنگ³⁰ بسنازیم یکبار³² و جنگ آوریم 950 بایران گذاریم ز ایدر سپاه بر و بومشان پاک³⁵ ویران کنیم
- نگیرند² یاد اندرین رزمگاه³ سپردی و دیدی نشیب و فراز⁵ بباشیم و آسوده گردد سپاه سرآمد⁸ کنون روز پیکار و بیم⁹ نبرده¹¹ سواران گیتتی فرورز همی رزم جوینند¹⁵ با بدگمان بکوشند¹⁸ تا شب برآید ز کوه برم تا بریشان شود کار تنگ سواران من²² با سپاه²³ و بسیج²⁴ بدین مولش²⁷ اندر²⁸ مرا جای²⁹ نیست چه باید بدین گونه³¹ چندین درنگ بریشان در³³ و کوه تنگ آوریم نمازیم تخت و نه تاج و نه شاه³⁴ نه جنگ³⁶ یلان جنگ³⁷ شیران کنیم

¹ K, I, IV—مرا ² K, IV, VI—بگیرند ³ K, I, IV, VI—б. стоит после б. 937. ⁴ K, I, IV, VI—[I, IV—راهی] راه که راه پیران که راه ⁵ Б—ایها الملك قد طویت مراحل—⁶ VI—بمانیم تا روز در—⁷ I, IV, VI—بر دو—⁸ K—آید—⁹ VI—روزگاران—¹⁰ VI—بزند—¹¹ Л, K, VI—نبرد—¹² Л, K, VI—بتاییم—¹³ VI—بپارند—¹⁴ IV—بباشیم—¹⁵ Л, K—بیم همی زو مجوید—¹⁶ VI—مجوید—¹⁷ I—جوید—¹⁸ K—دگر نیمه روز دگر هم گروه—¹⁹ IV—نیمه تا روز—²⁰ K—دگر نیمه روز آن—²¹ Л—نماید که گیرند آرام—²² K—نمازیم کارام—²³ K, I, IV, VI—(нет рифмы). ²⁴ VI—برنج—²⁵ VI—فانه عند ذلك یضیق: 946, 947. ²⁶ Б—бб. ²⁷ I, IV, VI—ما—²⁸ Л—با سواران—²⁹ I, IV, VI—оп. ³⁰ K—چنین—³¹ K, I, IV, VI—الأمر علیهم فنهجم علیهم فنقتل البعض و نستأثر البعض—³² K—رای—³³ VI—پای—³⁴ K, I, IV, VI—هوش ایدر—³⁵ K—گفتن—³⁶ K—چرا باید و—³⁷ VI—چرا بست باید و—³⁸ I, IV—چرا بایدت جست—³⁹ K—بدان کوه سنگ نمازیم نه تاج و نه تخت—⁴⁰ VI—کلاه—⁴¹ K—و—⁴² VI—و—⁴³ K, I, IV—یکبار—⁴⁴ K—جست—⁴⁵ K, I, IV, VI—بوم یکبار—⁴⁶ K, I, IV, VI—و کلاه

بزژین و سیمین³ جرسها⁴ و زنگ
 همه پاک با طوق و با گوشوار
 چو بازار چین سرخ و زرد⁶ و بنفش
 کزیشان همی آرزو خواست⁸ بزم⁹
 ز بس رنگ¹⁰ و آرایش و پیل¹¹ و کوس
 هوا پر شد از ناله کز نای
 سپاه¹³ آنچ بودش رده¹⁴ برکشید
 بیاورد گیو اختر کاویان
 سپه بود از ایران¹⁶ گروهها گروه
 چو بیورد و چون شنگل بافرین¹⁷
 نه بر آرزو پیش دشمن شدند
 خروش سواران ایران شنید¹⁸
 سواران زرم آور و کینخواه²⁰
 هنرهای مردان نشاید نهفت
 برو اسب تازد بروز²³ شکار
 هنرهای دشمن کند زیر²⁴ گرد
 بگردی و مردانگی زین نشان²⁶
 که اکنون چه سازیم بر دشت²⁷ کین

بزژین رکیم¹ و جناغ پلنگ²
 ز افسر سر پیلیمان پرنگار⁵
 هوا شد ز بس پرنیانی درفش
 سپاهی برفت اندران⁷ دشت رزم
 زمین شد بکردار چشم خروس
 برفتند شاهان¹² لشکر ز جای
 چو از دور طوس سپهبد بدید
 بیستند گردان ایران میان
 از¹⁵ آوردگه تا سر تیغ کوه
 چو کاموس و منشور و خاقان چین
 نظاره بکوه هماون شدند
 چو از دور خاقان چین بنگرید
 پسند آمدش گفت کایننت¹⁹ سپاه
 سپهدار پیران دگر گونه گفت
 سپهدار کو²¹ چاه پوشد بخار²²
 ازان به که بر خیره روز نبرد
 ندیدم سواران و²⁵ گردنکشان
 بیپیران چنین گفت خاقان چین

I, IV, VI—ستام¹ K, VI—و خدنگ² جنای [VI—] جناح³ K—و کیم⁴ بزین بر بیسته—VI بزژین درای و
 زرد و سرخ—K⁶ بر کنار—VI⁵ جرسهای—VI⁴ بزین بر بیسته—VI بزژین درای و
 I—¹² نای—K, I, IV, VI—¹¹ بانگ—K, VI—¹⁰ رزم—VI—⁹ خاست—K, I—⁸ ایدر از—K⁷
 صفی—I, IV—; سپاه انجمن کرد و صف—K¹⁴ سپه—I, IV—¹³ شاهان و—IV; گردان
 چو فرطوس و بیور همه پر—K¹⁷ از ایران سپه بد—I, IV, VI—¹⁶ چو ز—IV; ز—I¹⁵
 I, IV, VI—²⁰ کایننت—K, I, IV, VI—¹⁹ بدید—K, VI—¹⁸ پیش بین—I, IV, VI—; ز کین
 K—²³ برشد بخوار—IV—²² سپهبد سر—K, I, IV, VI—²¹ مردافکن [گردنکش و—K] رزمخواه
 و جاعوا حتی صافوا طوسا فی: 926—937: B—66. 26 و—K²⁵ و—VI—²⁴ روز—VI—²⁴ ز بهر
 ازین رزم [دشت—VI—] K, VI—²⁷ جموعه و صفوه

ازان دیده‌بان گشمت روشن‌روان
طلایه فرستاد بر دشت² جنگ

همه مژده دادند¹ پیر و جوان
خروش آمد از کوه و آوای زنگ

*
*

چو خورشید بر چرخ گنبد³ کشید

910

یکی انجمن کرد خاقان چین

بپیران چنین گفت کامروز جنگ⁶

یکی با¹¹ سرافراز¹² گردن‌کشان

ببینیم¹⁵ کایرانیان بر چینند

چنین گفت پیران که خاقان چین

915

بران رفت باید که اورا¹⁸ هواسست

وزان پس برآمد²⁰ ز پرده‌سرای

سنانهای رخشان و جوشان سپاه

ز پیلان نهادند بر پنج²³ زین

زبرجد نشانده بزین²⁶ اندرون

920

شب تار شد از جهان⁴ ناپدید

بدیما بیماراست روی⁵ زمین

بسازیم⁷ و⁸ روزی نباید⁹ درنگ¹⁰

خنیده سواران دشمن¹³ کشان¹⁴

بدین رزمگاه¹⁶ اندرون با¹⁷ کیند

خردمند شاهیست با آفرین

که رای تو بر ما همه¹⁹ پادشاست

خورشیدن²¹ کوس با کژنای

شده روی کشور ز لشکر سپاه²²

بیماراست دیگر²⁴ بدیمای²⁵ چین

ز دیمای زربفت پیروزه‌گون²⁷

ز ترکان برآید همه کام [کار- VI] ما * برآید بخورشیدبر نام ما
затем K — доб.:

ز کار شبیغون نکردند یاد * سپاه و سپهبد همه گشمت شاد

تازنده شد- K, I, IV, VI⁴ لشکر- K, I, IV, VI³ کوه- K² شاد گشتند- VI¹

کار- K⁶ عبی الخاقان عساکره- B بزیرگان و گردان [شاهان- VI] توران- I, IV, VI⁵

I, IV, VI⁸ نستعد للحرب و نعترب الایرانیین و نبصر طرائقهم- B; نسازیم- I, IV⁷

و. доб. - K, I, IV¹² تا- K, I, VI¹¹ با گرزۀ گاو سار- K¹⁰ بیاید- K, I, VI⁹ و оп.

دوب. - I¹⁴ ابا این سواران و مردم- I, IV, VI¹³ مردم- K

بنیاساید از رنج راه دراز * هم از تاختن در نشیب و فراز

بدان ره رود کش- K¹⁸ تا- I¹⁷ رزمگه- I¹⁶ ببینید- K¹⁵ доб. вариант б. IV, VI

که او بر سپه سربرسر- K, I, IV, VI¹⁹ بران راند امروز کش دل- I, IV, VI¹⁸ مراد و

б. стонт после K, I, IV, VI²² همان ناله- K, I, IV, VI²¹ خورشیدن آمد- K, I, IV, VI²⁰

بیمارامته دید- VI²⁵ دهر- I, IV²⁴; لشکر- K²⁴ اجر پشت پیلان نهادند- K²³ 926. б.

ز دیمای زرد و ز پیروزه‌گون- K²⁷ بزور- K²⁶ دیمای

بسی ¹ گرم و ² تیمار لشکر بخورد	سران سپه را همه گرد کرد	895
نمینم همی جز غم ³ کارزار ⁴	چنین گفت کز گردش روزگار	
برویم نیامد ⁶ ازینسان ⁷ نهیب ⁸	بسی گشتهام بر ⁵ فراز و نشیب	
اگر چه سلیج ⁹ و سپاه ¹⁰ اندکیست	کنون چاره کار ایدر یکپست	
زمین را ازیشان چو ¹¹ جیحون کنیم ¹²	بسازیم و امشب شبیخون کنیم	
نکوهش نیابیم از شهریار ¹³	اگر کشته آییم در کارزار	
مگر زیر خاکم بیاید ¹⁵ سپرد ¹⁶	نگویند بی ¹⁴ نام گردی بمرد	900
هرانگس که بود اندران ¹⁸ رزمگاه ¹⁹	بدین رام گشتند یکسر ¹⁷ سپاه	
نه ناهید پیدا نه بهرام و تیر ²¹	چو شد روی گیتی چو دریای ²⁰ قیر	
دوان ²⁴ و شده ²⁵ روی چون سندروس	بیامد ²² دمان ²³ دیده بان پیش طوسی	
از ایران سپاه آمد از نزد شاه	چنین گفت کای پهلوان سپاه	
که ای نامداران و ²⁶ کنداوران ²⁷	سپهید بخندید با مهتران	905
گاهی با شتابیم و گه با درنگ	چو یار آمد ²⁸ اکنون نسازیم ²⁹ جنگ	
بیماری بیاید ³⁰ بدین انجمن ³¹	بنیروی یزدان گو پیلتن	

1 VI — همه 2 Л — и; I, IV — درد و 3 I, IV — غم و 4 VI — روزگار — I, IV — б. стоит после б. 893. 5 K — من; I, IV, VI — گشتم اندر — [بسی — VI] 6 K, I, IV, VI — نیامد 7 K — برینسان 8 I, IV — обратный порядок мисра. 9 IV — سلاح 10 K — سپاه و سلیج — 11 K — رود 12 I — б. стоит после б. 896. 13 K, I, IV, VI — [بیماد — IV, VI] 14 K — شهریار [یا — K] بود روزگار [بسی — VI] 15 K — سپاه و سلیج — 16 K, I, IV, VI — 898, 899 приписаны на полях, между ними доб.:

مگر دست گیرد جهاندار ما * دگر گون بدست اختر کار ما
 شد — 17 K, I, IV, VI — شمرد 16 K, I, IV, VI — نیاید; VI — 15 K, I — بگویند با — 14 K
 [بکردار — VI] 18 K — بودند در — 19 Б — перевод бб. 884—901 отсутствует. 20 I, IV, VI — доб.:

سر از برج [اوج — VI] ماهی برآورد ماه * بدرید تا نایف شعر سپاه
 — 26 Л — и. 27 I, IV, VI — پیاده 28 I — دوان 29 IV, VI — دمان 30 I, IV — و — 25 I, IV, VI — 26 I, IV, VI — 27 K — فترخ سران — 28 I, IV — آیم 29 K, I, IV, VI — نجویم 30 IV, VI — بیامد 31 K, I, IV, VI — доб.:

بگفت آن کجا رفته بد کم و بیش
 که شد بی گمان بغت بیدار جفت
 بابر اندرآمد ز توران سپاه⁵
 رخان زرد و لبها شده لژورد
 پراگنده گشتند بر گرد کوه
 همی مویه کردند بر خویشتن
 کزیشان بایران⁸ نگیرند یاد
 زمین پر ز خون دلیران بود¹⁰
 که بر خیز و¹² بگشای راز از نهفت
 ببین تا کینند¹³ و چه و چون و چند¹⁴
 که دارد سراپرده و تخت و گاه¹⁶
 برآمد بی¹⁷ انبوه دور از¹⁸ گروه
 درفش²⁰ سواران و پیل و سپاه
 دل از غم پر از درد و خسته²¹ روان
 که روی زمین گشت بر سان²² نیل
 خور از گرد بر آسمان تازه نیست
 همی از²⁴ تمیره شود گوش²⁵ کر
 دلش گشت پردرد²⁶ و پر آب روی²⁷

سواری¹ بمژده² بیامد ز پیش
 چو بشنید هومان بخندید و³ گفت
 خروشی بشادی ازان رزمگاه⁴
 بزرگان ایران پر از داغ⁶ و درد
 باندرز کردن همه همگروه
 بهر جای کرده یکی انجمن
 که زار این⁷ دلیران خسرونژاد
 کفنها کنون⁹ کام شیران بود¹⁰
 سپهدار با بیژن¹¹ گیو گفت
 برو تا سر تیغ کوه بلند
 همی بر کدامین ره آید¹⁵ سپاه
 بشد بیژن گیو تا تیغ کوه
 ازان کوه سر کرد هر¹⁹ سو نگاه
 بیامد بسوی سپهبد دوان
 بدو گفت چندان سپاهست و پیل
 درفش و سنانرا خود اندازه نیست
 اگر بشمیری نیست انداز و²³ مر
 سپهبد چو بشنید گفتار اوی

880

885

890

ز توران — 4 K, I, IV, VI — I — оп. 3 جریده — VI; زبیده — IV; مبارز — I — 2 نوندی — K — 1
 پر — 6 I, IV, VI — 855 — 878 отсутствует. Б — перевод 855 — 878 отсутствует. 5 K, I, IV, VI — سپاه
 شود — 10 K, IV, VI — کنون گورها — 9 I — ز ایران — 8 IV — زارا — 7 K — انبوه
 ببین تو که چونند لشکر و — 14 K که آید — 13 IV, VI — خریره — 12 VI و — 11 K, VI — доб.
 از — VI; — 17 I, IV — (метр нарушен). تخت و کلاه — IV; پیل و گاه — 16 K — آمد — 15 K — چند
 K — 20 همی کرد ازان که بهر [کوه هر — K, VI] — 19 K, I, IV, VI — بیدار انبوه توران — K — 18
 ز بانگ — 24 K — اندازه — 23 K شد بکردار — I, IV — هم رنگ — 22 K — تیره — K, VI — 21 و — 25 K, VI — доб.
 K, I, IV — доб.: تیمار اوی — VI — 27 غمگین — K — 26 کوه — VI — 25

ز فرزند شد پهلوان پر ز درد * فرو [همی — K] ریخت از دیدگان آب زرد
 см. б. 850.

شده نامبردار هر کشوری
 ز من بخت بیدار برگشته شد
 سیه شد مرا بخت و² روز سپید
 نگشتی سپهر بلند از³ برم⁴
 که ای مرد بینا و⁵ روشن روان
 که آرام دارند⁷ از آوردگاه⁸
 نگه کن چپ لشکر و دست راست
 نه¹¹ بینم همی جنبش¹² و گفتگوی¹³
 فروریخت از دیدگان آب زرد¹⁵
 ازین¹⁸ پس مرا خشت بالین کنید
 بگیرم ببر گیو و شیدوش را
 سواران جنگی و²¹ خودکام را
 ببوسم بیمارم ز مژگان بسی²²
 خروش آمد از دیده هم در²³ زمان
 ز تیمار و²⁴ درد و غم آزاد باش
 پدید آمد و روز شد²⁵ لاژورد
 برآمد²⁶ بکردار تابنده ماه
 یکی ماه پیکر ز دور اندکی²⁸

نمیره پسر¹ داشتیم لشکری
 بکین سیاوش همه کشته شد
 ازین زندگانی شدم نامبید
 نژادی مرا کاشکی مادرم
 چنمین گفت با دیده بان پهلوان
 نگه کن بتوران و ایران⁶ سپاه
 درفش سپهدار ایران⁹ کجاست
 بدو دیده بان گفت کز¹⁰ هر دو روی
 ازان کار¹⁴ شد پهلوان پر ز درد
 بنالید و¹⁶ گفت اسپ را¹⁷ زین کنی
 شوم پر کنم چشم و آغوش¹⁹ را
 همان بیژن²⁰ گیو و رهام را
 به پدرود کردن رخ هر کسی
 نهادند زین بر سمند چمان
 که ای پهلوان جهان شاد باش
 که از راه ایران یکی تیره گرد
 فراوان درفش از میان سپاه
 بپیش اندرون گرگ پیکر یکی²⁷

845

850

855

روی - K, VI - ² قد کان حولی من اولادی و احفادی عسکر - B; نبریر و پسر - T¹
 با ایران و توران - I, IV - ⁶ بینای - IV, VI; بیدار - I - ⁵ سرم - IV, VI - ⁴ بلا بر - VI - ³
 از - K, I, IV - ¹⁰ پیران - K - ⁹ که آن نامداران آورد خواه - K - ⁸ گیرند - VI - ⁷
 B-перевод бб. 846 - 849 отсутствует; جست و جوی - K, I, IV, VI - ¹³ جستن - I - ¹² به - IV
 اسپ - VI - ¹⁷ و - I - ¹⁶ I - б. оп. ¹⁵ از دو دیده بدر - IV - ¹⁴ ز فرزند - K, IV, VI
 جنگی - K, I, IV, VI - ²¹ و VI - доб. ²⁰ دیده و گوش - K - ¹⁹ وزین - K - ¹⁸ کزین - LI - ¹⁸ من
 و وقه علیع البکاء و العویل ثم أمر بإسراج فرسه عازما علی أن یودع: 854-850 - бб. B - ²²
 VI - ²⁶ شد هوا - K - ²⁵ و - VI - ²⁴ اندر - K - ²³ من بقی من اولاده و یستسلم للهلاک
 درفش بنفش - K - ²⁸ گرد پیکر درفش - K - ²⁷ درآمد

بپایان رسد^۲ هر^۲ بد بدگمان
چنانست کاید بمانبر گزند
نه برگردد از ما^۵ بد روزگار^۶
چنان چون بود رسم و^۸ آیین و راه
دو روز دگر ار^{۱۰} کشند ار^{۱۱} کشیم
برهنه شود بی گمان^{۱۲} رازشان
درخشان^{۱۴} شود شاخ سرو سهی^{۱۵}

نیستند بر ما در^۱ آسمان
اگر^۳ بخشش کردگار بلند
بپرهیز^۴ و اندیشه نابکار
یکی گنده سازیم پیش^۷ سپاه
همه جنگرا تیغها^۹ برکشیم
ببینیم تا چيست آغازشان
از ایران بیاید همان^{۱۳} آگهی

830

* * *

برآمد برفت از میان گروه
ز بالا همی سوی خاور گذشت^{۱۷}
که شد کار گردان ایران تپاه
سراسر بسان شب لاژورد
ز بس پیل و^{۲۰} بر^{۲۱} پشت پیلان درفش^{۲۲}
که جز خاک تیره نداریم^{۲۴} جفت^{۲۵}
چنان شد کجا خسته گردد بتیر
مرا بهره کین آمد و کارزار
پراگنده بر جای تریاک زهر

سپهدار گودرز بر تیغ کوه
چو خورشید تابان ز گنبد بگشت^{۱۶}
بزاری خروش آمد از دیده گاه
سوی باختر گشت گیتی ز گرد^{۱۸}
شد از خاک^{۱۹} خورشید تابان بنفش
غو دیده بشنید گودرز و^{۲۳} گفت
رخش گشت ز اندوه^{۲۶} بر سان قیر
چنین گفت کن اختر^{۲۷} روزگار
ز گیتی مرا شور بختیست بهر^{۲۸}

835

840

I-^۴ و گر- I, IV-^۳ مشو بدگمان از- I, IV-^۱ مشو بدنهان از- K, VI-^۲ دم- IV-^۱
I, IV-^۶ :دوب. ز ما برگردد- VI-^۵ بتدبیر- IV-^۴ ز پرهیز
'که کار خدایی نه کارست خرد * قضای نبشته نشاید سترد
جسه روز دیگر- K, I, IV, VI-^{۱۰} تیغها جنگرا- K, I, IV, VI-^۹ و- JI, VI-^۸ گرد- K-^۷
B-^{۱۵} перевод бб. درفشان- K-^{۱۴} یکی- IV-^{۱۱} همی- I-^{۱۳} بیگنه- IV-^{۱۲} پس اندر- K-^{۱۱}
گودرز و گفت- VI-^{۱۸} 835. K-^{۱۷} ب. стоит после б. گذشت- VI-^{۱۶} 818-832 отсутствует.
فلها کان بعد- B-^{۲۲} از- K-^{۲۱} و- JI-^{۲۰} گرد- K-^{۱۹} (ошибочно переписано из б. 838).
زوال الشمس رأى الأرض من ناحية توران تموج بالرمح و الأعلام و تمور بالخیل و الغیلة
گردش- I, IV-^{۲۷} ازان گفته- K-^{۲۶} ندارم نهفت- I, IV-^{۲۵} نداند- VI-^{۲۴} و- K, I-^{۲۳}
B-^{۲۸} (нет рифмы). VI-^{۲۵}

بسی با دل اندیشه اندرگرفت²
 سپهر برینست گر⁵ تاج و گاه⁶
 پیاده بموسید روی زمین
 بماند از بر و یال پیران شگفت
 بر خویش نزدیک⁷ بنشاختش
 نشینم¹⁰ چنین¹¹ شاد و روشن روان
 که دارد نگین و درفش و کلاه¹³
 نشسته برین کوه¹⁶ سر بر¹⁷ چیند¹⁸
 که بیداردل باش و روشن روان
 که کردی پیرسش دل بنده¹⁹ شاد
 روانم همی²⁰ خاک پای تو جست
 نه گنج و سپاهست و نه تاج²² و گاه²³
 ندارند از²⁵ جنگ²⁶ جز خار²⁷ سنگ
 گریزان بکوه همان شدند
 بهامون نترسد ز پیکار شیر
 چو³⁴ گیو و چو³⁴ رهام³⁵ آزادگان
 سپهبد نمیند سپهرا جزین³⁷

فروماند و زان¹ کارش آمد شگفت
 که تا³ این بهشتست یا رزمگاه⁴
 بیامد یزدیک خاقان چین
 چو خاقان بدیدش به بر درگرفت
 پیرسید بسپار و بنواختش
 بدو گفت⁸ بخ بچ که با⁹ پهلوان
 پیرسید زان پس کز¹² ایران سپاه
 کدامست¹⁴ جنگی و گردان¹⁵ کیند
 چنین داد پاسخ بدو پهلوان
 درود جهان آفرین بر تو باد
 بیخت تو شادانم و تن درست
 از ایرانیان هرچ²¹ پیرسید شاه
 بی اندازه پیکار جستند²⁴ و جنگ
 چو بی کام²⁸ و بی نام²⁹ و بی تن³⁰ شدند
 سپهدار طوس است³¹ مردی³² دلیر
 بزرگان³³ چو گودرز کشوادگان
 بیخت سرافراز³⁶ خاقان چین

795

800

805

بزمگاه - IV 4 یا - K 3 اندیشهها درگرفت - K 2 آن - VI زفرود آمدن - K 1
 بگفتش که - K 8 بر تخت - K 7 یارزمگاه - VI زیا چرخ و [I و on.] ماه - I, IV 6 یا - K 5
 K, I, 13 که - K, VI 12 که دیدم ترا - K 11 نشستیم - VI نشستیم - I, IV 10 ایا - K 9
 بر کوه - IV 16 کرمانده (?) گردان جنگی - VI 15 کدامند - K 14 که دارد کلاه - IV, VI
 و سایله عن عسکر ایران - B درین که نشسته زبهر کیند - VI 18 بران که از بهر - K 17
 بس به - VI آنچه - K, I, IV 21 همه - K, VI 20 پیر - K 19 و عددهم و رؤسائهم و أمرائهم
 I - 24 نه تخت و کلاه و نه تاج و نه گاه - VI 23 نه تخت و کلاهست و نه مهر - K, I, IV 22
 ز نام - I, IV, VI 28 خار و - K 27 گنج - VI 26 ندیدند ازان - I, IV, VI 25 جستند پیکار
 چه - I 34 ز گردان - K 33 مرد - IV, VI 32 و - VI 31 بر - VI 30 کام - I, IV, VI 29
 K, I, IV, VI 37 بیخت سپهدار - VI 36 و - I, IV, IV 35
 بهامون نیابند [بیابند - IV] هنگام صف * ندارند جز سنگ خارا بکف

سه بهره ازان پس¹ برانم² سپاه
یکی بهره زیشان⁴ فرستم ببلخ
دگر بهره بر سوی کابلستان⁶
سوم بهره بر سوی ایران برم
زن و کودك خبرد و پیر¹⁰ و جوان
بر و بوم ایران¹² نمازم بجای
کنون تا کنم کارهارا¹⁵ بسیج
بگفت این و دل پر ز کینه برفت
بلشکر چنین گفت هومان گرد
دو²⁰ روز این یکی²¹ رنج بر تن نهید²²
نمایند که ایشان شمی بی درنگ
کنون کوه و رود²⁶ و در و دشت²⁷ و راه

* * *

چو پیران بنزدیک لشکر²⁹ رسید
جهان پر³² سراپرده³³ و خیمه بود
ز دیبای چینی و از پرنیان

دوده - Л³ بسه بهره رانم ازان پس - I, IV² ازانسو - VI¹; بسه بهره ازیشان - K¹
VI¹ - ییکایک - K, I, IV⁷ زابلستان - K⁶ بر ایرانیمان - I, IV, VI⁵ بهره ازیشان - K⁴
کودك و پیر و خرد - I, IV¹⁰ دلبران و شاهان - VI⁹ کابلستان - K, IV⁸ بتوران
تو گر بخردی اندر - I, IV, VI¹⁴ از ایران - K¹³ ایشان - K¹² ماند - K, I, IV, VI¹¹
K¹⁷ - вместо б. дает б. 768. رزم ایران - I, IV, VI¹⁶ کارهای - IV¹⁵ [سوی - VI] ایران میان
K²² همه - IV; روز دگر - I²¹ سه - I, IV²⁰ ز اندیشه باید - K¹⁹ دلها - K, I, IV, VI¹⁸
I, IV - کوه سنگ - K, I, IV, VI²⁵ برآیند - K, IV²⁴ که - I, IV, VI²³ نهیم - I, IV, VI²³
K²⁶ - доб.: رود - I, IV²⁷ دشت

نه ایشان بتابند با ما بکین * نه گردی ز گردان ایران زمین
سربسر پرده - I³³ جهانی - K³² بدید - VI³¹ پر - VI³⁰; جز - K³⁰ ایشان - K, I, IV, VI²⁹
ز هر گونه اندر - Л³⁵ زرد و سرخ - K³⁴

- 760 شمیران¹ شگنی و گردوی² وهر³ تو اکنون سر افراز و رامش پذیر ز لشکر قوی پهلو و پیشرو دل و جان پیران پر از خنده گشت بهومان چنین گفت پیران که من که ایشان ز راه⁷ دراز آمدند ازین آمدن بی نیازند سخت ندارند سر کم ز افراسیاب شوم تا بمینم که چند و چینم کنم آفرین پیش خاقان چین بمینم سرافراز کاموسرا 770 چو باز آیم ایدر بمندم میان اگر خود ندارند پایاب جنگ هرانکس¹⁵ که هستند زیشان¹⁶ سران¹⁷ فرستم بنزدیک افراسیاب ز لشکر هرانکس که آید بدست²⁰ بسوزم دهم²² خاک ایشان بنیاد 775
- پراکنده بر نیزه و تیغ زهر کزین مژده برنا شود مرد پیر همیشه بزی شاد و فرمانت نو⁴ تو گفستی مگر مرده بد⁵ زنده⁶ گشت پذیره شوم پیش این انجمن پراندیشه و رزمساز آمدند خداوند تاج اند و زیبای تخت⁸ که با تخت و گنج⁹ اند¹⁰ و با جاه و آب سپهبد کدامند¹¹ و گردان کینند وگر¹² پیش تختش ببوسم زمین برابر کنم شنگل و طوسرا¹³ برآرم دم و دود از ایرانیان بریشان کنم روز تاریک و تنگ¹⁴ کنم پای و گردن بمند گران¹⁸ نه آرام جویم بدین بر¹⁹ نه خواب سرانشان بترم بشمشیر پست²¹ نگیریم زان²³ بوم و بر نیز²⁴ یاد

سواران سنگین - K³ گرگور - IV; گرگو - I, VI² سویران - IV; شویران - I¹ و دل کوه زهر I, IV - доб.:⁴

ز لشکر بود پیشرو پهلووان * همیشه بود شاد و روشن روان دل مرده را زین [زان - VI] سخن - I, IV, VI; دلش مرگرا مژده بد - K⁵ K, VI - б. оп.

I, IV, VI - ⁹ 766. б. стоит после б. I, IV, VI - ⁸ و دیهیم دخت - LI⁸ راهی - LI⁷ خبیره - I⁶ کهار کهانی - K¹³ دگر - IV; همان - K¹² کدامست - K¹¹ آید - IV¹⁰ گنج و تخت - K¹⁷ از ایران - I, IV, VI¹⁶ کسی را - I, IV, VI, K¹⁵ تاریک جنگ - VI¹⁴ و فرطوسرا بدشت - VI, LI²⁰ برین و - K¹⁹ به بدم سر و پای و پشت و میان - K¹⁸ از ایرانیان بگیرم - VI; نگیرم ازان - K²³ همه - IV, VI²² بخنجر بترم پست - VI²¹ (нет рифмы). I, IV - ²⁴ 24 بوم برونگیرم ازان بوم - I, IV²⁴ ازان

برآرند از طوس و خسرو دمار¹
 چنین گفت کای سرفرازان³ شاه⁴
 همه شاد باشید و روشن روان
 بایران نمازم⁵ بر و بوم و⁶ رست
 برآسود وز⁸ لشکر آراستن
 نمینند جز کام افراسیاب
 بمژده¹³ بیامد همی نو بنو
 همیشه بزی شاد و روشن روان
 روانت ز اندیشش آزاد دار¹⁵
 درفش و سپاهست و پیلان¹⁶ مهد
 که تاجش سپهرست و تختش¹⁸ زمین
 بخاک اندرآید¹⁹ سر جنگجوی
 که چشمش ندیدست هرگز شکن
 چو خشم آورد باد و برف آورد
 گل و سنبل²³ جویبار آردت²²
 چو پیروز²⁴ کانی²⁵ سپهر نبرد
 هوا پر درفش و زمین پر پرند
 گهار گهانی²⁷ گو گردسوز²⁸

فرستادم اینک سوی کارزار
 چو بشنید² پیران بتوران سپاه
 بدین مژده⁷ شاه پیر و جوان
 بیاید کنون دل ز تیمار شست
 سر از رزم⁷ و از رنج⁸ و کین خواستن
 بایران و توران¹⁰ بر خشک¹¹ و آب
 ز لشکر¹² بر پهلوان پیشرو
 بگفتند کای نامور پهلوان
 بدیدار شاهان¹⁴ دلت شاد دار¹⁵
 ز کشمیر تا برتر از رود شهد
 نغست اندرآیم¹⁷ ز خاقان چین
 چو منشور جنگی که با تیغ اوی
 دلاور²⁰ چو کاموس شمشیرزن
 همه کارهای شگرف آورد
 چو خشنود باشد²¹ بهار آردت²²
 ز سقلاب چون کندر شیرمرد
 چو سگسار²⁶ غرچه چو شنگل ز هند
 چغانی چو فرطوس لشکرفروز

745

750

755

¹ K, I, IV, VI — вместо б. 741 дают бб. 751, 752, 753, 754, 755, после чего I, IV — доб.:

ز لشکر بود پیشرو پهلوان * همیشه بود شاد و روشن روان
² K, I, VI — چنین گفت ³ K, I, VI — گردان و ⁴ IV — б. оп. ⁵ K —
 رنج و از درد — ⁶ K — پس از داد — ⁷ I, IV — پس از درد — ⁸ VI —
 و — ⁹ VI — نمازم بایران ¹⁰ K — و — ¹¹ VI —
¹² K — بمژده — ¹³ K —
¹⁴ K — ز لشکر — ¹⁵ K —
 که تختش همی — ¹⁶ I, IV, VI — آید — ¹⁷ I, IV, VI —
¹⁸ K —
¹⁹ K, I, IV, VI — باد — ²⁰ K, I, IV, VI — کشانی — ²¹ K —
²² I, IV, VI —
²³ I, IV —
²⁴ K, I, IV —
²⁵ T —
²⁶ K —
²⁷ I —
²⁸ K —

725 سپه را خورش بس¹ فراوان نماند
 بشبگیر شمشیرها برکشیم
 اگر اختر نیک یاری دهد
 و رایدون کجا داور آسمان
 ز بغش جهان آفرین پیش و کم
 730 مرا مرگ خوشتر بنام بلند
 برین برنهادند یکسر سخن
 جز² از گرز و شمشیر درمان³ نماند
 همه دامن کوه لشکر کشیم
 بریشان مرا⁴ کامگاری دهد
 بشمشیر بر ما سرآرد زمان
 نباشد مپیمای بر⁵ خیره⁶ دم
 ازین زیستن با هراس و گزند
 که سالار نیک اختر افگند بن⁷

* *

735 چو خورشید برزد ز خرچنگ چنگ⁸
 به پیران فرستاده آمد ز شاه
 سپاهی که دریای چین را ز گرد
 نخستین سپهدار خاقان چین
 تنش زور دارد چو صد¹¹ نره شیر
 یکی مهتر از ماورالنهر بر¹⁸
 بیلا چو سرو و¹⁵ بدیدار¹⁶ ماه
 سر سرفرازان و¹⁸ کاموس نام
 740 ز مرز سپنجاب تا دشت²⁰ روم
 بدرید پیراهن مشک رنگ
 که آمد ز هر جای بی مر سپاه
 کند چون بیابان بروز نبرد⁹
 که تختش همی برنتابد¹⁰ زمین
 سر ژنده پیل اندرآرد بزیر¹²
 که بگذارد از چرخ گردنده سر¹⁴
 جهانگیر و نازان بدو تاج¹⁷ و گاه
 برآرد ز گودرز و از طوس نام¹⁹
 سپاهی که بود اندر آباد بوم

بخیره مپیمای - I⁶ در - VI⁵ تر - K⁴ خورمان - I, IV³ چو - IV² بر - J¹
 و لَمَّا أَصْبَحُوا طَلَعَتِ الشَّمْسُ مِنْ بَرْجٍ - B⁸ 722-731 отсутствует. B⁷ - перевод б. 737. B¹⁰ I, IV, VI - تختش و تختش - K⁹ - б. стоит после б. 737. B¹¹ I, IV, VI - بصد
 E¹¹ I, IV, VI - б. стоит после б. 734; I, IV, VI - б. стоит
 E¹² K¹² - б. стоит после б. 734; I, IV, VI - б. стоит
 E¹³ K¹³, VI - در - I¹⁴ -
 E¹⁵ K¹⁵, VI - оп. * که بر وی ثنا کرد افراسیاب
 E¹⁶ K¹⁶ - چو - K¹⁶ B¹⁷ K¹⁷, VI - تخت
 E¹⁸ K¹⁸, I, IV, VI - کام
 E¹⁹ K¹⁹, I, IV, VI - کام
 E²⁰ K²⁰, VI - مرز - J¹⁹ - оп. و - J¹⁸

نه لشکر بدشت شکار اندرند¹ که اسپان ما² زیر بار اندرند⁴
 بدو گفت پیران که تندی³ مکن نه روز شتابست و⁴ گاه⁵ سخن
 سه تن دوش با خوارمایه سپاه برفتند بیگاه⁶ زین رزمگاه⁷
 چو شیران جنگی⁸ و ما چون رمه که⁹ از کوهسار اندرآید¹⁰ دمه
 همه دشت پر¹¹ جوی خون یافتیم سر نامداران نگون یافتیم¹²
 یکی¹³ کوه دارند خارا و¹⁴ خشک همی خار¹⁵ بویند اسپان چو مشک
 بمان تا بران سنگ پیچان¹⁶ شوند چو بیچاره گردند بیجان¹⁷ شوند
 گشاده نباید که دارید¹⁸ راه دو رویه پس و پیش¹⁹ این²⁰ رزمگاه
 چو بی رنج دشمن بچنگ آیدت²¹ چو بشتابیش کار تنگ آیدت²²
 چرا جست باید همی کارزار طلایه برین دشت بس²³ صد²⁴ سوار
 بماشیم تا دشمن از آب و نان شود تنگ²⁵ و زنهار خواهد بجان
 مگر خاک گر²⁶ سنگ خارا²⁷ خورند چو روزی سرآید²⁸ خورند و مرنند²⁹
 سوی خیمه رفتند زان رزمگاه طلایه پیامد به پیش³⁰ سپاه
 گشادند گردان سراسر کمر بخوان³¹ و بخوردن نهادند سر
 بلشکرگه آمد سپهدار طوسی پر از خون دل و روی چون سندروس³²
 بگودرز گفت این سخن تیره گشت سر بخت³³ ایرانیان خیره³⁴ گشت
 همه گرد بر گرد ما لشکرست خور بارگی خار گر³⁵ خاورست

زتن ما همی - IV; زتن بارگی - I; زتن اسپها - K² اندرست - I, IV; آمدست - K¹
 از - K⁷ ناگاه - K⁶ جای - K⁵ و - JI, K⁴ تیزی - I, IV, VI³ تن و اسپ - VI
 Б - перевод бб.¹² چون - I, IV¹¹ آرد - K, I¹⁰ چو - K⁹ نهار - I, IV, IV⁸ آوردگاه
 710-712 отсутствует. همی - K¹³ چون خار - VI¹⁴ همی - K¹⁵ I, VI¹⁶ خاک - I, IV, VI
 ازین - VI; آن - IV²⁰ پس پشت - K¹⁹ دارند - K, I, IV¹⁸ گریان - I, IV, VI¹⁷ بریان
 چو بی رنج تان [چنگیان - IV] دشمن آمد [آید - IV] بچنگ - I, IV²¹
 IV²⁵ ده - I, IV, VI²⁴ شد - K²³ بزودی چه بایدت کردن درنگ - I, IV; درنگ آیدت
 I, VI²⁸ سنگ با خار و خارا [خاره - I] - K, I²⁷ یا - VI; خار با - IV²⁶ سست
 I, IV³² بخواب - K, I, IV, VI³¹ به پیش پیامد - VI³⁰ همه جان دهند - K²⁹ برآمد
 I - زبارگیران همه - K³⁵ تیره - JI³⁴ سر و مغز - JI³³ رخ شده آبئوس
 خور و بارکشمان همه - IV, VI

پر اندیشه جان جهاندار¹ شاه
 دو منزل همی کرد⁸ رستم یکی
 دو فرسنگ با او² پیامد براه
 نیاسود روز و شبان⁴ اندکی

* * *

شبی⁵ داغدل پر ز تیمار⁶ طوس
 چنان دید روشن روانش بخواب
 بر شمع رخشان یکی تخت عاج
 لبان¹⁰ پر ز خنده زبان چرب گوی
 که ایرانیانرا هم¹² ایدر بدار
 بگودرزیان¹⁴ هیچ غمگین مشو
 بزیر گل اندر همی می خوریم
 ز خواب اندرآمد شده شانادل
 بگودرز گفت ای جهان پهلوان
 نگه کن که رستم چو باد دمان
 بفرمود تا برکشیدند¹⁷ نای
 بمستند گردان ایران میان
 بیاورد زان روی پیران سپناه
 از آواز گردان و²¹ بازاران تپیر
 دو لشکر بروی اندرآورده²² روی
 چنین گفت هومان پیران که جنگ

بخواب اندرآمد گه⁷ زخم کوس
 که رخسند شمععی برآمد ز آب⁶
 سیاوش بران تخت⁹ با فر و تاج
 سوی طوس کردی¹¹ چو خورشید روی
 که پیروزگر باشی از¹³ کارزار
 که ایدر یکی گلسندانست نو
 چه دانیم¹⁵ کین¹⁶ باده تا کی خوریم
 ز درد و غمان گشته آزاد دل
 یکی خواب دیدم بروشن روان
 بیاید بر ما زمان تا زمان
 بجنبید بر کوه¹⁸ لشکر ز جای¹⁹
 برافراختند اختر کاویان²⁰
 شد از گرد خورشید تابان سپناه
 همی چشم خورشید شد خیره خیر
 ز گردان نشد هیچ کس²³ جنگجوی²⁴
 همی جست باید چه جویی²⁵ درنگ

بسی - IV 5 نبد خواب و آرام او - VI 4 رفت - K 3 وی - I, IV, VI 2 برافراز - IV 1
 لبی - IV 10 و - VI 9 خواب - VI 8 گهنی - IV 7 وزان روی دیگر سپهدار - VI 6
 K, I, IV, 14 پیروز باشی تو در - K, I, IV, VI 13 تو - IV 12 شد آن - VI 11 لب - VI 11
 ندانیم چنین [که این - VI] - K, VI 16 بدانیم - IV ندانیم - I 15 ز گودرزیان - VI
 L - b. op.; B - 20 обратный порядок мисра. - IV 19 و - VI 18 بردمیدند - I, IV 17
 آورد - I, VI 22 و - VI 21 فرکب الفرسان و تاهبوا. للحرب و رفعوا علم الدرفش المیچون
 داری - VI سازی - K 25 کینهجوی - VI 24 پیشی کس - VI پیشی یک - I, IV 23

سر¹ بسدره‌های درم برردرید
 چنین گفت کای نامبردار گرد
 سر سروران³ جهان زیر تست⁴
 دلیران و شیران⁵ کابلستان
 مجوی و مفرمای جستین⁶ زمان
 ز لشکر گزین⁸ از در⁹ کارزار¹⁰
 که او پیش‌رو باشد و کینه‌خواه
 که یا من عنان و رکیبست¹¹ جفت
 می‌آدا که آرام و خواب آوریم
 بدشت آمد و رزم¹³ را ساز کرد
 سپاه¹⁵ اندر آور به پیش سپاه
 مگر نزد طوس سپه‌مید شوی
 فریب¹⁷ زمان جوی و کندی مکن
 بیایم بجویم¹⁸ بره‌بر زمان¹⁹
 سپه‌را زند²⁰ بر بد و نیک رای²¹
 بسان بتی با دلی²³ پر ز مهر
 تهمتن بیاورد لشکر ز جای

بیاورد گنجور خسرو کلید
 همه شاه ایران برستم سپرد
 جهان گنج و گنجور شمشیر² تست
 تو با گزداران زاولستان
 همی رو بکردار باد دمان
 ز گردان شمشیرزن سی⁷ هزار
 فریب‌رز کاوس را ده سپه‌ساز
 تهمتن زمین را بموسید و گفت
 سرانرا سر اندر شتاب آوریم
 سپه‌را درم دادن¹² آغاز کرد
 فریب‌رزرا گفت برکش پگاه¹⁴
 نباید که روز و شبان بغنوی
 بگویی¹⁶ که در جنگ تندی مکن
 من اینک بکردار باد دمان
 چو گرگین میلاد کارآزمای
 چو خورشید تابنده بنمود چهر²²
 برآمد خروشیدن کز نای

675

680

685

1 VI — همه 2 I — شمشیر گنجور 3 K — доб. 4 I, IV — б. стоит после б. 673;
 VI — б. стоит после б. 671. 5 K, I, IV, VI — گردان 6 K — در راه یکدم 7 K — مجوی ایچ در راه یکدم
 و لیست‌صحب مائة ألف من آساد 10 Б — бб. 676 — 678: 8 Л — بیار 9 K — آن 11 I, IV, VI — وعناست
 داد و 12 VI — رکیب [رکاب — VI] و 13 K — جنگ 14 K — سپاه 15 I, IV — سوار 16 K — بگودش 17 K — доб. و 18 VI —
 19 K — доб.: بجویم

ز گردان شمشیرزن صد هزار * ز لشکر گزین از در کارزار
 см. б. 678. 20 I — سپه‌دار بد 21 I, IV, VI, T — доб. интерполяцию: شد بر — K 22
 فرنگیسی مادر کیخسرو (см. приложение II); Б — перевод интерполяции отсутствует. 23 VI — دل سپهر

655 سرت سبز باد و دلت شادمان¹
 ز من هرچ باید³ فزونی بخواه
 برو با دلی شاد و رای⁴ درست
 بیاسخ چنین گفت رستم بشاه
 که با فیژ و برزی و بارای و داد
 شنیدست خسرو که تا کیقباد
 660 بایران بکین من⁸ کمر بستهام
 بیابان و تاریکی و دیو⁹ و شیر
 همان رزم¹¹ توران و مازندران
 هم از تشنگی هم ز¹² راه دراز
 چنین درد¹³ و سختی بسی دیده‌ام
 665 تو شاه نوآیین و من چون¹⁵ رهی
 شوم¹⁷ با سپاهی¹⁸ کمر بر میان
 ازان کشتگان شاه بی درد باد
 ز گودرزیان خود جگرخستهام
 چو بشنید کیخسرو آواز²² اوی
 670 بدو گفت بی تو نخواهم زمان
 فلک زیر خم کمند²⁵ تو باد
 ز دینار و گنج و ز تاج²⁶ و گهر

1 VI — پاك — I, IV 2 بادا و دولت روان — VI 3 خواهی — I, IV 4 رای — JI 5 K, I, IV —
 6 I, IV — سپهر — 6 I, IV 7 کیانی — K 8 کینه — K, I 9 کین — K, I, IV 10 K, I, IV,
 11 K, I, IV, VI — بزرگان — 12 K — همان بستگیها و — I, IV 13 K, I, IV, VI — جادو و چه — VI
 14 K — ز پتیار دشمن نترسیده‌ام — 15 I, IV 16 K — شاه جهاندار و من — VI 17 K —
 18 I, IV, VI — سپهد — 19 K, I, IV, VI — شدم — VI 20 K, I, IV — تو — 21 K — جنگ — 22 K —
 23 JI, VI — آوای — 24 K — ووز گنج سپیم — 25 IV — بلند — 26 JI — گرز گران — I, IV, VI —
 27 K, IV, VI — کمان و — 28 K — سپهر — 29 K — تخت گوان — K, I, IV, VI — б. стоит после б. 667. —
 30 K, I, IV — تاج و گنج و از گنج و تاج — 31 K —

- 635 برستم چنین گفت. کای سرفراز
همی² برگراید بسوی نیشیب
توی پروراننده تاج و تخت
دل چرخ در نوك شمشیر تست
تو کندی⁵ دل و مغز دیو سپید
640 زمین گرد رخس ترا چاکرست
ز تیغ تو خورشید بریان شود
ز نیروی⁶ پیکان⁷ کلك تو شیر
تو تا بر نهادی بمردی کلاه
کنون گیو¹² و گودرز و طوس¹³ و سران
645 همه دل پر از چون و دیده پر آب
فراوان ز گودرزبان کشته مرد
هرانکس کزیشان بجان رسته اند
همه سر نهاده سوی آسمان
که ای در بیاید گو¹⁸ پهلتن
650 شب تیره کین نامه بر خواندم¹⁹
نگفتم سه روز این سخن را بکس
کنون کار²³ ز اندازه اندر²⁴ گذشت
امید سپاه و سپهبد تست
- بترسم که این نولت دیویاز¹
دلم شد ز کردار او پیر نهیب
فروغ از تو بگیرد جهاندار³ تخت
سپهر و زمان و زمین⁴ زیر تست
زمانه بمهر تو دارد امید
زمان بر تو چون مهربان مادرست
ز گرز تو ناهید گریان شود
بروز⁸ بلا گردد از جنگ سنیر⁹
نکرد ایچ دشمن با ایران¹⁰ نگاه¹¹
فراوان ازین مرز کننداوران
گریزان ز ترکان¹⁴ افراسیاب
شده خاک بستر بدشت¹⁵ نبرد
بکوه هماون هوه¹⁶ خسته اند
سوی کردگار مکنان¹⁷ و زمان
بنیروی یزدان و فرمندان من
بسی از جگر خون برافشاندم²⁰
مگر پنهانشن دادار²¹ فریادرس²²
دل زین سخن پر ز تینمار گشت
که روشن روان بادی و تن در سنت

1 IV — 6. приписан сбоку на полях. 2 I, IV, VI — سر 3 J, K — доб. 4 VI — (метр нарушен). 5 K, VI — بکندی 6 I, IV, VI — ز 7 IV, VI — доб. 8 و [Z-IV] ایران نکرد ایچ دشمن 9 K, I, IV, VI — 10 K, I, IV, VI — 11 B — 66. 638—643: و ما یخفی علی العالمین وقائعک و ایامک و ما فعلت بسعالی مازندران 12 K, I, IV, VI — طوس 13 K, I, IV, VI — گیو 14 K, VI — 15 I, IV, VI — مگر 16 I, IV, VI — زمین 17 IV — 18 I, IV, VI — مگر 19 K — جوش بندشاندم — I, 20 K — 21 K, I, VI — یزدان 22 IV — 66. 650, 651 оп. 23 I, IV — چون 24 I, IV — بیرون

نه بر آرزو گشت گناه¹ نبرد
ستوده سواران² و مردان³ ما
ندیدست هرگز چنان رزمگاه⁴

به پیران چنین گفت کامروز گرد
چو آسوده گردند گردان ما
یکی رزم سازم که خورشید و ماه

* *

که پیران شد از رزم پیروزگر
ز لشکر بسی گرد شد ناپدید
تهی شد ز گردان و آزادگان
بمالینشان خون بپالد⁷ همی
بلند اختر طوس گشته نگون⁸
خرامد⁹ بدرگاه با¹⁰ انجمن¹¹
جهان دیده و نامور موبدان¹²
ز پیکار لشکر بسی¹³ کرد یاد

ازان پس چو آمد⁵ بخسرو خیر
سپهبد بکوه همان کشید
در کاخ گودرز کشتوادگان
ستاره بریشان بنالد⁶ همی
ازیشان جهان پر ز خاکست و خون
بفرمود تا رستم پیلتن
برفتند ز ایران همه بخردان
سر نامداران زبان برگشاد

1 Л — کار 2 K — ستوران 3 VI — گردان 4 IV — после б. стоит б. 615 и первые два бб.,
добавленные к б. 613; Б — бб. 525 — 626: فوصل پیران فی جمیع مساکره عند غروب الشمس
فنزولوا أمام الجبل حتی أصبحوا ففرق بيران العساکر و کلهم یحفظ الطرق علیهم و سد
المسالك الیهم فأحدقوا بذلك الجبل و قطعوا عنهم المادّة و الميرة و كانوا ینزولون و یقاتلون
K — доб.: الحرب بینهم سجال
بگفتند و رفتند هر دو ز جای * همی هر یکی زد دگر گونه رای
I, IV, VI — بزبان آمد⁶ K — نبالد⁷ K — و زان پس که آمد⁸ I, IV, VI — بیامد⁹ K —
VI — доб.: بیالیز گلبن نبالد¹⁰ IV —
امیدم بدویستت هر چند زود * پس ما بینایند لشکر چو دود
см. разночтение к б. 613; I, IV, VI — доб.:
چو بشنید کیخسرو نامور * دلش گشت یکباره زیر و زیر
K — доб.:¹¹ و آن¹⁰ IV — بیاید⁹ K —
هیونی برفت از در شهریار * بزاولستت ز زال سوار
بگفتند شاه ردان خواندت * بزورگی و از بخردان داندت
برآراست رستم هم اندر زمان * بخود و نامداران زاول همان
بیامد خود و زال آن سرفراز * پیاده شد از اسپ و بردش نماز
همی — I, IV, VI, K¹³ б. 632. IV — ب. стоит перед б. 632; کار دیده ردان — VI¹²

سواری چنین¹ کز شما دیده ام
یکی نامه باید که زی شه کنیم
چو نامه بنزدیک خسرو رسد⁵ 615
بیماری بیاید⁶ گو پیلتن
بپیروزی از رزم⁸ گردیم باز
سخن هرچ رفت¹⁰ آشکار و نهان
بخوبی و خوشنودی شهریار
[چنان چونکه گفتند بر ساختند 620
دو¹⁴ لشکر بخیمه¹⁵ فرود آمدند
طلایه برون آمد از هر دو روی
چو هومان رسید اندران رزمگاه¹⁹

ز کنداوران هیچ نشنیده ام²
ز کارش همه جمله³ آگه کنیم⁴
بدلش اندرون آتشی نو رسد⁵
ز شیران یکی نامدار⁷ انجمن
بدیدار کیخسرو آید⁹ نیاز
بگویم بپیروز شاه جهان
بباشد بکام شماما¹¹ روزگار
نوندی¹² بنزدیک شه ساختند¹³
ز پیکار یکباره¹⁶ دم¹⁷ برزدند
بدشت از دلیران¹⁸ پرخاشجوی
ز کشته ندید هیچ بر دشت راه²⁰

2 K — доб.: دلیری چنان — VI; چنان — K¹

ز یزدان پاکیزه خواهم همی * نباشد بدین لشکراندر کمی
پناهام بدویست تا جاودان * که شادان برون آورد زین میان
امیدم بدویست هر چند زود * پس ما بیایند لشکر چو دود
کنون این زمان آن هیون دمان * همانا که شد نزد شاه جهان
I, IV, VI — доб. варианты первых трех бб., после чего IV — доб.:

چو از جنگ گشتند باز آنزمان * ابر کوه رفتند دل پر غمان
см. разночтение к б. 626. ³ I, IV, VI — کارش وز بگویم ⁴ I — б. стоит после третьего б.,
добавленного после б. 613; I — доб.:

همانگاه نامه نوشتند و برد * فرستاده نامه پر داربرد
بسی زاری و لابهها بد روی * که با سرفرازان شه نامجوی
فرستد — VI⁶ IV — б. стоит после б. 626. ⁵ IV — رسید; IV, VI — доб. варианты этих бб.
رفت — K¹⁰ آمد — K, VI⁹ و کام — I, IV, VI — نو رام — K⁸ نامور — I, IV — جنگی یکی — K⁷
نویدی — I, IV¹² گذاریم یکچند گه — VI ¹³ LI, K — б. ¹¹ I, IV — از — شان
оп.; IV, VI — доб.:

بگفتند و رفتند بر سوی کوه * بنزد سواران ایدران گروه
سر — VI¹⁷ بی کام — I, IV, VI¹⁶ ز کینه — K¹⁵ چو — I, IV, VI¹⁴
آنچه بردست شاه — VI²⁰ آوردگاه — K, I, IV, VI¹⁹ بدشت دلیران

که گیرند مارا² کنون ناگهان³
 شود کار⁴ ایران⁵ کنون تال و مال⁶
 بدشکر همی دیر شد گیو و طوس
 که شد کار پیکار سالار¹⁰ دیر
 که شد کار سالار¹² لشکر دراز
 همی آمد از دشت آوای¹⁴ کوس¹⁵
 ز خون بود بر دشت هر جای¹⁷ جوی¹⁸
 تو گفתי برآمد ز دریا²⁰ نهنگ
 همه²² گرزور بود و شمشیردار²³
 همی برخروشید²⁴ برسان²⁴ کوس²⁵
 بلندی که دانست²⁷ باز از نشیب
 چو پیدا شد³⁰ از چرخ³¹ گیتی فرور
 کشیدند لشکر³⁴ سوی کوه تنگ³⁵
 که از گردش مهر³⁶ تا زخم کوس³⁷

دریغ آن در و گاه¹ شاه جهان
 تهمتن بزاولستانست و زال
 همی آمد⁷ آوای⁸ گوپال و کوس
 چنین گفت شیدوش و گسته⁹ شیر
 بمیزن گرازه همی¹¹ گفت باز
 هوا قیرگون و¹³ زمین آبنوس
 برفتند گردان بر آوای¹⁶ اوی
 ز گردان نیو و ز نیروی چنگ¹⁹
 بدانست هومان که آمد²¹ سوار
 چو دانست کامد ورا یار طوس
 سبک شد عنان و گران شد رکیب²⁶
 یکی رزم کردند²⁸ تا چاک²⁹ روز
 سپه باز گشتند یکسر³² ز جنگ³³
 بگردان چنین گفت سالار طوس

600

605

610

K-⁶ ایشان-K⁵ شهر-I, IV, VI-⁴ در نهنان-K³ بی ما-Л² سر و تاج-K¹
 گسته و شیدوش-K⁹ آواز-K, I, IV, VI-⁸ آید-VI-⁷ پر و بال-I, IV, VI-⁵ پاپمال
 IV-¹⁴ قیرگون شد-K, I, IV-¹³ و. K-¹² доб. چنینین-K¹¹ سالار و پیکار-K, I-¹⁰
 هر جای بر-I, IV, VI-¹⁷ بآوای-I, IV-¹⁶ обратный порядок мисра. I, IV, VI-¹⁵ آواز
 K-¹⁸ обратный порядок мисра; K-¹⁸ доб.: [در-IV] دشت

رسید[ند] گردان بنزد سران * همه برکشیدند گرز گران
 I, ²¹ ز دریا برآمد-K, I-²⁰ همه هم گره تاختندی بچنگ-I, IV, VI-¹⁹ ز آوای زنگ-K
 IV, VI-²⁴ هوا-Л²² ز گردان نهد نیزه ور یک-²³ K-²³ обратный порядок мисра. VI-²⁴
 K-²⁷ (нет рифмы). VI-²⁶ 606-608 стоят после б. 609. K-²⁵ 606-608 стоят после б. 609. چون زخم
 آن تیغ-K³¹ پدید آمد-VI-³⁰ چار-²⁹ I, IV, VI-²⁹ پک-²⁸ I, VI-²⁸ ندانست
 باز خواندند گردان [یکسر-VI]-³³ I, IV, VI-³³ باز گشتند و گردان-K³² کوه-I, IV-³²
 هور-K, I, IV, VI-³⁶ سنگ-I, IV-³⁵ گرفتند یکسر-VI-³⁴ [I-з оп.] جنگ
 K-³⁷ доб.:

ز گردنکشان چشم بد دور باد * بفرجام این رزم ما سور باد

- 585 چنمین گفت لشکر بمانگ بلند
 دهید² ار بگرز و بژوپین³ دهید
 چنمین گفت با گیو و رهام⁶ طوسی
 مگر کردگار سپهر بلند
 اگر⁸ نه بچنگ⁹ عقاباندریم
 590 یکی حمله بردند¹² هر سه بهم
 ندیدند کسی ینال¹⁴ اسپ و عنان
 چنمین گفت هومان باواز تیز
 برانگیخت از جایتن¹⁶ بخت بد
 سه جنگ آور و خوارمایه¹⁸ سپاه
 595 فراوان ز رستم گرفتند یاد
 ز شیدوش وز بیژن و گستهتم
 که باری²² کسی را ز ایران سپاه
 نه ایدر پیکار و جنگ آمدیم

همه - K⁴ بژوپین و خنجر - VI; بخنجر - K³ کشید و - K² چیست - I, IV¹
 و گر - K⁸, IV, VI - بی - IV, VI; از - I⁷ با گیو رهام و - VI, K, I⁶ 585, 586 оп. - IV⁵
 کردند - I, IV¹² و یا نه به - IV; و گر نه به - K¹⁰ به پز - K⁹, IV, VI
 13 K, I, IV, VI - доб.:

برآمد ز بانگ [هر دو - K, VI] سپه کوس * خروشیدن زنگ [کوس - K] و هندی درای
 [جوق - K] ونای

17 I - доб.: جانشان - VI; جای شان - K¹⁶ جای - I, IV, VI¹⁵ و 14 IV, VI - доб.
 چو بشنید این طوسی دشنام داد * بدو گفت کای بدرگ بدنژاد
 ابا چند گردان بانک سپاه * بکردیم چندی ز ترکان قباه
 بگشتیم تا شب در آوردگاه * اگر پای داری همی رزم خواه
 بماند از بزرگان آن - K¹⁹ جنگ آور از مایه دار - K¹⁸ IV, VI - доб. варианты этих бб.
 I, IV²¹ - 66. 595, که او - K, I, IV²⁰ بماند در آنجا در آن - VI; بمانده میان چنان - I, IV
 596 оп. 22 VI - 66. 595, K - 24 VI - б. оп.; ما - IV²³ یاری - IV²²

که در شب کسی را ز ایران سپاه * ندیدند با خود درین رزمگاه

نشست از بر تازی اسپ² سیاه
 بسی بیپیشی از رزم برگشته دید
 یکی بانگ زد تند⁴ بر لشکرش
 شمارا ز کین ایچ⁵ مایه نمود
 باوردگه⁶ خواب و خفتن⁷ بدست⁸
 سپرهای چینی بسر درکشید
 کنون کز¹¹ بره برکشید تیغ¹² ماه
 بدین سان چه¹⁴ باید درنگ و بسیج
 بهر سو برفتند گردان¹⁵ ز جای
 سواران ایران چو شپیر زیان
 که گفتمی همی¹⁷ گرز بارد ز¹⁸ میخ
 ستاره نه پیدا نه تابنده²⁰ ماه
 ز تازی بدریای قار اندرند²²
 ازین مهتران مفرگنید ایچ کس
 نباید که خسته بتیر آورید²³

چو بشنید هومان¹ خروش سپاه
 پیامد ز لشکر بسی کشته دید
 فروریخت از دیده خون بر³ برش
 چنین گفت کایدر طلایه نمود
 بهر یک ازیشان ز ما سیمصدست
 هلا⁹ تیغ و گوپالها برکشید
 ز هر سو بریشان¹⁰ بگیریید راه
 رهایی¹⁸ نباید که یابند هیچ
 برآمد خروشیدن کزنای
 گرفتندشان یکسر اندر میان
 چنان آتش آفروخت از ترگ¹⁶ و تیغ
 شب تار و شمشیر و گرد¹⁹ سپاه
 ز جوشن تو گفتمی بیمار²¹ اندرند²²
 دلشکر چنین گفت هومان که بس
 همه پیش من دستگیر آورید²³

570

575

580

¹ K - پیران ² IV, VI - اسپ ³ K - از ⁴ K - سخت ⁵ I, IV, VI - دობ: جای رفتن ⁶ K - بر آوردگه ⁷ K - خواب و خوردن ⁸ I, IV, VI - دობ: ⁹ K - هلا ¹⁰ K - هور ¹¹ K, I, IV, VI - از ¹² K - هر ¹³ K - زمانه ¹⁴ K - همه ¹⁵ I - سو ¹⁶ K - گرز ¹⁷ K - گرز ¹⁸ IV - و ¹⁹ IV - دობ. و ²⁰ K - پیدا و ناهید و ²¹ VI - بخواب ²² VI - آورند ²³ K - ب. оп.

نماید که گیرند مارا زبون * نماید که خوانند بر ما فسون
 چنین رزم هرگز که دارد بیاد * که دشمن ز [به- I] ما گشت یکروز شاد
 کنون نیزه و گرز باید زدن * همه چشم دشمن بتیر آزدن
 نمینی چه گفتست مرد دبیر * که جانرا نگر تا نداری تو پیر
 ز جان خیزد اندر جهان ترس و بیم * دل از بیم و از غم شود بر دو نیم
 مدارا نگر تا نداری بکار * مدارا نمیرد اردش روزگار
⁹ K - همه ¹⁰ K - هم ¹¹ K, I, IV, VI - از ¹² K - هور ¹³ K - زمانه ¹⁴ K - همه ¹⁵ I - سو ¹⁶ K - گرز ¹⁷ K - گرز ¹⁸ IV - و ¹⁹ IV - دობ. و ²⁰ K - پیدا و ناهید و ²¹ VI - بخواب ²² VI - آورند ²³ K - ب. оп.

سر سرکشان خیره گشت از فسوس
 که مارا کنون جنگ² شد ناگزیر
 ز³ یکسو⁴ گشاده⁵ رهی پیش نیست
 چنین چند باشد سپه گرسنه
 پدید آید⁷ ان چادر لژورد
 ز بالا شدن سوی دشت نبرد
 بسازیم تا چون بود یار⁸ بخت
 وگر تاج گردنکشان¹⁰ برنهمیم
 یکی خاک یابد یکی تاج و گاه¹¹
 سرش گشت¹³ پردرد¹⁴ و کین¹⁵ کهن
 دگر سو بشیدوش و خرد¹⁷ گرد
 بسی پند و اندرزا کرد یاد¹⁸
 نهادند بر یال گرزگران
 چو آتشی بقلب سپه برزدند²⁰
 خروشی برآمد بلند²¹ از سپاه
 دل رزمجویان پر از بیم²² شد

رسید این¹ سگالش بگودرز و طوسی
 چنین گفت با طوسی گودرز پیر
 سه روز از بود خوردنی بیش نیست
 نه خورد و نه چیز و⁶ نه بار و بنه
 کنون چون شود روی خورشید زرد
 بیاید گزیدن سواران مرد
 بسان شبیغون یکی رزم سخت
 اگر یک بیک تن بکشتن دهیم⁹
 چنین است فرجام آوردگاه
 ز گودرز¹² بشنید طوسی این سخن
 ز یکسوی¹⁶ لشکر بیژن سپرد
 درفش خجسته بگستهم داد
 خود و گیو و گودرز¹⁹ و چندی سران
 بسوی سپهدار پیران شدند
 چو دریای خون شد همه رزمگاه
 درفش سپهبد بدو نیم شد

555

560

565

نه خیمه - I, IV, VI - 6 نهاده - K - 5 ده - VI - 4 پ - I, IV, VI - 3 رزم - K - 2 آن - I - 1
 چرخ - K, VI - 11 گردنکشی - I - 10 نهیم - I, IV - 9 شود زور - K - 8 آمد - IV - 7 نه خرگه
 دلش - I, IV, VI - 15 دود - K - 14 بود - K - 13 چو - IV - 12 فز و جاه - I, IV - 1; ماه
 سوی خرد و شیدوش - I; بخرد و شیدوش - K - 17 بیکدست - K - 16 بود پرکین ز جور
 18 VI - 18 رهام - K, I, IV - 19 بسی پندها کرد و اندرز داد - VI - 18
 ز هم برزدیدند آن قلبگاه * جهان گشت چون روی زنگی سپاه
 چو برق درخشان بدی عکس تیغ * مبارز همی خورد بر خود دریغ
 بلرزید بر کوه و دشت اهرمن * بنفرید از درد بر خویشتن
 هزیمت شد از بیم آن رزمگاه * بتن لرز لرزان بقامت دو تاه
 بنفرید بر گردش روزگار * کزین کار زارست مان کارزار
 ازین تیغ گردان و زخم [تیر - VI] سران * سرانرا بشد [بند - VI] سر بتن بر گران
 بدو نیم - VI - 22 همه - IV - 21

دروغت یسر ما² نگیرد³ فروغ
 ازان بر هماون کشیدم سپاه
 بیاید زمان تا زمان⁴ ناگهان⁵
 چو دستان و چون رستم پیلتن
 نمائیم⁸ بتوران یسر و بوم و رست
 نه گاه¹⁰ فریبست و¹¹ روز¹² کمین
 فرستاد و بگرفت بر کوه¹⁴ راه
 سپاه انجمن کرد¹⁸ بر گرد کوه
 سپهبد سوی چاره جنگ شد
 که مارا پی¹⁹ کوه باید سپرد
 نمیدند ازین پس بکینه میان
 نکردست با باد کس رزم یاد
 شود تیره²⁵ دیدار²⁶ پرخاشخیر
 کسسی کوه²⁷ خارا ندارد نگاه
 ازین پس نچویند پیکار ما
 نه هنگام پیکار و آرایش است²⁹

* *

برین گونه تا چند گویی¹ دروغ
 علف تنگ بود اندران رزمگاه
 کنون آگهی شد بشاه جهان
 بزرگان لشکر شدند⁶ انجمن
 چو جنبیدن شاه کردم⁷ درست
 کنون کامدی⁹ کار مردان بزمین
 چو بشنید پیران¹³ ز هر سو سپاه
 بهر¹⁵ سو ز توران بیامد¹⁶ گروه¹⁷
 بریشان چو راه علف تنگ شد
 چنین گفت هومان بپیران گرد
 یکی جنگ²⁰ سازیم کایرانیمان²¹
 بدو گفت پیران²² که بر ماست باد
 ز جنگ²³ پیاده به پیچید سر²⁴
 چو راه علف تنگ شد بر سپاه
 همه لشکر آید²⁸ بزندهار ما
 بریشان کنون جای بخشایش است

540

545

550

¹ K, I, بدین ساز و چندین فریب و-- I, IV, VI; بدین ساز و چندین فسوس و-- K
 شوند VI- ⁶ بی گمان I- ⁵ پس ما دمان K- ⁴ نگیری I, VI- ³ بر مرد سنگی IV, VI-
 و оп. ¹¹ LI- ¹¹ کار K, IV, ¹⁰ آمدی K- ⁹ نمائد K- ⁸ گپرد VI- ⁷ K, I, IV-
 K- ¹⁶ ز هر K- ¹⁵ فرستاد بر کوه و بگرفت VI- ¹⁴ هومان I, IV, VI- ¹³ گاه VI- ¹²
 ره K- ¹⁹ گشت K, I, IV- ¹⁸ سواران بیامد چو [VI-] کوه I, IV, VI- ¹⁷ بیامد ز توران
 перечеркнуто и сверху ²² L- ²² سازم که ایرانیان IV, VI- ²¹ کار I, IV, VI- ²⁰ K-
 به [چو VI-] K, I, IV, VI- ²⁴ بدست K, I, IV, VI- ²³ هومان I, IV, VI- ²² پیران
 بیایند K- ²⁸ سنگ K, I, IV, VI- ²⁷ دیده تیره Z- ²⁶ خیره VI- ²⁵ پیچد سپر
 I, IV, VI- б. стоит после б. 550; I, IV, VI- ²⁹ یک یک
 доб.:

برآساید این کسور از داوری * نکوبند ازین پس در مهتری
 بتوران نیارد گذر کرد کس * بایران برانیم پس [کس IV, VI-] شاد و بس

- 525 چو خورشید زان چادر قیبرگون¹ سپهبد بکوه همان² رسید بهومان چنین گفت کز رزمگاه شوم تا⁵ سپهدار ایرانیان بکوه همان⁶ که دادش⁷ نوید پیامد بنزدیک ایران سپاه 530 خروشنید¹¹ کای نامبردار طوسی کنون ماهیان¹³ اندرآمد به پنج ز گودرزیان آن کجا مهترند تو چون غرم رفتستی اندر کمر گریزان و لشکر پس اندر دمان 535 چنین داد پاسخ سرافراز طوسی پی کین²¹ تو افگندی اندر جهان
- غمی شد بدزید و آمد برون ز گرد سپه کوه شد³ ناپدید مجنب و مجنبان از ایدر⁴ سپاه چه دارد بپا اختر کاویان بدین بودن اکنون⁸ چه دارد⁹ امید سری پیر ز کینه دلی پرگناه¹⁰ خداوند پیلان و گوپال¹² و کوسی که تا تو همی رزم جویی برنج¹⁴ بدان رزمگاهت¹⁵ همه بی سرنند پیر از داوری دل¹⁶ پیر از کینه سر بدام اندرآیی همی¹⁷ بی گمان¹⁸ که من بر دروغ تو¹⁹ دارم²⁰ فسوس ز بهر سیاوش میان منهان²²

شد زمین [هوا- K؛ جهان- VI] - K, I, IV, VI - ³ K, I, IV, VI - نیلگون - I, IV, VI - ¹ K - ⁹ بودن من - VI - ⁸ چه دارد - VI - ⁷ همایون - K - ⁶ با - K - ⁵ زمانی - K, I, IV, VI - ⁴ I - ¹⁴ ماهتان - IV - ¹³ گوپال و پیران - K - ¹² بجوشید - I - ¹¹ کینه خواه - K - ¹⁰ داری :¹⁸ I, IV, VI - ¹⁸ همان - I - ¹⁷ داوری و - K - ¹⁶ رزمگه بر - I, IV, VI - ¹⁵ جویی و رنج بکین گرانمایه جنگی فرود * شمارا سر از تن بیاید درود VI - ²² که کینه - K - ²¹ که بر من دروغ تو آرم - I - ²⁰ فروغ تو - VI - ¹⁹ دروغ از تو - K - ¹⁹ б. оп.; I - доб.:

ز گفتار یاهو نداری تو شرم * بدامت نیایم بگفتار نرم
میادا بگیتی چو تو پهلوان * میدادی بکینه تو روشن روان
سیاوش بسوگند انداختی * جهانی ز خونش برانداختی
بگفت تو ماند او بتوران زمین * ازو ماند اکنون جهان پیر ز کین
دریغ انچنان شاه آزاد مرد * که بودی ز رویش همی شاد مرد
IV, VI - доб. варианты этих бб.

کز ایران¹ برفتید² با پیل و کوس³
 بدان روی⁵ لشکر برون تاختن
 شدستی ز گردان توران⁷ ستوه
 خور و خواب⁹ و آرام بر کوه و¹⁰ سنگ
 کنم زمین حصار تو دریای آب¹¹
 برین کوه خارا بماید گریست
 که اندیشه ما دگر¹³ گونه¹⁴ بود¹⁵
 بریشان همی تاختن ساختیم
 درفش از¹⁷ پس پشت گودرز و طوس
 پدید آید از چرخ گیتی فرور
 شده روی هامون ز لشکر سیاه
 بجوشید چون گفت هومان²¹ شنید
 همی راند لشکر بگردار²² آب²³

چنین گفت هومان بگودرز و طوس
 سوی شهر ترکان⁴ بکین آختن
 کنون برگزیدی⁶ چونخچیر کوه
 نیایدت⁸ زمین کار خود شرم و ننگ
 چو فردا برآید ز کوه آفتاب
 بدانی که این جای¹² بیچارگیست
 هیونی بپیران فرستاد زود
 دگر گونه بود آنچه¹⁶ انداختیم
 همه کوه یکسر سپاهست و کوس
 چنان کن که چون بردمید¹⁸ چاک¹⁹ روز
 تو ایدر بوی ساخته با سپاه
 فرستاده نزدیک پیران²⁰ رسید
 پیامد شب تیره هنگام خواب

515

520

* *

¹ K-вместо 6. 512: ² I, IV, VI-برفتند ³ K-بمیان

بمیان * چو غرنده شیر و چو بمر بیان
 باواز مبر طوس را گفت پس * همین بود در جنگ تان دست رس
 از ایران برفتید با پیل و کوس * چو گودرز کشواد و رهام و طوس
 نیاید- K⁸ ترکان- VI⁷ شب گزیدی- K⁶ زور- I, IV, VI⁵ توران- K, I, IV, VI⁴
 :доб. I, IV, VI-¹¹ و- II¹⁰ جنگ- I, VI⁹ نباشد ازین- I, IV, VI⁸ ازین

فرود آرمست من ز کوه بلند * دو دستت بمنجم بغم کمند
 فرستیم بنزدیک افراسیاب * جدا گشته از خورد و آرام و خواب
 کز اندیشه- I, IV, VI¹⁴ کز اندیشه پیکار جز- K¹³ که چاره ز- VI¹² چاره- I, IV¹²
 زپرد- K¹⁸ او- IV¹⁷ ز انکه- I, IV, VI¹⁶ سود- VI¹⁵ پیکار مارا چه
 B-66.²³ چو دریای- K²² پیران- VI²¹ هومان- K²⁰ پای- I, IV¹⁹ بر درد- VI¹⁸

فأتاهم هومان فی جموع من التمرک و إصطفوا بعدائهم وقب یعنف طوسا و یعیر. 511-524:
 بالفرار و الاعتصار بالحصار و رد فارسا يستعجل پیران فی اللحاق به

بدو آگهی داد ز² ایران سپاه
 همه بسته بر پیش راه گزند⁴
 عنان و رکبیت بماید⁶ بسود⁷
 ز گردان گردنکشی نامدار
 گرفتند کوه هماون پناه
 خرد تیز کن چاره¹² کار¹² جوی¹³
 بیاری¹⁵ شود روی¹⁶ ایشان بنفش
 درفش و¹⁷ همه نیمه کن ریز ریز
 بینایم نسازم¹⁸ درنگ و زمان
 سپردار و شمشیرزن سی هزار²⁰
 بگسترد کافور بر تخت عاج²¹
 غو دیده بان آمد²² از دیده گاه²³
 باپر سیه گردشان برکشید²⁵
 برآمد دم بوق²⁷ و آوای کوسی
 رده برکشیدند بر²⁸ پیش²⁹ کوه
 گراییدن گرز و تیغ سران³⁰

بنزدیک پیران بیامد ز¹ راه
 که ایشان بکوه هماون درند³
 بهومان بفرمود⁵ پیران که زود
 بر چند باید⁸ ز لشکر سوار
 که⁹ ایرانیان با درفش و¹⁰ سپاه
 ازین رزم رنج آید اکنون بروی¹¹
 گر آن مرد با¹⁴ کاویانی درفش
 اگر دست یابی بشمشیر تیز
 من اینک پس اندر چو باد دمان
 گزین کرد هومان ز لشکر¹⁹ سوار
 چو خورشید تابنده بنمود تاج
 پدید آمد از دور گرد سپاه
 که آمد ز ترکان²⁴ سپاهی پدید
 چو بشنید²⁶ جوشن پوشید طوسی
 سواران ایران همه همگروه
 چو هومان بدید آن سپاه گران

500

505

510

ابا پهل و با کوسی و— I, K⁴ برند— I, K³ بداد آگهی شان ز— VI² د— I, IV¹
 VI— доб.: IV⁷ رکابت نماید— VI⁶ چنین گفت— I, IV⁵ با لشکرند
 هم اکنون ببایدت رفتن بچنگ * نماید که سازی بره بر درنگ
 نماید که بر ما شبیخون کنند * ز خون یلان دشت گلگون کنند
 این د— I, IV, VI¹² چه سود— VI¹¹ و— I, II¹⁰ کز— I, IV, VI⁹ با خود— I, II⁸
 I, IV, VI¹⁶ بیابی— I, IV, VI¹⁵ مرد در— VI¹⁴; نوذری— I; زردری— I, IV, K¹⁴ خود— VI¹³
 ز گردان— I, II²⁰ توران— I, IV, VI¹⁹ بسازم— VI¹⁸ و— I, IV¹⁷ روز— VI¹⁷
 I, IV— 21. См. прим. к б. 447. 22 I, IV—
 K— 26 بردمید— VI; بررسید— I, IV²⁵ توران— VI²⁴ پیشگاه— VI²³ خامست— VI²³; دید
 I— 29 گرزهای گران— K³⁰ سوی— K²⁹ در— I, IV, VI²⁸ نای— VI²⁷ بیآورد
 I, IV, VI— доб.: I, IV, VI²⁷ و سنان
 خروشان و جوشان چو شیر زبان * میان سپه [سپاه— VI] اختر کاویان
 K— доб. этот б. после б. 513.

چنین است رای² خردمند و³ بس
 مرنجان بدین کار چندین روان⁴
 شدی⁶ روی دریا ازیشان دژم
 همه مانده بر جای و رفته ز جای⁷
 نمودن بما⁹ پشت یکبارگیست
 بدرگاه او¹¹ لشکری¹² نو شوند
 زیانی¹⁴ بود سهمگین زین درنگ
 فسونها و نیرنگها ساختن¹⁶
 درفش همایون و پیلان و¹⁸ کوس
 بد¹⁹ آید²⁰ چو²¹ ایدر درنگ آوریم
 که بیسدار دل باشی و روشن روان
 که چرخ فلک زیر بالای تست
 سپهدار پیران و²³ توران²⁴ سپاه
 بگردان عنان با²⁶ سواری²⁷ دویست
 بمین تا کجایند²⁸ ایرانیان
 ز خواب و ز خوردن نکرد ایچ یاز
 طلایه بدیدش بتاریک دشت
 ندیدد ایچ لپاک جای درنگ

ازان پس بنایران نمائیم¹ کس
 بدو گفت هومان که ای پهلوان
 سپاهی بدان زور و آن جوش⁵ و دم
 کنون خیمه و گاه و پرده سرای
 چنان دان که رفتن ز بیچارگیست⁸
 نمائیم¹⁰ تا نزد خسرو شوند
 ز زابلستان¹³ رستم آید بچنگ
 کنون ساختن باید و ساختن¹⁵
 چو گودرز را با¹⁷ سپهدار طوسی
 همه بیگمانی بچنگ آوریم
 چنین داد پاسخ بدو پهلوان
 چنان کن که²² نیک اختر و رای تست
 پس لشکر اندرگرفتند راه
 بلپاک فرمود کاکنون²⁵ مه ایست
 بدو گفت مگشای بند از میان
 همیرفت لپاک بر سان²⁹ باد
 چو نیمی ز تیره شب اندرگذشت
 خروش آمد از کوه و آوای³⁰ زنگ

1 K — ندانیم 2 I, IV — چنین یاد دار ای — VI 3 I — оп. 4 VI — доб.:

همه خسته رفتند ازینجا پگاه * غریوان و پویان بنزدیک شاه
 نمدشان یکی را بمودن توان * برفتند ازین دشت زار و توان

5 I, IV — زور و آن جوش 6 I, IV, VI — شده 7 K — 66. 480, 481 оп. 8 VI — مایکیست

ز اولستان — I¹³ لشکر — VI¹² با — K¹¹ بمائیم — VI; بمولیم — I, IV¹⁰ بدو — VI⁹

چو گودرز و — K¹⁷ باختن — I, IV¹⁶ ساختن بایدم ساختن — I, IV, VI¹⁵ زمانی — K¹⁴

دانک — IV²² که — K, I, IV, VI²¹ ازان به — I, IV, VI²⁰ به — K¹⁹ و — л¹⁸ گپو و

برون کرد باید [با وی — I] — K, I, IV, VI²⁶ کاید — K²⁵ دیگر — K²⁴ و — л²³ оп.

آواز — VI³⁰ ترسان چو — I, IV²⁹ کجا آید — VI²⁸ سوار — VI²⁷ [با او — K]

نباید² همانا³ فراوان درنگ
وگر خسته از جنگ⁵ برگشته اند
همی رفت پیش سپه پیشرو
همه رزمگه خیمه بد بی سپاه
که کس نیست ایدر ز⁸ ایران سپاه
بفرمان پیران نهادند گوش
که ای نامور پرهنر¹¹ موبدان¹²
که اکنون ز دشمن تهی ماند جای
همه تیز گفتند¹⁶ با پهلوان
شکست آمد اندر بداندیش ما
ازیشان نه هنگام بیم¹⁷ است و باک
ز مولش¹⁸ سزد گر بمانی¹⁹ شگفت
به آید ز مولیدن²² ایدر شتاب
شود سست پای شتاب از²⁴ درنگ
شدست²⁶ انجمن پیش افراسیاب
بیایند گردان²⁸ و جنگ آوران²⁹

بهومان چنین گفت کانون جنگ¹
سواران دشمن⁴ همه کشته اند
بزد کوس و از دشت برخاست غو
رسیدند ترکان⁶ بدان رزمگاه
بشد نزد⁷ پیران یکی مژده خواه
ز لشکر بشادی⁹ برآمد¹⁰ خروشی
سپهبد چنین گفت با بخردان
چه سازیم¹³ و این را چه دانید¹⁴ رای
سواران لشکر¹⁵ ز پیرو جوان
که لشکر گریزان شد از پیش ما
یکی رزمگاهست پر خون و خاک
بباید پی دشمن اندر گرفت
گریزان ز²⁰ باد اندر آید²¹ بآب
چنین گفت پیران که هنگام²³ جنگ
سپاهی بکردار²⁵ دریای آب
بمانیم²⁷ تا آن سپاه گران

465

470

475

بدیشان چنین گفت کای سرکشان * نباید که ماند ز دشمن نشان
چو آتش سپهدار توران [ترکان - VI] سپاه * بیاورد لشکر سوی رزمگاه
K, I, IV - доб. последний б. разночтения.

ایران - I, IV, VI - 4 K; I, IV, VI
همانا - I, IV, VI - 3
نباشد - K - 2
کامروز جنگ - I, IV - 1
بشادی - K - 9
خود اندر - K - 8
پیش - I, IV, VI - 7
گردان - K, I, IV, VI - 6
رزم - I, IV - 5
باگهر - I, IV, VI - 11
زیرهنر نامور - K - 11
بشادی برآمد ز لشکر - I, IV, VI - 10
ز لشکر
توران - VI - 15
آریم - I, IV, VI - 14
دارید - K - 14
سازید - K - 13
مهران - VI - 13
بخردان - IV - 12
هولش - I, IV, VI - 18
ترس - K, I, IV, VI - 17
تیز [پیر - IV; تیز - VI] گشتند - K, I, IV, VI - 16
به - IV
زنه ایدر سگالیدن - I - 22
آید - VI - 21
چو - I - 20
سزد گر بمانی ازین در - K - 19
همچو - VI - 25
پای سست از شتاب - K - 24
درگاه - I, IV, VI - 23
زدر کار - K - 23
ایدر موبیدن
کنداوران - K, I, IV, VI - 29
و - I, IV - 28
بمولیم - I, IV - 27
شدند - I, IV, VI - 26

پسر از غم دل و نا چریده لبان
 ز رنج روان گشته چون پسر زاغ
 بران دامن کوه لشکر کشید
 که ای پر خرد نامبردار نیو
 بخواب و بخوردن نپرداختی⁵
 بآرامش و⁷ جامه بنمای سر
 پس ما بیاید کنون⁸ بی درنگ
 به بیژن بمان⁹ و تو بر شو بکوه¹⁰
 ز آسودگان لشکری برگزید¹³
 بیاید کنون خوبشتن¹⁵ کرد راست
 بدان¹⁶ تا بریشان نشاید گذشت¹⁷
 تو گفستی بجوش آمد از کوه سنگ²⁰
 جهان گشت بر سان دریای²² آب
 چنان شد²³ که برخیزد از خاک²⁴ جوش²⁵

ازین¹ سان همی رفت روز و شبان
 همه دیده² پر خون و دل پر ز داغ
 چو نزدیک کوه همان رسید
 چنین گفت طوسی سپهبد بگیو
 سه روزست تا³ زین نشان تاختی⁴
 بیما و⁶ بیاسا و چپیزی بخور
 که من بی گمانم که پیران بچنگ
 کسی را که آسوده تر زین گروه
 همه¹¹ خستگانرا سوی کوه¹² کشید
 چنین گفت کین کوه سر جای¹⁴ ماست
 طلایه ز کوه اندر آمد بدشت
 خروش نگهبان¹⁸ و آوای زنگ¹⁹
 هم²¹ از گه بر آمد ز چرخ آفتاب
 ز درگاه پیران بر آمد خروش

450

455

460

چو خورشید تابنده بنمود تاج * بگسترد کافور [یاقوت-K] بر تخت عاج
 همانا که فرسنگ ده رفته بود * بداندیش از خستگی [کار او-K] خفته بود
 см. б. 506.

1 K, VI - شب و روز و شب-K³ دست-I² بدین-I, IV, VI; برین-K¹
 زبناز و-I; بجایی-K⁶ نپردخته ام-I, IV; نپردخته ایم-K, VI⁵ رنجه ام-I, IV; رفته ایم
 بآرایش و [و-IV] IV, VI; بآسایش و-I; و-оп.;⁷ بیباد و-VI; زباز و-IV
 استرح ساعة و: 452-455. Б-бб.¹⁰ سپار-VI⁹ بیاید پس پشت ما [مان-IV]-I, IV⁸
 تناول شیبنا و انظر من یخرج الی الیوزک و یکون طلیعة فان العدو وراعا لا یتأخر عن
 14 K, I, Б-перевод б. отсутствует.¹³ دژ-I, IV, VI¹² سبک-IV; زهمان-K¹¹ طلبنا
 غو دیده-K¹⁸ نیاید شکست-Л¹⁷ بران-I¹⁶ خویش را-VI¹⁵ خان-IV, VI
 سپهبد-K, I, IV, VI²² پس-I, IV²¹ б. оп.-I, IV²⁰ آواز جنگ-VI¹⁹ برخاست
 آب-К²⁴ بد-К²³ بیامد سوی رود آب VI-доб.:²⁵

یلان سپه را یکایک بخواند * فراوان سخنها بریشان براند

- 435 ز گورز چون آگهی شد بطوس¹ خروشی برآورد آنگه بززار³ همی گفت اگر نوذر پاک تن⁵ نبودی مرا رنج و تیمار و درد که تا من کمر بر میان بستهم هم‌اکنون تن¹¹ کشتگانرا بخاک سران بریده سوی تن برید¹² برانیم لشکر همه همگروه هیونی فرستیم¹⁵ نزدیک شاه بدین من¹⁷ سواری فرستاده ام مگر رستم زال را با سپاه وگر نه ز ما نامداری دلیر سپه برنشانند²¹ و بنه برنهاد
- 440 مژده کرد پر² خون و رخ سندروس فراوان ببارید خون در⁴ کنار نکشتی⁶ بن⁷ و بیخ من بر چمن غم کشته و گرم دشت⁸ نبرد بدل خسته ام⁹ گر بجان رسته ام¹⁰ بپوشید جای که باشد مغاک بنه سوی کوه هماون¹³ برید¹⁴ سراپرده و خیمه بر سوی کوه دلش بفرورد فرستد سپاه¹⁶ ورا پیمیش¹⁸ ازین آگهی داده ام¹⁹ سوی ما فرستد بدین رزمگاه نماید باوردگه بر چو شیر²⁰ وزان کشتگان کرد بسیار یاد²²

* * *

خروش و فغانی - I, IV, VI - K¹ با - K² یافت طوسی - K³ بر آورد زار پی - K, I, IV, VI - K⁴ بر - K, I, IV, VI - K⁵ نوذر و یال - IV - K⁶ بکشتی - IV - K⁷ بکشتی - K, I, IV, VI - K⁸ بر - VI - K¹¹ خسته ام - I - K¹⁰ رنجه ام - I - K⁹ گرم و دشت - VI - K⁸ روز - I, IV - K¹² I, IV - K¹³ و برزد - K, IV - K¹⁴ و هماون - VI - K¹⁵ بفرمان شاه و تهمتن - I, IV - K¹³ برزد - IV - K¹⁴ چو شیران شرز ز جا بر دمید [چمید - IV] * بکوه هماون بنه برنهمید VI - K¹⁵ هم امشب از ایدر دندان و دمان * هرانکس که هستند پیر و جوان VI - K¹⁶ فرستم - I, IV - K¹⁵ بداند که مارا چه آمد بسر * که گشتیم پر دست و پا بی هنر چنیین بود بر ما نمشته قدر * قدر مردرا زود پوشد بعبر(؟) K, I, IV - K¹⁷ خود - I, IV - K¹⁷ وزان پس - IV - K¹⁸ ب. оп. K¹⁹ K, I, IV, VI - K²⁰ ب. оп. K, I, IV - K²¹ برنشست VI - K²² برفتند بر سان باد دمان * نجستند جای نشست و زمان K, I, IV, VI - K²²

- کسی را که زنده ست بی جان کنیم¹ برایشان دل شاه پیچان کنیم¹
 420 برفتند با شادمانی ز جای
 همه شب³ ز آوای⁴ چنگ و رباب
 وزین روی⁷ لشکر همه مستمند
 همه دشت پر کشته و خسته بود
 چپ و راست آوردگه¹⁰ دست و پای
 همه شب همی¹² خسته¹³ برداشتند
 425 بر خسته آتش همی سوختند¹⁵
 فراوان ز گودرزیان خسته بود
 چو بشنید گورز برز¹⁹ خروش
 همه مهتران²¹ جامه کردند چاک
 430 همی گفت کاندز جهان کسی ندید
 چرا بایدم²³ زنده با پیر سر
 ازان روزگاری که²⁴ زاده ام
 بفرجام چندین پسر ز انجمن²⁵
 جدا گشته از من چو بهرام پور

بیاورد- IV⁵ آواز- K, I, IV, VI⁴ دشت- Л³ در- K, I, IV, VI² کنم- VI¹

VI⁹ - доб.: بی- K⁸ سوی- I, IV⁷ کسی را سر اندر نیامد بخواب- VI⁶

زمین گشته از بار ایشان ستوه * فلک، مانده حیران ز هول و شکوه
 K-¹⁴ کشته- K¹³ همه- IV, VI¹² ز جای- Л, K, I, IV¹¹ و پهلوه همه- K¹⁰

کشته و نیز پا- VI¹⁷ K- б. стоит после б. 427. آتش برافروختند- K¹⁵ بدخواه
 VI¹⁸ - доб.:

ز گودرزیان زاری و ناله خواست * خروش بزرگان ز چپ و ز راست
 به پیری- K²² مهربان- K²¹ I, IV - б. оп. K- б. стоит после б. 426; VI¹⁹ برشد- VI¹⁹
 سر- IV, VI²⁵ بدان روز باری [قاری- K] که من- K, I, IV, VI²⁴ مانده ام- K²³ چندین
 انجمن²⁶ I- б. оп.; K- доб.:

وزین رزمگه پیشت گردان شکست * نشاید بدین گونه اینمن نشست
 بچنگ نخستین ز توران زمین * نماید ایچ از تخم من روز کین
 I, IV, VI²⁷ - б. оп.; K- доб.:

کنون اندرین کار با جنگ و هور * نماید دست ما را ز خویشان و پور

یلان از پس پشت بگریختند²
 پس پشت تو گفت³ جنگی نماید
 بجان⁴ سپهبد زیان آورند
 که با مغز لشکر خرد نیست جفت
 چنین روی از جنگ⁶ برگاشتند
 ز⁹ بیغاره دشمن و شرم شاه¹⁰
 پر از کشته دیدند هامون و دشت
 که اینست پیکار¹¹ جنگ آوران¹²
 همه روی کشور چو دریای خون
 اگر تیره شب خود¹³ توان آرمید
 یکی بستر از ریگ و چادر ز خاک¹⁵

بپیش اندرون خون¹ همی ریختند
 یکی موبدی طوسی یلرا بخواند
 نباید کت اندر میان آورند
 بگیو دلیر آن زمان⁵ طوسی گفت
 که مارا بدین گونه بگذاشتند
 برو⁷ باز گردان سپهرا ز راه⁸
 بشد گیو و لشکر همه باز گشت
 سپهبد چنین گفت با مهتران
 کنون چون رخ روز شد تیره گون
 یکی جای آرام نباید گزید
 مگر کشته یابد بجای¹⁴ مغای

405

410

* * *

ز خویشان روان¹⁶ خسته¹⁷ و سر ز ندگ¹⁸
 چو بر تخت پیروزه¹⁹ پیروز²⁰ شاه
 همی گفت زیشان²² فراوان نماند²³
 زند موج بر کشور²⁴ لاژورد²⁵

همه باز گشتند یکسر ز جنگ
 سر از کوه برزد همانگاه ماه
 سپهبدار پیران سپهرا بخواند²¹
 بدانگه که دریای یاقوت زرد

415

¹ VI - رخ ² VI - доб.:

همی رفت خون در دشت خون (так) * چو پیلان فکنده گوان سرنگون
 ازان بیم شد روی خورشید زرد * هراسان فروماند در زیر گرد
⁶ K, I, ⁵ I, IV, ³ I, IV, VI - آنگی - سپه بر - ⁴ K, IV, VI - سپه را - ³ I, IV, VI - ³ JI - گفتی (метр нарушен).
⁸ K, IV, VI - ⁷ K, I, IV, VI - ⁷ K, I, IV, VI - بروزی [یتیزی - K - زتیره - VI] چنین روی -
¹² I, IV, VI - ¹¹ K - ¹⁰ VI - ⁹ I, IV, VI - ⁹ I, IV, VI - که ای نامداران و -
¹⁴ K, I, VI - ¹³ K - ¹² I, IV, VI - ¹¹ K - رنج راه - ¹⁰ VI - ⁹ I, IV, VI - ⁹ I, IV, VI - ⁹ I, IV, VI -
 سر پر ز - ¹⁸ K - ¹⁷ K - ¹⁶ I, IV, VI - ¹⁵ B - 66. 344-414 не переведены. ¹⁶ I, IV, VI - جگه -
²³ I, ²² VI - ²¹ I, IV, VI - ²⁰ I, IV, VI - ¹⁹ I, VI - ¹⁸ K - چشم - ¹⁷ K - ¹⁶ I, IV, VI - جگر - ¹⁵ B - 66. 344-414 не переведены.
²⁵ VI - доб.:

ازیشان نمازم سراسر بجای * بمردی و گردی و نیروی و رای

چو فریادرس فرّه¹ و زور داد
 کنند² این دلیران³ خود اهنگ ما
 بنزدیک بدخواه خیره مشو
 همی دار در جنگ⁵ تیغ بنفش⁶
 نگهبانش بر⁷ میسره گستم
 گرازه بکین بر لب آورده کف
 کنم تن فدی پیش ایرانیان
 مگر خاک جایم بود چون زرسپ⁹
 تو برکش سوی شاه ایران سپاه
 بهر جای بیغاره¹² بدکنش
 ازو تا توان گرد بیبشی مگرد
 بیبودن¹⁴ زمانه نیفزایدت
 خروشیدن زنگ¹⁵ و هندی درای
 درخشیدن تیغ و زخم تیر¹⁷
 زمین شد بکردار دریای قیر
 همه گوش پر زخم گوپال بود
 ندیدند ایرانیان روی بخت²⁰
 دلیران بدشمن نمودند پشت
 چو شیدوش و²³ بیژن چو رهام شیر
 همی²¹ رزم جستند بر²⁴ پیش صف
 همه نامدار و²⁵ کنارنگ بود

چرا سر همی داد باید بیاد
 مکن پیش دستی تو در جنگ ما
 پیش⁴ زمانه پذیره مشو
 تو در قلب با کایانی درفش
 سوی میمنه گیو و بیژن بهم
 چو رهام و شیدوش بر⁸ پیش صف
 شوم برکشم گرز کین از میان
 ازین رزمگه برنگردانم اسپ
 اگر من شوم کشته زین¹⁰ رزمگاه
 مرا مرگ نامی تر از¹¹ سرزنش
 چنینی است گیتی پر آزار و درد
 فزونیش¹³ یکروز بگزایدت
 دگر باره برشدد دم کز نای
 ز بانگ سواران پرخاشخیر¹⁶
 ز پیکان و از گرز و ژوپین و تیر¹⁸
 همه دشت بی تن سر و یال بود
 چو شد رزم ترکان برین¹⁹ گونه سخت
 همی²¹ تیره شد روی اختر درشت
 چو طوس و چو گورز و²² گیو دلیر
 همه برنهادند جانرا بکف
 هر آنکس که با طوس در جنگ بود

385

390

395

400

— I, IV, V 5 ز بهر — K, I, IV, VI 4 دلیران کنند آن — I 3 کند — IV 2 نیکی — K 1
 — K, I, 7 بمان با دلیران زرنه کفش — VI؛ همی باش با پیل و زرنه کفش — K 6 یک چند
 بر — K 10 389, 390 9 K, I, IV, VI — 66. در — K, I, IV, VI 8 نگهبان ابر — IV, VI
 — I 16 11 — I 15 K — و — K 15 بیبودن — I 14 فزونی ز — K 13 بیغاره و — IV 12 باشدترا — I 11
 باران تیر — K 17 نوز پیر تیر — I 18 درافتاده اسپان و مردان بروی — I 17 پرخاشجوی
 چو گورز و طوس — VI 22 همه — K, I, VI 21 6. I, IV — 6. 20 ازین — VI؛ گردان ازین — K 19
 — I 25 K — و — K 25 در — K, I, IV, VI 24 و — VI 23 و چو

بیامد یکی مرد دانش‌پژوه
 کجا^۲ جای بازور نستوه^۳ بود
 بچنمید^۵ ره‌ام زان رزم‌گاه
 زره دامنش را بزد بر کمر
 چو جادو بدیدش بیامد بچنگ
 چو ره‌ام نزدیک جادو رسید
 بیفگند دستش بشمشیر تیز
 ز روی هوا ابر تیره ببرد
 یکی دست بازور جادو بدست^{۱۰}
 هوا گشت زان سان که از^{۱۲} پیش بود
 پدر را بگفت آنچ^{۱۴} جادو چه کرد
 بدیدند ازان پس دلیران شاه
 همه دشت کشته ز^{۱۸} ایرانیان
 چنین گفت گودرز آنکه^{۲۰} بطوسی
 همه یکسره تیغها^{۲۳} برکشیم
 همانا^{۲۵} که مارا سرآمد زمان
 بدو گفت طوسی ای جهان‌دیده مرد^{۲۷}

بره‌ام بنمود آن تیغ^۱ کوه
 بر افسون^۴ و تنبل بران کوه بود
 برون تاخت اسپ از میان سپاه
 پیاده برآمد^۶ بران کوه سر^۷
 عمودی ز پولاد چینی بچنگ
 سبک تیغ تیز^۸ از میان برکشید
 یکی باد برخاست چون رستخیز^۹
 فرود آمد از کوه ره‌ام گرد
 بهامون شد و^{۱۱} بارگی برنشست
 فروزنده خورشید را رخ نمود^{۱۳}
 چه آورد بر ما^{۱۵} بروز^{۱۶} نبرد^{۱۷}
 چو دریای خون گشته آوردگاه
 تن بی سران و سر بی^{۱۹} تنان
 که نه^{۲۱} پیل ماند و^{۲۲} نه آوای کوس
 براریم جوش^{۲۴} ار کشند ار کشیم
 نه روز نبردست و^{۲۶} تیر و کمان
 هوا گشت پاک و بشد باد سرد^{۲۸}

بافسون - K, I, IV, VI - ۴ بستوه - K - ۳ که من - K - ۲ بانگشت - K, I, IV, VI - ۱

کین - I, IV - ۸ بر - JI - ۷ بیامد برآمد - VI; خرامان بیامد - JI - ۶ بیچچید - I, IV - ۵

۹ I, IV - вместо б.:

بدستش یکی تیغ زد از ستیز * بیفگند دستش بشمشیر تیز
 ز تن دست او چون بیفگند راست * یکی باد چون رستخیزی بخاست
 برفت - K - ۱۳ در - VI - ۱۲ و - IV - ۱۱ بیست - IV; دست جادو گرفته بدست - K - ۱۰
 - K - ۱۴ خورشید و گردون بسود [گردان کمود - VI] - IV, VI; از هوا ابر و باران و دود
 یکسر از - K, I, IV, VI - ۱۸ 374-376 on. I - 66. ۱۷ بدشت - K - ۱۶ سرما - IV - ۱۵ آنک
 با - VI - ۲۱ ازان پس - K, I, IV, VI - ۲۰ سران بود و [و - VI] بی سر - K, I, IV, VI - ۱۹
 I - ۲۶ هم آنکه - K - ۲۵ تیغ - IV - ۲۴ تیغها یکسره - I, IV, VI - ۲۳ باید - K, I, IV - ۲۲ و - JI - ۲۲
 از دم زمهریر - K, I, IV, VI - ۲۸ پیر - K, I, IV, VI - ۲۷ روز و نه بردست

- همه دست آن نیزه‌داران¹ ز کار 350
ازان² رستخیز و دم زمهریر
بفرمود پیران که یکسر سپاه
چو بر نیزه‌بر دستهایشان فسرده⁵
وزان پس برآورد هومان غریو
بکشتند چندان ز ایران سپاه⁷ 355
در و دشت گشته پر از برف و⁹ خون
ز کشته نبرد جای رفتن¹¹ بجنگ¹²
سپه گشت در¹⁴ دشت¹⁵ شمشیر و دست
نبرد جای گردش دران¹⁷ رزمگاه
سپهدار و گردنکشان آن زمان 360
که ای برتر از دانش و هوش و رای
همه بنده پیرگناه توایم
ز افسون و از جانوی برتری
تو باشی به بیچارگی²⁷ دستگیر
ازین برف و²⁹ سرما تو فریادری 365

سازند - K, IV, VI - 3 بران - VI - 4 بدن - K, I, IV - 2 دست نیزه‌گزاران - K, I, IV, VI - 1
ز هر سو سپاه اندرآمد چو گرد - VI, I - 6
[VI - بگرد - K]; از - K - 4
یکسر پر از درد - VI - 9 شد همی در میان - I, IV, VI - 8
از ایرانیان
ز بس برف و - VI - 13 درنگ - VI - 12 گشتن - K, I, IV, VI - 11
فگنده - K, I, IV, VI - 10
بدان - K, I, VI - 17 افتاد - VI, K, I - 16 و - I, IV, VI - 15
گشته‌بر - I, IV - 14
هر سو - VI - 19 یکسر - VI - 18 بران - IV
بنالید هرکس ز پیش و ز کم * چنین گفت هر یک ز درد و ز غم
بی‌زدان دادر داد آفرین * که اوراست هفت اسمان و زمین
تویی آفریننده و - K - 24 در جای و در - IV, VI - 23
بر - I, IV, VI - 22
تو مارا - K - و - VI - 27
بیچارگان - VI - 28
VI - 29
K, I, IV, VI - 30
سخت - K, I, IV, VI - 29
ز ما یک بیک دور کن - I, IV -
نگه دار ازین
جز تو کسی را بکس

نمایند که چون دی بود کارزار
چو من برخروشم دمید و دهید²
نمایند که آیند³ زمین پس بکین
پیاده بیاورد و⁴ پیلان و⁵ کوس
سپردار و ژوپین ور و نیزه دار⁷
سپر با سنان⁸ اندر اید پیش
چگونه گزارند گرز¹⁰ گران

* * *

بافسون بهر جای گسترده کام
بدانسته چینی و هم¹² پهلو
کز ایدر برو تا سر تیغ کوه
بریشان بیاورد¹⁵ هم اندر زمان¹⁶
همی گشت بر کوه ابر سیاه¹⁹
برآمد²² یکی برف²³ و باد دمان²⁴

چنین گفت هومان که امروز کار
همه جان شیرین¹ بکف بر نهید
تهی کرد باید ازیشان زمین
بپیش اندر آمد سپهدار طوس
صفی برکشیدند پیش سوار⁶
مجنبید گفت ایچ از جای خویش
بیمینیم تا این نبرده⁹ سران

340

ز ترکان یکی بود بازور¹¹ نام
بیموخته کژی و جادوی
چنین گفت پیران بافسون پژوه
یکی برف و¹³ سرما و باد¹⁴ دمان
هوا تیره گون بود از¹⁷ تیر¹⁸ ماه
چو بازور در²⁰ کوه شد در²¹ زمان

345

یازند؛ I, IV - 3. K, I, IV - 6. op. 2 VI - 6. شیران - VI 1

VI - 4. I, IV, VI - 5. op. و 5. I - 6. K - 7. I - 6. سپاه - 6. K - 8. dob.:

بدیشان چنین گفت بیدار طوسی * که دست شمارا دهد چرخ بوسی

و 11 I, VI - 11. dob. سرآید [گرایند - IV] بگرز - 10 K, I, IV, VI - 10. نبرد - 9 K, VI - 9. سپر - 8 K

برآور - I, IV - 15. K - 15. زرآور - 15. K - 15. بادی - 14 I - 14. op. و - 13 IV - 13. هم چینی - IV - 12. I - 12

دوب.: 19 I, IV - 19. تیره - 18. L - 18. بد خود از - 17 K, I, IV, VI - 17. بیاورد باید بافسونیان - 16 VI - 16

بیاورد از افسون به [بر - IV] ایرانیان * یکی باد و سرما و رنج گران

ابر - 23 K - 23. درآمد - 22 VI - 22. درشد - VI - 22. چو بر کوه برشد هم اندر - 21 K - 21. بر - 20 VI - 20

24 I, IV - 24. вместо б. 349:

چو شد مرد جادو بدانجا دوان * بافسون یکی ابر کردش روان

بغزید رعد و فغان کرد باد * یکی صاعقه در جهان اوفتاد

L - 1. dob. вариант б. 353; K - 2. dob.:

هم آنگه که بازور بر کوه شد * ز نزد سواران بی اندوه شد

بافسون در آورد باد و دمه * چو کافور شد روی هامون همه

که تاریک شد گـردش آسمان
 که امروز تا شب گذشته سه² پاس
 همی خون فشاند باوردگاه⁴
 نباشد مگر⁵ دشمن⁶ کینه ور
 زره دار خـتراد⁸ و برزین⁹ نیو¹⁰
 جگرخسته و کینه خواه آمدند
 بسان شب تار و اذبوه¹¹ دیو¹²
 بیاورد لشکر همه همگروه¹³
 که بر دشت سازند¹⁵ جای نبرد
 دو گرد گرانمایه¹⁸ شیردل
 چو شیدوش و لهماک شد هم نبرد
 که برهم زدی¹⁹ آتشی و بادرا
 دو گرد گرانمایه²¹ نیورا
 نبد هیچ پیدا درنگ²³ و فسوس

سپهبد بگورز گفت آنزمان
 مرا گفته بود این¹ ستاره شناس
 ز شمشیر گردان چو ابر سپاه³
 سرانجام ترسم که پیروزگر
 چو شیدوش و رهام و گسته⁷ گیو
 ز صف در میان سپاه آمدند
 بابر اندرآمد ز هر سو غریو
 وزان روی هومان بکردار کوه
 وزان¹⁴ پس گزیدند مردان مرد
 گرازه سر¹⁶ گیوگان با نهل¹⁷
 چو رهام گورز و فرشیدورد
 ابا بیژن گیو کلبادرا
 ابا شیطرخ²⁰ نامور گیورا
 چو گورز و پیران و هومان²² و طوسی

325

330

335

در آوردگاه—VI؛ درین رزمگاه—K⁴ بر آوردگاه—K³ دو—I² آن—I, IV, VI¹
 K—⁹ on. و—⁸ L. گورز و—K, VI؛ و—⁷ on.؛ و—⁶ K. دیهم—⁶ K. جز از—I, IV, VI, K⁵
 :dob. VI—¹⁰ برزین و ختراد—I, IV, VI؛ ختراد و برزین و فرهاد
 * دل شیرمردان ازیشان بدرد
 * که بودند هر یک یکی ازدها * که دشمن نمودی ازیشان رها
 :dob. K—¹² اذبوه—I, VI¹¹
 ز بس تیغ و گوپال و گرز و سنان * نبد هیچ پیدا رکیب از عنان
 :dob. I, IV, VI؛ گروهها—K¹³
 ز بس گرز و گوپال و تیغ و سنان * نبد هیچ پیدا رکیب [VI—رکاب] از عنان
 * بکردار کوه [گردان—VI] بکردار کوه * بکردند لشکر گروهها گروه
 دهل—VI؛ بهل—IV؛ تهل—¹⁷ L, I؛ سوی—¹⁶ I, IV؛ گیرند—¹⁵ K. ازان—I, IV, VI, K¹⁴
 شیر—¹⁸ I, IV؛ شیطرخ—²⁰ K. زند—¹⁹ I؛ زبند—¹⁹ K, IV, VI؛ چو شیدوش و لهماک شد—¹⁸ I
 * هومان و پیران—I, IV, VI؛ هومان و میلاد—²² K. گرانمایه و—²¹ K. شیرخ—²¹ VI؛ کج
 دو رنگ—²³ I

همانا که از ما بهر یک¹ دوپست بدو گفت گودرز اگر³ کردگار به پیشی و کمی⁵ نباشد⁶ سخن اگر بد⁸ بود بخشش⁹ آسمان تو لشکر پیارای و از بودنی بیماراست لشکر سپهدار طوسی پیاده سوی کوه شد با بنه رده برکشیده همه یکسره 310 ز نالیدن کوسی با کز نای دل چرخ گردان بدو¹⁸ چاک¹⁹ شد چنان شد که کس روی هامون ندید ببارید الماس از²¹ تیره میخ سنانهای رخشان و تیغ سران هوا گفتمی از گرز²⁴ و از آهنست 320 چو دریای خون شد همه دشت و راغ²⁷ ز بس ناله کوسی با²⁹ کز نای

فزونست بدخواه اگر پیش² نیست بگرداند از ما بد روزگار⁴ دل و مغز⁷ ایرانیان بد مکن پیرهیمز و¹⁰ پیشی نگرده¹¹ زمان روانرا مکن هیچ بشخودنی¹² پپیلان جنگی و مردان¹³ و¹⁴ کوسی سپهدار گودرز بر¹⁵ میمنه چو رهام گودرز بر¹⁶ میسره همی¹⁷ آسمان اندرآمد ز جای همه کام خورشید پر خای²⁰ شد ز بس گرد کز رزمگاه بردمید همی آتشی افروخت از گرز²² و تیغ درفش از بر و زیر گرز گران²³ زمین یکسر از نعل²⁵ بر²⁶ جوشنست جهان چون شب و تیغها چون چراغ²⁸ همی کس ندانست سررا³⁰ ز پای

4 VI — доб.: 1 K — تن 2 K — هیچ 3 K — کز

نیارد چخیدن بما چرخ پیر * نه هرمنز نه ناهید و بهرام و تیر جهان رام گردد بمابر ز مهر * نه بینی تو یک روز تاریک چهر گردش — I, IV, VI — نه⁸ زور — I, IV, VI — نباید⁶ پیش و کمی چون — VI — 5 بگردان — K — بخشودنی — I, K, IV, VI — بگیرد — IV; نگیرد — I, VI — 11 و — I, IV, VI — 10 همه — I — رهام و گرگین اجر — I, IV — 16 با — IV, VI — 15 و — I, VI — 14 جنگی و پیلان همه دامن کوهها چاک — I — 20 خای — I, IV — 19 همه — IV — همی — I, VI — 18 ازو — K — تیغ — I — 25 گرد — K, I, IV, VI — 24 زیر کندآوران — IV — 23 ترگ — I, IV, VI — 22 ازان — IV, VI — کوسی — K, VI — 29 شب تار گشته سپاه — VI — 28 همه رزمگاه — VI — 27 و از — K, I, IV, VI — 26 همی سر ندانست گیتی — K — 30 و از

شما یک یک تیمغها برکشید
 مبینمید جز یال² اسپ و عنان
 عنان پاک⁶ بر یال اسپان نهید
 پیران چنین گفت کای پهلوان 295
 ابا¹⁰ گنج¹¹ دینار جفتی مکن
 که امروز گردیم پیروزگر
 وزین روی لشکر سپهدار طوسی
 بروبر یلان آفرین خواندند
 که پیروزگر بود روز نبرد 300
 سپهبد بگورز کشواد گفت
 اگر لشکر ما پذیره شوند
 همه دست یکسر بیزدان زنیم
 مگر دست گیرد چهاندار ما
 کنون نامداران زژینه کفش 305
 ازین کوه پایه مچنبید²⁰ هیچ

سپرهای چینی بسر درکشید¹
 نشاید³ کمان⁴ و نیاید سنان⁵
 بدانسان که آید خورید و نهید⁷
 تو بگشای بند⁸ سلیج گوان⁹
 ز بهر سلیج ایچ زفتی مکن
 بیابد دل از اختر نیک بر¹²
 بیماراست بر سان¹³ چشم خروس¹⁴
 ورا پهلوان زمین خواندند
 ز هومان ویسه¹⁵ بر آورد گرد
 که این راز بر کس نباید¹⁶ نهفت
 سواران بدخواه چیره¹⁷ شوند
 منی از تن خویشتن بگنیم
 وگر نه بد است اختر¹⁸ کار ما¹⁹
 بماشید با کویانی درفش
 نه روز نبردست و گاه²¹ بسیج

1 I—66. 291, 292 оп. 2 IV—доб. 3 K, I, IV, VI—نخواهم 4 I—کمند 5 I, IV—доб.:

بتیغ و کمان و بگورز گران * چنان چون بود رزم کنداوران
 K, VI—доб. вариант этого б. 6 K—چنان یال I—همان یال IV—عنان یال 7 I, IV—доб.:

چو این گفت هومان سوار دلیر * بیامد به پیش برادر چو شیر
 VI—доб. вариант этого б.; K—доб.:

چو بشنید پیران ز هومان سخن * بدو گفت هر چی که دانی بکن
 بفر¹² K— و 11 IV, VI—доб. 10 K, I, IV, VI—با 9 K—گران 8 I, IV—بند از
 14 K— بیماراست لشکر چو VI—13 جهانداور دادگر

وزین سوی طوسی سپهبد سپاه * بیماراست چون روی خورشید و ماه
 18 IV— خیره K, I— 17 Л—چیره 16 I, IV, VI—نشاید 15 K, I, IV, VI—همان ز هومان
 доб. 19 VI—سالار ما VI—19 و 10 доб. интерполяцию в 10 бб., см. приложение I. 20 VI—مپیچید 21 I, IV, VI—جای

که این اختر گیتی افروز¹ ماست
مرا³ خوبی و نیک نامی⁴ بود
شب تیره تا گاه بانگ خروسی
که پیل⁴ زبان هم نبرد منست⁷

* * *

شمامه پراگند بر لآزورد
بهر پرده⁸ پاسمان ساختند⁹
جهان گشت چون روی رومی سپید¹²
جهان شد پر¹³ از ناله کز نای
طبرخون و شبگون و زرد و¹⁵ بنفش
همه جنگ را گرد کرده عنان¹⁶
بپوشد¹⁷ همی¹⁸ چادر آهنین
ز جوش²⁰ سواران و از گرد و خاک²¹
همی آسمان بر زمین داد بوسی
یکی خشت رخشان گرفته بکف
برانگیزم اسب و برارم خروش²⁴

چو روشن شود تیره شب روز ماست
شمارا همه شادکامی² بود
ز لشکر همی بر خروشید⁵ طوسی
همی گفت هومان چه مرد منست

280

چو چرخ بلند از شبه تاج کرد
طلایه ز هر سو برون تاختند
چو برزد سر¹⁰ از برج خرچنگ¹¹ شید
تیمیره برآمد ز هر دو سرای
هوا تیره گشت¹⁴ از فروغ درفش
کشیده همه تیغ و گرز و سنان
تو گیتی سپهر و زمان و زمین
بپرده درون شد¹⁹ خور تابناک
ز هرای اسپان و آوای کوسی
سپهدار هومان²² دمان²³ پیش صف
همی گفت چون من برایم بجوش

285

290

¹ K, I, IV, VI — دل افروز — [به نیکی — K] که اختر بگیتی

² K, I, IV, VI — شادمانی — ³ K — مگر — ⁴ K, I, IV, VI — اختر آسمانی — ⁵ VI — روی برمی — ⁶ I, IV, VI — شیر

⁷ VI — доб.:

سرانرا بپرّم بدین کینه سر * نمانم بتوران زمین بوم و بر
نمانم بتوران من اینجای مرد * مگر خسته و جسته و روی زرد
چنگ — K¹¹ سر برزد — VI¹⁰ تاختند — IV⁹ بهره — IV⁸ Б — перевод бб. 184—280 оп.

چرخ خورشید — I, IV — ¹² Л — б. стоит после б. 284. ¹³ VI — پر شد — IV¹⁴

VI — و — ¹⁶ I — обратный порядок мисра; Л — б. стоит перед ¹⁵ K — شد

VI — ²⁰ جوشن — VI²⁰ بد — K, I, IV, VI¹⁹ همه — VI¹⁸ بپوشید — IV¹⁷ б. 285.

VI — ²² I, IV, VI — ²³ K — شده ²⁴ K — доб.:

شما بر خروشید و جنگ آورید * بدین دشت جنگ پلنگ آورید

تن بارگی گشت با¹ خاک پست²
نگه داشت هومان⁵ سر از تیر⁶ اوی⁷
بدیدند گفته⁸ توران سپاه
ببهرند پرمایه بالای اوی
یکی تیغ بگرفت هندی¹⁰ بدست
شد از شب جهان تیره¹² چون آبنوس¹³
یکایک بدود¹⁵ نه دادند روی
ز جنگ یلان¹⁸ دست کوتاه گشت¹⁹
سپهبد بدو راست کرده سنان
خروشی برآمد ز توران سپاه
درین²² جنگ²³ فرجام ما²⁴ سور باد²⁵
چو با طوسی روی اندرآمد بروی²⁸
جز ایزد نداند³¹ که ما چون بدیم
که ای رزم دیده سران دلیر

ز تیر خدنگ اسپ هومان بخت
سپهر بر³ سر آورد و ننمود⁴ روی
چو او را پیاده بران رزمگاه
که پردخت مانند کنون⁹ جای اوی
چو هومان بران زمین توی نشست
که آید دگر باره بر جنگ¹¹ طوسی
همه¹⁴ نامداران پرخاشجوی
چو¹⁶ شد روز تاریک و بیگانه گشت¹⁷
بپیچید هومان جنگی عنان
بنزدیک پیران شد از رزمگاه
ز تو خشم²⁰ گردنکشان²¹ دور باد
که چون بود رزم²⁶ تو ای نامجوی²⁷
همه پاک ما²⁹ دل³⁰ پر از خون بدیم
بلشکر چنین³² گفت هومان شیر

265

270

275

1 I, IV - چون 2 VI - доб.:

چو هومانرا بارگی خسته شد * دل مرد جنگی ازان بسته شد
گزر⁶ JI, I, IV, VI - جنگی⁵ JI, I, IV, VI - بنمود⁴ I; ننمود⁴ JI, VI - در³ I, IV -
7 VI - доб.:

بهرزید بر خود چو شاخ درخت * چنین گفت مانا که برگشت بخت
باورد¹¹ VI - هندی گرفته¹⁰ I, IV, VI - همی⁹ K, I, IV, VI - گردان⁸ K, I, IV, VI -
12 VI - همان¹⁴ I, IV - 13 K, I, IV, VI - б. оп. بد از شب جهان گشته¹² VI -
K, VI - доб.: 18 K - جنگ و بلا¹⁸ شد¹⁷ JI, IV - که¹⁶ K, I, IV, VI - بهومان
برفتند گردان همه پیش طوسی * سپه نعره [ناله - K] برداشت و آوای کوس
وزین²² K, I, IV, VI - همی از تو چشم²¹ K - چشم²¹ IV, VI - چشم²⁰ JI -
23 K, I, IV, VI - б. 25 K, I, IV, VI - б. 24 K, I, IV, VI - تو²⁴ رزم²³ K, I, IV, VI - доб.:
270; VI -
که امروز دادی بدین جنگ داد * بدیدار روی تو شادایم شاد
با³⁰ VI - با²⁹ I, IV - اندر آورد روی²⁸ VI - رزمجوی²⁷ I, IV, VI - کار²⁶ K, I, IV, VI -
بپیران همی³² K - جهاندار داند³¹ K - دو دیده

یکی ابر بر بستت از بر³ کارزار⁴
 نهان گشت⁵ خورشید گیتی فروز
 سرانشان چو سندان آهنگران
 بدریای شهید اندرون باد خاست
 همه دشت پر بانگ شمشیر بود
 شد آهن بگردار چاچی کمان⁷
 سیه شد ز زخم⁸ یلان روی مرگ
 فروریخت آتش ز پولاد و⁹ سنگ¹⁰
 خم آورد و در¹¹ زخم شد ریز ریز¹²
 گرفتند هر دو دوال کمر
 یکی را نیامد¹⁹ سر اندر نشیب
 یکی اسپ آسوده²² برنشست²³
 کمانرا بزه کرد و تیر خدنگ²⁵
 چپ و راست جنگ سواران گرفت
 سپر کرد بر پیش روی²⁷ آفتاب
 همه روی²⁹ کشور پر الماس گشت

زمی¹ گشت گردان² و شد روز تار
 تو گفستی شب آمد بریشان بروز
 ازان چاک چاک عمود گران
 بابر اندرون بانگ پولاد خاست 250
 ز خون بر کف شمشیر کفشیر بود
 خم آورد رویین⁶ عمود گران
 تو گفستی که سنگست سر زیر ترگ
 گرفتند شمشیر هندی بچنگ
 ز نیروی گردنکشان تیغ تیز 255
 همه¹³ کام¹⁴ پر خاک¹⁵ و پر¹⁶ خاک¹⁷ سر
 ز نیروی گردان گران شد¹⁸ رکیب
 کمر بند بگسست و²⁰ هومان بچست²¹
 سپهبد سوی ترکشی آورد چنگ²⁴
 بران نامور تیرباران گرفت 260
 ز پولاد پیکان²⁶ و پر عقاب
 جهان چون ز شب رفته²⁸ دو پاس گشت

¹ K, I, IV, VI — زمین ² K — تارچک ³ IV — در ⁴ VI — доб.:

یکی قرص خورشید گیتی فروز * بشد از جهان آفتاب ناپدید (так)

زور — I, IV — جنگ — K⁸ 250—252 оп. ⁷ K — روی — VI; ⁶ JI — زومی; ⁵ K — رفت

VI — روی ⁹ JI, IV, VI — و оп. ¹⁰ VI — доб.:

دو پهلو از انسان برآویختند * همی خاک با خون برآمیختند

¹¹ I, IV, VI — از ¹² VI — доб.:

همان تیغ از دست بنداختند * بر آوردگه بر همی تاختند

¹³ K, I, IV, VI — چو شد ¹⁴ VI — کار ¹⁵ I, IV, VI — بی آب ¹⁶ T — بر ¹⁷ K — آب ¹⁸ I,

IV, VI — بد ¹⁹ I, IV, VI — که آید یکی را — ²⁰ VI — و оп. ²¹ JI — بند قبا — ²² I, VI —

پیوست — K²⁵ دست — K²⁴ (метр нарушен). شدند آن یک ز دیگر رهای — ²³ JI — آسوده تر

در پیشش — VI; ²⁷ K — او — ²⁶ VI — پولاد — ²⁸ VI — شست

تو گفستی که — I, IV, VI — ²⁹ I, IV, VI — چون شب تیره — ²⁸ JI — از

مجوی از در² آشتی هیچ روی
 چنین گفت با گیو بیدار بخت
 که گم باد گودرز کشاورگان
 با آوردگه⁵ تیغ هندی بچنگ
 که منشور تیغ مرا برنخواند
 بخان تو تا⁶ جاودان شیونست
 نه برخیزد آیین⁸ گوپال و کوس
 بخواهد شدن خون من⁹ رود آب¹⁰
 سخن راند باید بدین انجمن¹¹
 یکی ره نیابند ز¹³ ایران سپاه¹⁴
 چه¹⁶ با طوس نوذر¹⁷ کنی داوری
 بدین دشت پیکار تو با منست¹⁸
 بچنگ ابروان پر ز چین¹⁹ آوریم
 سری زیر تاج و سری زیر ترگ
 با آوردگه به که²³ آید زمان
 سپهبدسر و گرد و پرخاشخبر²⁵
 همی حمله برد آن برین این بران

230 سخن جز یشمشیر با او¹ مگوی
 چو بشنید هومان برآشفت سخت
 ای³ گم شده بخت آزادگان
 فراوان⁴ مرا دیده روز چنگ
 کس از تخم کشاور جنگی نماند
 235 ترا بخت چون روی آهرمنست
 اگر من شوم کشته بر⁷ دست طوس
 بجایست پیران و افراسیاب
 نه گیتی شود پاک ویران ز من
 وگر طوس گردد بدستم¹² تباه
 240 تو اکنون بمرگ¹⁵ برادر گری
 بدو گفت طوس این چه آشفتنست
 بیات با بگردیم و کین آوریم
 بدو²⁰ گفت هومان که دادست مرگ
 اگر²¹ مرگ باشد مرا²² بی گمان
 245 بدست²⁴ سواری که دارد هنر
 گرفتند هر دو عمود گران

¹ K، وی - ² I، IV - چنه ³ K، I، IV، VI - که ای ⁴ J، VI - بیلان ⁵ K، I، IV - بلاون ⁶ K، VI - با ⁷ VI - در ⁸ VI - آواز ⁹ K، VI -
 I، IV - با ¹⁰ VI - با آورد ¹¹ K، I، IV،
 همه [همی - VI] خون بخواهد شدن
 12 VI - بکینه ¹³ VI - از ¹⁴ K، IV - 6. op.; I - 66. 236-239 op.
 15 VI - داور ¹⁶ K، I - جنگی ¹⁷ I، IV، VI - نه ¹⁸ K - بخون ¹⁹ K - بچنگ ²⁰ K - آسمان بر زمین ²¹ VI - همی ²² K، I، IV - همی ²³ I، IV - برسر
 24 IV - بدشت ²⁵ K - 66. 236-239 op.:

درآمد سپهبدار طوس دلیر * بدو گفت کای پر هنر نره شیر
 که هومان ز چنگم نخواهد گذشت * بریزم ورا خون برین پهن دشت

چرا رای کردی با آوردگاه¹
 بجویی بدین کار پیوند من²
 نیاسود خواهد سپاه اندکی
 همه پهلووان و همه نامدار³
 بماید که پند من آیدت یاد
 بمان تا بیازند⁴ بر⁵ کینه دست
 رهایی نیابد⁶ خردرا مپیچ⁷
 که پیران نماید که یابد گزند
 جهان دیده و دوستدار⁸ منست
 نگه کن که دارد بپند تو گوش
 چو فرمان⁹ دهد شاه فرخ نژاد
 سپردن بدو دل بیکبارگی
 که او راد و آزاده و نیک خوست
 که شد گیورا روی چون سندروس
 چنین گفت کای¹⁰ طوس فرخ نژاد¹¹
 پیامد دمان¹² بر لب آورده کف
 میان دو صف گفت و گوی دراز¹³

تو هم نامداری ز توران سپاه
 دلت گر پذیرد یکی پند من
 کزین کینه¹⁴ تا زنده ماند یکی
 تو¹⁵ با خویش و پیوند و¹⁶ چندین سوار
 بخیره مده خویشتن را بماد
 سزاوار کشتن هر آنکس که هست
 کزین کینه¹⁷ مرد گنه کار هیچ
 مرا شاه ایران چنین داد پند
 که او ویژه پروردگار منست
 به بیداد بر خیره با او¹⁸ مکوش
 چنین گفت هومان به¹⁹ بیداد و داد
 بران²⁰ رفت باید به بیچارگی
 همان رزم²¹ پیران نه بر آرزوست
 بدین گفت و گوی اندرون بود طوس
 ز لشکر پیامد بکردار باد
 فریبنده²² هومان²³ میان دو صف
 کنون با تو چندین چه گوید براز

215

220

225

خرامان—IV, VI؛ چرا آمدی پیشی من رزم خواه—I؛ چرا آمدستی بدین رزمگاه—K¹
 ب. вместо K—: б. I, IV, VI—б. оп.; بیای پی بنزدیک شاه

اگر پند من سرچسب بشنوی * بدین پند و گفتار من بگریوی
 برانی برینسان بکینه سپاه * خرامان شوی تا بنزدیک شاه
 بیازد—I⁸ بدان تا بپارند—K⁷ I, IV—б. оп. و—VI⁵ چو—VI⁴ گونه—VI³
 K—¹² بسیج—K, I, IV, VI¹¹ نباشد—K¹⁰ وزین گونه—VI⁹ نیارد بدین—IV⁸ بدین
 که—VI, I, IV, VI¹⁴ بیداد و بر خیره بر ما—VI؛ با او بخیره—K, I, IV¹³ گوش دار
 VI—¹⁹ با—K¹⁸ جنگ—K, I, IV, VI¹⁷ مرا—K؛ بدان—I, IV, VI¹⁶ که پیمان—VI¹⁵
 فرستاد—VI؛ فرستاده—I, IV²¹ 224—227 приписаны на полях другим почерком. VI—бб. 20 نوزد
 VI—вместо б.:²⁴ چین—VI²³ ترکی—K, I, IV, VI²²

کنون با تو چندین چه گوید همی * بدین گفت و گو چه گوید همی
 سخن با تو چندین چه گوید براز * میان دو صف گفت و گوی دراز

که پیشی نه خوبست پیشی مجوی¹
 بدست تو آمد² مشو در³ گمان
 کجا داشتی خویشتن را بمرد
 نجوشد⁵ یکی را⁶ برگ⁷ خون گرم
 برزم¹⁰ اندرون دستشان¹¹ بد کند⁹
 جهانگیر گودرز کشوادگان
 چرا آمدستی بدین¹⁶ رزمگاه
 هشیوار¹⁸ دیوانه¹⁹ خواند²⁰ ترا
 سپهبد نیاید²² سوی کارزار
 ز گردان که جوید نگیب و کلاه
 زبردست را²³ دست زیر²⁴ آورند
 بد آید بدان نامدار انجمن²⁶
 اگر زنده مانند پیشچان شوند
 روان و دل هم بر زبانم²⁹ گواست
 که پیش من آیند روز³¹ نبرد
 ندیدم چو تو نیز یک نامدار³²
 چو تو جنگجویی نیابد³⁴ سپاه³⁵
 بیاید بروی³⁶ اندر آریم روی
 سپهبد منم هم سوار نبرد

چنین پاسخ آورد هومان بدوی
 گر ایدونک بیچاره را زمان
 بچنگ من ارژنگ روز نبرد
 دلیران لشکر ندارند⁴ شرم
 که پیکار ایشان⁸ سپهبد کند⁹
 کجا بیژن و¹² گیو¹³ آزادگان
 تو گر¹⁴ پهلووانی ز قلب¹⁵ سپاه
 خردمند بیگانه¹⁷ خواند ترا
 تو شو اختر کاویانی²¹ بدار
 نگه کن که خلعت کرا داد شاه
 بفرمای تا جنگ شپیر آورند
 اگر تو شوی کشته بر²⁵ دست من
 سپاه تو بی یار و بیجان²⁷ شوید
 و دیگر که گر بشنوی²⁸ گفت راست
 که پرورد باشم ز³⁰ مردان مرد
 پس از رستم زال سام سوار
 پدر بر پدر نامبردار و³³ شاه
 تو شو تا ز لشکر یکی نامجوی
 بدو گفت طوس ای سرافراز مرد

بجوشد—VI⁵ بدارید—IV⁴ بد—K, IV, VI³ آید—VI² مگوی—I, IV, VI¹
 بدست—VI⁹; شدست—K, I, IV, VI⁹ گرشان—K, I, IV, VI⁸ بتن—I, IV, VI⁷ یکی را نجوشد—K⁶
 گیو و—K, I, IV, VI¹³; بیژن گیو از—Л¹³ و—Л¹² دستها—K¹¹ بچنگ—K¹⁰ بدست
 بیگانه—K¹⁹ و—IV¹⁸-доб. دیوانه—K¹⁷ سوی—K¹⁶ و پشت—K¹⁵ اگر—VI¹⁴
 زیر دست—VI²⁴ یلانرا همه—K²³ نیامد—IV²² کاویان را—I, IV²¹ داند—K, I²⁰
 دگر [وگر—IV]²⁸ I, IV—یکباره بی جان—K; بیجان و بی تن—Л²⁷ I-б. оп.²⁶ در—VI²⁵
 I, IV, VI³¹ باشند—Л³⁰ زبان و—VI²⁹ و دیگر بگویم یکی—VI³¹; با تو گویم یکی
 I, IV—چپه باید—K³⁴ و—VI³³ I, IV—K-б. стоит после б. 210.³² که آیند پیشم بروز
 برون—VI³⁶ K-обратный порядок мисра.³⁵ که یابد—VI³⁵; چپه یابد

جهان بر دل طوسی تنگ آوریم
بسازید و دلرا مدارید¹ تنگ
ز لشکر برارد به² پیکار سر
بیمینیم تا بر که³ گردد زمان
بباید یک امروز کردن درنگ
تبییره⁴ برآید ز پرده سرای
یکی از لب رود برتر کشیم
اگر یار باشد جهاندار و⁵ بخت⁶

که یکسر بکوشیم و جنگ آوریم
چنین گفت هومان که امروز جنگ
گر ایدونک زیشان⁷ یکی نامور
پذیره⁸ فرستیم گردی دمان⁹
وزیشان بتندی¹⁰ نجوید¹¹ جنگ
بدانگه¹² که لشکر بجنبد ز جای
همه یکسره گرزها بر¹³ کشیم
باندوه رزمی بسازیم سخت

180

* *

برانگیخت آن بارگی¹⁴ را ز جای
وگر کوه البرز در جوشنست
یکی خشت رخشان گرفته بچنگ
جهان پر شد از ناله کز نای¹⁵
ز پالمیز کین بر نیامد¹⁶ درخت
که بود از شما نامبردار و گرد¹⁷
که با خشت بر پشت زین آمدی
که بی¹⁸ جوشن و گرز و¹⁹ رومی²⁰ کلاه
که از کوه یازد بنخچیر چنگ
چو آورد گیرم بدشت نبرد²¹

یاسپ عقیاب اندر آورد پای
تو گفستی یکی باره آهنست
به پیش سپاه اندر آمد بچنگ
بجنبید طوسی سپهید ز جای
بهومان چنین گفت کای²² شور بخت
نمودم بارزنگ یک دست برد
تو اکنون همانا بکین آمدی
بجان و سر شاه ایران سپاه
بچنگ تو آیم بسان پلنگ
بیمینی تو پیکار²³ مردان مرد²⁴

185

190

3 K- کزیشان- IV؛ ایدونک کزیشان- K² بسازیم و دلها نداریم- K, I, IV, VI¹
نجویدیم- K, I, IV, VI⁸ بتیزی- K, I, IV, VI⁷ چه- K, VI⁶ زمان- VI⁵ به تییره- K⁴
13 Л-далее 12 Л, I, VI, оп. و- 11 I, IV- خنجر 10 VI- به تییره 9 VI- نداند
14 I, IV, VI- بارکشی 15 K- обратный порядок мисра. 16 B-перевод бб. 164-183 оп. 17 K, I, IV, VI- [VI-درآید- I] کین کی [کی کین- I] براید [I-برآید- VI]
18 Л-روپین 19 IV- با 20 K- و 21 VI- оп. و تیغ 22 K- کونون پای دار ای سرافراز گرد- Л
23 K- доб.: 24 K- و سنان و بگرز گران- K 25 I, IV- این کار 26 K- گیرم بدشت نبرد
چو آورد مگردان مگردان * چو آورد گیرم بدشت نبرد

سپهر و ستاره پر آوای کوس
وگر خاک گردد بروز⁴ نبرد
چه زو بهر⁷ تریاک یابی⁸ چه زهر
برین رفتن¹¹ اکنون بباید گریست

زمین ارغوان و زمان¹ سندروس
اگر تاج جوید² جهانجوی³ مرد
بناکام می⁵ رفت باید⁶ ز دهر
ندانم سرانجام⁹ و فرجام¹⁰ چیست

160

* * *

بابر اندرآورده از جنگ نام¹²
از ایرانیان جست چندی¹⁵ نبرد
بغزید و تیغ از میان برکشید
ز ترکان¹⁸ جنگی ترا یار¹⁹ کیست²⁰
سرافراز و²¹ شیر فرنگی منم
بآوردگه²³ بر سرافشان کنم
سپه‌دار ایران شنید این سخن
همان آبداری که بودش بچنگ
تو گفستی تنش سر نیاورد²⁹ بار
که پیروز باادا سرافراز طوس³⁰
ز ترکان³³ تهی ماند آوردگاه³⁴
کشیدند شمشیر و گرز گران³⁶

یکی نامداری بد ارژنگ نام
برآورد¹³ از دشت آورد¹⁴ گردد
چو از نور طوس سپه‌مد بدید
بپور¹⁶ زره گفت نام¹⁷ تو چیست
بدو گفت ارژنگ جنگی منم
کنون خاک را از تو رخشان²² کنم
چو گفتار پور زره شد²⁴ بمن²⁵
بپاسخ ندید²⁶ ایچ رای²⁷ درنگ
بزد بر سر و²⁸ ترگ آن نامدار
برآمد ز ایران سپه بوق و کوس
غمی³¹ گشت پیران ز³² توران سپاه
دلیران توران³⁵ و کنداوران

165

170

175

آورد و—K⁴ جهانزیده—IV, VI; جهاندار—I³ دارد—VI; زیابد—K, I, IV² هوا—K¹
از—K⁶ گر ایدون کجا—VI; از ایدر کجا—I, IV⁵ خاک آورد و خون—I, IV, VI; دشت
فرجام—K¹⁰ و—оп. و—JL⁹ یابم—I, IV, VI⁸ بهره—K, I, IV, VI⁷ ایدون کجا رفتی ای
ننگ و—I, IV, VI¹⁵ ارژنگ—K¹⁴ برانگیخت—K, I, IV, VI¹³ کام—VI¹² رفته—I¹¹
K²⁰ کنون نام—JL¹⁹ گردان—I¹⁸ بدان مرد گفتا ترا نام—K; کام—JL¹⁷ بتور—IV¹⁶
K²⁴ برآوردگه—K, VI²³ جوشان—K, I, IV, VI²² و—оп. و—K, I, IV, VI²¹ کام چیست
IV²⁹ و—оп. و—JL²⁸ جای—I, IV; زیاد و—K²⁷ نکرد—K²⁶ بمن—VI²⁵ ارژنگ آمد
I, 32 غمین—VI³¹ و—оп. ب. I, IV; که—[چو—VI] پیروز باز آمد از رزم—K, VI³⁰ بیاورد
ترکان—K, JI³⁵ آرامگاه—I, IV, VI³⁴ گردان—K, I, IV, VI³³ و—оп. ز—VI; پیران و—IV
36 I, IV—доб.:

بدادند آواز بر ریخدگر * بگفتند هر گونه شیران نر

که تارپک شد چشمه آفتاب
 سپاهی کزو شد زمین² ناپدید
 سپه برگرفت⁴ و بنه برنهاد
 بیامد دمان تا لب رود شهید
 که بر بند بر کوهه پیل⁶ کوس⁷
 چو⁹ داند که تنگ اندر آمد نهیب¹⁰
 سپه بر لب رود صف برکشید
 بهامون کشیدند پیلان و¹¹ کوس
 سواران ترکان و ایران¹² گروه
 که آتش برآمد ز دریای آب
 تو گفستی شب اندر¹⁶ هوا لاله کشت
 ز جوش سواران زرین¹⁷ کمر¹⁸
 زمین گشت از گرد چون آبنوس²⁰
 چو سندان شد²¹ و پتک آهنگران
 ز نیزه هوا چون نیستان شدست
 بسی خوار گشته تن ارجمند
 تن ناز دیده²⁵ بشمشیر چاک²⁶

یکی¹ لشکری ساخت افراسیاب
 دهم روز لشکر بیپیران رسید
 چو لشکر بیاسود³ روزی بداد
 ز پیمان بگردید وز یاد⁵ عهد
 طلایه بیامد بنزدیک طوس
 که پیران نداند سخن⁸ جز فریب
 درفش جفا پیشه آمد پدید
 بیاراست لشکر سپهدار طوس
 دو رویه سپاه اندر آمد چو کوه
 چنان شد ز گرد سپاه¹³ آفتاب
 درخشیدن¹⁴ تیغ و زوپین و خشت
 ز بس ترگ زرین و زرین سپر¹⁶
 برآمد یکی ابر چون سندروس¹⁹
 سر سروران زیر گرز گران
 ز خون رود گفستی²² میستان²³ شدست
 بسی سر گرفتار دام²⁴ کمند
 کفن جوشن و بستر از خون و خاک

145

150

155

نکرد ایچ - K, I, IV, VI - 5 برنشست - K - 4 و I - 3 доб. جهان - Л - 2 گران - K - 1
 7 I, IV - б. оп.; I, IV, VI - доб.: بهامون کشیدند پیلان و - VI - 6 یاد و ز
 چین گفت باطوس گودرز [گودرز باطوس - IV] پیر * که ای پهلوان این سخن یاد گیر
 ایران - I, IV, VI - 12 و - Л - 11 نشیب - K, I, IV, VI - 10 چه - VI - 9 که - IV - 8 همی - VI - 8
 15 I, IV, درفشیدن - VI; درفشنده [درخشنده - IV] شد - I, IV - 14 سپه - I, IV - 13 و توران
 18 I, IV, VI - 18 بزین - VI - 17 زرین زرینه سر - VI; زوپین سپر - IV - 16 که شب در - VI
 ستاره - K - همی بوسه داد از بر سندروس - Л - 20 آبنوس - Л - 19 обратный порядок мисра.
 زمین گفستی از - K - 22 بد - I, IV, VI - 21 183. б. стоиг после б. Л - 6. همی از سرش داد بوس
 جهاننا عجب دارم از کرد تو * که جز آدمی نیست نان خورد تو
 26 VI - доб.: 25 I, IV - کرده 24 K - خم 23 I, IV - خون

بزرگان و³ تیمارکش⁴ مهتران
بنزدیک پیران ویسه نژاد
ز طوس و ز گودرز روشن روان
بیاد سپهبد گشایم دو لب
خردمند کو بشنود پند من
سر نامور بهتر از تاج و تخت
همی جست⁸ نو روزگار بهی⁹

چنین¹ گفت گودرز و گیو و² سران
سراینده پاسخ آمد چو باد
بگفت آنچ بشنید⁵ با پهلوان
چنین داد پاسخ که من روز و شب
شوم هرچ⁶ هستند پیوند من
بایران گذارم بر و بوم و رخت
وزین⁷ گفتنها بود مغزشش تھی

130

135

* *

فرستاده¹¹ نزدیک¹² افراسیاب
همان گیو و گودرز و رهام¹³ و طوس
ز هر گونه¹⁴ بندها¹⁴ داده ام
که بر زین شتابش بیاید¹⁷ ز کین¹⁶
بتخت²⁰ و بگنج²¹ آتش²² اندر ز نیم
نیاساید از جنگ²³ هرگز نه²⁴ شاه
سرانرا بخواند از همه²⁵ انجمن²⁶

هیونی برافگند هنگام¹⁰ خواب
کز ایران سپاه آمد و پیل و کوس
فراوان فریبش فرستاده ام
سپاهی ز جنگ آوران¹⁵ برگزین¹⁶
مگر بومشان¹⁹ از بنه برکنیم
وگر نه ز کین سیاوش سپاه
چو بشنید افراسیاب این سخن

140

¹ K, I, 6 بشنود—K⁵ بیداردل—VI⁴ و—оп. ³ و—оп. ² VI—همین—I؛ همی—K¹
B—перевод бб. ⁹ گفت—I, IV, VI⁸ ازین—I, IV⁷ هر که—IV, VI
سراینده شد پیش [نزد—IV]¹² I, IV—سراینده—K¹¹ نزدیک—VI, I, IV¹⁰ 112—135 оп.
بند: عهد و) پندها—IV¹⁴ برزین—VI؛ شیدوش—I, IV¹³ K—سراینده نزد—VI
نشانش نماد—K¹⁷ پر ز کین—IV¹⁶ کند آوران—K¹⁵ (پیمان و شرط—رك. بیت 146
نگین—VI؛ نکین—I, IV¹⁸ ستایشش نگیرد—VI؛ نگیرد شتابش [سناش—IV]¹⁹ I, IV—
ببازو بگنج اندر—VI²² و یا سر بسر—I, IV²¹ بکاخ—K²⁰ بیخشان—VI¹⁹
بخواند آنزمان ز—I, IV²⁵ بخواند و سراسر زین—K, VI²⁵ هر کو نه—VI, K, IV, VI²⁴ 24 رنج
²⁶ K, I, IV, VI—доб.:

بایشان بگفت آن [این—I, IV] سخنها که رفت * بکین تان [که بر کین—K, VI] بیاید همی
رفت رفت

بششد نژد پیران هم اندر زمان
سوی رود شههد آمدم ساخته
فروبوست بر پپیل ناکام¹ رخت
گزیده دلاور سواران خویش
سرافراز چندست و³ با طوسی کیست
فرستاد نژد سپههد درود
درفش همایون و پیلان و⁵ کوسی
ز ترکان فرستاد نژدیک اوی
چه کردم ز خوبی¹⁰ بهر جایگاه
چو بر آتش تیز جوشان بدم¹¹
مرا زو همه رنج¹² بهر آمدست
بپیچید زان درد و پیکار¹⁴ اوی
فراوان نشانست بر چهر تو¹⁵
ببند این در بیم¹⁸ و راه¹⁹ زیان
مکافات یابی به نیکی ز شاه
همان افسر خسروانی دهد²²
دلش رنجه گردد ز تیمار²³ تو²⁴

هیونسی بکردار باد دمان
که من جنگرا گردن افراخته
چو بشنید پیران غمی گشت سخت
برون رفت با نامداران خویش
که ایران سپهرا ببیند که² چیست
رده برکشیدند زان سوی رود
وزین روی لشکر بیاورد⁴ طوسی
سپهدار پیران⁶ یکی چرپ⁷ گوی
بگفت آنک⁸ من با فرنگیس و⁹ شاه
ز درد سپهراوش خروشان بدم
کنون بار تریاک زهر آمدست
دل طوسی غمگین شد از کار¹³ اوی
چنین داد پاسخ که از مهر تو
سر آزاد کن¹⁶ دور شو زین¹⁷ میان
بر شاه ایران شوی با²⁰ سپاه
بایران²¹ ترا پهلوانی دهد²²
چو یاد آیدش خوب کردار تو

115

120

125

I, IV, 2 K- و رای - 1 K, I, IV, VI- [باید - I, IV-] [گاه - K-] 1 K, I, IV, VI- بدانند که - VI- 3 Л, I- و оп. 4 VI- بپاراست 5 Л, VI- و оп. 6 K, I, IV- ترکان 7 VI- بخوبی چه کردم - VI- 11 VI- بخوبی چه کردم - VI- 10 K, I, IV- بخوبی 8 VI- او که - 9 VI- و оп. 12 K, I, IV, VI- درد - 13 I, IV- مهر - 14 K- گفتار - I, IV- 15 I, IV- вместо б.: دید بر [از - IV-] چهر

فرستاده را گفت پس پهلوان * که رو پیشش پیران روشن روان
بگوشش که گر راست گویی سخن * مرا با تو گفتار آمد بمن
ببند این رهرا ز سود و - K- 19 کین - I, IV- 18 گر آزاده دور شو از - K- 17 آزادگان - VI- 16
ب تیمار - I, IV- 23 دهند - VI- 22 بر ایران - K- 21 بی - T- 20 (метр нарушен). کین و این - IV-
24 K- доб.:

چنان چون بود ترخور پهلوان * بسازد چه انداز شاه جوان

- 95
 نماید که بی رای تو پپیل و کوسی
 بتندی مکن سهمگین کار خرد²
 ز گفتار بدگوی وز نام و ننگ
 درم داد و روزی دهانرا بخواوند
 همان⁴ رای زد با تهمتن بران⁵
 100
 چو خورشید برزد سنان از نشیب
 سپهبد پیامد بنزدیک شاه
 بدو داد شاه اختر کاویان
 ز اختر یکی روز فرخ بچست
 همی رفت با کوسی خسرو⁹ بدشت
 105
 یکی لشکری همچو کوه سیاه
 پس¹³ لشکراندر سپهدار طوسی
 برو آفرین کرد و برشد خروش
 یکی اجر بست از بر¹⁷ گرد سم
 ز بس جوشن و کاویانی درفش
 تو خورشید گفتمی به آب اندر است
 110
 نهاد از بر پپیل پیروزه مهـد
 * * *

با سپهدار—K, IV—³ ندیدی مگر سهمگین دست برد—I, IV—² بجنگ اندر آرد—VI—¹
 بسی—VI—؛ شبی—I, IV—؛ همی—K—⁴ با سپهبد چچر پی—VI—؛ با سپهدار چرپی—I—؛ خودی
 K, I, IV, VI—ب. стоит после б. 76. ⁶ چه با نامداران گردن فراز—K—⁶ دران—I, IV, VI—؛ بـراز—K—⁵
 K, I, IV, VI—66. 100, 101 оп.; K, I, IV—6. 102 стоит после б. 104; VI—6. 102 стоит после
 و شاور رستم فیه و طالت مفاوضتهم تراجعهم حتی استقرت آراؤهم علی آن—B—6. 106;
 همی بود با—K—⁹ آرد—IV—⁸ یولی طوسا سالاریۃ العسکر و یعود ثانیاً الی قتال توران
 همی بود با پپیل و کوسی آن—VI—؛ همی بود با کوسی و پپیلان—I, IV—؛ پپیل بر پهن
 پیاده—VI—¹⁴ بسی—VI—¹³ VI—6. оп. ¹² بروبر—K, I, IV, VI—¹¹ چنمین—K, I, IV, VI—¹⁰
 پی—I, IV, VI—؛ هوا—K—¹⁷ جهان پر شد از جنگ—VI—؛ سم—K—¹⁶ I, IV—66. 105, 106 оп. ¹⁵
 بآب—VI—¹⁹ سپهرا—VI—¹⁸

که هرگز پی کین نگردد¹ نهان
 ازان کین پیشین و رزم⁴ کین
 زمین پر ز خون دلیران نبود⁶
 بزقار خونین بمسته¹⁰ میان
 بگرید بدریا و پر¹² کوهسار¹³
 سر و دست و پایست¹⁵ و پشت و میان
 بکینه نجنید همی دل ز جای
 بپیشی خداوند¹⁷ خورشیدفش¹⁸
 چو رهام و گرگین چو¹⁹ گورز و²⁰ طوس
 دگر بیژن و²² گیو و²³ کنداوران
 بمرده ز شیران بشمشیر²⁵ دل
 ز تشویر خسرو سر افکنده ایم
 همه سر²⁸ فشانیم در کارزار²⁹
 بتخت گرانمایگان³⁰ برنشاند
 بسی خلعت و³¹ نیکوی ساختش
 تو بردی³³ و بی بهری³⁴ از گنج من

بدیشان چنین گفت شاه جهان
 ز تور و ز سلم² اندرآمد³ سخن
 چنین ننگ بر شاه⁵ ایران نبود⁶
 همه⁷ کوه پر⁸ خون گورزیان⁹
 همان¹¹ مرغ و ماهی بریشان بزار
 از ایران¹⁴ همه دشت تورانیان
 شمارا همه شادمانیست¹⁶ رای
 دلیران همه دست کرده بکش
 همه همگنان خاک دادند بوس
 چو خرد²¹ با زنگه²¹ شاهاوران
 که ای شاه نیک اختر و²⁴ شیردل
 همه یک بیک پیش تو²⁶ بنده ایم
 اگر جنگ²⁷ فرمان دهد شهریار
 سپهدار پس گیورا پیش خواند
 فراوانش بستود و بنواختش
 بدو گفت کاندز³² جهان رنج من

80

85

90

شهر—K⁵ روز—IV, VI⁴ آید—I, IV³ ز سلم و ز تور—I, IV² نمازد—K, VI¹
 بماند—I, IV, VI¹⁰ ایرانیان—I, IV⁹ از—K, I, IV, VI⁸ همی—I, IV, VI⁷ نبود—IV⁶
 (метр нару-ایرانیان—IV¹⁴ جویبار—I, IV, VI¹³ در—I, VI¹² همی—VI¹¹
 یشن). K¹⁸ جهاندار—I, IV, VI¹⁷ همه ساله اینست—K¹⁶ رایست—IV¹⁵
 22 Л, K, IV, 21 K—فرهاد—K²¹ و—Л, K, IV²⁰ گرگین و—K, I, IV, VI¹⁹ پیشش پرستارفش
 بدل برده از تیر—K, I, IV, VI²⁵ و—K, I, IV, VI²⁴ و—Л, IV, VI²³ و—VI²²
 زانک—I, IV²⁷ همه پیشی تو یک بیک—I, IV²⁶ [شیر—I, IV, VI¹⁹ و [تبخ—VI¹⁸] و [IV¹⁷ و—IV¹⁶ شمشیر
 28 I, IV—روان بر—I, IV²⁸ :доб.—I, IV, VI²⁹

نمینند ز ما هیچ ماننده شاه * مگر تیره گردد رخ هور و ماه
 K—доб.:

نمینند ز ما شاه ازین پس گناه * مگر تیره گردد رخ هور و ماه
 VI—زجویی—I, IV³³ اندر—K³² و—VI³¹ گرانمایگی—I, IV, VI³⁰
 بهره—K, VI³⁴ بینی

65 همی¹ آفرین کرد² بر شهریار
زمین بنده⁴ تاج و تخت⁵ تو باد
منم دل پر از غم ز⁹ کردار خویشی
همان نیز جانم پیر از شرم شاه
ز پاکیزه جان فرود و¹³ زرسپ
اگر من گنه کارم از انجمن
70 بویره ز بهرام وز ریونیز
اگر شاه خشنود گردد ز من
شوم کین این ننگ باز آورم
همه رنج لشکر بتن بر¹⁸ نهم
ازین پس بتخت و کله ننگرم
75 ز گفتار او شاد شد شهریار

* *

چو تاج خور روشن²⁴ آمد پدید
سپهبد پیامد بنزدیک²⁵ شاه

چو خورشید برزد سنان از نشیب * شتاب آمد از رفتن اندر فریب [نهییب-K]
بدزدید پیروزه پیراهنش * پدید آمد آن [آن-оп.] لعل رخشان تنش
سپهبد پیامد بنزدیک شاه * ابا گیو [طوسی-VI] و گردان ایران سپاه
پایه⁴ IV- تو شه بزی-IV; بزی-VI, I, K³ خواند-² K, I, IV, VI² بسی-K¹
پر از-⁹ VI مایه پرور ز بخت-K⁸ زور-⁷ I, IV, VI⁷ پایه⁶-I, IV, VI⁶ تخت و تاج-K⁵
بیگناه-¹² VI تنم-¹¹ I, IV, VI; کنی-K¹¹ جگرخسته از [و-VI] درد-¹⁰ K, I, IV, VI¹⁰ درد
K-; سر و پشت-¹⁶ Л¹⁶ پر-¹⁵ K, I, IV¹⁵ نباشد-¹⁴ IV; نباید-I¹⁴ جانی و فرود-¹³ VI¹³
سر بسته را¹⁷ K-доб.:¹⁷

همه گنج نوذر بلشکر نهم * وزان پس سپاسی بسر برنهم
23 K, VI-доб.:²³ چینی-²¹ I, IV²¹ وگر-¹⁹ K, I¹⁹ در-¹⁸ VI¹⁸
همی رای زد با تهمتن براز * چه با نامداران گردن فراز
I, IV-доб. вариант этого б.; см. б. 99. ²⁴ I, IV, VI²⁴ چو خورشید تابنده
نزد²⁶ K, I, IV, VI²⁶ بهم با

55 چنین گفت مر شاه را پیلتن¹ بخواهشگری آمدم نزد شاه چنان دان که کسی بی بهانه⁴ نمرود و دیگر کزان⁶ بدگمان بد⁷ سپاه همان طوسی¹⁰ تند¹¹ ست و هشیار نیست 60 چو در پیش او کشته شد ریونیز¹² گر او¹⁴ برفروزد نباشد شگفت بدو گفت خسرو که ای¹⁷ پهلوان کنون پند تو داروی جان بود بپوشی پیامد سپهدار طوسی

که بادا سرت برتر از انجمن² همان از پی طوسی و بهر سپاه⁸ ازین در سخنها بماید شمرد⁵ که فرخ برادر نبید نزد⁸ شاه⁹ و دیگر که جان پسر خوار نیست زرسپ آن جوان سرافراز نیز¹³ جهانجوی را¹⁵ کین نماید گرفت¹⁶ دلم پر ز تیمار شد زان¹⁸ جوان¹⁹ وگر²⁰ چه دل از درد پیمچان بود بپیش سپهبد زمین داد بوس²¹

(метр нарушен). بدو گفت کای مهتر با آفرین I, IV—K¹

K, I, IV, ز تو شادمان تاج و تخت و نگین I, IV—; زتو شادمان تخت و گاه و نگین K—² VI—доб.:

ز طوسی و ز لشکر بیازرد شاه * بمن بخشی هر چند بدشان [شان بد—K] گناه چو فرزند و داماد را [او—K] کشته دید [شد—K] * ز مغز و دلش رای شد ناپدید [برگشته شد—K] K, I, IV—б. оп.; VI—доб.:

(метр нарушен) دگر گفت مهتر بافرین * ز تو شادمان تاج و تخت و نگین I, IV, VI—; دلت را ز هر غم بماید سترد K—⁵ که او بی زمانه I, IV, VI—; بی زمانه K—⁴ K—б. стоит после б. 58; I, IV—доб.:

چه بیرون شود جان چه بیرون کنند * نماند وگر سیصد افسون کنند K, VI—доб. вариант этого б. VI—⁶ ازو⁷ I, IV, VI—شد⁸ I, IV, VI—نشد پیش⁹ K—бб. 57, 58 I, IV—¹² پیر¹¹ I—; نیز¹⁰ K, I, IV, VI— یکی آنک¹⁰ 58 стоят после б. 61.

زرسپ [آن I—доб.] سرافراز گرد— I, IV—; زرسپ جوان [سوار آن VI—] سرافراز نیز¹³ K, VI— ازو شاه را— I, IV, VI—¹⁵ اگر K—¹⁴ دلیر I, IV, VI—¹⁶ бб.: 59, 60, 61, 58. VI—¹⁹ از—¹⁸ K—¹⁷ کیخسرو ای—K—

کنون بودنی بود و این کار بود * اگر چه دل از درد بیمار بود K, VI—; به پیش شه اندر [ایدر—IV] شده [شد او—K] چاپلوسی— I, IV, VI—²¹ K, I, IV, VI—²⁰ اگر K— I, IV, VI—доб. бб.:

بمخشید خسرو گناه سپاه * گرانمایگان برگرفتند راه

همی گشت¹ پیمچان و خسته جگر
 ز مژگان همی خون برخ² برفشانند
 روانش بمرگ³ برادر بخت
 دلپیران بدرگاه رستم شدند
 کرا بود آهننگ رزم⁵ فرود
 سر سرکشان خیره گشت از فسوس
 نبود از بد بخت مانند⁷ چیز⁸
 کجا¹⁰ شاه را دل بخواهد شغود
 مگر سر پیمچد ز کین سپاه
 بچنگ اندرون کشته شد زار¹² نیز
 دریغ آنچنان¹³ خسرو ماهروی
 یکی تاج یابد یکی گور تنگ

ز خون برادر بکین پدر
 سپهرا همه خوار کرد و براند
 در بار دادن بریشان بخت
 بزرگان ایران بماتم شدند
 پیوزش که این بودنی⁴ کار بود
 بدانگه کجا کشته شد پور طوس
 همان نیز⁶ داماد او ریونیز
 که دانست نام و نژاد⁹ فرود
 تو خواهشگری کن که برناست¹¹ شاه
 نه فرزند کاوس کی ریونیز
 که بهتر پسر بود و پرخاشجوی
 چنین است انجام و فرجام¹⁴ جنگ

45

50

* * *

بغم اندرآمد شب لازورد
 بیوسید خاک از در پیشگاه¹⁶

چو شد روی گیتی ز¹⁵ خورشید زرد
 تهمتن پیامد بنزدیک شاه

¹ I, IV, VI—همی بود—Л—گشت¹
² K, I—خون دل—VI—خون رخ—³ K, VI—
 هذا الأمر كان شيئاً قد كتب الله علينا—B—
 اینزدی—⁴ K, IV—روانرا بدر—⁵ I, IV—ز درد
 نیدمان مگر بخت—⁷ K—گرد—⁶ I, IV—
 و إنه لما قتل ابن طوس—B—(см. б. 50) بچنگ
 اندرون کشته شد زار نیز—⁸ Л—بد ایچ
 و ختنه احترق قلبه فکان منه ما کان و الآن فقد وقع المحذور و مضى المقذور
 و من کان متاً يعرف فرود او يعلم نسبه من سیاوخش—B—نشان—⁹ K, I, IV, VI—
 دریغا چنان—¹³ K—ریو—¹² K—باز—¹¹ K—بر پاست—
 IV—بندیک—¹⁴ K, I, IV—انجام و فرجام—¹⁵ K—
 ز—کوشور—¹⁶ K, I, IV, VI—چو برزد سر از حوت—
 IV—برآمد خروش—¹⁶ K, I, IV, VI—چو برزد سر از حوت—
 K—обратный порядок мисра; B—فدخل علی الملک—از در بارگاه

وگبر نه بفرمودمی تا هزار
 تن طوسی را^۳ دار بودی نشسست
 ز کین پدر بودم اندر خروش
 کنون کینه نو شد ز کین^۶ فرود
 بگفتم که سوی کلات و^۷ چرم
 کزان ره فرودست و^۸ با مادرست
 دمان طوسی نامرد ناهوشیار
 کنون لاجرم کردگار سپهر
 بد آمد بگودرزیان^{۱۴} بر ز طوسی
 همی^{۱۷} خلعت و پندها^{۱۸} دادمش
 جهانگیر چون طوسی^{۱۹} نوذر مباد
 دریغ آن فرود سپاوش دریغ
 بسان پدر کشته شد بی گناه
 بگیتی نباشد^{۲۴} کم از طوسی کس
 نه در سرش مغز^{۲۸} و نه در تنش رگ

گر VI-^۳ برین [بدین-IV; بران-VI] مرد ناهوشیار-I, IV, VI-^۲ بدان مرز-K-^۱
 یکی کی-K, I, IV, VI-^۹ و-оп. L-^۸ و-оп. L-^۷ بکین-I, IV, VI-^۶ با-K-^۵ وی-K-^۴
 I, IV-^{۱۰}dob.:

نداند که طوسی فرومایه کیست * چنین ساخته لشکر از بهر چیست
 ازان کوه جنگ آورد بی گمان * فراوان سرانرا سرآید [آرد-K] زمان
 بروی-I; براه-K-^{۱۲} همی-I, IV-^{۱۱} VI-dob. вариант этих бб.; K-dob. второй б. разночтения.
 حتی سری شوّم-B; که نفرین بد-L-^{۱۵} ز گودرزیان-K, VI-^{۱۴} گودرز ریزید-VI-^{۱۳}
 T-^{۱۸} همه-K, I, IV-^{۱۷} و-оп. L, IV-^{۱۶} فعله الی الجودرزیین حتی حصدهم السیف
 جهان-VI-^{۲۱} چو او-I, IV-^{۲۰} چو-^{۲۰} K-^{۲۰} پور-K, I, IV, VI-^{۱۹} هدیهها
 б. 38. K-^{۲۲}

دریغ آن فرود سپاوش نژاد * که طوسی فرومایه دادش مباد
 درست از در-I, VI-^{۲۷} و-оп. L-^{۲۶} همی-K-^{۲۵} نیمنم-K, I, IV-^{۲۴} بیگناه-IV-^{۲۳}
 K-^{۳۰} چو-K-^{۲۹} در مغز رای-VI-^{۲۸} درست او ز دریای پندست-IV; پایی بندست
 بیگانه

کزو ² شادمانی ³ و زو مستمند ⁴	جز اورا مـدان ¹ کـردگار بلـند	
کزو ⁷ داستان بر ⁸ دل هر کس است ⁹	شگفتی بگیتـی ز رستم ⁵ بس است ⁶	
خردمندی و دانش و سنگ ازوست ¹¹	سر مایه ¹⁰ مردی و جنگ ازوست	15
خردمند و بینادل و مرد سنگ ¹²	بخشکی چو پیل و بدریا نهنگ	
زدفتر بگفتار ¹⁵ خویش آوریم ¹⁴	کنون رزم ¹³ کاموس پیش آوریم ¹⁴	
کلات از بر و زیر آب میم	چو لشکر بیامد براه چرم	
پیشیمانی و درد و تیمار بود ¹⁷	همی ¹⁶ یاد کردند رزم فرود	
دو دیده پر از خون و تن ¹⁹ پر گناه ²⁰	همه دل پر از درد از بیم ¹⁸ شاه	
جگرخسته و پر ²² گناه آمدند	چنان ²¹ شرمگین نزد شاه آمدند	20
بندشمن سپرده نگین و کلاه	برادرش را کشته بر ²³ بی گناه	
برفتند پیشش پرستارفش	همه یکسره ²⁴ دست کرده بخش	
دلش پر ز درد و پر از خون دو چشم ²⁷	بدیشان ²⁵ نگه کرد خسرو بخش ²⁶	
تو دادی مرا هوش و رای ²⁹ و هنر ³⁰	بیزدان چنین گفت کای دادگر ²⁸	
تو آگه تری ³¹ بی شک از چند ³² و چون ³³	همی شرم دارم من از تو کنون	25

4 VI-доб.: کزو بست شادی-I, IV³ و زو-VI² مـخوان-K¹

چنین است [آمد-K] این گنبد تیزگرد * گهگی شادمانی دهد گاه درد
 ز جنگی که او کرد بر بگذری * و گر چرخ گردان به پی بسپری
 ازو-VI⁷ بسپست-I, IV⁶ ز رستم بگیتـی-K⁵. K-доб. первый б. разночтения.
 ازو شادمانی و زو غم بسپست-I, IV⁹ در-K⁸ 11 K, I-бб. 13, 14
 стоят после б. 15. 12 K-جنگ; IV-б. оп.; K-доб.:

بگیتـی بر اندازه شان داشتست * شگفتی بهر چیز افراشتست
 17 I, IV-б. оп. همه-K¹⁶ بـدفتر ز گفتار-JI, I, IV¹⁵ آورم-K¹⁴ حرب-K¹³
 بچان-K, I, IV²¹ بیگناه-K, VI²⁰ دل-VI, T¹⁹ پر از بیم فرخنده-I, IV, VI¹⁸
 دریشان-JI, VI²⁶ داغ دل-K, I, IV, VI²⁴ بد-I, IV²³ با-K²² همه-VI²⁵
 دلش بود پر درد و پر خون-I, IV¹; دو دیده پر از آب و دل پر ز خشم-JI²⁷ بچشم
 دانش و-VI; دانش و بخت یار-I, IV³⁰ بخت-K²⁹ کـردگار-I, IV, VI²⁸ دو چشم
 رهنمون-K³³ چه-I, IV, VI³² شوی-VI³¹ بختیار

داستان کاموس کشانی

که دلرا بنامش خرد داد راه
 نخواستد ز تو کژی و کاستی
 ازویم نویسد و بدویم امید²
 از اندیشه جان برفشانم همی
 پی مور بر هستی او نشان
 دگر باد و آتش همان⁷ آب پاک
 روان ترا آشنایی دهند
 تو در پادشاهیش گردن فراز¹⁰
 ز کمی و بیشی و از ناز و¹² بغت
 بفرمان و رایش¹⁵ سر افکنده ایم¹⁶
 خور و خواب و تندی¹⁷ و مهر آفرید¹⁸

بنام خداوند خورشید و ماه
 خداوند هستی و هم راستی
 خداوند بهرام و کیوان¹ و شید
 ستودن مر³ اورا ندانم⁴ همی
 ازو گشت⁵ پیدا مکان و زمان⁶
 ز گردنده خورشید تا تیره خاک
 بهستی⁸ یزدان گواهی دهند
 ز هرچ آفریدست او بی نیاز⁹
 ز دستور و گنجور و از¹¹ تاج و تخت
 همه¹³ بی نیازست و¹⁴ ما بنده ایم
 شب و روز و گردان سپهر آفرید

5
10

من I-³ نویسد و بدویم نوید I- ازویم امید K-² کیوان و بهرام I, IV, VI-¹
 سر گوهر از K-⁷ زمان و مکان K, VI-⁶ ازویمست I, IV, VI-⁵ ندانم من اورا IV-⁴
 VI-⁸ (метр нарушен). همه گوهر از آرایش IV- همه گوهران آتش و I, VI- آتش و
 همی ره نیایی تو ایدر متاز K-¹⁰ سوی آفریننده بی نیاز I, IV, VI-⁹ K, I, IV, VI-
 ز گنجور VI- ز خواب و ز آرام وز LI-¹¹ باز و گراز VI- زیاور مساز IV- ناز و گراز I-
 همان VI- چو او K-¹³ از [نا- VI] کام و I, IV, VI- بی اوست K-¹² و دستور
 :оп. و IV-¹⁴ K, I, IV-¹⁶ داذش VI-¹⁵

چو جان و خرد بی [با- IV] روان [گمان- K] * سپهر و ستاره برآورده است [اند- K]
 کرده است [اند- K]

17 VI- آرام 18 K, I, IV, VI-б. стоит после б. 12.

دو هفته ز ایوان افراسیاب
 1640 سیم² هفته پیران چنان کرد رای
 یکی خلعت آراست افراسیاب
 ز دینار وز گوهر شاهوار
 از اسپان قازی بزربین ستام
 یکی تغت پرمایه⁷ از عاج و ساج⁸
 1645 پرستار چیننی و رومی غلام
 بنزدیک پیران فرستاد چیز
 که¹⁶ با موبدان باش¹⁷ و بیدار¹⁸ باش
 نگه کن¹⁹ خردمند²⁰ کارآگهان
 که کیخسرو امروز با خواستست
 1650 نژاد و بزرگی و تغت و کلاه²⁵
 ز برگشتن دشمن²⁶ ایمن مشو
 بجایی که رستم بود پهلوان
 پذیرفت پیران همه پند اوی
 سپهدار پیران و آن انجمن
 1655 بپای آمد این داستان فرود

VI-برشمارمت [شماریت-IV] گیرد³ K, IV- سوم² K, IV- آوای¹ VI-
 پیروزه-Л⁷ كرها⁶ I, IV- و⁵ K-دوب. و⁴ I-66. 1640, 1641 оп. برشمارمت گیرم
 زهر از عود خام-Л¹² ز-¹¹ K, VI- پیروزمندی-VI¹⁰ طوق-IV⁹ I, IV- ساج و عاج-⁸ K-
 I, IV-ب. стоит после б. 1646. هدیها-¹⁴ I, IV- جزینش-IV¹³ I, IV- وزان پس-¹³ K, VI-
 VI-دوب.:

سپهدار^{*} چو برگشت از پیش شاه * بدو گفت شاه ای گو نیکخواه
 زهر¹⁹ I- گه¹⁸ I, IV- هشیار¹⁷ K- تو¹⁶ I, IV- VI-دوب. этот б. после б. 1647.
 پراگنده بفرست هر سو نهان-IV²² I, IV, VI- پراگنده-²¹ K- و²⁰ K, I, IV-دوب. بهر سو-
 IV- ز برگشته دشمن-IV²⁶ K, I, IV, VI- گنج و سپاه-²⁵ K- کشور-²⁴ I, IV, VI- ز داد-²³ K-
 :²⁹ Л-دوب. مرز-²⁹ T- و²⁸ K- شهر-²⁸ K- I, IV- بپچی-²⁷ I, IV- و²⁷ K- تو [بس-²⁷ VI-]
 ز هر سو برون کرد کارآگهان * که هزمان بداند ز رستم نهان
 30 I, IV- شنود

زبانشان ز خویشان¹ پر از یادکرد²
 روانشان³ ازان کشتگان پر درود⁴
 کسی را ندید اندران چایگاه⁵
 کز ایرانیان گشت گیتی تهی
 بهر سو فرستاد⁶ کار آگهان⁷
 سپهبد روانرا ز انده⁸ بشست
 همی گشت بر گرد آن رزمگاه
 سراپرده و خیمه بد همچو باغ⁹
 ز کار جهان مانده اندر شگفت
 گهی شاد دارد گهی با¹⁰ نهیم
 همی بگذرانیم روزی بروز¹¹
 هیونی برافگند هنگام خواب¹²
 ز تیرمار و درد دل¹³ آزاد شد
 بمستند آیین¹⁴ ره پهلوان
 درم بر سر او¹⁵ همی ریختند
 سپهبد پذیره شدش¹⁶ با سپاه
 که از پهلوانان ترا نیست جفت

برادر ز خون برادر به درد
 برفتند یکسر سوی کاسه رود
 طلایه پیامد به پیش سپاه
 بپیبران فرستاد زود⁶ آگهی
 1625
 چو بشنید پیبران هم اندر زمان⁷
 چو برگشتن مهتران¹⁰ شد درست
 پیامد بشبگیر خود با سپاه
 همه کوه و هم دشت و هامون و راغ¹²
 1630
 بلشکر بمخشد و خود بر گرفت
 که روزی¹⁴ فرازست و روزی¹⁴ نشیب
 همان به که با جام مانیم روز¹⁶
 بدان آگهی نزد افراسیاب¹⁸
 سپهبد بدان²⁰ آگهی شاد شد
 1635
 همه لشکرش گشته²² روشن روان
 همه جامه زینت²⁴ آویختند
 چو آمد بنزدیکش شهر شاه
 برو آفرین کرد²⁷ بسیار²⁸ گفت

1 I, IV— ازیشان 2 بادسرد— I 3 K, I, IV, VI— زبانشان 4 IV— ز دود 5 K, I, IV—
 بپیبران رسید آنگهی— K, I, IV— 6 K, I, IV— 6. 1626. 7 VI— کار آگهان— VI؛ اندر آوردگاه
 7 I, IV— نهان در 8 K, IV— زبرافگند— I؛ پراگند— 9 VI— 66. 1625, 1626 оп. (гаплография,
 см. 6. 1624). 10 K, I, IV, VI— سرکشان 11 VI— روانرا— 12 K— غار— 13 K, I, IV, VI— بی شمار—
 I, IV— غار— VI؛ هامون همه دشت و غار— I, IV— سوز— I, IV— گیتی فروز— K— 16 گهی شادمانی و گاهی— VI— 15 روز— VI— 14
 پس آنگه فرستاد هم در شتاب— I, IV— 18 برود— VI— 17 با جام باشییم و دود— VI—
 دردش دل— K, VI— 21 ازان— I, IV— 20 وزان آگهی داد افراسیاب [بافراسیاب— I]— I, IV—
 زجامه بر جامه— K— 24 آذین— K, I, IV, VI— 23 گشت— K, I, IV, VI— 22 و از رنج— I, IV—
 پذیره— VI— 26 درم از بر سر— I, IV— 25 همه جام در جامه— VI؛ همه جام و در جامه— I, IV—
 و— I, VI— 28 و— VI— 27 شدش خویشتن

- 1605 خروشان بر اسپ¹ تژاوش بمست
 پی‌آوردش از جایگاه تژاو²
 چو شد دور زان جایگاه نبرد
 بی‌آگند⁵ مغزش بمشک و عبیر
 بر آیین شاهانش بر تخت عاج
 1610 سر⁹ دخمه کردند¹⁰ سرخ¹¹ و کبود
 شد آن لشکر¹² نامور سوگوار
 * *
 * *
 1615 چو برزد سر از کوه تابنده¹⁴ شهید
 سپاه پراگنده گرد آمدند
 که چندین ز ایرانیان¹⁸ کشته شد
 چنین چیره²⁰ شد دست ترکان بچنگ
 بر شاه باید شدن بی گمان
 اگر شاه را دل پر از جنگ نیست
 پسر²¹ بی پدر²² شد پسر²² بی پسر²¹
 اگر جنگ فرمان دهد شهریار
 بی‌اییم²⁷ و دلها پر از کین و جنگ²⁸
 1620 برین رای زان مرز گشتند باز

بکردار شاهان یکی [ایرانیان— I, IV, VI—] K, I, IV, VI—³ نبرد—² K, I, IV, VI—² باسپ—¹ J—
 K, VI—⁷ بپوشید بر تنش—⁶ I, IV—⁶ بی‌آید—⁵ VI—⁵ K, I, IV, VI—⁴ دخمه کرد
 دخمه را—¹⁰ K, VI—¹⁰ در—⁹ I, IV, VI—⁹ از برش—⁸ K, I, IV—⁸ بخواباند و—⁷ I, IV—⁷ نشانند و بر
 I, IV—¹⁴ I, IV—¹⁴ VI—¹³ обратный порядок мисра. شد از لشکر آن—¹² J—¹² زرد—¹¹ I, IV—¹¹ کرد
 K—¹⁹ از ایران سپه—¹⁸ I, IV, VI—¹⁸ سفید—¹⁷ VI—¹⁷ و—¹⁶ VI—¹⁶ و—¹⁵ I—¹⁵ خورشید
 K—²⁴ شده—²³ VI—²³ پسر—²² K, I, IV—²² پدر—²¹ K, I, IV—²¹ خیره—²⁰ K—²⁰ ما—¹⁹ VI—¹⁹ زمان
 VI—²⁸ و—²⁷ I—²⁷ و—²⁶ K—²⁶ شده مانده و خسته گشته—²⁵ I, IV—²⁵ گشت کشته و
 K, I, IV, VI—³⁰ دیده پر—³⁰ K, I, IV, VI—³⁰ همه بوم و هم بر ز نفرین کنیم—²⁹ VI—²⁹ کین کنیم
 I, IV, VI—³² در—³² I—³² و—³¹ K, I, IV, VI—³¹ دل—³¹ K, I, IV, VI—³¹ کز

ز شومی قتل فرودست این * که بر طوسی نوذر مباد آفرین

- 1590 که تیپره¹ روان بداندیشی تو
 همی کرد خواهش بریشان تژاو
 همی⁴ گفت ار ایدونک این کار⁵ بود
 یکی بنده باشم روان ترا
 چنین گفت با گیو بهرام شیر⁹
 1595 گر ایدونک از وی بمن¹¹ بد رسید
 سر¹³ پرگناهش¹⁴ روان داد من¹⁵
 برادر چو بهرام را¹⁶ خسته دید
 خروشید و بگرفت ریش تژاو
 دل گیو زان پس بریشان بسوخت
 1600 خروشی برآورد کاندر جهان
 که گر²⁰ من کشم²¹ و²² کشی پیش من
 بگفت این و بهرام یل جان بداد
 عنان بزرگی هر آنکو بجست²⁵
 اگر خود کشد گر²⁷ کشندش بدرد

برآرم I-؛ بیلابیم از خون او ریش-K³ از تن کنون-VI² پیشت-I, K, IV, VI¹
 کار تو-JI, K, VI-⁵ بدو-K⁴ برآرم کنون از پس و پیش-IV؛ کنون از تنش پیش
 T-доб.: درودن چه سود-K, VI-⁷ سرم را-I, IV-⁶
 بغلطید بر خاک و آواز کرد * به بهرام گفتا که ای راد مرد
 که هر-K, I, IV, VI-¹⁰ بگیو آنگهی گفت بهرام گرد-K, I, IV, VI-⁹ دودمان-K⁸
 گر [ار-IV] ایدونک زو [کزو-VI]-K, I, IV, VI-¹¹ کو بزاید [کین که زاید-VI] بمایدش مرد
 بی گناهش-JI, I, IV-¹⁴ تن-K, I, IV-¹³ هم آورد-IV؛ هم او درد-I؛ طعم-K¹² بر تنم
 برادر برادر چنان-I, IV-¹⁶ روان زاد من-VI؛ زو آزاد من-I, IV-؛ روان باد و تن-K¹⁵
 I, IV-ب. on.; VI-¹⁸ تن از سر بریدش-I؛ سر از تن بریدش-K¹⁷
 ز دو دیده بهرام یل خون براند * ز کار سپهری شگفتی بماند
 خسته یا-K²³ یا-K, I, IV, VI-²² کشی-VI؛ که گیرم کشم-K²¹ ار-VI²⁰ I-ب. on.¹⁹
 هر [هم-VI] انکس که-K, I, IV, VI-²⁵ رسم-VI²⁴ یا بود-VI؛ کشته-IV؛ کشته یا-I
 یا-K, I, IV, VI-²⁷ نخستش-I, VI-²⁶ جست

- 1570 بدانگه کنه شد روی گیتی سیاه
چو از دور گیو دلیرش بدید
چو دانست کز لشکر اندرگذشت⁸
سوی او بیفگند⁶ پیچان⁷ کمند
بران اندر آورد و برگشت⁹ زود¹⁰
- 1575 بخاک اندرافگند خوار و نژند
نشست از بر اسپ¹⁸ و اورا کشان
چنین گفت با او بخوازش تژاو
چه کردم کزین بی شمار انجمن
بزد بر سرش تازیانه دوپست
ندانی¹⁵ همی ای بد¹⁶ شور¹⁷ بخت
1580 که بالاش با چرخ همبر بود¹⁸
شکار تو بهرام باید بچنگ
چنین گفت با گیو جنگی تژاو
ز²³ بهرام بر بد نبردم گمان
1585 که من چون²⁶ رسیدم سواران چین
بران²⁷ بد که بهرام بی جان شدست
کشانش بیآورد گیو دلیر
بدو گفت کاینک³⁰ سر بی وفا³¹
سپاس از جهان آفرین کردگار
- تژاو از¹ طالییه برآمد² براه
عنانرا بپیچید و دم درکشید
ز گردان و⁴ گردنکشان دور گشت⁵
میان تژاو اندرآمد⁸ به بند
پس آسایش از پشت زین در بود¹¹
فرود آمد و دست کردش به بند¹²
پس اندر همی برد چون بیهشان
که با من نماید ای دلیر ایچ تاو
شب تیره دوزخ نمودی بمن
بدو¹⁴ گفت کین جای گفتار نیست
که در باغ کین تازه کشتی درخت
تنش خون خورد¹⁹ بار او²⁰ سر بود¹⁸
ببینی²¹ کنون زخم²² کام نهنگ
که تو چون عقابی و من چون چکاو
نه²⁴ اورا بدست من آمد²⁵ زمان
ورا کشته بودند بر دشت کین
ز دردش²⁸ دل گیو پیچان²⁹ شدست
بپیش جگرخسته بهرام شیر
مکافات سازم جفارا³² جفا
که چندان زمان دیدم³³ از روزگار

1 — از — Л on. 2 K, I, VI — بینامد 3 K — دور گشت 4 VI — و on. 5 K —
در آورد ناگه میانش — 8 I, IV — خم 7 I, IV — ز فتراک بگشاد — 6 K, I, IV, VI — درگذشت
بدانسانش از پشت زین برگرفت — 11 K, VI — بنمود و گفت — 10 K, VI — پیمود — 9 IV —
بدو گفت ای — K — 16 بدانی — IV — 15 چنین — I, IV — 14 زین — K — 13 1574, 1575 on. — 66 — Л —
به بیند — K — 21 روی تا — IV — زوی نا — I — 20 بود — I, VI — 19 شود — K — 18 شوم — VI — 17 بدتن
IV, 26 ایبر — VI — 25 که — IV — 24 د — T — 23 تنگ — T — زنده — VI — 22 و — I, IV — 21 قنت — K —
دیا — K — 31 اینک — K — 30 بریان — VI — 29 ز بهرش — VI — 28 تو آن — VI — 27 چون من — VI —
دیدم — K — 33 — Л — неразборчиво. — IV — مکافات او ساختم من — I — 32 ساختم من — I, IV —
بودم — I, IV —

جهانی بخون اندر آغشته بود¹
 پر از آب و² خون دیده بشستافتند
 فتاده ازو دست و برگشته کار
 پر از خون دو تن دیده⁴ از مهر⁵ اوی⁶
 تنش پر ز خون بود و دل⁸ پر ز خشم⁹
 مرا چون بپوشی بتابوت روی
 ندارد مگر گاو با شیر تاو
 که با من بدش روزگاری نشست¹²
 بچستند با من باغاز¹⁴ کین
 نکرد ایچ یاد از نژاد و نشست¹⁵
 بیمارید گیو از مژه آب زرد
 بروز سپید¹⁷ و شب لژورد
 مگر کین بهرام باز آورم
 یکی تیغ هندی گرفته¹⁹ بدست

همه دشت پر خسته و کشته بود
 دلیران چو بهرام را یافتند
 بخاک و بخون اندر افکنده خوار
 همی ریخت آب از³ بر چهر اوی
 چو باز آمدش هوش⁷ بگشاد چشم
 چنین گفت با گیو کای نامجوی¹⁰
 تو کین برادر بخواه از تژاو
 مرا دید پیران ویسه نخست¹¹
 همه نامداران و گردان¹³ چین
 تن من تژاو جفاپیشه خست
 چو بهرام گرد این سخن یاد کرد
 بدادار¹⁶ دارنده سوگند خورد
 که جز ترک رومی نمینند سرم
 پر از درد و پر کین بزین¹⁸ برنشست

1560

1565

1 I, IV—б. оп. 2 Л—و оп. 3 K—آب ریختند 4 I—دید و IV—دید 5 K—از 6 T—

خون تن و دل پر

ز اسب اندرافتاد گیو دلیر * خروشی برآورد چون نره شیر
 T—в сноске со ссылкой на P:

همی ریخت آب از بر چهر اوی * پر از خون دل و دیده از مهر اوی
 (شاید مقصود از دو تن گیو و بیژن و معنی مصراع اینست: تن و دیدگان گیو و بیژن
 بود و—K⁹ ز خون و دلش—I, IV⁸ و K, I, IV, VI—دوب.⁷ (از مهر بهرام پر خون بود
 T—: پر درد و خشم

بچستند بهرام ز آواز اوی * بغلطید و با هوش شد باز اوی
 و کینه نخست—I, IV—نخست¹¹ K—راه جوی—K¹⁰ в сноске T—даст вариант I, IV.

روزگار درست—I, IV—1565; б. см. 12 K—

از آغاز کار هیچ—VI—نچستند از آغاز با من—IV¹⁴ 15 I—бб. 1564, 1565 оп. 13 L—ترکان

نپر از درد بر زین کین—K¹⁸ بخورشید و روز—I—بخورشید و ماه—K¹⁷ 16 K—

گرفته یکی تیغ هندی—I, IV¹⁹ 19 I, IV—پر از درد بر کین زین—VI—سبک—I, IV

- 1540 سرانرا سپردی¹ سر اندر زمان²
 پس آنگه بفرمود⁴ کاندر نهید
 برو انجمن شد یکی⁶ لشکری
 کمانرا بزه کرد بهرام گرد
 چو تیر اسپری شد سوی نیزه گشت
 چو نیزه قلم شد¹⁰ بگرز و بتیغ
 چو رزمش برین گونه پیوسته شد
 چو بهرام یل گشت بی توشی و تاو
 یکی تیغ زد بر سر¹³ کتف اوی
 جدا شد ز تن دست خنجرگذار
 تژاو¹⁷ ستمگاره را دل بسوخت
 1550 به پیچید ازو روی پر درد و¹⁸ شرم

*
*

- چو خورشید تابنده بنمود پشت
 بمیژن چنین گفت کای رهنمای²¹
 بماید شدن تا ورا کار چیست
 دلیران برفتند هر دو چو گرد
 بدیدار بهرامشان بد نیاز
 1555 دل²⁰ گیو گشت از برادر درشت
 برادر نیامد همی²² باز جای
 نیاید که بر رفته²³ باید گریست
 بدان جای پرخاش و ننگ و نبرد²⁴
 همی²⁵ خسته و کشته جستند²⁶ باز²⁷

غمان - VI؛ زایدن - همان - I, IV؛ سرت را نبرد هم - همان - K²؛ بریدی - I, IV¹
 بژوپین - I, IV؛ بژوپین و نیزه - K⁵؛ بیمارانش فرمود - K, I, IV, VI⁴؛ که آمد بر تو - I³
 بژوپین و نیزه - K¹⁰؛ خای - VI⁹؛ همی - I⁸؛ جهان - I, IV⁷؛ گشن - VI⁶؛ و گرزش
 بتیر دلاور برش - VI؛ تن پهلوانی وی - I, IV¹¹؛ ز تیر آن دلاور تنش - K¹²؛ مانند - I, IV¹¹
 (см. б. 1558).¹⁷ I, IV-¹⁷؛ وز کارزار - I, IV¹⁶؛ جنگ - I, IV¹⁵؛ دلیر - I, IV¹⁴؛ و - I, IV¹³؛
 بدل - I, IV²¹؛ بچوش اندر آمد - VI؛ زبر - K¹⁹؛ روی خود را ز - VI¹⁸؛ بروبر
 جای - K, I, IV, VI²⁴؛ کشته - I, IV²³؛ همی ناپدم - I, IV²²؛ نیاید همی - K, VI²²؛ دلگشای
 زهر سو بگشتند دو رزمساز - I, IV²⁷؛ دیدند - VI²⁶؛ همه - K, VI²⁵؛ نبرد
 обратный порядок мисра.

که چندین تن از تخته^۱ مهتران^۱
 ز پیکار تو کشته و خسته^۳ شد^۴
 1525 که جوید گذر سوی ایران کنون
 اگر نیستی رنج^۶ افراسیاب
 ترا بارگی داممی ای جوان
 بگفت این و برگشت و شد باز جای
 برفت او^{۱۰} و آمد ز لشکر^{۱۱} تژاو
 1530 ز پیران پیرسید و^{۱۳} پیران^{۱۴} بگفت
 بمهرش^{۱۵} بدادم بسی^{۱۶} پند خوب
 سخن را نبد بر دلش هیچ^{۱۹} راه
 بپیران چنین گفت جنگی تژاو
 شوم گر پیاده بچنگ^{۲۲} آرمش
 1535 بیامد شتابان بدان رزمگاه
 چو بهرام را دید نیزه بدست
 بدو گفت ازین لشکر نامدار
 بایران گرازید خواهی^{۲۷} همی

۱ K— پهلوان ۲ I, IV— جنگ آوران ۳ I, IV, VI— خسته و کشته ۴ K— اند ۵ I, IV—
 بدین رزم با خاک آغشته—VI؛ زبران خاک [حال—IV] از رزم برگشته
 ۶ VI— بیم ۷ K, I, به پیشی—K^{۱۰} سرش پر ز باد و دلش—K^۹ مهر—I, IV, VI ۸ I, IV, VI—
 که در—I؛ که در تنش بودی همی بیخ و—K^{۱۲} ز لشکر بیامد بر او—I, IV^{۱۱} اندر
 پذیر وی اندر یکی تیز—VI؛ که در پیش بودی گه جنگ—IV؛ تنش بودی گه جنگ
 ۱۳ K— و. ۱۴ I, IV— ویرا ۱۵ VI— ز مهرش ۱۶ I, IV— یکی ۱۷ IV— نمایم ۱۸ VI— و. ۱۹ K—
 ۲۰ Л—б. оп.; K—доб.: نبد هیچ بر دلش—K^{۱۹}

بگفتم که این راه را روی نیست * مشو خیره کاب اندرین جوی نیست
 ۲۱ T— ورا ۲۲ K— بچنگ ۲۳ I, IV— هم ۲۴ K— نهان ۲۵ Л, K, VI—б. оп. ۲۶ I, IV—
 ۲۷ Л—خواهد ۲۸ I, IV—б. оп. رهایی نیادی درین کارزار

- 1505 چو رویین پیران ز تیرش¹ بخت²
 بسستی³ بر پهلوان آمدند
 که هرگز چنین⁴ یک پیاده⁵ بجنگ
 چو بشنید پیران غمی گشت سخت
 نشست از بر باره⁶ تند⁷ تاز⁸
 پیامد بدو گفت کای⁹ نامدار
 نه تو¹⁰ با سیاوش بتوران بدی
 مرا با تو نان و نمک خوردن است
 نماید که با این نژاد و گهر
 ز بالا بخاک اندر آید سرت
 بیامد بسازیم سوگند و بند
 ازان¹¹ پس یکی با تو خویشی کنیم¹²
 پیاده تو با لشکری¹³ نامدار
 بدو گفت بهرام کای پهلوان
 مرا حاجت از تو¹⁴ یکی¹⁵ بارگیمست
 بدو گفت پیران که ای نامجوی
 ترا این¹⁶ به آید که گفتم سخن
 بمین تا سواران آن¹⁷ انجمن
- 1510
 1515
 1520

چنو - K⁴ گریزان - VI³ چنان دید از جا بخت - I, IV² ز جنگش - K¹
 LI¹⁰ تیز - K⁹ شاخ - K, VI⁸ هرگز - K⁷ به - K, I, IV, VI⁶ کسی نیامد - I, IV⁵
 I, IV - I, IV¹³ و شیران - K, VI¹³ تو تا - I, IV, VI¹² تو خود - K¹² ای - K¹¹ باز - IV¹¹ نیاز
 K, I¹⁷ چندی - I¹⁶ برین - LI¹⁵ نیز و مهر تنست - I¹⁴ خردمند و بیدار و خامشی
 I, IV, VI¹⁸ K, I, IV, VI¹⁸ بگوید ترا دوده و کشورت - VI¹⁸ بگرید بتو دوده و کشورت - I, IV
 K, VI²³ K, VI²³ لشکر - I, IV, VI²² کنم - K, I, IV²¹ که - K²⁰ کنم - K, I, IV¹⁹
 K, I, IV, VI²⁴ - доб.:

سه روزست تا ناچریده لبان * همی رزم سازم بروز و شبان
 K, I, IV, VI²⁸ - доб. اگر - LI²⁷ (метр нарушен). یکی - IV²⁶ از تو حاجت - K²⁵

ببرد مر مرا سوی آزادگان * بر پیر [بنزدیک - K] گوهرز کشاورگان
 K, I, VI³³ - این تو - VI³² آن - I, IV³¹ راه - K³⁰ چگویی - VI²⁹

پایاده نیپیمچیمد³ و ننمود پشت⁴
بنزدیک پییران نهادند روی
ز هر سو بسی تیر گرد آورید⁵

ازیشان فراوان بگسست¹ و بگشت²
سواران همه باز گشتند ازوی
چو لشکر ز بهرام شد ناپدید

* * *

بگفتند با او سراسر⁶ گوان⁷
ز پییکار او⁹ آشکارا و¹⁰ راز¹¹
پایاده نگردد خود¹³ از جنگ سپیر¹⁴
ازان¹⁵ نامداران ورا نام چیمست
که لشکر سراسر بدو روشن¹⁶ است
که بهرام را نیست جای¹⁷ گریز
زمانه¹⁹ براساید از داوری
کجا²¹ نامدارست²² و²³ پرخاشخیر
نبودش بس²⁷ اندیشه²⁸ بدگمان
نهاده سپیر بر سر و چرخ زیر²⁹
که شد ماه³¹ تابنده چون لازورد³²

چو لشکر بیامد بر پهلوان
فراوان سخن رفت زان رزمساز⁸
بگفتند کاینست هژبر¹² دلیر
بپرسید پییران که این مرد کیست
یکی گفت بهرام شیراژن است
بروین چنین گفت پییران که خیز
مگر¹⁸ زنده اورا بچنگ آوری
ز لشکر کسی را²⁰ که باید بپیر
چو بشنید رویین²⁴ پیامد²⁵ همان²⁶
بر تیر بنشست بهرام شیر
یکی تیرباران بروین³⁰ بکرد

1495

1500

چو شیر - I, IV - 4 باستاد - K, I, IV - 3 بگشت و بگسست - I, IV, VI - 2 بجست - K - 1
چو شیر ژیان بود ننمود پشت - VI; ژیان پیش دشمن بجست - K - 6
ب. op. - I, IV - 5 چو شیر ژیان بود ننمود پشت - VI; ژیان پیش دشمن بجست - K - 6
K - 7; ز کار جوان - I, IV - 7 اورا بجمله - VI; ززمش بجمله
کجا در تن خود توان نشان نبود * تو گفستی بتن در روانشان نبود
I - 12 ز پیکار و از کار و حال سپاه - K - 11 ب - VI - 10 و از - VI - 9 ازین رزمگاه - K - 8
I, IV - 6. b. stoit после б. 1192. وی - K - 13 هژبری
K - 19 اگر - K - 18 راه - I, VI - 17 ریمن - IV - 16 ازین - VI - 15; وزان - I, IV - 15
K - 24. op. و - K - 23 پهلوانست - VI - 22 که وی - VI - 21 که او - I, IV - 21 کسانی - I, IV - 20
از اندیشه - VI - 28 بدل بودش - K - 27 زمان - IV - 26 همانند (метр нарушен) - VI - 25 پییران
- I, IV - 32 روز - VI - 31 بریشان - K, VI - 30 ب. op. - I, IV - 29
چو بهرام دیدش بکردار گرد * یکی تیرباران بروین بکرد

- رسانم بزودی² نسوی³ لشکرت
 همی جست⁵ تا تازانه بیافت⁶
 برآمیخته خاک بسپار⁹ خون
 وزانجا¹¹ خروشیدن اندرگرفت
 بچوشید بر سان آذرگشسپ¹²
 غمی¹⁴ گشت بهرام و از پس برفت¹⁵
 ز¹⁷ ترگ و ز¹⁷ خفتان¹⁸ پر از آب روی
 یکی تیغ هندی گرفته²⁰ بدست²¹
 سوار و تن باره پر خاک و²⁴ خوی²⁵
 که شمشیر زد بر پی²⁷ بارگی
 پیاده²⁸ بپیمود چون باد راه
 زمین چون گل و³⁰ ارغوان کشته دید²⁹
 برین³¹ دشت بی بارگی³² راهجوی³³
 سواری صد از³⁴ قلب بشتافتند
 برندش بر پهلوان سپاه
 بیارید تیر از کمان³⁵ دلیر
 بپیرامنش کس کجا³⁸ ماندی
- چو آن باز یابم¹ بیایم برت
 وزانجا سوی قلب لشکر شتافت⁴
 میان تل⁷ کشتگان⁸ اندرون
 فرود آمد از باره¹⁰ آن برگرفت
 خروشی دم مادینان یافت اسپ
 سوی مادینان روی بنهاد¹³ تفت
 همی شد دمان¹⁶ تا رسید اندروی
 چو بگرفت هم در¹⁹ زمان برنشست
 چو بفتشارد ران هیچ²² نگذارد²³ پی
 چنان²⁶ تنگدل شد بیکبارگی
 وزانجا ایگه تا بدین رزمگاه
 سراسر همه دشت پر کشته دید²⁹
 همی گفت کاکنون چه سازیم روی
 ازو سرکشان آگهی یافتند
 که اورا بگپیرند زان رزمگاه
 کمانرا بزه کرد بهرام شیر
 چو تیری یکی³⁶ در³⁷ کمان راندی

¹ I, 4 IV, VI — چو آنرا بیایم ² I, IV — بزودی رسانم ³ VI — بر ⁴ IV — بتافت ⁵ I, 8 K, I, IV — یکی ⁶ K — تازانه و باز تافت — ⁷ K — ایک این ⁸ K, I, IV — یکی ⁹ I, IV, VI — اسپار و بسپار ¹⁰ K, I, IV, VI — اسپ و ¹¹ K, I, IV, VI — وز پیشان ¹² K, I, IV, VI — اسپ و ¹³ L — доб. و ¹⁴ VI — غمین ¹⁵ L — ¹⁶ K, I, IV — دوان ¹⁷ I, IV — به ¹⁸ K, VI — جوشن ¹⁹ IV — چو ²⁰ K, I, IV, VI — گرفته یکی تیغ هندی ²¹ I — 6. оп. ²² IV — ایچ ²³ VI — نگذاشت ²⁴ K — ب. ²⁵ K — 6. стоит после б. 1478. ²⁶ L — جوان ²⁷ I, IV — سر ²⁸ I, IV, VI — بپیامد ²⁹ K — بود ³⁰ VI — و ³¹ K — باره ³² K, IV — و ³³ I, IV, VI — نام ³⁴ K — سواران ³⁵ I, IV, VI — کمان آن ³⁶ VI — تیر یلی ³⁷ K — تیرش اندر ³⁸ I — بتیمار آن مرد در ³⁹ I, IV — یک تیر اندر

همان³ گردش بخت⁴ وارونه⁵ بود
 ترا گفت دانا نیباید⁶ صواب⁷
 درخشان⁹ شده¹⁰ روی گیتی ز ماه
 بران داغ دل بخت برگشتگان
 شده غرق¹³ و خفتان برو چاک چاک
 که زار ای جوان سوار¹⁵ دلیر
 بزرگان بایوان تو اندر¹⁷ مغاک¹⁸
 که بودند افکنده بر²⁰ پهن دشت
 بشمشیر ازیشان²¹ بجان رسته بود
 بنالید و پرسید²² زو نامرا
 بر²⁴ کشتگان خوار²⁵ افکندهام
 مرا بر یکی جامه خواب آرزوست
 بدل²⁷ مهربان و بتن²⁸ خویش اوی
 بدزدید پیراهن³⁰ او را بیست³¹
 تبه بودن این³³ ز ناپستگیت
 وزین خستگی زود بهتر شوی
 ز من گم شدست از پی تاج شاه³⁵

برو¹ رای یزدان دگر گونه² بود
 هر انگه که بخت اندر آید بخواب
 بزد اسب و آمد بران⁸ رزمگاه
 همی زار بگریست بر کشتگان
 1460 تن ریونیز اندران¹¹ خون و خاک¹²
 همی¹⁴ زار بگریست بهرام شیر
 چه تو کشته اکنون¹⁶ چه یکمشت خاک
 بران کشتگان بر¹⁹ یکایک بگشت
 1465 ازان نامداران یکی خسته بود
 همی باز دانست بهرامرا
 بدو گفت کای²³ شیر من زندهام
 سه روزست تا²⁶ نان و آب آرزوست
 بشد تیز بهرام تا پیش اوی
 برو گشت گریان²⁹ و رخرا بگشت
 1470 بدو گفت مندی پیش کز³² خستگیت
 چو بستم کنون سوی لشکر³⁴ شوی
 یکی تازیانه بدین رزمگاه

واژونه - VI 5 چرخ - I, IV; بخت بهرام - K 4 همه - I, IV 3 گون - VI 2 بدان - K 1
 ز آب - K, VI 7 بکوشش سخنها نیاید [بیاید - IV] - I, IV; بکوشش نیاید سخنها - K, VI 6
 مر (метр) شده - VI 10 درخشان - K, VI 9 سوی - K 8 سر مرد بیموده گیرد شتاب - T
 I, 14 غرقه - I, VI; ذرع و - K 13 تن ریورا اندران ریوناک - K 12 اندرون - VI 11
 که زارا جوانا سوار - VI; سوار جوان - I, IV; همی گفت زار ای جوان - K 15 برو - IV
 I, 19 K, 18 پدر اندرایوان و [تو] در - VI; بایوان و تو در - K 17 ایدر - VI 16
 ای - K, I 23 دانست - IV 22 لیکن - I, IV 21 کشته بران - K 20 بگرد برادر - I, IV, VI
 I, IV, VI 28 بتن - VI; بجان - K, I, IV 27 با - IV 26 هم بر - IV; اندر - K, I, VI 25 میان - K 24
 همی کرد مویه باواز پست - I, IV 31 همه فوطه بیرید و - K, VI 30 بریان - IV 29 بدل
 I - تاج و گاه - K 35 نزد مهتر - K; مهتر - I 34 او - K 33 کان - VI; کین - K, I, IV 32
 تاج گاه

بدو گفت گودرز پیر¹ ای پسر
 ز بهر یکی چوب بسته دوال
 1445 چنین گفت بهرام جنگی که من
 بجای تو توان مُرد کاید⁴ زمان
 بدو گفت گیو ای برادر مشو⁷
 یکی شوشه زر بسیم⁸ اندرست
 فرنگیس چون گنج بگشاد سر¹²
 1450 من آن¹³ درع و تازانه¹⁴ برداشتم
 یکی نیز بخشید کاوس شاه
 دگر پنج دارم همه زرنگار
 ترا بخشم این هفت ز ایدر مرو
 چنین گفت با گیو بهرام گرد
 1455 شمارا ز رنگ²² و نگارست گفت²³
 گسر²⁶ ایدونک تازانه باز آورم

I, IV, همی درشوی در دم پیل و دال - K³ خود - K² گودرز و گیو - I, VI, VI¹
 ;نگیری چو آرند - I⁵. (метр нарушен) چو آید - I; زاگر آمدستم بدانجا - K⁴ بد بفال - VI
 - I, IV⁸ مرو - K, IV⁷ با بد - I; بایدم بد - K⁶ راند - VI; بگیری تو آن خوار - IV
 دو شلمش - VI; دو دسته - I, IV⁹; دوالش - K⁹ زَر و سیم - VI; یکی دستدرا سیم و زر
 تازانه - IV¹⁴ یکی - VI; این - K, I, IV¹³ در - T¹² پر - K, I, IV¹¹ - I, IV¹⁰ پ
 (метр нарушен). K - доб.:¹⁵ VI¹⁵ بگذاشتم - VI¹⁵

فرنگیس بخشید آن مر مرا * که آن سیاوش بد مهتر
 یکی درع دیگر ببخشید نیز * سیاوشش شه داشتی آن عزیز
 یکی جنگرا - VI; میفراز - K¹⁹ مکن - K¹⁸ تافته - IV¹⁷ زگوهر بسان فروزنده - I, IV¹⁶
 هرانگه - VI²⁴ جفت - VI²³ درنگ - K²² خوار - K, I, IV²¹ تن - I²⁰ خیره با رای
 cm. б. 1441. وگر چند رنج دراز - VI²⁸ بکوشش - K, I, IV²⁷ ار - K²⁶ خاک - K²⁵ شود
 K - доб.:²⁹

سترگی و بی‌باکی و پردلی * بهم ناید این هر سه با عاقلی

* شیب... و دنباله تازیانه را گفته اند که رشته تازیانه باشد (برهان قاطح)

چو خورشید شد تیره یکبارگی²
 گر یزان برفتند⁴ برگشته کار⁵
 ز رنج و ز غم⁶ گشته⁷ آزاددل
 گرازنده⁸ و رزم⁹ ساز آمدند¹⁰
 همی کر¹¹ شد از ناله¹² کوس¹² گوش¹³

نشستند هر دو بران¹ بارگی
 همه سوی آن دامن³ کوهسار
 سواران ترکان همه شاددل
 بلاشکرگه خویشی باز آمدند
 ز گردان ایران برآمد خروشی 1435

که ای¹⁵ پهلووان یلان¹⁶ سر بر سر
 بنی یزه با براندر افراشته¹⁷
 چو گیرند¹⁷ بی مایه ترکان بدست
 جهان پیش چشم شود¹⁹ آبنوس
 سپهدار پیران²⁰ بگیرد بدست²¹
 اگر²³ چنند رنج²⁴ دراز آورم²⁵
 که نامم بخاک اندر آید همی

دوان رفت¹⁴ بهرام پیش پدر
 بدانگه که آن تاج برداشتم
 یکی تازیانه ز من گم شد دست
 بهرام بر چند¹⁸ باشد فبوسوس
 نبشته بران چرم نام منست 1440
 شوم تیز²² و تازانه باز آورم
 مرا این ز اختر بد²⁶ آید همی

و. доб. - K⁴ دامن آن - K³ چو شد روز تیره بیکبارگی - I, IV² بدان - I, IV¹
 گرازنده - K⁸ ز بیداد و رنج و غم - K⁷ ز درد و غمان - VI⁶ از کارزار - I, IV⁵
 رزم - K, I, IV, VI⁹ : доб. - K¹⁰

هزیمت گرفتند ایرانیان * میمان اندرون اختر کاویان
 بسی سر گرفتار خم کنند * بسی سر فگنده بخاک نژند
 ناله و گریه - VI¹³ : доб. ناله و آه - I, IV¹² پیر - IV¹¹

همی مویه کردی جدا هر کسی * که بودند کشته گرامی بسی
 I, IV - доб.:

چو ز افراز شد بخت سر بر [در-I] نشیب * سزد گر بود مردرا زو نهیب
 فرخنده - I, IV¹⁸ بگیرند - IV¹⁷ جهان - K, I, IV¹⁶ با - K¹⁵ چنین گفت - K¹⁴
 حتی یقع فی ید پیران - Б - ترکان - K, I, IV²⁰ چشمش بود - I, IV¹⁹
 VI - доб.:

همیشه مرا ننگ باشد ازین * ازین ننگ نامم شود بر زمین
 در آید مرا نام مردی بخاک * ازین غم کنم جامه بر خویش چاک
 وگر سر بکوشش بگاز - VI²⁵ رزم - K²⁴ وگر - K²³ زود - I, IV²² см. б. 1456.
 این از اختر بد - VI²⁶ این بد از اختر

- 1415 بنوک سنان تاجرا برگرفت
همی بود زان گونه تا تیره گشت
چنین هر زمانی² برآشوفتند
ز گودرزبان هشت³ تن زنده بود
هم از تخمه گیو چون بیست⁴ و پنج
1420 هم از تخم کاوس هفتاد⁵ مرد
جز از ریونیز آن⁷ سر⁸ تاجدار⁹
چو سیصد¹² تن از تخم افراسیاب
ز خویشان پیران چو نهصد سوار
همان دست¹⁶ پیران بد و روز اوی¹⁷
1425 نید روز پییکار ایرانیان
از آوردگه روی برگاشتند
بدانگه²⁵ کجا²⁶ بخت برگشته بود²⁷
پیاده همی رفت²⁹ نیزه بدست
چو بیژن بگستهم نزدیک شد
1430 بدو گفت همین برنشین از³² پسم

1 I, IV—б. стоит после б. 1417. 2 K, VI—نو هر زمان نو 3 JI, K, I, IV—هفت; Б—ثمانية
4 K—گيوگان هشت 5 K, IV, VI—هشتاد 6 I—б. оп. 7 IV—دیو پیران 8 K,
I, IV, VI—گو; T—گیو 9 K, VI—نامدار 10 VI—یکی 11 K—دیگر اندر—
I, IV, VI—ز خواب—VI; و ز خواب—IV 12 K—ششصد 13 K—ششصد—IV
б. стоит после б. 1423. 14 I—بدین; IV—درین 15 K—دران کارزار—K
K—доб.; VI—از روزگار—VI; (метр нару-
шен); VI—از روزگار—VI

پراگنده را خود که داند شمار * از ایران و توران گزیده سوار
به پیروز بودن برو گشت—K 19 دل و—VI; همان—I, IV 18 ویسه نژاد—K 17 وقت—K 16
چنان—K, I, IV 22 کردن—K 21 رزم—K, I, IV, VI 20 B—перевод бб. 1418—1424 оп.
VI—تن 23 K—کشتگان 24 K—доб.:

هزیمت سوی کوه باز آمدند * همه با غممان دراز آمدند
که گستهم را بارگی—I, IV 28 شد—K, I, IV, VI 27 بدانجایگه—I, IV 26 بدانجا—VI 25
پر—K 32 نزدیک—IV 31 نیزه—I, IV 30 و—K 29

هوا شد ز گرد سواران² بنفش
 بـران دشت رزمی نو آراستند³
 که کاوس را بد چو جان عزیز⁴
 نیـاز فریـرز و جان پدر⁷
 بسی نامور جامه کردند چاک
 که ای نامداران و گردان نیو
 جوان و سرافراز و فرزند شاه
 سه تن کشته شد زار بر خیره خیر
 بگیتی فزون زین شگفتی چه چیز¹³
 بدشمن رسد شرم دارد روان¹⁵
 شکست اندر آید بایران سپاه¹⁹
 بـتـرکان رسد در صف کارزار
 ازین افسر و کشتن ریزو²¹ نیز²²
 سپهبد سرافراز پیران²⁴ نیو
 ز لشکر بران افسر نامدار
 سر بخت گردنکشان²⁶ گشته شد²⁷
 بنیزه بریشان یکی حمله برد

سپاه¹ اندر آمد بگرد درفش
 دگر باره از جای برخاستند
 به پیش سپه کشته شد ریونیز¹⁴⁰⁰
 یکی تاجور شاه⁵ کهتر پسر⁶
 سر و تاج او اندر آمد بخاک
 ازان پس خروشی بر آورد گیو
 چنوی⁸ نبود اندرین⁹ رزمگاه
 نبیره جهاندار¹⁰ کاوس پیر
 فرود¹¹ سیاوش¹² چون ریونیز
 اگر تاج آن نارسیده¹⁴ جوان
 اگر¹⁶ من بچشم ازین¹⁷ رزمگاه¹⁸
 نیاید که آن افسر²⁰ شهریار
 فزاید برین ننگها ننگ نیز¹⁴¹⁰
 چنان بد که بشنید آواز²³ گیو
 برآمد بنوی یکی کارزار
 فراوان ز هر سو²⁵ سپه کشته شد
 برآویخت چون شیر بهرام گرد

بود فرزند و چیز - I, IV⁴ بپاراستند - IV³ کردار سوران - VI² سوار - VI¹
 پر از دژ و یاقوت و - VI⁷ یکی تاج بد شاهزاده پسر - VI⁶ شاه و - VI⁵ بود و - K⁵
 نبیره پسر - K, VI¹⁰ چنو کشته شد خود ازین - K⁹ چو اویی - VI⁸ رخشان گهر
 ازین افسر و کشتن ریونیز - VI¹³ و - VI¹² سیاوش - K¹² و - K¹¹ دو ب. و پیش
 - K¹⁴ و هو اصغر بنیه فهوی الی الارض صریحا و تعفر تاجه - B - I, IV - 66. 1401-1406 op.;
 I, IV - 18 درین - K¹⁷ و گر - I, IV¹⁶ شرم داریم ازان - I, IV¹⁵ شهریار - I, IV¹⁴ ز نورسیده
 افسر شاه - I²¹ که این تاج این - K²⁰ بدین رزمگاه - I, IV¹⁹ بپهچم ز توران سپاه
 فصاح جیو و قال احفظوا تاجه - B - VI²² 66. 1407-1410 op.; کشتن و جنگ - IV²² زوز جنگ
 بشد با دلیران و گردان - I, IV²⁴ چو این گفته بشنید سالار - I, IV²³ لا یأخذوه
 بسیار کسی - I, IV²⁷ دو - K, VI²⁶ بپیران - I, IV²⁵ بپهرام - VI²⁵
 порядок мисра.

- درفش از در¹ بیژن گیو نیست
 یکی تیغ بگرفت بیژن بنفش
 بدو نیمه² کرد اختر کاویان
 پیامد که آرد⁴ بنزد سپاه
 یکی شیردل لشکری⁷ جنگجوی
 کشیدند گوپال و تیغ بنفش
 چنین گفت هومان که آن⁹ اخترست
 درفش بنفش ار بچنگ آوریم
 کمانرا بزه کرد بیژن چو گرد
 سپه یکسر از تیر او¹⁴ دور شد¹⁵
 بگفتند با گیو و با گسسته
 که مان¹⁶ رفت باید بتوران¹⁷ سپاه
 ز گگردان ایـران دلاور سـران
 بکشتند زیشان²⁰ فراوان سوار²¹
- 1385
 نه اندر جهان سربسر نیو نیست
 بزد ناگهان بر میان درفش
 یکی نیمه برداشت گرد³ از میان
 چو ترکان بدیدند⁵ اختر بر⁶
 همه سوی⁸ بیژن نهادند روی
 به پیکار آن کاویانی درفش
 که نیروی ایران بدو¹⁰ اندرست
 جهان جمله بر شاه¹¹ تنگ آوریم¹²
 بریشان یکی تیرباران بکرد¹³
 همی گرگ درنده را سور شد¹⁵
 سواران که بودند با او بهم
 ربودن ازیشان همی¹⁸ تاج و گاه
 برفتند بسپار نیوزه¹⁹ واران
 پیامد ز ره²² بیژن نامدار²³
- 1390
 1395

دیدند- VI⁵ آید- K⁴ ز بر نیمه برداشتی- I, IV³ نیم- K, I² بر- VI¹
 بدان- I; بدین- K¹⁰ این- I, IV⁹ پیش- I, IV⁸ لشکر- I, VI⁷ L-б. оп.⁶ ترکان
 L-бб. 1390, 1391 оп.; K-доб.:¹² پیش کاوس- VI; پیش خسرو به- K¹¹
 چو بیژن بدید آن سران با درفش * بدندان گرفت آن درفش بنفش
 بدندان گرفته درفش استوار * بیارید تیر از کمان نامدار
 IV-доб.:

چو بیژن بدید آن سپاه نورد * که گوردش درآمد بکردار گرد
 سپهرا به تیر از برش- VI¹³ فلجا راه ببران مع بیژن امر اصحابه بقصد و استلابه- B
 سپهرا به تیر از برش- K, I, IV¹⁴ دور کرد, VI-б. оп.,
 см. разночтение к б. 1392.¹⁵ K, I, IV
 که از ما برفتند توران- I, IV; ز توران- K¹⁷ کنون- K¹⁶
 با گرزهای گران- I, IV¹⁹ ربودن کنندش ازو- IV; ربودن کنند آرزو- I; همه- K¹⁸
 دمان- I, IV; بر- K²² فزون از هزار- I, IV²¹ ازیشان- K, I, IV, VI²⁰
 VI-доб.:

ازانجایگه تا بنزد سپاه * گرانمایگان برگرفتند راه
 همی رفت بیژن چو شیر زبان * بدست اندرون اختر کاویان

وگر کوه باشد ز بن¹ برکنیم
 بدید آن سر و² ترگ بیدار³ نیو
 بیفشارد⁴ بر جایگه پای⁵ خویش
 ابا برتسه و زنگه⁶ یل⁶ بهم
 که پیمان شکستن نبود اندران
 گر⁹ از گرز خون اندر آید¹⁰ بجوی¹¹
 برزم اندرون گرز بگزاردند
 زمانه همی بر بدی گشته شد
 کز ایدر برو زود برسان¹⁵ تیر
 بپیش من آر اختر کاویان
 بیاید کند روی¹⁸ دشمن¹⁹ بنفش
 پیامد بکردار آزرگشسپ
 که ایدر چه داری سپه²¹ در نهفت
 برین کوه سر بر فزون زین²² مپای²³
 سواران و این تیغهای²⁵ بنفش
 نکرد او خرد با دل خویش جفت²⁷
 که²⁹ در کار تندی و در جنگ نو
 همین³¹ پهلوانی و تخت و کلاه³²

بخنجر دل دشمنان بشکنیم
 چو گودرز بشنید گفتار گیو
 پیشیمان شد از دانش و رای خویش
 گرازه برون آمد و گسته هم
 1370 بخوردند سوگندهای گران
 کزین رزمگه⁷ برنتابیم⁸ روی
 وزان¹² جایگه ران¹³ بیفشاردند
 ز هر سو سپه بی کران¹⁴ کشته شد
 به بیژن چنین گفت گودرز پیر
 1375 بسوی فریبرز برکش عنان¹⁶
 مگر¹⁷ خود فریبرز با آن درفش
 چو بشنید بیژن برانگیخت اسپ
 بنزد فریبرز و با او²⁰ بگفت
 عنانرا چو گردان یکی برگرای
 1380 اگر تو نیایی مرا²⁴ ده درفش
 [چو بیژن سخن با فریبرز²⁶ گفت
 یکی بانگ²⁸ برزد بیژن که رو
 مرا شاه داد³⁰ این درفش و سپاه

ببفشرد - K⁴ خویشان - I, IV - گردان - K, VI³ و - VI² کوه آتش بود - K¹

رزم ما - I, IV⁷ گرد زنگه - I, IV - زنگه آمد - K, VI⁶ پایگه رای - IV - کینه گه پای - K⁵
 آید ایدر - VI¹⁰ و - VI⁹ نتابند - K⁸ :
 K, I, IV, VI - доб.:¹¹

همه یکسره پشتت آوریم * مگر نام رفته بمشت آوریم
 K¹⁵ ز دشمن بسی نامور - K, I, IV, VI¹⁴ پای - K, I, IV¹³ پس آن - I, IV - بران - K¹²
 وگر - I, IV¹⁷ میان - JI, K¹⁶ برو تیز با گرز و - I, IV, VI¹⁵ که بشتاب از ایدر بکردار
 مانی همی - I, IV²¹ رفت و - JI²⁰ بیایند و آن تیغهای - K¹⁹ بیاید کاندرو - VI¹⁸
 چو - VI²⁶ تیرهای - K²⁵ بمن - K, I, IV, VI²⁴ و - б. оп. K, I, IV²³ فزونی - VI²²
 داد شاه - K³⁰ تو - K, I, IV, VI²⁹ گرز - VI²⁸ و - б. оп. JI, K²⁷ بیژن نزدیک او این
 این دستگاه - K³² جهان - VI³¹

- 1350 ننگون گشته¹ کوس و درفش و سنان
 چو⁵ دشمن ز هر سو بانبوه⁶ شد
 برفتند ز ایرانیان هرک⁷ زیست
 همی بود بر جای گودرز و گیو
 چو گودرز⁹ کشواد بر¹⁰ قلبگاه
 ندید¹² و یلان سپهرا¹³ ندید¹⁴ 1355
 عنان کرد پیچان براه گریز
 بدو گفت گیو ای سپهدار پیر
 اگر تو ز پیران بخواهی گریخت
 نماند کسی زنده اندر جهان
 ز مردن مرا و ترا چاره نیست 1360
 چو پیش آمد این روزگار درشت
 بیپیچیم زین جایگه سوی²² جنگ
 ز دانا تو نشنیدی²³ آن داستان
 که گر دو برادر نهد²⁴ پشت پشت
 تو باشی²⁷ و هفتاد جنگی پسر 1365

66. VI - 4 رکیب و - IV 3 نبد ایچ - VI - 2 نبد هیچ - I, K 2 گشت - I, IV, K 1

1349, 1350 оп.; K - доб.:

که دلشان ز پیکار برگشته بود * ز خون دشت همچون گل آغشته بود
 I, IV - доб.

گذرشان بیکبار برگشته بود * ز خون دشت و کوه اندر آغشته بود
 از - K 7 بی اندوه - IV; بر انبوه - K, I, VI 6 ز - K 5
 VI - см. различие к б. 1348.
 و. доб. VI - 11 در - K 10 و. доб. VI - 9 نامداران - I, K, IV, VI 8 ایران هر آنکس
 مر - IV; سپس تو - K 16 رزم - VI 15 بدید - I, IV 14 درفش یلانرا - I 13 بدید - K 12
 دلیران و از کار دیده - VI; ز گردان و از کار دیده - I, K, IV 18 بیخت - I, IV, K 17
 K, I, 22 بریزند خون بهتر آید ز - I, IV 21 I, IV - 1361. б. стоит K - 20 مرد - VI 19
 K - دشنیدی - I, J 23 نپیچم از انجایگه سر ز - IV; نپیچم ازین جایگه سر ز - VI
 I, IV - 27 خاک - K, I, IV, VI 26 بر - K 25 شود - K, VI 24 بشنیدی - IV; شنیدی تو
 بسی پیل و شیران نر - I, IV 28 هستی

کزان² لشکر گشن برخاست گرد
 بران گرزداران و شیران⁵ نیو
 بران نامداران⁶ جوشنوران⁷
 ز بس کشتگان شد زمین ناپدید
 نه بگذاشت آن جایگه¹⁰ را که داشت¹¹
 که با¹² قلبگه جست¹³ باید نبرد
 گریزان بیاید¹⁶ ز پشت¹⁷ سپاه
 بچنگ آید آن رزمگاه و²⁰ بنه²¹
 بچنگ فریبرز²² کاوس شاه
 شکست اندر آمد برزم²⁴ گوان
 نمودند²⁵ گستاخ با رای خویش
 ز گردان ایران نبرد کسی بپای²⁶
 ز پیکارشان دیده‌ها شد²⁹ بنفش³⁰
 ازان کارزار³² انده³³ آمد بمشت

چو دیدند لپای و فرشی‌دورد¹
 یکی حمله بردند³ بر سوی⁴ گیو
 بیارید تیر از کمان سران
 چنان شد که کسی روی کشور⁸ ندید
 یکی پشت بر دیگری⁹ برنگاشت
 چنین گفت هومان بفرشی‌دورد
 فریبرز باید کزان¹⁴ قلبگه¹⁵
 پس آمان بود¹⁸ جنگ با¹⁹ میمنه
 برفتند پس تا قلب سپاه
 ز هومان²³ گریزان بشد پهلوان
 بدادند گردنکشان جای خویش
 یکایک بدشمن سپردند جای
 بماندند²⁷ بر جای کوس و²⁸ درفش
 دلیران بدشمن³¹ نمودند پشت

1340

1345

پیش - K-⁴ کردند - I, IV-³ که از - K, VI-² (и далее повсюду). خورشیدورد - VI-¹

گرزداران - VI-⁶ و; K, I, IV, VI-⁷ dob.; مردان - K, I, IV-⁵

فگگندند ازان پس بیازو کمان * بگرز و بشمشیر در یکزمان
 (метр нарушен). یکی از دیگری - VI-¹⁰ یکی روی از دیگری - K-⁹ هامون - K-⁸
 K-¹¹ dob.; بگذاشت - K-¹¹ پایگه - IV, VI-

ز یکدیگران پشت برگاشتند * همه نیزه‌ها را برافراشتند
 K-¹⁷ بپوید - I, IV-¹⁶ رزمگاه - VI-¹⁵ که از - K-¹⁴ کرد - K-¹³ بر - VI-¹² و; K, I-¹²
 K-²¹ بچنگ اندر آریم یکسر - I, IV-²⁰ بر - K-¹⁹ شود - K, VI-¹⁸ شود خوار کرده
 JI, K, ²⁵ به پشت - K, VI-²⁴ هامون - K-²³ و. K-²² dob. VI-²² گسسته شود میمنه یکسر
 چشمها شد - K-²⁹ و. VI-²⁸ ندیدند - I, IV, VI-²⁷ بجای - VI-²⁶ بودند - IV, VI-
 VI-³⁰ dob.; نبرد هیچ پیدا سنان درفش - VI-³⁰ شد دیده‌اشان - I, IV-

که دلشان ز پیکار برگشته بود * ز خون دشت و کوه و در آغشته بود
 کار باد اندر - I, IV-³³ رزمگه - K-³² ز دشمن - IV-³¹

- 1320 ز بس گرد و گرز و تیغ¹ و سنان و سپر²
رد و⁴ موبد و مهتر⁵ مرز بود
که دریای خون راند⁶ هنگام جنگ⁷
درفش از پس پشت در⁹ قلبگاه
که مارا¹⁰ هنرها شد اندر نهفت
جهان بر بداندیش تنگ آوریم¹¹
بخندد همی¹² گرز و رومی کلاه¹³
چو باد خزانی که ریزد درخت¹⁴
زمین از پی پیل پامس¹⁵ شدست
ز تیر و ز گرز و ز گرد¹⁷ سپاه
بگردار آتش بگرد¹⁹ اندرون
ستاره دل پیل جنگی شدست²⁰
برآمد همی از جهان رستخیز
خروشان و بر لب²¹ برآورده کف
کزیشان بدی راه²³ سود و زیان
همی ز آهن آتش فروریختند
چو نصد تن²⁶ از تخم پیران²⁷ بکشت
- نمید پشهر را روزگار گذر
سوی میمنه گیو³ گودرز بود
سوی میسره اشکش تیزچنگ
یلان با⁸ فریبرز کاوس شاه
فریبرز با لشکر خویش گفت
یک امروز چون شیر جنگ آوریم¹¹
کزین ننگ تا جاودان بر سپاه
یکی تیرباران بکردند سخت
تو گفتمی هوا پتر کرگس شدست
نمید بر هوا مرغ را¹⁶ جایگاه
درفشیدن¹⁸ تیغ الماس گون
تو گفتمی زمین روی زنگی شدست
ز بس نیزه و گرز و شمشیر تیز
ز قلب سپه گیو شد پیش صف
ابا²² نامداران گودرز یان
بتیغ و بنیزه²⁴ برآویختند
چو شد²⁵ رزم گودرز و پیران درشت
- 1325
1330
1335

VI-؛ ز بس گرد و گرز و کمند و تیر - I, IV-؛ تیر - K-² بران در ز گرز - K-¹
که مهتر - K-⁵ کجا - I, IV-⁴ و K-³ доб. (нет рифмы). ز بس گرز و تیغ و کمان و سنان
I, IV-⁶؛ که در جنگ بودی بسان پلنگ - K-⁷ بود و VI-؛ بود - LI-⁶ بُد و موبد
آورم - K, VI-¹¹ از ما - K, VI-¹⁰ بر - IV-⁹ یلان و - I, IV-؛ دلاور - K-⁸ 1320. *стоит перед б.*
چو باد خزان - K, I, IV, VI-¹⁴ 1323, 1324, 1325 *оп.* I, IV-¹³ همی خندد و - VI-¹²
وزیشان رسولی بهر کس - K-¹⁵ بگنزد [بجرجهد - I] بر درخت [دخت؟ - I]
K, ¹⁶ چون خس - VI-؛ املس - I, IV-؛ پای بسته و درمانده بود... «لغت فرس اسدی»
ز نیروی گرد و خروشی - I, IV-¹⁷ هیچ [تیر - IV-؛ نیزه - I-؛ مرغ - VI-] پرتنده را - I, IV, VI-
خروشان بلب در [بر - IV-] - I, IV-²¹ *оп.* K-²⁰ ب. ²⁰ جنگ - K-¹⁹ درخشیدن - K, I, IV-¹⁸
K-²⁷ IV-²⁷ کس - K-²⁶ نمید - IV-؛ بید - I-²⁵ بخنجر - K-²⁴ رای - I, IV-²³ پشش - VI-²²
قتل فیها سبعمائة نفس من أقارب هومان - B-؛ شیران

برانیید¹ لشکر² سوی مرز خویش
وگر نه بجنگ اندر آرید چنگ⁴
یکی خلعت آراست رهام را
بنزد فریبرز رهام گرد
فریبرز چون یافت روز⁷ درنگ
سر بدرهارا گشادن گرفت¹⁰
کشیدند¹² و لشکر بیاراستند¹³
ز هر چیز¹⁴ لغتی بیپیراستند¹⁵

1310

* *
* *

ز پیمان بگشتند¹⁷ و¹⁸ از¹⁹ نام و ننگ
برفتند یکسر سوی رزمگاه
همی آسمان اندر آمد ز جای
ز گوپال و²⁶ تیغ و کمان و سنان
وگر آسمان بر²⁹ زمین گشت راست³⁰

چو آمد سر ماه¹⁶ هنگام جنگ
خروشی برآمد ز هر دو²⁰ سپاه
ز بس ناله بوق و هندی²¹ درای
هم از²² پال²³ اسپان و دست²⁴ و²⁵ عنان
تو گفتمی جهان دام نر²⁷ ازدهاست²⁸

1315

آریم - K⁴ بیدار دل - I, VI; بیدانید پینادل و - JI³ یکسر - VI² دانید - I, IV¹
برانیم - K⁵ هم اکنون بر آرای جنگ - VI; دیگر اندر [اید - IV] آیم بجنگ - I, IV¹ ز روی
ازین پس زمانی درنگ - VI; نخواهد بدن تان زمانی درنگ - I, IV¹; از خون لشکر دو جوی
فلما کان - B; یکمه - I, IV¹; ز پیران چو دریافت - K⁷ چنان چون بیورد نامه - I, IV⁶
I, IV, VI - گشادند در - K¹⁰ بتازید چون شیر جنگ - K⁹ ز هر - I, IV⁸ یوم المپعاد
دیهر سو کشان شد کمان و کماند - I, IV¹ زهر سو سنان و کمان و تیر - K¹¹ گشادند بند
و چون لشکر آراستند - K¹³ بگشتند - I, IV¹² ز هر سو سنان و کمان و کماند - VI
I, IV, VI - доб. و¹⁷ JI, K¹⁷ ز هر جای مردان بسی خواستند - K¹⁵ سوی - I, IV¹⁴
K²¹ - ز هر سو بر آمد خروشی - I, IV²⁰ وز - I, IV¹⁹ و - JI¹⁸ بگشتند - VI
K²⁴ - بانگ - K, VI²³ همی - VI; همه - JI, I, IV²² کوسی و - I, IV¹ بوق و
در د - I, IV¹; کام نر - K²⁷ و - IV²⁶ و - JI²⁵ دستان - I²⁵ اسپان دشت
I, IV¹ - زمین یکتن ست - VI³⁰ با - K, I, IV, VI²⁹ جهان خود پر از آهن ست - VI²⁸

стоит после б. 1319.

- 1290 ز پیشش فریبرز ره نام گورد
 پیامد طلایه بدیدش براه³
 بدو گفت ره نام جنگی منم
 پیام فریبرز کاوس شاه
 ز⁵ پیشش طلایه سواری⁶ چو گورد
 که ره نام گورد زان رزمگاه
 بفرمود تا پیشش اوی آورند
 1295 سراینده ره نام شد پیشش اوی
 چو پیران ورا دید بنواختش
 بر آورد ره نام راز از نهفت
 چنیین گفت پیران بره نام گورد
 شمارا بُد این پیشدستی بچنگ
 1300 بمرز اندر آمد چو گرگ سترگ
 چه مایه بکشت و چه مایه ببرد
 مکافات این بد کنون یافتند¹⁶
 کنون گر تویی پهلوان سپاه
 گر ایدونک یکماه خواهی درنگ
 1305 وگر چنگ جوئی منم بر کنار²⁰
 چو یکمه بدین²² آرزو بشمیرید²³

1 I, IV — و оп. 2 K, VI — و оп. 3 K — راه 4 VI — جایگاه 5 K, VI — به 6 I —
 خورد — VI — خوار — K 9 نه ترس — K, VI 8 بر — I, IV 7 بفرمود پس تا طلایه
 15 IV — 66. 14 آسان — I 13 LI — б. стоит после б. 1301. 12 VI — خورد — K 11 جای
 19 I, IV — اکنون — VI 18 با گاه — IV; ناگاه — K, I, VI 17 فتیم — K 16
 VI — منم جنگخواه — I, IV; جوئی و پیمکار کار — K 20 نیارم سواری — VI; سواری نباید
 بدین — VI; چو یک ماه بر — K, I, IV 22 صف و رزم ساز — VI; رزمگاه — I, IV 21 جنگ ساز
 VI — کسی نسپرد — I, IV 25 وزین — VI; کزین — I, IV 24 بشمیری — VI; بشمرد — I, IV 23
 (метр нарушен) مرز توران بگذری.

- 1275 سزوار مسماری و بند و غل
نژاد منوچهر و ریش سپید
وگر نه بفرمودی تا سرت
برو جاودان خانه زندان تست
ز پیشش براند² و بفرمود بند
- 1280 فریبرز بنهاد بر سر کلاه
ازان⁵ پس بفرمود رهامرا
بدو گفت رو پیش⁸ پیران خرام
بگویش که کردار گردان سپهر
یکی را برآرد بچرخ بلند
- 1285 کسی کو¹² بلا جست¹³ گرد آن¹⁴ بود
شبمیخون نساژند¹⁷ کندآوران
تو گر با درنگی درنگ آوریم
- نه اندرخور تاج و دیهیم و مل¹
ترا داد بر زندگانی امید
بداندیش کردی جدا از برت
همان گوهر بد نگهیمان تست
به بند از دلش³ بیخ شادی بکنده
- * * *
- که هم پهلوان بود و هم پور شاه
که پیدا کند با گهر⁶ نامرا⁷
ز من نزد آن پهلوان⁹ بر پیام
همیشه چنین بود پر درد¹⁰ و مهر
یکی را کند زار و خوار¹¹ و نژند
شبمیخون نه کردار¹⁵ مردان¹⁶ بود
کسی کو گراید بگرز گران¹⁸
گرت¹⁹ رای جنگست جنگ آوریم²⁰

¹ I, IV — 66. 1274, 1275 оп.; VI — до5.:

دریغها که نا کار دیده تغار * گرفت آن سخنههای دشوار خوار
اگر نه بجای تن بارگی * تن طوسی خستی بیکیبارگی
زمانه برستی از آسیب طوسی * که نفرین بدو باد و بر بوق و کوس
چنین تا برآمد برین روزگار * بناز دلش—VI³ ز پیش خودش راند—VI² K — доб.:

چنین تا برآمد برین روزگار * گههی کام بود و گههی کارزار
ازان کوه [گونه—K] نزدیک پیران شود * گوید فراوان [فراوان بگوید—IV] وزو بشنود
خوار—K, I, IV, VI¹¹ با داد—I, IV; داد—K¹⁰ یکی خوب نزدیک او—I, IV⁹ نزد—VI⁸
VI—آیین—K¹⁵ مردان—I, IV; مرد آن—K¹⁴ بلاجوی—I, IV¹³ گر—K¹² و زار
ورت—VI¹⁹ I, IV — 6. оп. نه بینند—VI¹⁸ ندیدند—K¹⁷ گردان—K, I, IV¹⁶ پیکار
K — доб.:

کام بود و گههی کارزار
گوید فراوان [فراوان بگوید—IV] وزو بشنود
با داد—I, IV; داد—K¹⁰ یکی خوب نزدیک او—I, IV⁹ نزد—VI⁸
VI—آیین—K¹⁵ مردان—I, IV; مرد آن—K¹⁴ بلاجوی—I, IV¹³ گر—K¹² و زار
ورت—VI¹⁹ I, IV — 6. оп. نه بینند—VI¹⁸ ندیدند—K¹⁷ گردان—K, I, IV¹⁶ پیکار
K — доб.:

یکی ماه بایید زمان درنگ * که تا جنگیمانرا بود رای جنگ

همه شاهرا خواندند آفرین
 ابا کوس و پیلان و² ززینه کفش
 که آمد سزارا⁶ سزاوار جفت
 همه روزگار تو نوروز باد
 سواران⁸ جنگ آور و⁹ لشکری
 بره بر نکرد ایچ گونه درنگ¹⁰
 نکرد ایچ خسرو بدودر¹¹ نگاه
 بران¹² انجمن طوسرا کرد خوار
 که کم باد نامت ز گردنکشان¹⁴
 ز گردان نیامد¹⁵ ترا شرمن¹⁶ و بای
 برفتی و دادی دل من¹⁸ به غم
 نژاد سیاوشرا کاستی¹⁹
 کجا هم چنو²⁰ در²¹ زمانه نبود
 چو تو لشکری خواستی روز کار
 نبودت بجز رامش²³ و بزنگاه²⁴
 بزیمد ترا بند و²⁶ بیمارستان²⁵
 کجا مر²⁷ ترا رای هشیار نیست

بزرگان و شیران¹ ایران زمین
 بیاورد طوسی آن گرامی درفش
 بنزد³ فریبرز بردند و⁴ گفت⁵
 همه ساله بخت تو پیروز⁷ باد
 بررفت و ببرد آنک بد نودری
 بنزدیک شاه آمد از دشت جنگ
 زمینرا ببوسید در پیشی شاه
 بدشنام بگشاد لب شهریار
 ازان¹³ پس بدو گفت کای بدنشان
 نترسی همی از جهاندار پاک
 نگفتم¹⁷ مرو سوی راه چرم
 نخستین بکین من آراستی
 برادر سرافراز جنگی فرود
 بکشتی کسیرا که در کارزار
 وزان پس که رفتی بران²² رزمگاه
 ترا جایگه نیست در شارستان²⁵
 ترا پیشی آزادگان کار نیست

بسیپرد و — I, IV, VI — و — I, IV, VI —
 1 K — گردان 2 IV, VI — و — I, IV, VI —
 3 I, IV, VI — فدست 4 I, IV, VI — و — I, IV, VI —
 5 K — و — I, IV, VI — گفت 6 K — سزارا 7 I, IV, VI — فیروز 8 K — سزاوار 9 I, IV, VI — و — I, IV, VI —
 10 I, IV — обратный порядок мисра. 11 VI — بر 12 VI — دران 13 I, IV, VI — وزان 14 I, IV —
 بگفتم — I — بگفتم — I, VI, VI — بیم — I, VI — نیاید — VI 15 VI — ترا نام گم باد از سرکشان
 که چون — VI 21 VI — که چون او کسی — K, I, IV 20 K, I, IV — سیاوشرا خواستی — K 19 K — دلها — VI 18 VI —
 K — بزنگاه — I, VI — جز آرایش — VI 23 I, IV — سوی — I, IV — بیدان — K, VI 22 K, VI — او کسی اندر
 زره باید و بند و — K 26 K — رسان — IV, VI 25 IV, VI — بزنگاه — VI — بعشرت شدی شادمان با سپاه
 چون — VI 27 VI — ترا بند و زنجیر و — VI — ترا بند بهتر به — I, IV

هنرها همه هست¹ نزدیک اوی
 چو این نامه خوانی² هم اندر³ شتاب
 سبک طوس را باز گردان بجای⁴
 سپهدار و⁵ سالار⁶ ز زین کفش
 1245 سرافراز گودرز ازان⁷ انجمن
 مکن هیچ در⁸ جنگ جستن شتاب
 بتندی مچو⁹ ایچ رزم از نخست
 ترا پیشرو گیو باشد¹⁰ بجنگ
 1250 فراز آور از هر سوی¹¹ ساز رزم
 نهاد از بر¹² نامه بر مهر شاه
 ز رفتن شب و روز ماسای¹³ هیچ
 پیامد فرستاده هم زین نشان
 بنزد فریبرز شد نامه دار¹⁴
 1255 فریبرز طوس و¹⁵ یلانرا¹⁶ بخواند
 همان نامور¹⁷ گیو و¹⁸ گودرز را
 چو برخواند آن¹⁹ نامه شهریار

مبادا چنان جان تاریک اوی
 ز دل دور کن خورد و آرام و خواب⁴
 ز فرمان مگرد و مزن هیچ رای
 تو می باش با⁸ کاویانی درفش⁹
 بهر کار باشد ترا رایزن
 ز می دور باش و مپیمای خواب¹²
 همی باش تا خسته گردد درست¹⁴
 که با فتر و برزست و¹⁶ چنگ پلنگ¹⁷
 مبادا که آید ترا رای بزم
 فرستاده را گفت برکش بر راه²⁰
 بهر منزلی²² اسپ دیگر بسیج
 بنزدیک آن نامور سرکشان²³
 بدو داد پس²⁵ نامه شهریار²⁶
 ز کار گذشته فراوان براند
 سواران و گردان آن مرز را
 جهانرا درختی نو آمد ببار

ایدر - IV; برخوانی اندر - K³ چو نامه بخوانی - I, IV² نیست - IV, VI, T¹
 و. LI, K - доб. 7. VI - و. VI⁶ ز جای - I⁵ ز می دور باش و منمای خواب - IV⁴
 I, IV, K¹¹; تیز در - K¹¹ گودرز و آن - LI, K, I, IV¹⁰ ب. оп. I, IV⁹ تو باشی بران - K⁸
 ز. см. б. 1243; K - خواب - LI¹² بر - VI
 K - далее следует б. 1250 с обратным
 VI - обратный порядок мисра. K¹³ مچوی - K, I¹⁴ K¹⁵, VI - نباید; I, IV¹⁶ کینه - I, IV¹⁷ کز با فتر و برزست و - VI
 I, IV¹⁷ - порядок бб.: 1243, 1248, 1249, 1247, 1244, 1250. I, IV¹⁸ سوی - I, IV¹⁹ نهادند بر - K²⁰ بردار راه - I, IV²¹ میاسا - I, IV²²
 فلما جاء الكتاب الی - B; پهلوان - I, IV²³ زمان تا زمان - K²² ز رفتن شب و روز
 VI - бб. 1253, 1254 оп. VI²⁷ - T²⁴ نامه فری برز
 VI - و. VI²⁸ نامه - K²⁹ سرانرا - K²⁸ فریبرز و طوس
 оп. VI³⁰ - و. I, IV³⁰ نامه نامجویان - I, IV³¹ و قرأ الكتاب علیهم - B; بداد آن زمان - LI, VI³¹

یکی را همه³ فرّ و اورند اوی
 نیاز و غم و درد⁵ و سختی دهد⁶
 همه داد بینم ز یزدان پاک
 ز لشکر چهل مرد ز زینه کفش
 برادر شد از کین نخستین⁸ تیماه
 وزین گونه¹² سالار لشکر میاد¹¹
 سر نامداران و پشت گوان¹⁵
 بران¹⁸ درد یکچند بریان¹⁹ بدم
 ندانم مرا دشمن و دوست کیست
 منزن بر کلات و²² سپیدکوه دم
 همان²⁵ کی نژاد است و کندآور است²⁶
 از ایران سپاهند گر خود چینند²⁹
 فراوان سرانرا سرآرد زمان³⁰
 که طوسی فرومایه دادش بماد
 ز کاوس³² شاه اختر³³ بد بدست
 چو بی³⁵ می نشینند شتاب آیدش

رهایی نیابد¹ سر² از بند اوی
 یکی را دگر شوربختی دهد⁴
 ز رخشنده خورشید تا تیره خاک
 بشد طوسی با کاویانی درفش
 بتوران فرستادمش با⁷ سپاه
 بایران⁹ چنو هیچ¹⁰ مهتر میاد¹¹
 دریغ¹³ برادر¹⁴ فرود جوان
 ز کین¹⁶ پدر زار و گریان¹⁷ بدم
 کنون بر برادر بماید گریست
 مرو²⁰ گفتیم اورا²¹ براه چرم
 بران²³ ره فرودست و با لشکرست²⁴
 نداند که این لشکر از بن²⁷ کینند²⁸
 ازان کوه جنگ آورد بی گمان
 دریغ آنچنان³¹ گرد خسرو نژاد
 اگر پیش ازین او سپهמיד بدست
 برزم اندرون نیز خواب آیدش³⁴

رنج - K-5 بود - IV-4 دهد - VI-؛ بود - K, I, IV-3 کس - K-2 ندارد - IV-؛ نداند - I-1
 بگیتی - VI-؛ بایوان - JI-9 کینه جستن - K-8 فرستاد پیشی - VI-7 I-6. on.؛ بود - IV-6
 I, IV-؛ برین گونه - K-12 نبود - I, IV-11 چنان نیز - I, IV, VI-؛ چین نیز - K-10
 :dob. - VI-15 گرامی - K-14 دریغ آن - K, I, IV, VI-13 بدانگونه
 دریغ آن فرود سپه او ش دریغ * که با زور دل بود و با گرز و تیغ
 I, IV, IV-20 گریان - I, IV-19 پر از - I, IV-18 بریان - I, IV-17 درد - VI-؛ کار - I, IV-16
 فرودست و بامادرست - K-24 کزان - K, VI-23 و - K-22 مر اورا بگفتم - VI-21 مشو
 I, IV-26 یکی - K, VI-25 با مادرست - VI-؛ که آنجا فرودست و با مادرست - I, IV-
 که طوسی فرومایه کیست - K-28 لشکر آن - I-27 گوی با نژادست و با گوهرست
 از ایران برین ره - I-؛ چین ساخته لشکر از بهر چیست - K-29 لشکر آن کیست - IV-
 آن جوان - K-31 I, IV, VI-6. on.؛ از ایران برین ره برای چیست - IV-؛ برای چه اند
 با - T-35 آمدش - I-34 اختری - JI-33 کاوس - I, IV-32

بفرمود تا تنگ بنندد² میان
که سالار لشکر چه افگند بن
سرانرا ز بخشش سرآمد⁴ زیان

* * *

که تیره شد آن روزگار مهی⁶
بجوشید وز غم دلش بردمید
بران دردبر درد لشکر فرود
شب تیره تا گاه بانگ خروسی
دل آگنده بودش ز غم⁹ برفشانند
ز بهر¹¹ برادر پر از درد و خشم¹²
یکی سوی¹³ پرمایگان سپاه¹⁴
چنان چون بود رسم¹⁶ آیین و دین¹⁷
کجا¹⁸ داد بر نیکوی¹⁹ دستگاه²⁰
پی مور و پیل²¹ گران آفرید
بنیک و بید زو رسد²⁴ کام و زیب²⁵
بزرگی و دیهیم و تخت بلند

یکی نامداری¹ ز ایرانیان
دهد شاهرا آگهی زین سخن
چه روز بد آمد بایرانیان³

رونده بر شاه بررد⁵ آگهی
چو شاه دلیر این سخنها شنید
ز کار برادر پر از درد⁷ بود
زبان کرد گویا بنفرین طوسی
دبیر خردمندرا⁸ پیش خواند
یکی نامه بنوشنت پر آب چشم¹⁰
بسوی فریبرز کاوسی شاه
سر نامه بود از نخست آفرین¹⁵
بنام خداوند خورشید و ماه
جهان و مکان و زمان آفرید
ازویست پیروزی و زو²² شکیب²³
خرد داد و جان و تن²⁶ زورمند

1215

1220

1225

یکی دیده بازان — VI؛ دیگر نامداران — IV؛ دیگر نامداری — I¹ (мерз нару-
шен). چو آمد — I؛ زخمیده بر شاه برد — K, VI⁵ چو آید — VI⁴ بر ایرانیان — VI³ خود آزرده — K⁷ بهی — K, I, IV, VI⁶ فلما وصل الرسول الى الملك — B؛ بر شاه این
ز سوگ — K, VI¹¹ دل پر ز خشم — I, IV¹⁰ همه — K, I, IV, VI⁹ جهان دیده را — I, IV⁸ کرد — K¹⁵ ب. оп. I, IV¹⁴ نزد — K, VI¹³ پر از آب چشم — I, IV¹² بسوگ — I, IV
بدان کافریدش زمان و زمین — I, IV¹⁷ درست — K¹⁷ ساز و — K, VI¹⁶ آفرین از نخست
L — доб.:²⁰ بر نیک و بد — I, IV؛ ز که اوراست بر بهتری — K¹⁹ که او — I, IV, VI¹⁸
هم او کرد پیروز و هم او شکست * بنیک و بید زو شدم کام دست
دادمان نیز دست — VI؛ دست — K, I, IV²⁵ بود — I, IV²⁴ شکست — K, I, IV, VI²³ هم — IV
دادمان و تنی — K²⁶ ب. стоит после б. 1222. K, I, IV, VI

<p>وزان خستگان چند بریان³ شده² که کردار خویش⁴ از تو دارد نهان ز بیرون ترا⁶ بی نیازی کند چه دانی که با تو چه خواهند کرد⁷ ندانیم¹⁰ باز آشکارا ز راز¹¹ دگر خسته از رزم¹⁴ برگشته بود¹⁵ دلش با خرد همچو بیگانه گشت¹⁷ سپاه آرزو کرد بر جای رزم²¹ نه پور و نه میره نه بوم و نه بر همه جای غم بود و خوین سرشک²³ شکسته دل²⁴ و راه جوی آمدند کجا دیدگان سوی انبوه کرد مگر یابد آن دردا دارویی</p>	<p>پدر بر پسر¹ چند گریان شده² چنین است رسم جهان جهان همی⁵ با تو در پرده بازی کند ز باد آمدی رفت خواهی به گرد ببند⁸ درازیم⁹ در چنگ آز دو بهره ز ایرانیان¹² کشته بود¹³ سپهبد ز پیکار دیوانه گشت¹⁶ بلشکر¹⁸ اندر¹⁹ می و خوان²⁰ و بزم²⁰ جهان دیده گودرز با پیر سر نه آن خستگانرا خورش نه²² پزشک جهان دیدگان پیش او آمدند یکی دیده بان بر سر کوه کرد طلایه فرستاد²⁵ بر هر سوئی</p>	<p>1200 1205 1210</p>
--	--	---

4 IV- نیز پیچان- I, IV- چند پیچان- K-³ شدند- K, VI-² پسر بر پدر- VI-¹
 7 K- ب. وزان پس ترا- IV- ز تیزی و از- K, I, VI-⁶ کجا- I, IV-⁵ که خوشی همی
 стоит после б. 1202; I, IV- б. оп. 9 Л- و оп. 10 I, IV-
 13 K, IV, ایران سپه- VI-¹² 1200. 11 VI- б. стоит после б. 1200. چه دانیم- VI-¹¹ چه داریم
 VI- شد 14 K, I, IV, VI- جنگ- 15 K, IV, VI- شد; K, IV, VI- б. стоит после б. 1204.
 18 K- سپاهش تو گفتی بخواب اندر است- K-¹⁷ تو گفتی بتاب اندر است- K-¹⁶
 سپه گرد- I-²¹ رزم- VI-²⁰ خواب- I, IV, VI-¹⁹ ایدر- IV- بلشکر نه از می و از
 1202; K, IV, VI- б. стоит после б. 1202; K, IV, VI- доб.: چه خوابی که چندین زمان بر [در-IV] گذشت * نه خسپید [و. K-доб.] یک تن نه بیدار گشت
 K- доб.:

سپهبد سبکسار و دیوانه گشت * سپهر آشنا بود بیگانه گشت.
 23 VI- همه جا غریوی بجوی سرشک- 24 VI- جگر خسته- 22 K- با; I, IV- بیالین- 25 K, I, IV, VI- همی گشت-

همه⁴ لشکر گشن زیر و زیر
 سراپرده و خیمه بگذاشتند
 همه میسر خسته و⁷ میمنه
 برفتند بی مایه و تار و پود
 گهی شادمانی دهد گاه درد⁹
 دلان¹¹ پر ز کین و سران¹² پر فسوس
 پس پشت بر جوشن و خود و گبر¹⁵
 همه کوه کردند گردان حصار
 یکی را نبرد هوش و توش و نه هنگ¹⁸
 شده مانده از رزم و راه دراز
 ز پیکار²² ترکان بی اندوه²³ شد
 برآمد خروشی²⁵ بدرد²⁶ از میان
 شد آن کشته بر خسته²⁹ باید گریست
 نه اسپ و نه مردان جنگی بیای³⁰
 نه آن خستگانرا³³ کسی خواستار

پسر بی پدر¹ شد² پدر بی پسر³
 به بیچارگی روی⁵ برگاشتند
 نه کوس و نه لشکر⁶ نه بار و بنه
 ازین گونه لشکر سوی کاسرود
 چنین آمد⁸ این گنبد تیزگرد
 سواران توران¹⁰ پس پشت طوسی
 همی گرز بارید گویی¹³ ز ابر¹⁴
 نبرد کسی برزم¹⁶ اندرون پایدار
 فرومانده اسپان و مردان جنگ¹⁷
 سپاهی ازین¹⁹ گونه²⁰ گشتند باز
 ز هامون سپهبد سوی²¹ کوه شد
 فراوان کم آمد ز ایرانیان²⁴
 همه خسته و بسته²⁷ بد هرک²⁸ زیست
 نه تاج و نه تخت و نه پرده سرای
 نه آباد بوم³¹ و نه مردان کار³²

همی — IV⁴ پسر بی پدر — I, IV, VI³ بد — K, I, IV, VI² پدر بی پسر — I, IV, VI¹
 K — 6.⁹ است — K, VI⁸ با — K⁷ نه لشکر نه کوس و — I, IV⁶ پشت — K, I, IV, VI⁵
 стонт после б. 1183; I, IV, VI — порядок бб.: 1175, 1178, 1179, 1176, 1181, 1180, 1183, 1187, 1184, 1185,
 1186. I, IV, VI¹³ زبان — K, I, IV, VI¹² روان — K, I, IV, VI¹¹ توران — K, I, IV, VI¹⁰
 یکی را نبرد — K¹⁷ بچنگ — K, I, IV, VI¹⁶ ترگ — K¹⁵ همچون ترگ — K¹⁴ گفتی
 فروماند اسپان و مردان ز جنگ — IV; مردان و اسپان خنگ — I; صبر و جای درنگ
 یکی را بستن در نبرد تاج جنگ — K; هوش و توش نهنگ — Л (تصحیح قبایسی)¹⁸
 بوی و رنگ — VI; (метр нарушен); یکی را نبرد هوش و نه توش و نه رنگ — IV
 مردان — K²² چو بر — K, I, IV, VI²¹ سپاه از بر کوه — K, I, IV²⁰ بدین — VI¹⁹
 خروشی برآمد — K, VI²⁵ فعدم اکثر الایرانیین — Б; گودرزیان — Л²⁴ انبوه — VI²³
 کچا خسته بر کشته — K²⁹ بسته آنکس که — K²⁸ کشته — Л²⁷ بلند — I, IV²⁶
 K, I,³² نه انده گسار — K³¹ زین و نه مردان بجای — Л³⁰ بران خسته و بسته — I, IV,
 کشتگانرا — I, IV³³ پروردگار — IV, VI

- ز گرد سپه¹ آسمان تیره دید
 یکی گرد برخاست ز اوردگاه²
 بچنگ اندرون گرز³ گاووسر
 برانگیخت آنرا⁴ که هشیار بود
 که این دشت رزمست⁵ گر⁶ باغ⁷ می
 بره بر شتابید چندی سوار⁸
 سپاهی ز ترکان چو⁹ مور و ملخ¹⁰
 سپاه اندرآمد بگرد¹¹ سپاه¹²
 برآمد یکی ابر¹³ بارانش تیر
 زبر گرز و گوپال و شمشیر¹⁴ گرم
 بلشکر نگه کرد گیو دلیر
 سر بخت بیدار برگشته دید
 رخ زندگان¹⁵ تیره¹⁶ چون آبنوس¹⁷
 ز لشکر دلیران و مردان¹⁸ ندید
 تنانشان بخون اندر¹⁹ آغشته بود²⁰
- بپردهسرای سپه بید رسید
 بدو گفت برخیز کامد سپاه
 وزان جایگه رفت نزد²¹ پدر
 همی گشت²² بر گرد لشکر چو دود
 یکی جنگ با بیژن افگند پی
 وزان پس پیامد سوی کارزار
 بدان اندکی برکشیدند نخ
 همی کرد گورز هر سو نگاه
 سراسیمه شد خفته²³ از داروگیر
 بزیر سر مست بالین نرم
 سپیده چو برزد سر²⁴ از برج شیر
 همه دشت از ایرانیان کشته دید
 دریده درفش و نگونسار²⁵ کوس
 سپه بید²⁶ نگه کرد و²⁷ گردان ندید²⁸
 همه رزمگه سر بر سر²⁹ کشته بود³⁰

بخواب اندرند این [اندرون - IV] دلیران شاه - K, I, IV - 1
 2 K, I, IV, VI - شد بنزد 3 K, I, IV, VI - 4
 5 K - آنکس 6 I, IV - 7 K, I, IV, VI - جام 8 K - 9
 10 I, IV - بکردار 11 K, I, IV, VI - 12 K, I, IV, VI - 13 K, I, IV, VI - 14 K, I, IV, VI - 15 K, VI - 16 K, I, VI - 17 I, IV - 18 K, I, IV, VI - 19 Л - 20 I, IV - 21 K, I, IV, VI - 22 I, IV - 23 K - 24 VI - 25 K - 26 I, IV - 27 VI - 28 K, I, IV, VI - 29 VI - 30 K - 31

بجز گیو گورز و چندی سوار * که بودند با رنج در کارزار

- 1155 گزین کرد زان لشکر نامدار¹ سواران² شمشیرزن سی هزار
 برفتند نیمی گذشته ز شب نه بانگ تمپیره نه بوق و³ جلاب
 چو پیران سالار⁴ لشکر براند نخستین رسیدند پیش گله
 گرفتند بسپار و کشتند⁶ نیز گله دار و⁹ چوپان بسی¹⁰ کشته شد
 1160 وزان جایگه سوی ایران¹² سپاه همه مست بودند ایرانیان
 بخیمه درون گیو بیدار بود خروش آمد و بانگ¹⁵ زخم¹⁸ تیر
 ستاده ابر¹⁷ پیش پرده سرای 1165 برآشفته با²⁰ خودشتن چون پلنگ
 بیامد باسپ اندر آورد پای بکردار باد اندر آمد ز جای

سالار بیدار— K, I, IV, VI و— VI و نه بانگ— K³ ز گردان— K² بی شمار— K¹
 مانده— T⁸ نماید— K, I, IV⁷ گرفتند و بردند بسپار— I, IV⁶ ازیشان— VI ز کرده— K⁵
 و قتلوا کل من کان علیها من الجوبانیة و المستحفظین— B همه— T¹⁰ و— J⁹
 ایرانیان— IV¹² 1157. см. б. و کان بین مکانهم ذاک و بین القوم سمعة فراسخ.: B— 11
 (метр нарушен). K— 14 ابری— K¹³ 14 K— доб.:

ببرگستوان اندرون اسپ گیو * چنان چون بود ساز مردان نیو
 15 VI— доб. و 16 J— доб. و 17 K, IV بود در— 18 IV برگستوانی— 19 J, I— б. оп.;

B— доб.: K, IV, VI و کان علی باب خیمه فرس مجفف—
 ز خیمه بیامد سوی کارزار * بروجر [برهنه— VI] شتابید [بیفتاد— K]

جنگی سوار

20 K, IV, VI— 21 K— 22 VI— 23 I—
 که مغزم ز پیکار— 20 K, IV, VI— 21 K— 22 VI— 23 I—
 شد پر ز

ز خیمه بیامد سوی کارزار * رسید اندرو مرد جنگی سوار
 I, IV— доб.:

همی گفت برخیز کامشب چه بود * که مغزم ز پیکار شد پر ز دود
 K, VI— доб. вариант этого б.

نبرد دشت پیدان دریا نه کوه¹
 از ایدر سوی راه کوته روید²
 ازین نامداران با فرهی
 فرود آرم این گشن لشکر چو کوه
 همی جست⁴ بیدار کار جهان
 بسوی⁵ گروگرد شد جنگجوی⁶
 ز باورد برخاست آوای⁸ کوس
 بپیزان بگفتند یکیک¹¹ نهان¹²
 شب و روز با جام پر می¹³ بدست
 نه اندیشه رزم¹⁷ توران¹⁸ سپاه
 ز لشکر فراوان سخنها براند
 نبودست هرگز بایران²⁰ سپاه

* * *

همی رفت لشکر گروهها گروه
 بفرمود پیران که بیره روید²
 نماید که یابند خود آگهی 1145
 مگر ناگهان بر سر آن گروه
 برون کرد³ کارآگهان ناگهان
 بستندی برآورد روی
 میان سرخس است نزدیک⁷ طوسی
 بپیوست گفتار⁹ کارآگهان¹⁰ 1150
 که ایشان همه میگسارند و مست
 سواری¹⁴ طلایه ندیدم¹⁵ برآه¹⁶
 چو بشنید پیران یلانرا بخواند
 که در رزم¹⁹ مارا چنین دستگاه

شمار سپاه آمدش صد هزار * همه شیرو مردان آهن گذار
 چنان شادمان گشت و روشن روان * کجا آفرین خواند بر پهلوان
 که پیروز رفتی و شاد آمدی * مبیناد چشم تو هرگز بدی
 I, IV, VI — доб. варианты 1, 2, 4, 5 бб.; Б — перевод этих бб. отсутствует.

فرستاد³ K — روند² I — б. оп. I — نه هامون و کوه — VI; پیدان و دریا و کوه¹ K —
 متوجهها — B; بید چارهجوی — K; و جای گروی — J, VI⁶ برآه — K⁵ که جستند — K⁴
 لشکرش برخاست — K⁸ است و باورد و — I, IV, VI; سرخس و دماورد و — K⁷ جیوکرد
 بگفتش بپیران — K¹¹ خبر شد از ایشان بکار آگهان — I, IV¹⁰ بیامد همانگه ز — K⁹ آواز
 VI — доб.:¹² هم اندر

نشسته بیکجا سپهدار طوسی * ز لشکر نه برخاست آوای کوس
 سوار — I, IV¹⁴ روزشان جام باده — VI; روز باشند با می — I, IV; با کام و باده — K¹³
 بی اندیشه از کار — I¹⁷ ندارند راه — I, IV¹⁶ طلایه سواری ندارد — VI; ندارد — K¹⁵
 K, VI —²⁰ جنگ — K, I, IV, VI¹⁹ توران — VI¹⁸ (метр нарушен). همی اندیشه از کار — IV
 بر ایران

- که گفتم بیامور ز هر سو سپاه
 ز پیری گران گشته و بددلی⁴
 نشستن نشاید⁷ بدین مرز کرد⁸
 بسی مرد نیک اختر آزرده گشت¹⁰
 جهان گشت بر مرد بیدار¹² تنگ
 برون آمد از پیش افراسیاب
 سلیج و درم داد¹⁴ و لشکر براند
 همی نامزد کرد جای گوان¹⁵
 سواران که دارند¹⁶ با شیر¹⁷ تاو
 کجا شیر بودی¹⁸ بچنگش بره
 ز غریدن²⁰ کوس و هندی²¹ درای
 ز بس نیزه و گونه گونه²³ زرفش
 نهاده همه سر سوی کارزار²⁵
 ز اسپ و ز پیل و هیون و²⁸ سپاه²⁹
- بپیران ویسه چنین گفت¹ شاه
 درنگ آمدت رای² از³ کاهلی
 نه دژ ماند اکنون نه اسپ و⁵ نه مرد⁶
 بسی خویش و پیوند ما برده گشت⁹
 کنون نیست امروز روز¹¹ درنگ
 جهاندار¹³ پیران هم اندر شتاب
 ز هر مرز مردان جنگی بخواند
 چو آمد ز پهلو برون پهلووان
 سوی میمنه بارمان و تژاو
 چو نستیمین گرد بر میسره
 جهان پر شد¹⁹ از ناله کژنای
 هوا سر بر سر سرخ و زرد و بنفش²²
 سپاهی ز جنگ آوران²⁴ صد هزار
 ز دریا²⁶ بدریا نبود ایچ²⁷ راه

ز پیری - K-4 یا -VI؛ کاربا -K-3 درنگ آوریدی تو -I, IV-2 چنین گفت انگاه -K-1
 سبب پیری آمد اگر کاهلی -IV؛ شب تیره آمد اگر کاهلی -I؛ و نادانی و تنمیلی
 مرز -K, I, IV, VI-6 مانند اسپ و نه اکنون -VI-5 ز پیری گرای و گر بددلی -VI
 ما کشته -I, IV-9. 1125. ب. стоит после б. I, IV -6؛ ارز -K, I, IV, VI-8 ندارد -K, I, IV, VI-7
 پیکار -K-12 هنگام روز -VI؛ آنچه جای -IV؛ آنچه جای -I-11 شد -I, IV-10 شد
 بودند -I, IV-16. б. оп. -K, I, IV, VI-15 درم داد و روزی -K-14 سپهدار -K, I, IV, VI-13
 کر شد -VI-20؛ شد پر -K, I, IV-19 گشتی -VI-18 با شیر دارند -K, VI-17
 زرد و سرخ و -IV-22؛ نبود -K-21 زخم -K, I, IV, VI-21 بوقیدن -IV؛ توفیدن -I؛ آواز
 سپاهی -I, IV, VI-24؛ شمردند جنگی تنی -K-24 گونه گون نیزها و -I, IV-23 بنفش
 -K, I, IV, VI-27 ز که تا -VI-26. 1142. б. стоит после б. I, IV -6 و جنگی تن [تنی -I]
 -K-29 доб.؛ هیونان -VI؛ اسپ و هیون و ز پیل و -K-28 نمد هیچ
 همی کرد پیران برفتین شتاب * از ایوان بدشت آمد افراسیاب
 سپه را یکایک همه برشورد * که چندست ازیشان سرافراز گرد

سوی لشکر پهلوان رای کرد
 ز درگاه برخاست آوای کوس³
 دمان با شکار آمد از مرغزار⁵
 بویرانی دژ نهادند روی
 که بودند بر⁹ دشت ترکان¹⁰ یله
 چنان چون بود ساز¹² مردان جنگ
 بیاراست لشکر بیکیبارگی
 سواران ایران پر از خشم و تاو¹³

*

*

پس پشت خویش اندرش جای کرد
 بشادی پیامد¹ بدرگاه طوس²
 که بیداردل شیر⁴ جنگی سوار
 سپهدار و گردان⁶ پرخاشجوی
 ازان⁷ پس⁸ برفتند سوی گله
 گرفتند¹¹ هر يك کمندی بچنگ
 بخت اندرآمد سر بارگی
 نشستند بر جایگاه تژاو

1120

پیامد¹⁶ بنزدیک افراسیاب
 ابا¹⁷ لشکری گشن و پیلان¹⁸ کوس
 بخاک اندرآمد سرانشان ز²⁰ گرد*
 فسیله سراسر بهم برزدند
 غمی گشت و²¹ بر²² چاره افگند بن²³

تژاو غمی¹⁴ با¹⁵ دو دیده پر آب
 چنین گفت کامد سپهدار طوس
 پلانشان و آن نامداران¹⁹ مرد
 همه مرز و بوم آتش اندرزدند
 چو بشنید افراسیاب این سخن

1125

K—доб.:

سپهدار آمد بدان ماهرخ در رسید * مر اورا بدان جای تنها بدید
 I, IV, VI—доб.:

رسید اندر آن جای [ماه—VI] بیژن فراز * گرفتش مر آن خوبرخ را بنواز
 بشد تازیان تا بنزدیک—K³ ز درگاه کوس—K² پیامد بشادی—I, IV—برآمد—K¹
 و. доб. VI—سپهدار ایران—K⁶ از در کارزار—IV—کارزار—K, I, VI⁵ مرد—I, IV—K⁴ طوس
 I, IV, VI—K¹¹ توران—I, IV—K¹⁰ در—I, IV—K⁹ دژ—VI—از انجا—K⁸ وزان—I, IV, VI⁷
 تژاو آمد از غم—K¹⁵ غمین—I, IV—K¹⁴ رسم—K¹² برفتند
 یکی لشکر آورد—I, IV, VI—با بوق و—K¹⁸ یکی—K¹⁷ چو آمد—I, IV—همانگه—K¹⁶
 پس—I, IV—K²² و—IV—I²¹ د—I²⁰ شیرمردان—K¹⁹ با بوق و [پیل و—VI]
 ازان گفتههای کهن—K²³

* گرد: گردون و فلک را هم میگویند (برهان قاطع)

- سزد گر ز پس برنشانی¹ مرا
تژاو سرافراز را دل بسسوخست
1105 فراز اسپنوی و⁵ تژاو از نشیب⁶
پس اندر نشاندش چو ماه دمان
همی تاخت چون گرد⁹ با اسپنوی
زمانی دوید اسپ جنگی تژاو
1110 تژاو آنزمان با پرستنده¹² گفت
فروماند این اسپ جنگی ز کار
اگر دور از ایدر به بیژن¹⁶ رسم¹⁷
ترا نیست دشمن بیکیبارگی
فرود آمد از اسپ او²⁰ اسپنوی
سبک بار شد²² اسپ و تندی گرفت
1115 چو دید آن رخ ماهروی اسپنوی²⁴
- بدین ره² بدشمن زمانی مرا
بکردار آتش رخش³ برفروخت⁴
بدو داد در تاختن یک⁷ رکیب
برآمد ز جا باره زیرش دنان⁸
سوی راه توران نهادند روی¹⁰
نماند ایچ با اسپ و با مرد¹¹ تاو
که دشوار کار آمد ای خوب¹³ جفت
ز پس¹⁴ بدسگال آمد و پیش غار¹⁵
بکام بداندیش دشمن¹⁸ رسم¹⁷
بمان تا برانم من این بارگی¹⁹
تژاو از غم او پیر از آب روی²¹
پسش بیژن گیو کندی گرفت²³
ز گلبرگ روی و پیر از مشک موی²⁵

K-³ دژ-² I, IV, VI- سزد کو ز لب برنشانی-^{VI}؛ پس اندر نشانی-^{I, IV} K-¹
I, IV-⁴ доб.: پرو

بیامد برش اسپنوی برنشست * عنان تگاور بدادش بدست
I, IV, VI-⁶ оп. و-^{VI} 7 IV-⁷ در-⁸ I, IV, VI-⁸ б. оп.;
K-⁹؛ فارتدפהا-^B

هم آنگه مر اورا پس اندر نشاند * وزانچایگه اسپ را هم براند
فخرج هاربا یرکض راکما طریق-^B؛ پسش نامور بیژن جنگجوی-^{I, IV} 10 I, IV-¹⁰ باد-^{K, VI} 9
پسم-^{K, VI} 14 K, VI-¹⁴ نیک-^{K, I, IV, VI} 13 K, I, IV, VI-¹³ پرستار-^{I, IV} 12 I, IV-¹² با مرد و با اسپ-^{IV} 11 IV-¹¹ توران
بیژن-^K 18 K-¹⁸ رسم-^{I, IV, VI} 17 I, IV, VI-¹⁷ دشمن-^K 16 K-¹⁶ 1111. б. стоит после б. I-¹⁵ I-¹⁵؛ بار-^I
از پشت اسپ-^{I, IV, VI} 20 I, IV, VI-²⁰ بمانم به بیچارگی-^K 19 K-¹⁹

براند اسپ چون آتشی اندر شتاب * دلش پیر ز درد و دو دیده پیر آب
22 K, VI-²² گشت-^{K, VI} 23 I, IV, VI-²³ доб.:

براند اسپ و شد نزد افراسیاب * پسش بیژن اندر گرفته شتاب
затем VI-^{доб.}:

همان گاه بیژن بدژ در رسید * ببد خیره چون روی آن ماه دید
24 K, I, IV, VI-²⁵ K, I, IV, VI-²⁵ چو بیژن بدید آن رخ ماهروی-^K 24 K-²⁴

همی بزمگاه آمدش جای جنگ¹
 که بودیش با شیر درنده تاو³
 که هرگز نشد⁵ شان دل از رزم⁶ سیر⁷
 که آن ترک سیر آمد از کارزار⁹
 سر بخت آن ترک¹² بر¹³ گشته شد
 پیشش بیژن گیو بر سان¹⁴ شیر
 تو گفستی که ژنده شیر¹⁵ ست مست
 نمازد آن زمان¹⁶ با تاو ایچ تاو
 بیچید¹⁹ و بگشاد بند گره²⁰
 چو بر کوه بر²¹ غرم تازد²² پلنگ
 ربود آن گرانمایه تاج تاو
 نبودی جدا زو بخورد و بداد²⁴
 پس اندرش بیژن²⁵ چو آذرگشسپ
 بیامد خروشان پر از آب روی
 بدین دژ مرا خوار بگذاشتی

بپیشی اندرون بیژن تیزچنگ
 وزان سوی² با تاج بر سر تاو
 یلانش همه نیک مردان و شیر⁴
 بسی برنیامد برین روزگار⁸
 سه¹⁰ بهره ز توران سپه¹¹ کشته شد
 همی شد گریزان تاو دلیر
 خروشان و جوشان و نیزه بدست
 یکی نیزه زد بر میان تاو
 گراینده بد بند¹⁷ رومی زره¹⁸
 بیفگند نیزه بیازید چنگ
 بدانسان که شاهین²³ رباید چکاو
 که افراسیابش بسر برنهاد
 چنین تا در دژ همی تاخت اسپ
 چو نزدیکی دژ رسید اسپنوی
 که از کین²⁶ چنین پشت²⁷ برگاشتی

1090

1095

1100

¹ K, I, که هرگز نکردی بکاری درنگ - I, IV, VI; که هرگز ندیدی بکاری درنگ - K
 زیلانش چو ارژنگ گردوی شیر - K⁴ نمازد از تنش با تاو ایچ تاو - IV³ روی - IV, VI
 یلانش چو ارژنگ و مردوی شیر - VI⁵ زیلانش بد ارژنگ و مردوی شیر - I, IV
 نبودند از جنگ - I, IV; جنگ - K, VI⁶ نمد
 چو بیژن چنان دید گردان تور * بنزدیک قلب آمد از راه دور
 بیامد به پیش پدر کینه توز * شب تیره بنمود دشمن بروز
 که ارژنگ پل اندر آمد ز کار - I, IV; که ارژنگ سیر آمد از روزگار - K⁹ کارزار - K⁸
 سر و بخت - I¹² سپه - VI¹¹ اکثر - B; دو - K, I, IV¹⁰ که ارژنگ باز آمد از کارزار
 پیل - K¹⁵ نامبردار - I, IV, VI, K¹⁴ آن کینمور - VI, K¹³ بخت وارونه - I, IV; آن ترک
 بخسپید - IV; بخستند - I¹⁹ تنگ و بند گره - I, IV¹⁸ مرد - K¹⁷ نمازد از تنش - IV¹⁶
 کرگی - K, I, IV²³ یازد - K, I, IV²² در کوه با - VI²¹ رومی زره - I, IV²⁰
 بخواب و بیاد - VI; زورا خواند بیدار فرخ نژاد - IV; نمیند جزورا دگر آن بخواب
 روی - K, VI²⁷ که بر من - I, IV; که از من - K, VI²⁶ به پیش بیژن آید

گر ایدونك فرمان کنی¹ با سپاه
 کنون پیش طوس سپهبد شوی
 ستانمت² زو³ خلعت و خواسته
 تژاو فریبنده گفت ای دلیر
 مرا ایدر کنون نگینست و گاه⁵
 همان مرز⁷ و شاه⁸ی چو افراسیاب
 پرستار وز مادیاذنان¹¹ گله
 تو این اندکی لشکر من مبین
 من امروز با این سپاه¹⁷ آن کنم
 چنین گفت بیژن بفرخ پدر
 سرافراز و بیداردل پهلوان
 ترا با تژاو این همه پند چیست
 همی²⁵ گرز و خنجر بیاید کشید
 برانگیخت اسپ و برآمد خروش
 یکی تیره گرد از میان بردمید
 جهان شد چو آبار²⁶ بهمین سپاه
 بقلب سپاه اندرون گیو گرد

بایران خرامی بنزدیک شاه
 بگویی و گفتار او بشنوی
 پرستنده و اسپ آراسته⁴
 درفش مرا کس نیارد بزیر
 پرستنده و گنج و تاج⁸ و سپاه
 کس این را ز⁹ ایران نمیند¹⁰ بخواب
 بدشت گروگرد کرده¹² یله¹³
 مرا جوی¹⁴ با¹⁵ گرز بر¹⁶ پشت زین
 کزین¹⁸ آمدن تان¹⁹ پشیمان کنم
 که ای²⁰ نامور گرد پرخاشخیر
 به پیری نه آزی²¹ که بودی جوان²²
 بترکی²³ چنین²⁴ مهر و پیوند چیست
 دل و مغز ایشان بیاید درید
 نهادند گوپال و خنجر بدوش
 بدان سان که خورشید شد ناپدید
 ستاره ندیدند روشن نه ماه
 همی از جهان²⁷ روشنایی ببرد

¹ VI — دهی ² IV — نشانمت ³ K, I, IV, VI — ازو ⁴ I, IV, VI — доб. б., см. разночтене-
 ние к б. 1066. ⁵ K — نگین و کلاه ⁶ K — هم گوسفند ⁷ I, IV, VI — هم از اسپ و هم گوسپند
⁸ I — به ⁹ K — هم مرز ¹⁰ K — شهریاری ¹¹ K — بایران نمیند کسی آن — IV — بایران کسی این نمیند
¹² I, IV — تو ¹³ B — перевод бб. 1075 — 1077 отсутствует. ¹⁴ I, IV — دارم ¹⁵ VI — بادپایان ¹⁶ I, IV, VI —
 B — بین ابا ¹⁷ I, IV, VI — سپه ¹⁸ I, IV, VI — با ¹⁹ K, I, IV, VI — شان ²⁰ IV — این ²¹ I, IV — تو تیزی نمودی ²² I, IV, VI —
 یکی ²³ I, IV — بدوبر ²⁴ K, VI — برین ²⁵ I, IV, VI — هم ²⁶ K, I, IV — چون ²⁷ VI — آبان ²⁸ K, I, IV — گشت چون

تـژا و سـپـهـمـد بـشـد با سـپـاه
 که آمد سپاهی ز ترکان¹ بـجـنـگ
 ز گردنکشان پیش او رفت گیو
 برآشفت و نامش بپرسید زوی⁴ 1060
 بدین مایه مردم⁶ بـجـنـگ آمدی
 بیاسخ چنین گفت کای نامدار
 بگیتی تژاوسست نام مرا
 نژادم بگوهر از¹² ایران بُدست
 کنون مرزبانم بدین تخت و گاه¹⁴ 1065
 بدو گفت گیو این¹⁶ که گفتی¹⁷ مگوی
 از ایران بتوران که دارد¹⁹ نشسست
 اگر مرزبانسی و داماد شاه
 بدین²² مایه لشکر تو تندی²³ مجوی
 که این²⁵ پرهنر نامدار²⁶ دلیر 1070

VI - 2 ز توران سپاه بزرگ - VI; ستوران شاهی - IV; ز توران سپاهی - K, I - 1
 درفش سترگ - VI; بچنگ - I, IV; درفشی برنگ پلنگ - K - 3 نهنگ و
 بچنگ - I, IV - 8 بهامون - VI; گرازان - I, IV - 7 نام و لشکر - VI - 6 گرد - K - 5 ازوی
 - K, I, IV, VI - 10 بچنگ پلنگ - K - 9

چنین داد پیاسخ تژا و دلیر * که من زور دل دارم و چنگ شیر
 قال: اذا صاحب القلب الجرئ و الهأس الشديد: 1062, 1063; 66-б; 11 K, I, IV, VI - 6.
 تختگاه - IV, VI; تخت بانم بدین مرز و گاه - K - 14 تخم - K, I, IV, VI - 13 ز - K, I, IV, VI - 12
 گفت کسی را - VI - 17 گفت این را - K - 16 گزین - K - 15 ائی الیوم مرزبان هذا الاقلیم - B
 ز پاکسی - K - 18 доб.:

ندیدست کس ترک آزاده مرد * چه گویدی کیسم روز ننگ و نبرد
 یا - K, I, IV, VI - 20 جوید - K, I, IV, VI - 19
 I, IV, VI - 6. вариант этого б. после б. 1073.
 K - 21 доб.:

بدین مایه لشکر تو تندی مکن * بتیزی تو زمین کار کندی مکن
 شهریار - K - 26 کزین - K, VI - 25 بتیزی - K, I, VI - 24 دلیری - VI; بدندی - K - 23 وزین - K - 22
 اندرآمد - VI; مرزبانان درآرد - I, IV - 27 آری - K - 27

- 1040 کبوده بیامد چو گرد¹ سپاه
 طلایه شب تیره بهرام بود
 بر آورد اسب کبوده خروش
 کمان را بزه کرد و بگشارد ران
 یکی تیر⁴ بگشاد و نگشاد⁵ لب
 بزد بر کمر بند چوپان شاه
 1045 ز اسب اندرافتاد و زنهار خواست
 که ایدر فرستند¹⁰ تو که بود
 بهرام گفت ار دهی زینهار
 تراوست شاهها¹³ فرستندهم
 مکش مر مرا تا نهایت راه
 1050 بدو گفت بهرام با من¹⁵ تراو
 سرش را بخنجر¹⁶ بترید پست
 بلشکرگه آورد و بگنند خوار

* * *

- چو خورشید برزد ز گردون¹⁹ درفش
 غمی شد دل²¹ مرد پر خاشاچوی
 1055 برآمد خروش خروس و²³ چکاو²⁴
 سپاهی که بودند با او بخواند
 دم شب شد از خنجر او بنفش²⁰
 بدانست کورا بد آمد بروی²²
 کبوده بیامد بنزد تراو
 وزانچایگه تیز²⁵ لشکر براند²⁶

VI-⁵ نیزه - VI-⁴ هیوان - VI-³ برآمد - I, IV, VI - K²; دیوی - I, IV -¹
 فرستاده - LI-¹⁰ کبودش - LI-⁹ کرد - VI-⁸ هیچ - I, IV-⁷ نبد - I, IV-⁶ بگشاد
 دارد وی - I, IV-¹⁴ شاه و - I, IV-¹³ ربود - VI-¹²; ستود - K¹² دلبران - I, IV, VI-¹¹
 گرد - IV-⁴; گرد و - K¹⁸ شبرنگ سرکش - K¹⁷ بخنجر سرش را - VI-¹⁶ من با - K¹⁵
 19 I, IV -¹⁹ بهامون - I, IV -²⁰ K -²⁰ б. стоит после б. 1056. 21 K -²¹ سر -²² K -²² б. стоит после б. 1055;
 I, IV -^{б. оп.} 23 IV, VI -^{оп.} 24 IV -^{تکاو} 25 IV, VI -^{نیز} 26 K -^{порядок бб.:} 1052,
 1055, 1054, 1056, 1053, 1057; I -^{порядок бб.:} 1052, 1055, 1051, 1056; IV -^{порядок бб.:} 1055, 1056,
 1053, 1057; VI -^{порядок бб.:} 1055, 1054, 1056, 1053, 1057.

- 1025 ز پیکان¹ تیر² آتشی بر فروخت
 ز³ آتشی سه هفته گذرشان نمود
 چهارم سپه برگذشتن گرفت
- * * *
- 1030 سپهبد چو لشکر برو گرد شد
 سپاه آندر آمد چنان چون سزد
 چنان چون بمایست بر ساختند
 1035 گروگرد¹⁵ بودی نشست تراو¹⁶
 فسیله بدان جایگه داشتی
 خبر شد که آمد ز ایران سپاه²¹
 فرستاد گردی هم اندر شتاب
 1035 بدو گفت چون تیره گردد سپهر
 نگه کن که چندست ز²⁶ ایران سپاه
 از²⁸ ایدر بریشان²⁹ شبیخون کنیم
- بکوه اندرافگند و هیزم بسوخت
 ز تـتـت⁴ زبانه ز باد و ز دود⁵
 همان⁶ آب و⁷ آتشی نشستن⁸ گرفت
- ز⁹ آتشی¹⁰ براه گروگرد¹¹ شد¹²
 همه کوه¹³ و هامون سراپرده زد
 ز هر سو طلایه برون تاختند¹⁴
 سواری که بودیش با شیر¹⁷ تاو¹⁸
 چنان¹⁹ کوه تا کوه بگذاشتی²⁰
 گله برد²² باید به²³ یکسو ز راه²⁴
 بنزدیک چوپان افراسیاب
 بشایستگی نیز²⁵ بایسته بود
 تو ز ایدر برو هیچ منمای چهر
 ز گردان که دارد درفش و کلاه²⁷
 همه کوه³⁰ در جنگ³¹ هامون کنیم³²

و. доб. K, I — 4 به — I, IV, VI — 3 بر — K 1
 ز پیکان یکی — I, IV — 2 پیکانه — VI — 1
 و — K 7 همه — VI — 6 هم از باز رود — VI — 5
 بدن تنگ لشکر — I, IV — 8 بکشتن — K, VI — 8
 فی الطریق جیوکرد — B — 11 پسر آنگه — VI — 10 لشکر — K — 10 به — IV — 9 گذشتن
 بپرداختند — I, IV — 14 طلایه ز هر سو برون تاختند — K — 14 غار — K, I, IV, VI — 13
 باد — IV — 18 با شیر بودیش — K — 17 نژاد — IV — 16 وروگرد — I, IV — 15
 و کان — B — 20 جهان — K, VI — 19
 کرد — K, VI — 22 از ایران که آمد — I — 21 صاحب جیوکرد امیراً من الاتراك یسمى تراو
 IV — 23 доб.: بپین تا که دارد درفش و کلاه — I — 24 سپاه — VI — 24 ز — VI — 23
 بدو گفت رو سوی ایران سپاه * بپین تا که دارد درفش و کلاه
 که دارد ز گردان — I, IV — 27 که اند از بزرگان بدان رزمگاه — K — 27
 غار — K — 30 بدیشان — I, IV, VI — 29 کز — K, I, IV — 28 [ز گردان که دارد — IV — 28] نگین و کلاه
 K — 32 доб.: همه غار و که ما چو — VI — 31
 ز گردان که دارد درفش کیان * به پین در چه کارند ایرانیان

- 1010 مرا جام از¹ پر می و شیر بود
کنون از گذشته نیاریم یاد
چو خلعت ستد گپو گودرز ز شاه⁶
کنونست⁸ هنگام آن سوختن
گشاده شود راه⁹ لشکر مگر
بدو گفت گپو این سخن رنج نیست
غمی¹¹ گشت بیژن بدین داستان
مرا با جوانی نماید نشست
برنج و بسختی پیروردیم
مرا برد باید بدین کار¹⁵ دست
1020 بدو گفت گپو آنک¹⁸ من ساختم¹⁹
کنون ای²⁰ پسر گاه²¹ آرا²² یشست
ازین²³ رفتن من مدار ایچ غم
بسختی گذشت²⁵ از در²⁶ کاسرود
چو آمد بران²⁸ کوه همیزم فراز
- جوانرا ز بالا سخن تیر بود²
به بیداد شد کشته³ او گر⁴ بداد⁵
که آن کوه همیزم بسوزد بر⁷
به آتش سپهری برافروختن
بمباشد¹⁰ سپهرا برور گذر
وگر هست هم رنج بی گنج نیست
نیماشم بدین¹² گفت همداستان
پیگیری¹³ کمر بر میان تو بست¹⁴
بگفتار هرگز نیارزردیم
نشاید¹⁶ تو با رنج و من با¹⁷ نشست
بدین کار گردن برافراختم
نه هنگام پیگیری و بخشایشست
که من کوه خار²⁴ بسوزم بدم
جهانرا همه رنج برف آب بود²⁷
ندانست بالا²⁹ پهناش³⁰ باز

1 K - ازان 2 I, IV, VI - б. оп. 3 I - کشته شد 4 K, I, IV - یا 5 K - доб.:

بماید کنون گپورا گفت زود * که از راه پیشته برآرند دود
وکان - B; گپو از پادشاه - T; گپو گودرز شاه - K; گپو و بیژن ز شاه - 6 JI, I, IV, VI
افراسیاب قد عمل فی الطریق الذی هم سالکوه سداً من الحطب کجبل عظیم حتی تنقطع
به الطریق بین ایران و ذلك الجانب و کان کیخسرو قد آمو جپواً باحراق تلك الاحطاب
کار - K⁹ هست - I⁸ ز راه - 7 K, IV, VI
میان بر - VI¹⁴ بسرما - K, IV¹³ برین - VI¹² بدو - JI¹² غمین - VI¹¹ نمباشد - VI¹⁰
IV¹⁷ نماید - I, IV¹⁶ رنج - K, I, IV¹⁵ 1018. VI - б. стоит после б. I - б. оп.; و بیست
هنوز ای - K, IV²⁰ بدو گفت گپو این من انداختم - VI¹⁹ آنچ - K, I, IV¹⁸ خوش
بدین - K, I, IV, VI²³ افزا - VI²²; آسا - I, IV²² کار - IV²¹; جای - K, VI²¹ هنوزت - I
جهانرا یخ و برف بد تار و پود - K, I, IV, VI²⁷ بر - K²⁶ برفت - VI²⁵ آتش - K²⁴
بدانست پهنای و بلاش - K³⁰ ز - VI²⁹ بدان - I, IV, VI²⁸ بر - K²⁸

همه کشور¹ از برف شد ناپدید²
 تو گفستی که روی³ زمین سنگ شد
 همی⁴ اسپ جنگی بکشت و بخورد
 یکی را نمد چنگ و بازو⁵ بجای⁶
 جهان شد سراسر چو دریای آب
 سخن⁸ رفت⁹ چندی ز روز نبرد
 سزد گر برانیم ازین رزمگاه
 کلات¹² و سپدکوه گر¹³ کاسه رود
 که این از¹⁵ سپهبد نشاید¹⁶ نهفت
 همی رزم پور سپاوش کنی
 بیک جان نگه کن که چندین بکاست¹⁸
 بچرم اندرست این زمان گاو میش
 نمد نامورتر ز جنگی زرسپی¹⁹
 که بیمنی²⁰ بمردی و دیدار نیز²¹
 نوشت²² چنبن بود²³ بود آنچه بود²⁴

995 بیک هفته کسی روی هامون ندید
 خور و خواب و آرامگه تنگ شد
 کسی را نمد یاد روز نبرد
 تبه شد بسی مردم و چارپای
 بهشتم برآمد بلند آفتاب
 سپهبد سپه را همی⁷ گرد کرد
 که ایدر سپه شد ز تنگی تبه¹⁰
 میداد برین¹¹ بوم و برها درود
 ز گردان سرافراز¹⁴ بهرام گفت
 تو ما را بگفتار خامش کنی
 مکن کز ابر خیره بر کار راست¹⁷
 هنوز از بدی تا چه آیدت پیش
 سپهبد چنبن گفت کاذرگشپی
 بلشکر نگه کن که چون ریونیز
 نه بر بی گنه کشته آمد فرود

بسی — I 4 روی — I 3 обратный порядок мисра. — K, I, IV, VI 2 لشکر — K 1
 доб.: VI 6 خنگ جنگی — T جنگ جائی — VI جنگ جنگی — I, IV اسپ جنگی — K 5
 سپهبدار گردان ایران همه * بدادار زاری کنان شد همه
 که ای داور پاک و ای رهنمای * ز تست این سپهر روان هم بپای
 بیخشای بر ما که بیچاره ایم * گنه کار و بی عزم و بی چاره ایم
 تبه — I, IV 10 گفت — I, IV 9 همی — I, IV 8 همه — I, IV, VI 7
 بطوس تبه مغز — VI 14 تا — K, I, IV, VI 13 و — J, K 12 بدین — I 11 شد ز تنگی سپاه
 مکن گفتمت کاینچنین — I, IV رزمگاه — J 17 نماید — VI 16 بر — I, IV, VI 15 این را — K 15
 بیکجا تبه گشت چندین — J 18 مکن هیچ بر خیره بر کار راست — VI نیست راست
 доб.: VI 19 بیکجا نگه کن که چندی بکاست — VI نگه کن کزین کار چندی بکاست — I, IV سپاه
 اگر بود او را ز شاهان نژاد * زرسپی دلاور نمد بنده زاد
 K, I, IV — б. стоит после б. 1009; VI — б. оп. 22 چیز — I, IV 21 بیمنی — I, IV 20
 جوانرا ز بالا سخن پیر بود — VI 24 و доб.: K, I 23 نوشت

همان اسپ با¹ جوشن و مغفرش² بی‌آورد پیشی سپهبد سرش
 چنان شاد شد زان سخن پهلوان
 که³ گفتی برافشانند خواهد روان
 بدو گفت کای⁴ پور⁵ پشت سپاه
 سر نامداران و دیهیم شاه⁶ همیشه بزی شاد و برترمنشی
 ز تو دور بادا بد بدکنش⁷

985

* * *

ازان⁸ پس خمیر شد بافراسیاب
 سوی کاسرود اندرآمد سپاه
 سپهبد پیپیران سالار گفت
 مگر کین سخن را پذیره شویم
 وگر نه ز ایران بیاید سپاه
 برو¹⁶ لشکر آور¹⁷ ز هر سو فراز
 وزین¹⁹ رو²⁰ برآمد یکی تند باد
 یکی اجر تند²² اندرآمد چو گرد²³
 سرآپرده و خیمه‌ها گشت²⁷ یخ
 که شد مرز توران چو دریای آب
 زمین شد ز کین⁹ سپاوش سپاه¹⁰
 که خسرو سخن برگشاد از نهفت¹¹
 همه¹² با درفش و تیرره شویم¹³
 نه خورشید بینیم¹⁴ روشن نه ماه¹⁵
 سخنها نماید که گردد دراز¹⁸
 که کس را ز ایران نید رزم²¹ یاد
 ز سرما²⁴ همی لب بدندان²⁵ فسرد²⁶
 کشید از بر کوه‌پر²⁸ برف نغ

990

مغفر و جوشنش—VI؛ اسپ و جوشن همان مغفرش—K² اسپ و هم—I, IV, VI¹
 کین—VI, K, LI⁵؛ پور و—IV, I؛ بود—VI, K, LI⁵؛ گاه—K⁶ و LI, VI—б. оп.; K—
 سپه‌را دل اکنون شکسته شود * بر ایشان در جنگ بسته شود
 بکین—VI؛ پور—IV, I⁹ وزان—IV, I, K⁸ 10 K—б. стоит после б. 988. 11 I, IV—б. оп.;
 K—доб.:

پیپیران و یسه چنین گفت شاه * که آمد ز ایران سوی ما سپاه
 بسی غارت و سوختن کرده‌اند * دم از مرز توران برآورده‌اند
 پلاشان و آن نامداران ما * بشد کشته بهر سواران ما
 نه بینیم—VI¹⁴ 13 I, IV—б. стоит после б. 980. همان—IV, K¹² 12 K, IV—б. 991. затем в K следует б.
 همه نامداران گردن فراز—I¹⁸ آمد—IV, I¹⁷ بدو—IV¹⁶ 15 I, IV—б. оп. خورشید
 هیچ—IV, I²¹ سو—IV, I, K²⁰ وزان—VI¹⁹ همه نامداران و گردن فراز—IV
 ز سردی—IV, I, K²⁴ چو برد—IV؛ ز گرد—I؛ بگرد—VI, K²³ تند اجر—IV, I²²
 در—K²⁸ بست—VI²⁷ همه لب لب می فسرد—K²⁶ لب بهم بر—IV, I, VI²⁵

برانگیخت آن پیل² تن را³ چو باد⁴
 یکی گرد تیره برانگیختند
 یلان سوی شمشیر بردند دست
 بمودند لرزان چو شاخ⁷ درخت
 سرانشان⁸ غمی گشت یکبارگی⁹
 دو شیر سرافراز و¹⁰ دو رزمساز
 عمود گران بر نهاده بدوش
 همه مهره¹¹ پشت¹¹ بشکست خرد
 نگون شد بر¹³ و مغفر و جوشنش¹⁴
 سر مرد جنگی ز تن دور کرد¹⁶
 بیاورد و سوی پدر کرد روی
 که چون گردد آن¹⁹ باد روز²⁰ نبرد
 که تا گرد بیژن کی آید ز راه²¹
 سر و جوشن و اسپ آن پهلوان
 بدو گفت پیروز باش²² ای پسر²³
 نهادند سر سوی پرده سرای

پلاشان بپاسخ نکرد ایچ یاد¹
 سواران نیزه⁵ برآویختند
 سنانهای نیزه بهم بر شکست
 بزخم اندرون تیغ⁶ شد لخت لخت
 بآب اندرون غرقه شد بارگی 970
 عمود گران برکشیدند باز
 چنین تا برآورد بیژن خروش
 بزد بر میان پلاشان گرد
 ز بالای اسپ اندر آمد تنش¹²
 فرود آمد از باره¹⁵ بیژن چو گرد 975
 سلیج و سر و اسپ آن نامجوی
 دل گیو بد زان سخن¹⁷ پر ز درد¹⁸
 خروشان و جوشان بدان دیده گاه
 همی آمد از راه پور جوان
 بیاورد و بنهاد پیش پدر 980
 برفتند با شادمانی ز جای

ز جای - 4 K, IV - جنگی - 3 K, I, IV, VI - دیو - IV, VI - شیر - 2 K - رای - 1 K, IV -

VI - доб.:

وزین روی بیژن در آمد به پیش * بکف نیزه و دل نهاده بخویش
 سرانرا - 8 I, IV - برگ - 7 I, IV - نیزه - 6 I, IV - شروزه - IV; سواران نیزه - 5 I, VI
 سرش - 12 K - مهره در پشت - 11 K - و - 10 JI, K, I - شد یکبارگی - 9 K, I, IV, VI
 سر - 13 I, IV, VI - اسپ - 16 VI - доб.: 15 K, I, IV, VI - جوشن و مغفرش - 14 K, IV -

باسپ اندر آمد چو شیر ژبان * ببازو کمند و کمر بر میان
 K - 21 گرد - 20 K - از - 19 I, IV - گرد - 18 I - بد زین سخن - VI; ازان جنگ بد - 17 I, IV
 K - 23 I, IV - далее следует б. 989; فیروز باد - 23 I, IV - برآه - VI; که بیژن کی آید ز آوردگاه
 K - доб.:

یکی کار کردی که تا جاودان * بگویند گردان و هم موبدان
 چو آگه شود زین سخن شهریار * شود تازه هم چون گل اندر بهار

مرا داد خلعت بدین² کارزار
 برزم پلاشان پرخاش-شخ
 که مشتتاب در جنگ این³ نره شیر
 کنی روز بر من برین⁵ جنگ تنگ⁶
 جز از⁸ مرد جنگی⁹ نجوید شکار
 به پیش جهاندار ننگی¹⁰ مکن
 پس آنگه نگه کن¹¹ شکار پلنگ
 همی بست بیژن¹³ زره را¹⁴ گره
 بهامون خرامید¹⁶ نیزه بدست
 کبابش بر آتش پراکنده¹⁷ بود
 پلاشان نشسته²⁰ به بازو کمان
 خروشی برآورد و اندر دمید²¹
 بیامد بسیچ چیده²² کارزار
 منم²² گفت شیراوژن و دیوبند
 که اختر همی بر تو خواهد گریست
 برزم²⁵ اندرون پیل²⁶ رویین-نم
 هم اکنون بیینی²⁸ ز من دستبرد
 تو بر کوه³⁰ چون گرگ مردارخوار
 گه آمد که لشکر بهامون بری

بدو گفت بیژن که گر¹ شهریار
 بفرمان مرا بست باید کمر
 بیژن چنین گفت گیو دلیر
 نیاید که با او⁴ نتابی بچنگ
 پلاشان چو شیر است در⁷ مرغزار
 بدو گفت بیژن مرا زین سخن
 سلیح سیاوش مرا ده بچنگ
 بدو داد¹² گیو دلیر آن زره
 یکی باره¹⁵ تیزرو¹⁵ برنشست
 پلاشان یکی آهو افکنده بود
 همی خورد و¹⁸ اسپش چران و چمان¹⁸
 چو اسپش ز دور اسپ بیژن بدید
 پلاشان بدانست کامد سوار
 یکی بانگ برزد به بیژن بلند
 بگو آشکارا که نام تو چیست
 دلاور²³ بدو گفت من بیژنم²⁴
 نیاید²⁷ شیر جنگی پدر گیو گرد
 بیروز بیلا در دم کارزار²⁹
 همی دود و خاکستر و خون خوری

950

955

960

965

ازین - K⁵ وی - I, IV⁴ آن - I, IV, VI³ درین - VI; برین - K² کزین - IV¹
 چو شیر - I, IV¹; چو شیر است هامون ورا - K, VI⁷ بکردار ژنگ - I, IV⁶ بدین - VI
 ز من جو - I, IV¹¹ نیکی - IV, VI¹⁰ میدان - K⁹ چنان - IV⁸ است و هامون ورا
 و. - Л - доб.¹⁶ تیزنگ - K, I, IV, VI¹⁵ گره بر - I, IV¹⁴ بر تن - VI¹³ گفت - VI¹²
 - T²⁰ چمان و چران - K, VI¹⁹ و. - IV, VI¹⁸ گشت - K¹⁸ برافکنده - K, I¹⁷
 بیژن منم - I, IV²⁴ بیاسخ - VI²³ بدو - K²² شمید - VI²²; دوید - K, IV²¹ فکنده
 به بیینی - I, IV²⁸ منم - K²⁷ گرد - VI²⁷; دیو - I, IV²⁶ زیوز - K²⁶ بچنگ - K, I, IV, VI²⁵
 برگرد - K³⁰ مرا نیسه گشتست این کارزار - VI²⁹ هم اکنون

- 930 سپه‌پد بران ریش کافورگون
چنینست هر چند مانیم² دیر
دل سنگ و سندان³ بترسد ز مرگ
- * * *
- 935 سه روزش درنگ آمد اندر چرم
سپه برگرفت و بزد نای و⁷ کوسی
هر انکس که دیدی ز توران سپاه
همه مرزها¹¹ کرد بی تار و پود
بدان¹³ مرز لشکر فرود آورید
خبر شد بترکان¹⁵ کز¹⁶ ایران سپاه
ز ترکان پیامد دلیری¹⁸ جوان¹⁹
پیامد که لشکر همی²¹ بنگرد
بلشکرگاه اندر یکی کوه بود
نشسته برو گیو و بیژن بهم
درفش پلانشان ز توران سپناه
چو از دور گیو دلاور بدید
چنین گفت کامد پلانشان شیر
شوم گر³¹ سرش را بترم³² ز تن
- 940
945
- بیمارید از دیدگان جوی¹ خون
نه پیل سرافراز مانند نه شیر
رهای نیابد ازو بار⁴ و برگ
- چهارم برآمد ز شیپور⁵ دم⁶
زمین کوه تا کوه گشت⁸ آبنوس
بکشستی تنش را فگندی⁹ بره¹⁰
همی رفت پیروز¹² تا کاسرود
زمین گشت زان¹⁴ خیمه ها ناپدید
سوی کاسرود اندرآمد بره¹⁷
پلانشان²⁰ بیدار دل پهلوان
درفش سرانرا همی²² بشمرد
بلند و بیکسو²³ از²⁴ انبوه²⁴ بود
همی رفت²⁵ هر گونه از پیش و کم
بیدار ایشان برآمد ز راه
بزد دست و تیغ²⁷ از میان برکشید
یکی نامداری²⁸ سواری²⁹ دلیر³⁰
گوش بسته آرم بدین انجمن

VI - 6 شیپور - VI 5 بیخ - I, IV 4 نماید - K 3 باشیم - I, IV 2 جوی - VI 1
перед б. доб.:

چو طوسی سپه‌پد ز کار فرود * به پرداخت و آمد ازان که فرود
بچاه - K, VI 10 فگندی پیش را - IV; فگندی تنش را - I, VI 9 شد - VI 8 و - IV 7
ازان - I, VI 15 از - K, IV 14 دران - VI 13 ازین گونه - K, I, IV, VI 12 مرز او - K 11
دلیر و - VI 18 سپاه - IV; ز راه - K, I 17 ز - VI 16 که - K 16 بتوران - IV, VI
درفش و [K و оп.] سراپرها - K, I, IV, VI 22 همه - K, I, IV, VI 21 و доб. - JI 20 دوان
گفت - I, IV 26 سخن - VI 25 اندوه - IV 24 بیکسوی از - I, IV 23 [سر ازدها - VI]
تسا - K 31 و - б. оп. I, IV 30 سوار و - VI; سوار - K 29 نامدار و - VI 28 گرز - JI, VI 27
شوم گفت بترم سرش را - I, IV 32 من - VI

- 915 که¹ تندی پیشیمانی آردت بار
 چنین گفت گودرز با طوس و گیو³
 که تندی⁶ نه کار سپه‌همد بود
 جوانی بدین سان ز تخم کیان
 بدادی بتیزی و تندی بباد
 ز تیزی⁸ گرفتار شد ریونیز
 هنر بی‌خرد¹⁰ در دل¹¹ مرد تند
 چو چندین¹³ بگفتند آب از دو چشم
 چنین پاسخ آورد کز بغت بد
 بفرمود تا دخمه شاهوار
 نهادند زیر اندرش تخت زر¹⁶
 920 تن شاهوارش بیاراستند
 سرشرا بکافور کردند خشک
 نهادند بر تخت و گشتند باز
 زرسپ سرافراز با ریونیز
 925
- تو در بوستان تخم تندی مکار²
 همان⁴ نامداران و گردان نیو⁵
 سپه‌همد که تندی⁶ کند بد بود
 بدین فرّ و این برز و یال و میان⁷
 زرسپ آن سپه‌مدار نوذر نژاد
 نبود از بد بغت ما مانده چیز⁹
 چو تیغی که گردد ز¹² زنگار کند
 بیارید و آمد ز تندی¹⁴ بخشش
 بسی رنج و سختی بمردم رسد¹⁵
 بکردند بر تیغ آن کوهسار
 بدیمای زربفت و زرین کمر¹⁷
 گل و مشک و کافور و می خواستند
 رخسرا بعطر¹⁸ و گلاب و بمشک
 شد آن شیردل شاه¹⁹ گردن فراز²⁰
 نهادند در پهلوی شاه نیز

¹ Л — 2 I, IV — б. переставлен со следующим б.; К — доб.:

نویسنده با هرکسی تند بود * بهر کار ازان رای او کند بود
 چو خواهد که باشد ز هر چیز بیش * بماندست خیره دران خوی خویش
 چو یزدان سرشتش چنان آفرید * ز داد خداوند نتوان ره‌پید
 بگستهم — I, IV ⁵ جزین — K ⁴ با طوس دیوانه گیو — VI ⁶ با طوس گودرز و گیو — K ³
 и доб.: و گرگین و گردان نیو:

همه چشم پر آب و دل پر ز هوی * بطوس سپه‌همد نهادند روی
 چرخ مانند — K ⁹ تندی — I, IV ⁸ فرّ و بالا و برز و میان — I, IV ⁷ تیزی — I, IV ⁶
 پی — IV ¹¹ خرد با هنر — VI ¹⁰ با خرد — I, IV ¹⁰ K, I, IV ¹⁰ بغت مانند چیز — I, IV, VI ⁹ (خیز؟)
 K — ¹⁶ 922, 923 оп. — K, I, IV ¹⁵ و آنگاه آمد — VI ¹⁴ چندی — VI ¹³ به — I, IV ¹²
 ابا جوشن و تیغ و گرز و کمر — I, IV ¹⁷ بدیبا و زرتنه و طوق و تاج — K ¹⁷ تخت عاج
 بانام و ساز — VI ²⁰ مرد — I, IV, VI ¹⁹ K, I, IV, VI ¹⁸ تنشرا بدبق — K, I, IV, VI ¹⁸

900 بید بس درازست چنگ¹ سپهر
 ز کیخسرو اکنون ندارید شرم
 بکین سیاوش فرستادگان³
 ز خون برادر چو آگه شود
 ز رهام وز بیژن تیز مغز
 همانگه بیامد سپهدار طوسی 905
 چو گودرز و چون گیو⁹ کنداوران
 سپهبد بسوی سپدکوه شد
 چو آمد بمالین آن کشته زار¹²
 بیک دست بهرام پر¹³ آب چشم
 بدست دگر زنگه¹⁴ شاهاوران 910
 گوی چون درختی بران¹⁴ تخت عاج
 سیاوش بدخفته¹⁵ بر تخت زر
 برو زار بگریست گودرز و گیو
 رخ طوسی شد پر ز خون جگر

بمیدادگر بر نگردد بههر
 که چندان سخن گفت با طوسی نرم²
 بسی پند و اندرزها دادگان⁴
 همه⁵ شرم⁶ و آرم کوه شود
 نماید⁷ بگیتی یکی کار نغز⁸
 بر راه کلات اندر آورد کوسی
 ز گردان¹⁰ ایران سپاهی گران
 وزانجا بنزدیک انبوه شد¹¹
 بران تخت با مادر افکنده خوار
 نشسته بمالین او پر ز چشم
 برو انجمن گشته کنداوران
 بدیدار ماه و بمالای ساج
 ابا جوشن و تیغ و گرز و کمر¹⁶
 بزرگان چو گرگین و بهرام نیو¹⁷
 ز درد فرود و ز درد پیسر¹⁸

¹ I, IV, VI — دست ² I, IV — 66. 899 — 901 оп. ³ IV, VI — فرستادمان ⁴ IV, VI — دادمان ⁵ I, IV — همان ⁶ VI — оп. ⁷ I — نماید ⁸ K — 66. 899 — 904 стоят между первым и вторым бб. разночтения к б. 908. ⁹ K — доб. ¹⁰ VI — مردان ¹¹ K — доб.: ¹² K — доб.: ¹³ K — доб.: ¹⁴ K — доб.: ¹⁵ K — доб.: ¹⁶ I, IV, VI — [در—VI] اندوه شد— I, IV, VI — بیامد دمان تا بانبوه شد
 سپاه و سپهبد سوی دژ کشید * چو بهرام روی بزرگان بدید
 далее следуют бб. 899 — 904, после чего K — доб.:
 بزرگان بمالین اوی آمدند * پشیمان و دل دردجوی آمدند
 چو آمد بمالین آن کشته بر * بدیدش فکنده بران تخت زر
 سیاوش خفتست — ¹⁵ K بدان — ¹⁴ I, IV با — ¹³ I, IV جوان شاهرا دید کشته بز — ¹² K
 IV — порядок ¹⁷ I, IV — نیو ¹⁸ K — доб.: ¹⁶ I, IV — کمر ¹⁷ I, IV — بدیهای زربفت و زرین کمر —
 бб.: 912, 916, доб. б. 917, 913, 914. ¹⁸ K — доб.:
 همه چشم پرآب و دل پر ز هوی * بطوسی سپهبد نهادند روی

منم تنگدل تا شدم تنگدست
 ندیدی ز گیتی چنین¹ گرم و سرد
 برین زندگانی⁴ بماید گریست
 دریغ آن دل و رای و آیین اوی⁶
 همه⁸ خوبستن بر زمین⁹ بر زدند¹⁰
 همه گنجهارا بآتش بسوخت
 در خانه تازی اسپان بست
 همی ریخت از دیده خوناب¹⁴ و خوی¹⁵
 یکی دشمنه با او چو آب کبود¹⁷
 شکم بر درید¹⁹ برش جان بداد
 بغارت بستند یکسر میان
 از²¹ اندوه یکسر دلش پاره شد²²
 بسی خوارتر مرد و هم زارتر
 بمالپنش برکشته مادر نبود
 همه²⁵ خان و مان کنده و سوخته
 بترسید وز گردش روزگار

همی خورد باید کسی را که هست
 اگر خود نژادی خردمند مرد
 بماید² به کوری³ و ناکام زیست
 سرانجام خاکست⁵ بالین اوی
 پرستندگان برسر⁷ دژ شدند
 یکی آتشی خود جریره¹¹ فروخت
 یکی تیغ بگرفت زان پس¹² بدست
 شکمشان بدرید¹³ و بمترید پی
 بمآمد بمالین فرخ¹⁶ فرود
 دو رخرا برروی¹⁸ پسر برنهاد
 در دژ بکنندند²⁰ ایرانمیان
 چو بهرام نزدیک آن باره شد
 بایرانمیان گفت کین از پدر
 کشنده سیاوش²³ چاکر نبود
 همه دژ سراسر برافروخته²⁴
 بایرانمیان گفت کز کردگار

885

890

895

1 I, IV - همی; VI - بسی 2 VI - بماید 3 K, I, IV - بکوری 4 K, I, IV -

بزار و 6 VI - доб.: 5 VI - خشست 7 I - در 8 IV - همی 9 K - زمین 10 VI - б. оп. 11 K, I,

که شد کشته و آمد زمانش بسر * بگاه جوانی میان پدر
 فرود سیاوش بی کام و نام * چو شد زین جهان نارسیده بکام

12 K - هندی 13 I, IV - بردرید 14 Л - оп. و 15 K, 16 VI - پور 17 K - بود 18 VI - بسوی 19 Л, VI - از 20 K, I, IV - گشادند 21 I,

گرفتیش بمر پور 22 K, VI - доб.: 23 K - فرخ فرود 24 K - سوخته 25 K, IV, VI - همان
 زرخش پر ز آب و دلش پر ز دود I, IV - زب او یکی ابگون دشمنه بود 26 K, VI - جامه او یکی دشمنه بود 27 I -

بمآمد بمالین [بنزدیک VI] فرخ فرود * رخش پر ز آب و دلش پر ز دود
 همان - 25 K, IV, VI - بگرد اندرش آتشی افروخته - 24 K - سیاوش - I; سیاوش - 23 K

تیمه گشته از چنگ کنداوران^۱
 شد آن نامور شیر^۳ جنگی فرود^۴
 گرفتند پوشیدگان درپرش
 نمود^۵ شاهرا روز^۶ هنگام^۷ تاج
 پرستنده و مادر از بن^۹ بکنند
 همه تخت^{۱۱} مویه^{۱۲} همه حصن^{۱۳} رود
 که این موی کندن^{۱۴} نباشد^{۱۵} شکفت
 به تاراج دژ پاک^{۱۷} بسته میان
 دژ و^{۱۸} باره کوه ویران کنند
 ز جانم رخش^{۱۹} بر فرورد همی
 تن خویشرا^{۲۰} بر زمین بر زدن
 نمانم من ایدر مگر اندکی
 پرستار و گنجم چه در خورد اوست^{۲۳}
 برآمد روانش بتیمار و درد
 که بازی برآرد به هفتاد دست
 زمانی بباد و زمانی بمیخ^{۲۵}
 زمانی خود از درد و سختی رها^{۲۶}
 زمانی غم و رنج و خواری^{۲۹} و چاه^{۳۰}

پیماده خود و چند زن چاکران
 بدژ در شد و در^۲ بمستند زود
 بشد با پرستندگان مادرش
 بزاری فگندند بر تخت عاج
 همه غالیه موی^۸ و مشکبین کمند
 همی کند جان آن گرامی^{۱۰} فرود
 چنین گفت چون لب ز هم برگرفت
 کنون اندر^{۱۶} آیند ایرانیان
 پرستندگانرا اسپران کنند
 دل هرک بر من بسوزد همی
 همه پاک بر باره باید شدن
 کجا^{۲۱} بهر بیژن نمانند^{۲۲} یکی
 گشند تن و جان من درد اوست
 بگفت این و رخسارگان کرد زرد
 بمازیگری مانند این چرخ مست
 زمانی بخنجر^{۲۴} زمانی به تیغ
 زمانی بدست یکی ناسزا
 زمانی دهد تخت و گنج^{۲۷} و کلاه^{۲۸}

870

875

880

۱ I, IV - شده خسته زان زخم تبخ بران - VI ۱
 обратный порядок мисра. ۲ I, IV - شدند و - VI ۲
 ۳ I, IV, VI - доб. و ۴ I, IV, VI - доб. و ۵ K, I, IV, VI -
 ۶ I, IV, VI - доб. و ۷ I, IV, VI - موی و - I, IV, VI ۱۲
 ۸ I, IV, VI - کاخ - VI ۱۳
 ۹ I, IV, VI - گزیده - I, IV ۱۰
 ۱۱ I, IV, VI - کندن - VI ۱۵
 ۱۲ I, IV, VI - نباید - K, I, IV, VI ۱۶
 ۱۳ I, IV - کنگ - K ۱۷
 ۱۴ I, IV, VI - که تا - K, I, IV, VI ۲۱
 ۱۵ I, IV, VI - خویش را - I, IV, VI ۲۰
 ۱۶ I, IV, VI - روان و دلش - VI ۱۹
 ۱۷ I, IV, VI - نمانم - K, I, IV, VI ۲۳
 ۱۸ I, IV, VI - نمانم - K, I, IV, VI ۲۳
 ۱۹ I, IV, VI - نمانم - K, I, IV, VI ۲۳

که برنده جان پاک من اوست * بروز جوانی هلاک من اوست
 چو دارد - IV; بدارد ز سختی رها - I ۲۶
 ۲۴ K, I, IV - обратный порядок мисра. ۲۵ K, I, IV - بگرزو - K ۲۴
 ۲۶ I, IV, VI - تاج و تخت - I, IV ۲۷
 ۲۷ I, IV, VI - سپاه - K ۲۸
 ۲۸ K, I, IV - بند - K, I, IV ۲۹
 ۲۹ K, I, IV - ب. оп. ۳۰ VI - ب. оп.

ز گرد سواران وز گرز و تیگر¹ نبرد هیچ هامون و جای نبرد² ازین³ گونه تا گشت خورشید⁴ راست فراز و نشیبی همه کشته شد⁵ بدو⁶ خیره ماندند ایرانیان ز ترکان نماید ایچ با او⁷ سوار عنانرا بپیچید و تنها برفت چو رهام و بیژن کمین ساختند چو بیژن پدید آمد اندر نشیب⁸ فرود جوان ترگ بیژن بدید چو رهام گرد اندر آمد به پشت⁹ بزد بر سر کتف مرد دلیر¹⁰ چو از وی جدا گشت بازوی¹¹ و دوش بنزدیک دژ¹² بیژن اندر رسید

855

860

865

همه کوه — K, оп.; — Л³ و بجای و نبرد — IV; بجای نبرد — I² وز پتر تیگر — I, IV¹

سوار — I, IV⁷ خورشید تا گشت — IV⁶ بران — K⁵ خورد کرد — VI; خرد کرد — Л⁴

доб.: K¹⁰ درو — VI; ازو — K⁹ بود — VI⁸

چو شد کارزارش ازین گونه سخت * بدید آنک با او نتابید سخت شتابید و تفت — VI; زتابید تفت — I; زشتابید تفت — K, IV; و تفت — Л¹² باوی — K¹¹

— I, IV¹⁴ همی بفرارش — I; نشیبی — K¹³

چو بیژن بدیدش بکردار مسست * خروشان یکی تیغ هندی بدست

доб.: K — 860 и 861 оп.; I, IV — 66. 860 и 861 оп.; K — 860

همی خواست کان برسرش برزند * بیک زخم خود و تنش بشکنند

— K, I, IV, VI²⁰ سفت آن مرد شیر — K, I, IV, VI¹⁹ بدست (!) — VI¹⁸ بمشت — VI¹⁷

доб.: K — 864 и 865 оп.; I, IV — 66. 864 и 865 оп.; K — 864

راند — I, IV²² جوان همچنان خسته بازو — I, IV; چنان هم جدا گشته بازو — K²¹

— VI²³ او — VI²⁴ I, IV — 66. 864 и 865 оп.; K — 6. оп.

شب تیره با درد و غم بود جفت
 برافروختی پیش آن ارجمند
 پرستنده و دژ همی سوختی
 روانش پر از درد³ و تیمار گشت⁴
 همه کوه پر جوشن و نیزه دید⁶
 بیامد به بالین فرخ⁷ فرود
 که مارا بد آمد ز اختر آسیر
 در دژ پراز نیزه و جوشنست
 که از غم چه داری دلست پر ز دود⁹
 زمانه¹⁰ ز بخشش فزون¹¹ نشمیری
 مرا روز چون روز او گشته شد¹²
 سوی جان من بیژن آمد دمان
 نخواهم ز ایرانیان زینهار¹⁴
 یکی ترگ رومی بسر بر¹⁶ نهاد
 بیامد کمان کیانی بدست
 خرامان برآمد¹⁸ بغم¹⁹ سپهر
 گراییدن²⁰ گرزهای گران
 دم نای سرغین و هندی درای
 دلبران²³ ترکان هران کس که بود

جریره بتخت گرامی¹ بخت
 بخواب آتشی دید کز دژ بلند
 سراسر سپدکوه بفروختی
 دلش گشت پردرد و بیدار گشت²
 بیمار برآمد جهان⁵ بنگرید
 رخش گشت پر خون و دل پر ز دود
 بدو گفت بیدار گرد ای پسر
 سراسر همه کوه پر دشمنست
 بیمار چنین گفت جنگی فرود⁸
 مرا گر زمانه شدست اسپری
 بروز جوانی پدر کشته شد
 بدست گروی آمد اورا زمان
 بکوشم نمیرم مگر غم وار¹⁸
 سپهرا همه ترگ¹⁵ و جوشن بداد
 میانرا بختان¹⁷ رومی بیست
 چو خورشید تابنده بنمود چهر
 زهر سو برآمد خروش سران
 غو کوس با ناله کزنای
 بیرون²¹ آمد از باره²² دژ فرود

پیر ترس و بیدار - K² جریره بیدار گرامی بخت - K بیامد بنزد گرامی - I, IV, VI¹
 7 K, بدید - VI⁶ سپه - VI⁵ شد - K, I, IV, VI⁴ ترس - K, VI³ شد - I, IV, VI¹; شد
 I, IV, VI⁹ مرد جوان - K, I, IV, VI⁸ بیامد دوان [دمان - VI] تابند - I, IV, VI¹
 مرا همچو او - I, IV¹² فرو - IV, VI¹¹ زمانی - K¹⁰ که از غم چنین چند باشی نوان
 I, IV, VI¹⁴ - доб. б.: 14 پیرم بغم زاروار - I, IV¹³; مگر مردوار - K¹³ روز برگشته شد
 همان آتشی نیست مارا کنون * میان هم بسی ریخته گشت خون
 میان زیر خفتان - K, I, IV, VI¹⁷ ترگ پرمایه برسر - I, IV, VI¹⁶ گرز - K, I, IV¹⁵
 درگه - I, IV²² فرود - I, IV²¹ گراینده شد - I, IV²⁰ زخم - VI¹⁹ بیامد - K¹⁸
 و - I²³ - доб.

همه باره² دژ² پرآواز گشت
یکی تیغ بد تیز در مشیت اوی⁵
گرازمایه اسپ اندر آمد بخاک⁶
دلپیران در دژ بیستند زود
بدانست کان نیست جای درنگ
ز مردی پیاده دلیر و⁷ سوار⁸
دریغ آن دل و نام⁹ جنگی فرود
چنین گفت کای پهلوان سپاه
شود نامبردار یک دشت¹⁰ شیر
شود آب و¹² دریا بود¹³ کان اوی
ازین برتر اندازه نتوان گرفت¹⁵
کزین دژ برآرم بخورشید گرد
برآرم¹⁸ بسازم یکی رزمگاه¹⁹
ز خونش دل سنگ مرجان کنم
شب تیره بر چرخ لشکر²⁰ کشید
ز²³ سوی کلات اندرآمد سوار
خروش جرس خاست و آوای²⁵ زنگ²⁶

فرود گرازمایه زو¹ بازگشت
دوان³ بیژن آمد پس پشت⁴ اوی
به برگستان برزد و کرد چاک
به در بند حصن اندر آمد فرود
ز باره فراوان بیمارید سنگ
خروشید بیژن که ای نامدار
چنین بازگشتی و شرمت نبود
بیامد بر طوس زان رزمگاه
سزد گر برزم چنین یک دلیر
اگر کوه خارا ز پیکان¹¹ اوی
سپهبد نماید¹⁴ که دارد شگفت
سپهبد بدارنده سوگند خورد
بکین زرسپ¹⁶ گرامی¹⁷ سپاه
تن ترک بدخواه بیجان کنم
چو خورشید تابنده شد ناپدید
دلپیران²¹ دژدار²² مردی هزار
در دژ بیستند²⁴ زین روی تنگ

820

825

830

آمد از پس - VI⁴ دمان - K³ باره و دژ - IV, VI² جوان زو همی - K¹

⁵ K - доб.:

بنزدیکی دژ رسید اندروی * برآمد ز باره یکی گفتگوی

گرفتیش بچپ دم اسپ سوار * بدیگر یکی تیغ زد استوار

VI - доб. вариант тех же бб. ⁶ I, IV - бб. 817, 818 оп. ⁷ I - دلیری ⁸ I - б. стоит после б.

818. ⁹ K, I, IV - نام ¹⁰ VI - مشیت ¹¹ VI - پیکان اوی ¹² K, I, IV - оп. ¹³ K -

بکین - I, IV ¹⁷ زرسب آن - K¹⁶ ¹⁵ K - б. оп. ¹⁴ VI - بداند همه آب دریا شود - VI ¹⁴ همه

و ²¹ Л - доб. ²⁰ VI - دامن ¹⁹ I, IV - گرد سپاه ¹⁸ K - پرو ²³ I, IV, VI - به ²² Л - доб. و

²⁶ VI - چنگ ²⁵ VI - آواز ²⁴ Л - доб. و ²³ I, IV, VI - به ²² Л - доб. و

همان دخت پیران و [K-که] مام فرود * روان پر ز تیمار و دل پر ز دود

بهر رزم² پیروز باشد چو شیر³
گرامیترستش ز گنج و ز چیز⁴
دل شاه ایران نشاید⁵ شکست
کجا گیو زد بر میان بر گره⁶
سزد گر پیاده کند کارزار
نگه کن که الماس دارد بچنگ¹²
تو گفستی با سپ اندرون جان نبود
سوی تیغ¹⁴ با تیغ بنهاد روی¹⁵
همان تا بمیخی کنون رزم شیر
بمیانند¹⁸ با تیغ هندی بچنگ¹⁹
به پیکار ازین پس نیایدت رای
فرود اندر آن کار²¹ تندی نمود
سپر بر سر آورد مرد دلیر
از روی بیژن بپستی نتافت²²
بزد دست و تیغ از میان برکشید

که فرزند گیوست مردی¹ دلیر
ندارد جز او گیو فرزند نیز
تو اکنون سوی بارگی دار دست
و دیگر⁶ کنه دارد همی⁷ آن⁸ زره
برو¹⁰ تیر و ژوپین نیابد گذار¹¹
تو با او بسنده نمایی بچنگ
بزد تیر بر اسپ بیژن فرود
ببفتاد¹³ و بیژن جدا گشت ازوی
یکی نعره زد کای سوار دلیر
ندانی¹⁶ که بی اسپ مردان جنگ¹⁷
بمیخی مرا گر بمانی بجای
چو بیژن همی²⁰ برونگشت از فرود
یکی تیر دیگر بمانداخت شیر
سپر بردید و زره را نیافت
ازان تند بالا چو بر سرکشید²³

805

810

815

⁴ K, چون نره شیر - I, IV ³ جنگ - K, I, IV, VI ² مردو - VI ¹ K, I, IV ⁵ VI ⁶ VI ⁷ I, IV ⁸ K, I, IV, VI ⁹ K, I, IV, VI ¹⁰ I, IV ¹¹ K, I, IV ¹² I, IV ¹³ K, I, IV, VI ¹⁴ K, I ¹⁵ K ¹⁶ I, IV ¹⁷ I, IV ¹⁸ K ¹⁹ I, IV ²⁰ I, IV, VI ²¹ K, I, IV, VI ²² K, I, IV, VI ²³ K, I, IV, VI

ندانی که اسپان مردان جنگ * نیاید زدن کت بزیر او بچنگ (?)
н доб.:

کسی کشی فگنده شود اسپ جنگ * بمیانند با تیغ هندی بچنگ
ازان روی بیژن - K ²² اندرو نیز - VI ²¹ ازان نیز - I, IV ²⁰ همه - VI ²³ K ²² K ²³ K ²⁴ K ²⁵ K ²⁶ K ²⁷ K ²⁸ K ²⁹ K ³⁰ K ³¹ K ³² K ³³ K ³⁴ K ³⁵ K ³⁶ K ³⁷ K ³⁸ K ³⁹ K ⁴⁰ K ⁴¹ K ⁴² K ⁴³ K ⁴⁴ K ⁴⁵ K ⁴⁶ K ⁴⁷ K ⁴⁸ K ⁴⁹ K ⁵⁰ K ⁵¹ K ⁵² K ⁵³ K ⁵⁴ K ⁵⁵ K ⁵⁶ K ⁵⁷ K ⁵⁸ K ⁵⁹ K ⁶⁰ K ⁶¹ K ⁶² K ⁶³ K ⁶⁴ K ⁶⁵ K ⁶⁶ K ⁶⁷ K ⁶⁸ K ⁶⁹ K ⁷⁰ K ⁷¹ K ⁷² K ⁷³ K ⁷⁴ K ⁷⁵ K ⁷⁶ K ⁷⁷ K ⁷⁸ K ⁷⁹ K ⁸⁰ K ⁸¹ K ⁸² K ⁸³ K ⁸⁴ K ⁸⁵ K ⁸⁶ K ⁸⁷ K ⁸⁸ K ⁸⁹ K ⁹⁰ K ⁹¹ K ⁹² K ⁹³ K ⁹⁴ K ⁹⁵ K ⁹⁶ K ⁹⁷ K ⁹⁸ K ⁹⁹ K ¹⁰⁰ K

دو ماندست اگر زین² یکی را کشد
 برنگ⁵ و تگ و زور و بالای⁶ اوی⁷
 پیاده بپویم نخواستیم خود اسپ
 که موی نخواستیم ز تو پیش و کم¹⁰
 همه موی¹³ پسر از گوهرشاهوار
 نه گنج و نه جان و نه اسپ و نه تیغ¹⁵
 کدامت به آید یکی برگزین¹⁶
 بسازند اگر کشته آید رواست
 کشیده زهار و بلند و سترگ
 برو بر¹⁹ فگندند برگستوان
 چو اندیشه کرد از گشاد²¹ فرود
 بسی داستانهای نیکو²⁴ براند
 همان²⁵ خسروانی یکی²⁶ مغرش
 بپوشید بیژن بکردار گرد
 چنان چون بود مردم جنگجوی²⁷
 که آمد بنوی یکی نامدار
 بدین²⁹ مرد جنگی که خواهد گریست
 که این را ز ایران کسی نیست جفت

مرا بارگیر اینک¹ جوشن کشد
 نیابم دگر³ نیز همتای اوی⁴
 بدو گفتم بیژن بکین⁸ زرسپ
 چنین داد پاسخ بدو⁹ گستم
 مرا گر بود¹¹ بارگی ده¹² هزار
 ندارم بدین¹⁴ از تو آنرا دریغ
 برو یکبیک بارگیرها بکین
 بفرمای تا زین بر¹⁷ آن کت هواست
 یکی رخس بودش بکردار گرگ
 ز بهر جهانجوی مرد¹⁸ جوان
 دل گیو شد زان²⁰ سخن پسر ز دود
 فرستاد و مر²² گستم مرا بخواند²³
 فرستاد درع سیاوش برش
 بیاورد گستم درع نبرد
 بسوی سپدکوه بنهاد روی
 چنین گفت شاه جوان²⁸ با تخواور
 نگه کن بکین تا ورا نام چيست
 بخسرو تخواور سراپنده گفت
 785
 790
 795
 800

او- JI, IV⁴ یکی- JI, VI³ او- I, IV¹ زازین گر- K² بارگی آنکه- K, I, IV, VI¹
 برفت و تگ و خوی و بالای- VI⁶ زرفتار و زور و بالای- I, IV⁶ بزهره- K⁵
 ز فرق- I, IV¹ من از قنت کم- K¹⁰ ورا- I, IV⁹ که من چون- JI, K⁸ او- JI, IV⁷
 K¹² و گر زان بدی- VI¹¹ وزان پس بود [مرا- IV] I, IV¹¹ ز روی تو کم- VI¹⁰ تو کم
 I, IV, VI¹⁶ K, I, IV, VI¹⁵ نداریم نیز- VI¹⁴ دم- K, I, IV, VI¹³ صد- I, IV, VI¹²
 I, IV, VI¹⁶ K, I, IV, VI¹⁵ برو هم- VI¹⁹ بدوبر- I¹⁹ پور- K¹⁸ زین را بزین- VI¹⁷ VI- ب. on.
 K-²⁴ وگستم مرا پیش خواند- K, VI²³ فرستاد کس- I, IV²² کرد او ز کار- I, IV²¹
 I, IV²⁷ همان- I, IV²⁶ یکی- I, IV²⁵ داستان از جوانی- I, IV²⁵ داستان جوانی
 برین- K, I, IV²⁹ جهان- IV, VI²⁸ کینه جوی

- وز آنجا بیامد دلی پر ز غم
 770 کز اسپان تو باره ای دستکش
 بده تا بپوشم سلیمج نبرد
 یکی ترک رفتست⁴ بر تیغ کوه
 چنین داد پاسخ که این نیست روی⁷
 زرسپی⁹ سپهدار چون¹⁰ ریونیمز
 775 پدرت آنکه پیل¹¹ ژیان بشکرد
 ازو باز گشتند دل¹² پر ز درد
 مگر پر کرگس بود رهنمای¹³
 بدو گفت بیژن که مشکن دلم
 یکی سخت سوگند خوردم بماه¹⁸
 780 کزین تری²⁰ من²¹ بر نگردانم اسپ
 بدو گفت پس گستههم²² راه²³ نیست
 جهان پرفراز و نشیبست و دشت²⁶
- سری پر ز کینه بر گستههم¹
 کجا بر خرامد بافراز² خوش
 یکی قنا پدید³ آید از مرد مرد
 بدین سان نظاره برو⁵ بر گروه⁶
 ابر خیره گرد بلاها مپوی⁸
 سپهید که گیتی ندارد بچیز
 بگردنده گردون همی ننگرد
 کس آورد با کوه خارا نکرد
 وگر نه بران دژ¹⁴ که پوید¹⁵ بپای
 کنون یال و بازو¹⁶ زهم بگسلم¹⁷
 بدادار گیهان و دیهیم شاه¹⁹
 زمانم سراید مگر چون زرسپی
 خرد خود²⁴ ازین تیزی²⁵ آگاه نیست
 گر ایدونک زینجا²⁷ بپاید گذشت²⁸

¹ K — доб.:

روانش بتن در تو گفستی بکفت * وز آنجا بنزدیک گستههم رفت
 بدو — I, IV, ⁵ تیزست — K⁴ بدان — VI; بکین — K³ پرفراز پرفراز — VI; پرفراز — K²

⁶ K — доб.:

همی رفت خواهم به پیکار اوی * که شد تیره جانم ز گفتار اوی
 بدو گستههم گفت کین روی — I; بدو گفت گستههم کین نیست روی — K, IV, VI⁷
 تو بر — I; تو بر خیره [برخیزو — VI] برگ بلارا مپوی [مجوی — VI] — K, VI⁸ نیست
 و — VI — доб.⁹ порядок бб. в I, IV, VI: 772, 783, 784, 773, 781, 774.
 I, IV — I, IV; پاهمای — K¹⁸ گشته دلی — VI¹² سیل — IV; شیر — K¹¹ جهاندار و هم — I, IV¹⁰
 ز — K¹⁷ بازوی — Л¹⁶ بموید — IV; نپوید — I¹⁵ بدان در — I, IV, VI¹⁴ شود یا همای
 VI — VI²¹ کوه — K, I, IV, VI²⁰ خورشید و ماه — VI; وگاه — K¹⁹ بگاه — VI¹⁸ زتن بگسلم
 K — K²⁵ هیچ — K, I, IV, VI²⁴ (нет рифмы). رای — Л²³ گستههم کین — K, I, IV²² سر
 K, I, ²⁸ گر ایدون کز ایدر — K, I, IV, VI²⁷ بر نشیب و فرازست دشت — VI²⁶ تیز
 IV, VI — обратный порядок мира; K — доб.:

همان به کسی این رای باز افگنی * بتندی و تیزی دلم نشکنی

که یزدان سپاس ای سپهدار² نیو
توان شد دگر بار بسته نه یی
فراوان سخنها بگفت از نبرد⁴
کجا پپیل با تو نرفتی⁶ بچنگ⁷
که دست تو بنودی بهر⁸ کارزار⁹
برفتی سراسیمه برسان مسبت¹¹
بدو دادمی¹³ سر به یکبارگی
چو بیژن چنان دید بنمود پشت
یکی تازیانه بزد بر سرش
که بار زمت¹⁶ اندیشه باید بجای¹⁷
چنین گفت را کس بکیفر برد¹⁸
بدادار دارنده سوگند خورد
مگر کشته آیم بکین²² زرسپ

برفتند گردان همه پیش گیو¹
که اسپست خسته تو خسته نه یی
بر گیو شد بیژن شیر³ مرد
که ای باب شیراوزن تیزچنگ⁵
چرا دید پشت ترا یک سوار
ز ترکی چنین¹⁰ اسپ خسته بدست
بدو گفت چون کشته¹² شد بارگی
همی گفت گفتارهای درشت
برآشفت گیو از گشاد¹⁴ برش
بدو گفت نشنیدی¹⁵ از رهنمای
نه تو مغز داری نه رای و خرد¹⁸
دل بیژن آمد ز تندی²⁰ بدرد
که زین را نگردانم²¹ از پشت اسپ

760

765

بپیامد برش زود بیژن چو باد * سخنهای ناخوش همی کرد یاد
I — затем дает б. 754.

1 K — بگیو — 2 I, IV, VI — سرافراز — 3 K, VI — تیز — 4 K, VI — доб.:
چو آن دید [آیین — VI] بیژن پیامد چو باد * سخنهای ناخوش همی کرد یاد
и доб.: 5 K — رزم ساز — 6 I, IV — نیاید — 7 K — برآز —

تو ای باب پپیل افگن شیر جنگ * کجا بمر با تو نرفتی بچنگ
8 K, I, IV, VI — دل — 9 I, IV — б. стоит после б. 753. — 10 K, I, IV, VI — کنون — 11 K — доб.:

چه گویند این لشکر اکنون نهان * ازین ننگ شد تیره بر ما جهان
یکی ترک بود ایستاده سوار * نه شیر ژیان بود بر کوهسار
12 K, I, IV, VI — خسته — 13 I — داده — 14 I, IV — доб. و — 15 IV — پسندی تو — 16 K, VI — با —
ترا نیست مغز و — 18 VI — رهای — IV — آید ز جای — 17 K — که با جنگ از — I, IV — جنگ
نبرد ارم — 21 I, IV — تیزی — 20 I, IV — نپرورد هر کو ترا پرورد — 19 K, I, IV, VI — نداری خرد
گردم بزین — 22 VI —

- 740 بکین پدر جمله پشت¹ آوریم
 بگو کین سوار سرافراز کیست
 ننگه کرد ز افراز بالا تـخـوار
 بدو گفت کین ازدهای دژم
 که⁴ دست نیای تو پیران ببست
 بسی بی پدر کرد فرزند خرد
 پدر نیز ازو شد⁷ بسی بی پسر
 بایران برادرت را او کشید
 ورا گیو خوانند پیلست و بس¹⁰
 چو بر زه بشست¹⁴ اندر آری گره
 سلیح سیاوش بپوشد بچنگ
 بکش چرخ¹⁷ و پیکان سوی اسپران
 پیاده شود باز گردد مگر
 کمانرا بزه کرد جنگی فرود
 بزد تیر بر سینۀ اسپ گیو²⁰
 زبام سپدکوه خنده بخاست²³
- 745
 مگر دشمنانرا به مشت² آوریم
 که بر دست و تیغش بپاید گریست
 بیی دانشی بر چمن رست خار³
 که مرغ از هوا اندر آرد بدم
 دو لشکر ز ترکان⁵ بهم برشکست
 بسی کوه و رود⁶ و بیابان سپرد
 بیی⁸ بسپرد گردن شیر نر
 بچیحون گذر کرد و کشتی ندید⁹
 که در¹¹ رزم¹² دریای نیلست و بس¹³
 خدنگت نیابد گذر¹⁵ بر زره
 نترسد ز پیکان¹⁶ تیر خدنگ
 مگر خسته گردد هیون¹⁸ گران
 کشان چون سپه بید بگردن سپر
 پس آن قبضه چرخ بر کف بسود¹⁹
 فرود آمد از باره²¹ برگشت نیو²²
 همی مغز گیو²⁴ از گوازه بخاست²⁵
- 750
 755

بسوی نشیب - I, IV - ³ (без рифмы) پشت - IV, VI - ² پشت - K, I, IV, VI - ¹
 همی دانشی برمن گشته خوار - VI - ⁴ دو - I, IV, VI - ⁵ کوه - I, IV, VI - ⁶ تیران
¹⁰ I, ⁹ K - ⁸ بی - VI - ⁷ پدر کرد نیز او - I, IV - ⁷ رود و کوه - I, IV, VI - ⁶ توران
 نیل اوست و بس - I, IV - ¹³ زیر - I - ¹² K - ¹¹ هم - VI - ¹¹ پیل اوست و بس - IV
 زوپین و - VI - ¹⁶ K - ¹⁵ نیارد گذر - IV - ¹⁴ K - ¹⁴ چو زه را بشست - VI
 سوی خانه چرخ بر کف بسود - K, VI - ¹⁹ هیونان - VI - ¹⁸ شست - VI - ¹⁷ JI, K, I, IV - ¹⁷
 اسپ و - IV, VI - ²¹ بر سینۀ اسپ گیو - IV - ²⁰ سوی خانه چرخ بر کوه بود - I, IV
 نعره بخاست - VI - ²³ I - б. оп. - ²² K - ²⁴ گیو - VI - ²¹ بخاک اندر آمد سپهدار نیو - K
²⁵ K - доб.: ²⁵ جان گیو - VI - ²⁴ مغز مرد

چو دید آن چنان گیو خود خیره شد * همه دژ بچشمش همی تیره شد
 رخس زرد گشت و دلش جنگجوی * بسوی سـراپـرده بنهاد روی
 I, IV -

بآب مژه رخ نیبایست² شست
 که آمد پیاده سپهدار نیو
 رخ نامداران برین⁴ تازہ نیست
 چه گیرد چنین لشکر گشن خوار
 به⁷ هر گونه کو زند⁸ داستان
 زمانه پرآزار¹⁰ گشت از فرود¹¹
 نماید که این بد¹³ فرامش کنیم
 سواری¹⁴ سرافراز نوذر نواد
 ازین پیش خواری چه بینیم نیز¹⁵
 بنادانی این جنگ را برگشاد¹⁷
 همی برتنش بر بدید¹⁸ چرم¹⁸
 خرامان²⁰ بیامد بر راه چرم²¹
 یکی باد سرد از جگر برکشید
 ندانند²³ راه نشیب و فراز
 چو خورشید تابان²⁶ بدوپیکرند²⁷
 سر بی خرد چون تن بی روان
 مگر خسرو آید بتوران زمین

که اکنون تو¹ باز آمدی تندرست
 به پیچید زان³ کار پرمایه گیو
 چنین گفت کین را خود اندازه نیست
 اگر شهریارست با گوشوار⁵
 نباید⁶ که باشیم همداستان
 اگر طوس یکبار تندی⁹ نمود
 همه¹² جان فدای سیاوش کنیم
 زرسپ گرانمایه زو شد بباد
 بخونست غرقه تن ریونیز
 گرو پور جوست و مغز¹⁶ قباد
 همی گفت و جوشن همیبست گرم
 نشست از بر ازدهای دژ¹⁹
 فرود سیاوش چو او را بدید
 همی گفت کین لشکر رزمساز²²
 همه یک ز دیگر²⁴ دلاورترند²⁵
 ولیکن خرد نیست با پهلوان
 نباشند پیروز ترسم بکین²⁸

725

730

735

ببایست - IV, VI; زمانسی (!) - I² که ایدر تو - VI; چه به ز آنکه - I, IV; ایدون - K¹
 اگر کوتوالست اگر شهریار - K⁵ بدین - K, I, IV⁴ ازان - K, I, IV, VI³
 یکباره تیزی - K, IV, VI⁹ بدین سان که آورد او - I, IV⁸ ز - K, VI⁷ نشاید - VI¹⁰
 همی - K, VI¹² 731. ب. стоит после б. I, IV - ب. زبر آذرگشپ او فرود - IV¹¹ آشوب - IV¹³
 زاین پیش غرقه چه باید بچیز - I, IV¹⁵ سوار - I, IV, VI¹⁴ کین - VI; این را - I, IV¹³
 یکی - VI; یکی در بنادانی اندر گشاد - K, I, IV¹⁷ مغز - VI¹⁶ چه جویم نیز - VI¹⁵
 I, IV - оп. мисра. دریدند چرم - K¹⁸ 725. б. стоит после б. K - ب. کین بنادانی ایدر گشاد
 سرفراز - K²² VI - б. оп. ز راه چرم - K²¹ گرازان - I, IV²⁰ 20 I, IV - оп. мисра. I, IV¹⁹
 همی یک ز دیگر دلاور ندید - IV²⁵ هم از یک دگر بس - VI²⁴ بداند - VI²³
 برسم نگین - IV²⁸ برو بنگرید - IV; زابر تارک لشکران سرورند - I²⁷ روشن - VI

- 710 نگر نامور طوس را نشکنی
و دیگر که باشد مر اورا² زمان
چو آمد⁵ سپهبد برین تیغ کوه⁶
ترا نیست در جنگ پایاب اوی⁸
فرود از تغوار این سخنها شنید
715 خدنگی بر اسپ سپهبد بزد
نگون شد سر تازی و⁹ جان بداد
بلشکرگه آمد بگردن¹¹ سپر
گوازه همی زد پس او¹³ فرود
که ایدون ستوه آمد از یک¹⁴ سوار
720 پرستنده گان خنده¹⁶ برداشتند
که پیشش جوانی¹⁸ یکی مرد پیر
سپهبد فرود آمد از کوه سر
- ترا آن به آید که اسپ افگنی¹
نیاید³ بیک چوبه⁴ تیر از کمان
بیاید کنون لشکرش همگروه⁷
ندیدی بروهای پرتاب اوی⁸
کمان را بزه کرد و اندر کشید
چنان کز کمان سواران سزد
دل طوس پرکین و سر پر ز باد¹⁰
پیماده پر از گرد¹² و آسیمه سر
که این نامور پهلووان را چه بود
چگونه چمد¹⁵ در صف کارزار
همی از چرم نعره برداشتند¹⁷
ز افراز غلتان شد از بیم¹⁹ تیر
برفتند گردان پر اندوه سر²⁰

¹ K, VI — доб.:

کز ایران پیاده نسازند جنگ * اگر چه شود کار دشوار و تنگ
I, IV — доб.:

که شاهان پیاده نسازند جنگ * اگر چه بود کار دشوار و تنگ
² K, VI — اورا — I, IV — که ویرا — ³ IV — بیاید — ⁴ K — چوب — ⁵ K, I, IV, VI — آید — ⁶ K, I, IV, VI — زاو — ⁷ K, I, IV, VI — بر تیغ کوه — ⁸ I — اوست — ⁹ K, I, IV, VI — ازان کوه — ¹⁰ VI — درد — ¹¹ K — بگرز و — ¹² K — داد — ¹³ K, I, IV, VI — بارگی — ¹⁴ K — بروید — ¹⁵ IV — خمید — ¹⁶ I, IV — کند — ¹⁷ K, VI — بگذاشتند — ¹⁸ I — جوانان — ¹⁹ K — همی نعره از چرخ بگذاشتند — ²⁰ I — از زخم
K — доб.:

بگفتند یکسر که ای پهلووان * سر سرفرازان و روشن روان
I, IV — доб.:

گرفتند یک یک پرو آفرین * که ای نامور پهلووان زمین
VI — доб.:

همی گفت هر کس سپاس از خدای * خداوند روزی ده و رهنمای

نه بر آتش تیزبر گل² نهند
 که شاهان سخن را ندارند خوار⁴
 همی⁷ کوه خارا ز بن برکنی
 برزم⁹ تو آیند بر کوهسار
 سراسر ز جا¹¹ اذر آرند پای
 به خسرو ز دردش نژندی رسد¹²
 شکستی که هرگز نشایدش بست¹⁴
 بدژ شو میررنج برخیره خیر¹⁶
 نگفت¹⁸ و همی داشت اذر نهفت
 ورا جنگ سود آمد و جان زیان
 بدژ در¹⁹ پرستنده هفتاد²⁰ بود
 چو دیبای چینی نظاره بدند²¹
 ازیشان همی بود تیره روان²³
 که گر جست خواهی همی کارزار

بجنگ اندرون مردرا¹ دل دهند
 چنین گفت با شاهزاده³ تغوار
 تو هم⁵ یک سواری اگر ز آهنی⁶
 از ایرانیان نامور سی⁸ هزار
 نه دژ مانند اینجا¹⁰ نه سنگ و نه خاک
 [وگر طوس را زین گزندی رسد
 بکین پدرت اذر آید¹³ شکست
 بگردان عنان و مینداز تیر¹⁵
 سخن هرچ¹⁷ از پیش بایست گفت
 ز بی مایه دستور ناکاردان
 فرود جوانرا دژ آباد بود
 همه ماهرویان بباره بدند
 ازان²² بازگشتن فرود جوان
 چنین گفت با شاهزاده²⁴ تغوار

700

705

³ K, نه شان آتش تیز بر گل - I, IV; ² K - مرثرا - VI¹
⁶ K, ⁵ I, IV - خود که مردان جنگی مدار ایچ خوار - VI⁴ کار آزموده - I, IV, VI
 بجنگ - K, I, IV, VI⁹ صد - VI⁸ همان - K⁷ گر از آهنی - I; وگر ز آهنی - IV
 پدیر - VI¹³ 6. оп. - K, I, IV, VI¹² ز پای - I, IV; ¹¹ K, VI - ایدر - K, I, IV, VI¹⁰
 چه باید ترا تندی و جنگ - T¹⁵ K - 66. 701 и 702 оп. ¹⁴ VI - آید اذر
²⁰ K, I, IV, ²⁰ بر - I¹⁹ بگفت - IV¹⁸ آنچه - K, I, IV, VI¹⁷ ¹⁶ I, IV, VI - 6. оп. ¹⁶ I, IV, VI - شپیر
 VI²¹ K - доб.:

همه باره بر ماه نظاره بود * ز دیبای چینی یکی باره بود
 I, IV, VI - доб. вариант б.:

ز دیبای چینی یکی باره بود * [یکی - I] همه بر سر باره نظاره بود
²² I, IV - ازو - ²³ VI - دمان; K, I, IV, VI - доб.:

عنان بر گراپید و بفشارد ران * خدنگی نهاده بد اذر کمان
²⁴ K, VI - با شاه جنگی - I, IV; ²⁴ K, VI - شاه جوانرا -

که از پیل جنگی نگرداند اسپ
 بکین آمدست این³ جهانجوی نیز
 خدنگی بپاید گشاد از برت
 نگون اندر آید ز باره برش⁵
 که ایدر نبودیم ما بر فسوس
 یکی تیر⁸ زد بر میان زرسپ
 روانش ز پیکان او¹⁰ بر فروخت
 همی شد دمان و دندان¹² باز جای
 ز سر¹³ برگرفتند گردان کلاه
 بپوشید جوشن هم اندر شتاب
 بلرزید برسان برگ درخت
 که بنهند بر پشت پیل¹⁶ سترگ¹⁷
 دلش پر ز کین و سرش¹⁸ پر ز دود
 که آمد بر کوه کوهی¹⁹ دمان
 نتابی تو با کاردیده²⁰ نهنگ²¹
 بمینیم تا چیست فرجام²² بخت
 تمه کردی اکنون میندیش بزم
 که چون رزم پیش²³ آید و کارزار
 چه جنگی نهنگ²⁵ و چه بمر بیان²⁶

که این پور طوست¹ نامش زرسپ
 که جفتست با خواهر² ریو نیز
 چو بیند بر و بازوی⁴ و مغفرت
 بدان تا بخاک اندر آید سرش
 بداند سپهدار دیوانه⁶ طوسی
 فرود دلاور⁷ برانگیخت اسپ
 که با کوه⁹ زین⁹ تنش را بدوخت
 بیفتاد و برگشت ازو بادپای¹¹
 خروشی برآمد ز ایران سپاه
 دل طوسی پر خون و دیده پر آب
 ز گردان جنگی¹⁴ بنالید سخت
 نشست از بر زین چو کوهی¹⁵ بزرگ
 عنانرا بپید چید سوی فرود
 تخواور سراپنده گفت آن زمان
 سپهدار طوستت کامد بچنگ
 برو تا در دژ بمندیم سخت
 چو فرزند و داماد اورا برزم
 فرود جوان تیز شد با تخواور
 چه طوسی و چه شیر و چه پیل²⁴ زبان

680

685

690

695

1 VI — доб. و 2 K — با خواهرش 3 I, IV, VI — آن 4 K, I, IV, VI — بازو 5 K, I, IV, VI — б. оп. 6 K — بداند سپهدار 7 K — فرود سپهدار 8 IV, VI — نیزه 9 K, I, IV — زین و جوشن و کوه با جوشن از بر 10 K — سپاهوش 11 I — چارپای 12 K, VI — وان و دمان 13 K, I, VI — همه 14 VI — همی 15 VI — کوه 16 VI — پیل 17 Доб. заголовки: Л — کین بود و سرش 18 I — رفتن طوسی برزم فرود 19 K — کین بود و سر (метр нарушен); 20 VI — ترا کاردیده 21 K, I — نهنگ 22 K — فرمان 23 K — چنگ شیر 24 I, IV — چه شیر و چه پیل 25 K — چه پیل و چه شیر 26 VI — بمر بیان 26 VI — پیلنگ I, IV — جنگ پیلنگ

<p>665</p> <p>که بر دویخت با ترگ رومی سرش²</p> <p>بخاک اندر آمد سر ریونیز</p> <p>شد آن کوه بر چشم او ناپدید</p> <p>که از خوی بد کوه⁶ کیفر برد⁷</p> <p>که بفروز دلرا چو آزرگشسپ</p> <p>بجان و تن خویشتن دار گوش</p> <p>وگر نه نمینم کسی⁹ خواستار</p> <p>دلی پر ز کین و لبی¹⁰ پر ز باد¹¹</p> <p>بکردار آتشی در آمد زجای¹²</p> <p>که آمد دگر گون¹³ یکی نامدار¹⁴</p> <p>یکی شهریارست اگر لشکر یست¹⁵</p> <p>که آمد گه گردش روزگار¹⁶</p>	<p>ز بالا خدنگی بزد بر برش¹</p> <p>بپفتاد و برگشت زو³ اسپ تیز</p> <p>بمالا چو طوسی از میم⁴ بنگرید</p> <p>چنین داستان زد یکی⁵ پر خرد</p> <p>چنین گفت پس پهلوان با زرسپ</p> <p>670 سلیم سواران جنگی بپوش</p> <p>تو خواهی مگر کین آن⁸ نامدار</p> <p>زرسپ آمد و ترگ بر سر نهاد</p> <p>خروشان باسپ اندر آورد پای</p> <p>چنین گفت شیر ژبان با تخوا</p> <p>675 بپین تا شناسی که این مرد کیست</p> <p>چنین گفت با شاه جنگی تخوا</p>
---	---

زرمه - K⁴ ازو - K, I, IV³ برش - JI² براند از برش - I, IV¹; سرش - JI¹

یکی - I, IV⁵ از پیش - VI; چو سالار طوسی از میم - IV; چو سالار طوسی آن همی - I, IV, I, IV, 7 Доб. заголовки: JI - زرم فرود با زرسب

و گر نه منم کینه را - I, IV⁹ این - IV⁸ کشته شدن زرسب بر دست فرود - VI

10 K, I, IV, VI - کینه سری - IV¹¹ - перед б. доб.:

بپین تا کدامست این نامدار * که گردان لشکر کند خواستار K - после б. доб.:

بیرون رفت از قلب لشکر زرسپ * همی راند برسان آزرگشسپ¹² K -

چو از دور دیدش فرود جوان * ننگه برد سوی تخوا از کران I, IV, VI - б. оп. 13 VI - ره 14 K -

که آمد دگر گفت یک نامدار * ننگه کن تو ای کاردیده تخوا I, IV - 15 K - یکی خواستار - I, IV

بپین تا کدامست این نامدار * که آید دمان بر سر کوهسار¹⁶ K -

کدامست از ایرانیان آن سوار * چنین داد پاسخ مر اورا تخوا I, IV -

تخوا آنزمان لب ز هم برگشاد * سخنها همه یک بیک کرد یاد

همی کرد گردون بر و بر فسوس
 دلش پرجفا بود⁴ نستوه شد⁵
 ز قربان⁶ کمان کمان⁷ برکشید
 که طوس آن سخنها گرفتست خوار
 مرا دل درشتست و پندرام نیست⁹
 سراپای¹¹ در آهن از بهر چیست
 که این ریونیزست گرد و سوار¹²
 پسر خود جزین نیست اندر تبار¹³
 دلیر و جوانست¹⁴ و داماد طوس
 که هنگام جنگ این نماید¹⁶ شنود¹⁷
 بخوابمش بر دامن¹⁹ خواهران²⁰
 اگر زنده ماند بمردم مدار
 چه گویی تو ای کار دیده تخواور²²
 مگر طوس را زو بسوزد²⁴ جگر
 که با او همی آشتی خواستی
 همی بر برادرت ننگ آورد
 بزه برکشید آن خمانیده شهبز²⁷

بیامد دگر باره داماد¹ طوس
 ز راه² چرم بر³ سپدکوه شد
 چو از تیغ بالا فرودش بدید
 چنین گفت با رزم دیده⁸ تخواور
 که آمد سواری و بهرام نیست
 بمین تا مگر یادت¹⁰ آید که کیست
 چنین داد پاسخ مر اورا تخواور
 [چهل خواهرستش چو خرم بهار
 فریبنده و ریمن و چاپلوس
 چنین گفت با مرد بینا¹⁵ فرود
 چو آید¹⁸ بپیکار کنداوران
 بدو گر کند باد کلمک گذار
 بتیر اسپ بیجان کنم گر²¹ سوار
 بدو گفت بر مرد بگشای²³ بر
 بماند که تو دل بیاراستی
 چنین²⁵ با تو بر خیره جنگ آورد
 چو از دور نزدیک²⁶ شد ریونیز

650

655

660

1 K, VI — 2 بستوه — IV 5 و I, IV — 3 доб. 4 سر — VI 3 5 کمان — I, IV 7 6 دانای — VI 1

7 ترکش 8 کار دیده — VI 8 9 کنی — I, IV 7 10 K — доб.:

مگر جنگ را آمدست این سوار * و گر نه سلیحش چه آید بکار
 دیو نیزست و گرد سوار — VI زریو شیرست گرد سوار — IV 12 سر و پای — K 11 یاد — VI 10
 دانا — K, I, VI 15 جوان و هنرمند — I, IV جوان و دلیرست — K, VI 14 13 Л — б. оп.
 20 Л — 21 بخوابانمش در بر — K 19 آمد — K, IV, VI 18 سرود — K 17 نشاید — I, IV, VI 16
 66. 658 و 659 оп.; Б — оп. подробности. 21 K, I, IV — یا 22 I, IV — доб.:

چنین گفت با مرد جنگی تخواور * که آمد گه گوردش کارزار
 I, IV — 24 خود بسوزد — K 24 همی تیر بگشای بر مرد بر — I, IV 25 بگشای بر مرد — K 23
 27 I, چو با تیغ [تیر — K] نزدیک — K, I, IV, VI 26 چرا — VI 25 چنو — I, IV 25 بچوشد
 ز ترکش کشید آن چمانده تیز — VI 27 بزه برکشیدش کمان بر ستیز — IV

که ای² نامداران³ گردنکشان⁴
 کز ایدر نهد سوی⁷ آن ترک روی
 بپیشی من آرد بدین⁹ انجمن
 همی زان نبردش سرآمد¹⁰ قفیز
 مکن هیچ برخیره تیره¹¹ روان
 دلست را بشرم آور از روی شاه
 سواربست نام آور و جنگجوی¹²
 شود نزد آن پرهنر پور شاه¹⁴
 غم آری همی بر¹⁷ دل شادمان
 نبرد پند بهرام یل جفت اوی²⁰
 بتازند²¹ نژدیک کوه بلند²²
 نبرد ورا گردن²³ افراختند
 که این کار یکسر مدارید خرد²⁵
 که یک موی او به ز صد³⁰ پهلوست
 نیارد³² ز دیدار او آرمید
 ز ره باز گشتند گردنکشان

وزان پس چنین گفت با¹ سرکشان
 یکی نامور خواهم⁵ و⁶ نامجوی
 سرش را ببرد بخنجر⁸ زتن
 میانرا بست اندران ریونیز
 بدو گفت بهرام کای پهلوان
 بترس از خداوند خورشید و ماه
 که پیوند او بست و همزاد اوی
 که گر یک سوار از میان سپاه¹³
 ز جنگش¹⁵ رهایی نیابد¹⁶ بجان
 سپهد شد آشفته¹⁸ از گفت اوی¹⁹
 بفرمود تا نامبردار چند
 ز گردان فراوان برون تاختند
 بدیشان²⁴ چنین گفت بهرام گرد
 بدان²⁶ کوه²⁷ سر²⁸ خویش²⁹ کیخسروست
 هران کس که روی سیاوش بدید³¹
 چو بهرام داد از فرود این³³ نشان

635

640

645

همانجا یکی گفت کای - VI; بتندی چنین گفت با - K; همانجا یگه گفت با - J¹
 خواستم - IV, VI⁵ دشمن کشان - I, IV⁴; خسرو نشان - K⁴ و I, IV - دو ب. آی - VI²
 بخنجر ببرد - K, I, IV⁸ که آرد سوی کوه - I, IV⁷ VI - метр нарушен. و IV⁶
 رنجه - K¹¹ تو گفتی سر آمد برو خود - K¹⁰ آرند بر - J⁹ ز خنجر ببرد - VI
 I -¹⁵ شود پیش او تا سر تیغ کوه - I, IV¹⁴ گروه - I, IV¹³ VI - б. оп. K, I, IV, VI¹²
 گفت و گوی - K, I¹⁹ او - J¹⁹ بر آشفته - VI¹⁸ در - VI¹⁷ نیابی - VI¹⁶ ز جنگش
 K -²² بپارند - VI; بتازند - IV²¹ خود جفت اوی - IV; خود جست و جوی - I; او - J²⁰
 نبرد آوران - K²³ سر سوی کوه بلند - VI; تا سوی آن ارجمند - I, IV; زی کوهسار بلند
 I, IV,²⁸ گونه - IV²⁷ بران - I, IV²⁶ بدارید خورد - VI²⁵ بایشان - K, VI²⁴ گردن
 K, VI -³¹ بهتر از - I, IV, VI; یکی موی او بهتر از - K³⁰ سر خش - VI²⁹ بر - VI
 آن - I, IV, VI³³ بپاید - VI; نخواهد - I, IV; نیابد - K³² ندید

ترا پیشی لشکر برم شادکام²
 نباید بدو بودن ایمن³ بسی
 چنبنست آیین این نامدار
 در دژ ببنند و مپرداز جای⁴
 فرود آفرمان⁵ برکشید⁶ از کمر
 همی دار تا⁷ خود کی⁸ آید بکار
 بمباشیم روشن دل و شادکام
 بز⁹ افسر و¹⁰ خسروانی نگیب
 که با جان پاکت خرد باد جفت
 سپاوش که شد کشته بر بی گناه¹¹
 ز کاوس دارند وز کیست پاد
 که گرد فرود سپاوش مگرد¹²
 که من دارم این لشکر و بوق¹³ و کوس
 سخن هیچ گونه مکن¹⁴ خواستار
 برین کوه گوید ز بهر چیم¹⁵
 برین گونه بگرفت راه سپاه¹⁶
 مگر آنک دارد سپه را زیان
 نه شپهر ژیان بود بر کوهسار
 بخیره سپردی فراز و نشیب

بمژده من آیم چنو¹ گشت رام
 وگر جز ز من دیگر آید کسی
 نیاید بر تو بجز² یک سوار
 چو آید بمین³ تا چه آیدت رای
 یکی گرز پیروزه دسته بز
 بدو داد و گفت این⁴ ز من یادگار
 چو طوس⁵ سپهبد پذیرد خرام
 جزین⁶ هدیه ها باشد و⁷ اسپ و زین
 چو بهرام برگشت⁸ با طوس گفت
 بدان کان⁹ نرودست فرزند شاه
 نمود آن نشانی که اندر نژاد
 ترا شاه کیخسرو اندرز کرد
 چنبن داد پاسخ ستمکاره طوس
 ترا گفتم او را بنزد من آر
 گر¹⁰ او شه ریارسست¹¹ پس من¹² کیم
 یکی ترک زاده چو زاغ سپاه
 نمینم ز خود کامه گودرزیان
 بترسیدی از بی هنر یک سوار
 سپه دید و برگشت سوی¹³ فریب

615

620

625

630

۱ K, I, IV, VI — چو او ۲ I — б. оп. ۳ Л — ترا بودن ایدر ۴ K — جز از ۵ I, IV, VI — کتون نیک بین ۶ I, IV, VI — جای ۷ Л — بگپیر و بپرداز جای ۸ I, IV, VI — بگشاد ۹ VI — همی گفت کین را ۱۰ IV, VI — با ۱۱ K — چه ۱۲ VI — چو ۱۳ K, VI — оп. و ۱۴ I, IV — از ۱۵ IV — پر از ۱۶ K, VI — و ۱۷ K, VI — چو ۱۸ K — کجا کشته شد بی گناه ۱۹ K, I, IV, VI — بران که ۲۰ K, I, IV, VI — ب. оп. ۲۱ K — پیل ۲۲ I, IV — از و ۲۳ VI — که ۲۴ VI — доб. و ۲۵ K, IV — بدن دژ چگوید که من بر ۲۶ K — من خود ۲۷ K, IV — б. оп. ۲۸ VI — از و باز گشتی بمکر و ۲۹ VI — چه ام

سزوار این جستن کین¹ منم
 سزد گر بگویی تو با پهلوان 595
 بپاشیم⁴ یک هفته ایدر⁵ بهم
 بهشتم چو برخیزد آوای کوس
 میانرا ببندم بکین پدر
 که⁸ با شیر جنگ آشنایی دهد
 که اندر جهان کینه را زین¹⁰ نشان 600
 بدو گفت بهرام کای شهریار
 بگویم من این هرچ گفتی¹² بطوسی
 ولیکن سپهبد خردمند نیست
 هنر دارد و خواسته هم نژاد
 بشورید با گیو و¹⁶ گودرز و شاه 605
 همی گوید از تغمه¹⁷ نوزم
 سزد گر بپیشد ز گفتار من
 جز از من هر آنکس که آید برت
 که خودکامه مردیست بی²¹ تار و پود
 و دیگر که با ما دلش نیست راست²³ 610
 مرا گفت بنگر که بر کوه²⁵ کیست
 بگرز و بخنجر سخن گوی و²⁶ بس

1 VI - کس بجستن 2 K - بزین; 3 K, I, IV, VI - بچنگ آور و نیز VI - بچنگ اندرون تیز 4 IV - بپاشید 5 I - اینچا 6 I - بر 7 K, I, IV, VI - رزم
 8 I, IV - چو 9 K - بزین 10 I, IV - ز برتر مگر کس 11 VI - کینه زین 12 K - گویم 13 I, IV - بخوهم 14 I, IV - بخردمند 15 K - سر مغز 16 I, IV - نژاد 17 I, IV - تغمه
 18 VI - فزونی 19 I, IV, VI - پیکار من 20 IV - داند 21 VI - با 22 K, I, IV, VI - نباشد 23 I, IV - راست نیست 24 I, IV - تار و پود 25 K, I, IV - کوه 26 I, IV - بخنجر
 27 I, IV - ماند 28 I - روز

سزد گر برپیشان بچوویی گذر²
 توویی بار آن³ خسروانی درخت⁴
 که جاوید بادی به⁵ روشن روان
 ازان سرو افگنده شاخی برست
 برهنه نشان سپاوش⁷ بمن
 ز عنبر بگل بریکی خال⁹ بود
 نداند نگارید کسی بر زمین
 ز تخم¹¹ سپاوش¹² دارد نژاد
 برآمد بیالای تند و دراز¹³
 نشست از بر سنگ روشن روان
 جهاندار و بیدار¹⁵ شیر نبرد¹⁶
 همانا نگشستی ازین شادتر
 هنرمند و بینادل و پهلوان¹⁸
 که از نامداران ایران گروه
 برزم اندرون نام بردار کیست
 بمینم بشادی²¹ رخ پهلوان
 بمخشم ز هر چیز²² بسیمار مر²³
 بتوران شوم داغ دل کینه خواه

همانند¹ همشیرگان پدر
 بدو گفت بهرام کای نیکیغت
 فرودی تو ای شه ریار جوان
 بدو گفت کآری⁶ فرودم درست
 بدو گفت بهرام بنمای تن
 به بهرام بنمود بازو⁸ فرود
 کزان گونه بتگر پیرگار¹⁰ چین
 بدانست کو از نژاد قباد
 برو آفرین کرد و بردش نماز
 فرودآمد از اسپ شاه جوان¹⁴
 بنمهرام گفت ای سرفراز مرد
 دو چشم من ار¹⁷ زنده دیدی پدر
 که دیدم ترا شاد و روشن روان
 بدان آمدستم¹⁹ بدین تیغ کوه
 بپرسم ز مردی²⁰ که سالار کیست
 یکی سبور سازم چنان چون توان
 ز اسپ و ز شمشیر و گرز و کمر
 وزان پس گرایم²⁴ به پیش سپاه

580

585

590

زگر بچوویی ازپیشان - I, IV, VI - هم اینند - I, IV, VI - هم آیند و - K¹
 گر بچوویی ازپیشان گذر - VI - نخبر
 شاخ آن - VI³ *
 دو ب: - VI⁴
 سپاوش که شد کشته بر بی گناه
 نشان سپاوش بنما - I, IV⁷ آری - K, I, IV⁶ باشی و - I; بادی و - K, IV, VI⁵
 پیرگار پیرگار - I, IV¹⁰; بنگاشت نقاش - K¹⁰ خار - VI⁹ بازوی
 ببالا - I; برآمد بمیش گو سرفراز - K¹³ سپاوخش - K¹² راه - I, IV¹¹ پیکر بپیکار
 بیدار دل و شیر مرد - VI¹⁶ و - I, IV¹⁵ جهان - VI¹⁴ برآمد بمرد از فراز
 [ازان - IV] بدان آمدم من - K, I, IV¹⁹ بیدار دل پهلوان - K¹⁸ دو چشمم اگر - IV
 ز هر چیز - I; ز هر گونه - K²² نشان - I, IV²¹ بدانم - I, IV²⁰ ز گردی - K, VI²⁰
 گرازان - K, I, IV, VI²⁴ من بی شمر - IV

- که تندی ندیدی تو تندی مساز
میارای لب را بگفتار سرد
برین³ گونه بر ما⁴ نشاید⁵ گذشت
بگردی و مردی و نیروی تن
زبان⁷ سراینده و چشم و گوش
اگر هست بیهوده منمای⁹ دست
شوم شاد اگر¹¹ رای نرّخ نهی
تو بر¹² آسمانی و من بر¹² زمین
برزم¹³ اندرون نامبردار¹⁴ کیست¹⁵
که با اختر کاویانست و کوس
چو گرگین و شیدوش¹⁷ و فرهاد¹⁸ نیو
گرازه سر مرد²⁰ کنداوران
نبردی و بگذاشتی کار خام²¹
مرا زو²² نکردی بلب²³ هیچ یاد
چنین یاد بهرام با تو که کرد
که این داستان من²⁴ ز مادر شنود
پذیره شو و نام²⁷ بهرام خواه
کجا نام او زنگه شاوران
- فرودش چنین پاسخ آورد باز
سخن نرم گوی¹ ای جهان دیده مرد
نه تو شیرجنگی و² من گور دشت
فزونى نداری تو چیزى زمن
سر و دست و پای و دل و مغز و هوش⁶
نگه کن بمن⁸ تا مرا نیز هست
سخن پرسمت گر¹⁰ تو پاسخ دهی
بدو گفت بهرام برگوی همین
فرود آنزمان گفت سالار کیست
بدو گفت بهرام سالار طوس
ز گردان چو گودرز و رهام و گیو¹⁶
چو گسته هم و چون زنگه شاوران¹⁹
بدو گفت کز چه ز بهرام نام
ز گودرزبان ما بدوییم شاد
بدو گفت بهرام کای شیر مرد
چنین داد پاسخ مرا فرود
مرا گفت چون پیشت²⁵ آید²⁶ سپاه
دگر²⁸ نامداری ز کنداوران

1 K, I, IV - نرم گوی 2 K, I, IV - نه 3 Л - بدین 4 K, IV - من 5 I,
زبان - 7 K, I, IV, VI - سر و پای و مغز و دل و دست و هوش - 6 I, IV - نباید -
در - 12 VI - شاد و تو - 11 K - ار - 10 I, IV - مفزای - 9 I - ترا - IV - مگر - I - مرا - 8 K, VI -
چو - IV - چون گرد گیو - 16 Л, K - 15 I - б. оп. - از در کار - 14 IV, VI - بچنگ - 13 K, IV, VI -
شیدوش و فرهاد و گرگین - 18 K - چو شیدوش و رهام - 17 K, I - رهام و گودرز و گیو
نخم - I, IV - سپهدار - K - سر مرز - 20 Л - چو گسته هم و گزدهم و جنگ آوران - 19 K, I, IV -
ز تو - VI - زبر تر - I, IV - 25 I, IV - داستانم - 24 I - بدل - K - 23 K - مر اورا - 22 K - نام و کام - 21 I, IV -
و گر - I, IV, VI - 28 I, IV, VI - یاد - I, IV - 27 K - راه - 27 K - چون سر بر آرد - K - 26

زند بر سرش تازیدانه دوپست
 ببنند کشانش بیارد² بروی
 سزد گر ندارد ازان بیم⁴ و باک
 که بشمرد خواهد سپهر را زهان
 فروهشتن از کوه و باز آمدن
 که این کار بر من نشاید⁵ نهفت
 سر کوه یکسر بیپای آورم
 پراندیشه بنهاد سر⁹ سوی کوه
 که این کیست کامد چنین خوارخوار¹⁰
 بتندی برآید¹² بیالا همی
 بفتراک بر بسته دارد کمند
 که این را بتندی نیاید¹⁵ بسود
 ز گودرزینانش گمانم¹⁶ همی
 یکی مغفر شاه شد¹⁷ ناپدید
 زره تا میان¹⁸ خسروانی برش
 یکی لب بپرسش بپاید گشاد
 بغرید برسان غرنده میخ
 نمپنی²⁰ همی لشکر بی شمار
 نترسی ز سالار بییدار طوس

گر ایدونک از لبشکر ما یکپست
 وگر ترک باشند و¹ پرخاشجوی
 وگر کشته آید سپارد³ بخاک
 ورایدونک باشد ز کار آگهان
 همانجا بدونیم باید زدن
 بسالار بهرام گودرز گفت
 روم⁹ هرچ گفتی بجای آورم
 بزد اسپ و راند از میان⁷ گروه⁸
 چنین گفت پس نامور با تغوار
 همانا نمیدیشد¹¹ از ما همی
 یکی باره ای بر نشسته¹³ سمند
 چنین گفت پس رای زن¹⁴ با فرود
 بنام و نشانش ندانم همی
 چو خسرو ز توران بایران رسید
 گمانی همی آن برم بر سرش
 ز گودرز دارد همانا نژاد
 چو بهرام برشد بیالای¹⁹ تیغ
 چه مردی بدو گفت بر کوهسار
 همی²¹ نشنوی ناله بوق و کوس²²

540

545

550

555

ببنند بیارد - I, IV² وگر باشد از ترک - VI؛ وگر ترک باشد - IV و - K¹
 سزد گر ندارد بدل ترس - K⁴ کشته اند آن کشانش - VI؛ کشانش - K, I, IV³ کشانش
 بیارد نماید - IV؛ بر ما نیامد - K⁵ بدین ترس - VI؛ بیارد ندارد ز تن ترس - I, IV
 براند اسپ جنگی ز پیش - I, IV⁸ آمد ز پیش - K⁷ شوم - K, VI⁶ بر تو نماید
 بیدیشد - I¹¹ خار خار - VI¹⁰ روم - VI⁹ بزد اسپ و آمد بپیش گروه - VI؛ گروه
 - I, IV¹⁶ بیاید - IV, VI¹⁵ نامور - VI¹⁴ باره در زیر دارد - I, IV¹³ براند - VI¹²
 نمپند - VI²⁰ نزدیکتر شد به - K, I, IV, VI¹⁹ بامیان - K, I, VI¹⁸ بد - IV¹⁷ بخوانم
 بوق و آوای کوس - I, IV²² مگر - I²¹

نشانی سپه‌دار گیو سترگ
 که گودرز کشواد دارد بسر²
 پس ریونیزست باکام و ناز
 که نستوه گودرز با لشکرست
 ز بهرام گودرز کشوادگان
 یکایک بگویم درازست کار⁵
 بپیشی فرود آن شه خسروان
 ز شادی رخش همچو گل بشکفید⁶
 بدیدند جای فرود و تخواور
 فروداشت برجای پیلان و⁷ کوس
 سواری بماید کنون نیک یار⁸
 برد اسپ تا بر سر تیغ¹⁰ کوه
 بران کوه سر بر ز¹² بهر¹³ چینند

درفشی کجا پیکرش دیزه¹ گرگ
 درفشی کجا شیر پیکر بزر
 درفشی پلنگست پیکر گراز
 درفشی کجا آهویش پیکرست
 درفشی کجا غرم دارد نشان
 همه شیر مردند³ و⁴ گرد و⁴ سوار
 چو یکیک بگفت از نشان گوان
 مهان و کهانرا همه بنگرید
 چو ایرانیان از بر کوهسار
 برآشفت ازیشان سپه‌دار طوس
 چنین گفت کز لشکر نامدار
 که جوشان شود زین⁹ میان گروه
 بمیند که آن¹¹ دو دلاور کینند

530

535

¹ K — تیره; I, IV — هست ² K, I, IV, VI — 66. 527—531 оп.; VI — вместо этих оп. бб.

дает:

از ایران دو بهره ستوران نیو * همی خاک بوسند در پیش گیو
 درفشی که چون باز پیکر بود * بگرگین میلاد در خور بود
 دگر گفت کان شیر پیکر درفش * بپشتش سواران زرنه کفش
 چنان دانکه گودرز کشوادگان * سر پهلوانان و آزادگان
 که ایران برای و بشمشیر اوی * بپایست و کیخسرو جنگجوی
 دلش — T⁶ در کارزار — VI⁵ оп. و — L⁴ شیر مردان — T³ و شهر مردند — VI³
 далее T — доб. شادمان گشت و رخ شنبلید

چنین گفت شاه جهان با تخواور * که کین پدر باز خواهیم خوار
 بچین و بچاین نمازم سوار * بکین آوری از در کارزار
 مگر ازدهارا بچنگ آورم * سرگاه ایشان بستنگ آورم
 همی کامکار — I, IV; همی پایدار — K⁸ فرمанд برجای یا پیل و — K, I, IV; оп. و — L⁷
 براند [برآید — IV] — I, IV; بتازد رود تا سر تیغ — K¹⁰ از — K⁹ نیامد که آید بکار — VI
 بدان تند بالا — I, IV¹² این — I, IV¹¹ ازینجا رود تا سر تیغ — VI; زود تا سر برز
 تیغ که ز بهر — VI — (так) تیغ که از برای — K¹³

که¹ هرچیت بیپرسم نیاید نهفت
 خداوند گوپال و زرینه کفشی
 کسی را که دانی از ایران⁴ بروی⁵
 سپاه اندر آمد گروهها گروه⁷
 همه رزمجوی⁹ از در کارزار¹⁰
 همه تیغ دار و همه نیزه ور¹²
 ز گوپال زرین و زرینه کفشی¹⁴
 برآمد یکی ابر و گوهر فشاند
 دل کرگس اندر هوا شد ستوه¹⁶
 بگو¹⁸ و مدار ایچ گونه¹⁹ نهان²⁰
 سواران و آن تیغهای²² بنفشی
 چنین آلت ساز و این دستگاه²³
 چنین داد پاسخ که ای شهردار
 که در کینه پیکار²⁵ او بد بود
 چو خورشید تابان بدو پیکرست

جوان با تـخوار سراینده گفت
 کنارنگ² وز هرک³ دارد درفش
 چو بیمنی به من نام ایشان بگوی
 سواران رسیدند بر تیغ کوه⁶
 سپردار با نیزه ور⁸ سی هزار
 سوار و پیاده بزین کمر¹¹
 زبس ترگ زرین و زرین درفش¹³
 تو گفستی به کان اندرون زر نماند
 ز بانگ تـبیره میان دو کوه¹⁵
 چنین گفت کاکنون درفش¹⁷ مهان
 بدو گفت کان²¹ پیل پیکر درفش
 کرا باشد اندر میان سپاه
 چو بشنید گفتار اورا تـخوار
 پس پشت²⁴ طوسی سپهبد بود
 درفشی پس پشت او دیگرست

500

505

510

ازیشان - J, VI - 4 با هرکه - VI - 3 با آنکه - I, IV - 3 کپارنگ - IV - 2 ز - I, IV - 1
 زرسیدند گردان میان دو کوه - I, IV - 6; نزدیک کوه - K - 6. 5 VI - б. переставлен со следующим б.
 دریای کوه - VI - 7 K - порядок бб.: 502, 505, 506, 504, 507, доб. два бб., 508; I, IV - порядок бб.:
 502, 505, 507, доб. два бб., 508. 8 I, IV, VI - شمشیرزن 9 I, IV, VI - گرد 10 VI - б. стоит после б. 506.
 11 VI - سپر 12 I, IV - бб. 504 и 505 оп.; K - б. оп. 13 K, I, IV, VI - سپر 14 K, I, IV, VI - زرین کمر 15 K - گروه 16 K, I, IV, VI - доб.:
 سپردار و شمشیرزن سی هزار * همی رفت گرد از در کارزار
 بماندند خیره تـخوار و فرود * ازان لشکر گشمن و سازی که بود
 17 I, IV - доб.: آنچه گونه - VI - 19 نمای - I, IV - 18; بگوی - K - 18 کامروز چتر - I, IV - 17
 همیدون فرو کوب کوس مهین * بشور اندر آور زمان و زمین
 چنین پاسخش داد دانا تـخوار * که بر تو نهانی کنم آشکار
 21 K, VI - چنین گفت - I, IV - 22 شمشیرهای - I, IV - 23 چنان دان که آن - I, IV - 24; چنان دان که - K - 24
 25 K, I, IV, VI - پرخاش - I, IV, VI - 25 چنان دان که - K - 24 бб. 510 и 511 оп.

کنارنگ³ بودند⁴ و او⁵ پادشای
 کز ایشان مرا و ترا نیست راز⁶
 می و خلعت آرای و بالا و خوان⁷
 همان کین و آیین به بیگانه کس⁸
 توی کینه خواه جهاندار نو⁹
 کمر بر میان بستن و تاختن¹⁰
 درفشان کند دوده و انجمن¹²
 جهان کرد چون آبنوس از مایم¹³
 سخن گفت با او ز¹⁴ ایران سپاه
 تو خورشید گوپی بمند¹⁶ اندرست
 سپاهست¹⁹ و پیلان و مردان جنگ²⁰
 نگه کرد لشکر ز کوه بلند²¹
 یکی باره تیزرو برنشست²³
 جوانرا سر²⁴ بخت برگرد²⁵ بود
 نه تندی بکار آید از بن نه مهر
 که دیدار بد یکسر ایران گروه²⁷

ازین هر دو¹ هرگز نگشتی² جدای
 نشان خواه ازین دو گو سرفراز
 سرانرا و گردنگشانرا بخوان 485
 ز گیتی برادر ترا گنج بس
 سپهرا تو باش این زمان پیشرو
 ترا پیش باید بکین ساختن
 بدو گفت رای تو ای شهیر¹¹ زن
 چو برخاست آوای کوس از چرم 490
 یکی دیده بان آمد از دیده گاه
 که¹⁵ دشت و در و کوه پر لشکرست
 ز در بند¹⁷ دژ تا بیابان گنگ¹⁸
 فرود از در دژ فروهشت بند
 وزان پس²² پیامد در دژ بمست 495
 بر رفتند پویان تبار و فرود
 از افراز چون کز گردد²⁶ سپهر
 گزیدند تیغ یکی برز کوه

هم - I, IV - ⁵ بودی - VI - ⁴ کبارنگ - IV; کدارنگ - I - ³ نبودی - K - ² که او زین - K - ¹
 6 VI - ب. оп. (см. разночтение к б. 475). 7 I, IV, VI - б. оп. (см. разночтение к б. 475). 8 I, IV, VI -
 б. оп.; I, IV - см. разночтение к б. 475. 9 I, IV, VI - б. оп. (см. разночтение к б. 475). 10 I,
 IV, VI - см. разночтение к б. 464. 11 I, IV - نیک 12 IV - دوده انجمن VI - доб.:
 مرا دل نمواند همی روی راه * که مارا پسندست این کینه خواه
 سپهدارشان تیز مغزست و رای * ازو مان نگهدار بادا خدای
 در تند (؟) VI - ¹⁷ برگرد - I, IV - ¹⁶ به - VI - ¹⁵ از - K, I - ¹⁴ 13 K, I, IV, VI - б. оп.
 18 I - б. оп. 20 I - б. оп. 19 K, IV, VI - درفشست - K, IV, VI - ب. оп. (см. разночтение к б. 453).
 21 K, I, IV, VI - б. оп. (см. разночтение к б. 453). 22 Л - تا 23 K, I, IV, VI - б. оп. (см. разночтение к б. 456).
 24 Л - доб. و; VI - سر و تخت 25 K - زپدرود I, IV, VI - برگشته - K - ²⁵ 26 I, IV, VI - کور گردد - I, IV, VI -
 27 K, I, IV, VI - б. оп.

<p>475</p> <p>بجای آوریدن نژاد و گهر¹ کز ایران³ سخن با که باید سرود ازین سرفرازان روز نبرد⁵ نیامد بر من درود و پیام⁷ مدار این سخن بر دل خویش خوار⁹ بگوید نشان شبان و رمه¹¹ نشان جو ز گردان و جنگ آوران¹² روان سیاوش فروزنده¹⁴ باد</p>	<p>کمر بست باید بکین پدر چنین گفت ازان پس² بهادر فرود که باید که باشد مرا پای مرد⁴ کز ایشان ندانم کسی را⁶ بنام بدو گفت ز ایند برو با تـخوار⁸ کز ایران که و مه شناسد همه¹⁰ ز بهرام وز زنگه شاوران همیشه سرو¹³ نام تو زنده باد</p>	<p>480</p>
--	---	------------

¹ K, I, IV, VI — доб.:

بلشکر نگه کن که سالار کبست * وزان مهتران نامبردار کبست
 خرام آر و گردنکشانرا بخوان * می و خلعت آرای و بالای و خوان
 ز شمشیر و از ترگ و برگستوان * ز خفتان و از خنجر هندوان
 K — далее доб.:

جزین هر چه داری سرانرا ببخش * مکن بر دل خویشتن زور و رخشی
 VI — далее доб.:

همه بخش کن بر دلیران شاه * وزیشان مگردان عنانرا برراه
 K, I, VI — далее доб. бб. 486 и 487 текста, а затем I еще доб. б. 488 текста. ² K — آنچه ³ I,
 بر این — ⁵ I, IV که تا باشدم زان سپس پای مرد [رای مرد — IV] ⁴ I, IV — اول
 چگونه فرستم درود و خرام — I, IV — سلام — ⁷ K کسی را ندانم — ⁶ K دلیران بروز نبرد
 I, IV — доб. : [ازیشان بر من پیام — VI]; [پیام — IV]

جریره چنین گفت با گرد پور * که چون گرد لشکر بـبینی ز دور
 بره کن سواری ز کنـداوران * ز بهرام و از زنگه شاوران
 K, VI — доб. вариант этих бб.; VI — далее доб.:

دگر پور گودرز بهرام را * سوار سرفراز خود کامرا
 که آیند همشیره گان پدر * سزد گر بخواهی ازیشان گذر
 تو زاید بر وی — ⁸ K, I, IV, VI — K, I, IV, VI — доб. : 486, 483 и 484.
⁹ I, IV, VI — доб. : سپه با تـخوار

چو پرسى ز گردان و گردنکشان * تـخوار دلاور بگوید نشان
¹⁰ VI — رمه و ¹¹ VI — همه ¹² I, IV, VI — б. оп. ¹³ II,
 پر از خنده — ¹⁴ K — оп. K —

جریره بدو گفت کای رزمساز¹ بدین روز هرگز مبادت² نیاز
 بایران برادرت شناه نوسست جهاندار و بیدار³ کیخسروسست
 ترا نیک⁴ داند بنام و گهر زهم خون⁵ وز⁶ مهره⁷ یک پدر⁷
 برادرت گر⁸ کینه جوید همی روان سیاوش بشوید همی⁹
 گر او کینه¹⁰ جوید¹¹ همی از نیا 465
 برت را بغفتان رومی بپوش
 بپیش سپاه برادر برو¹⁷ تو کینه خواه¹⁸ نو باش و او شاه نو
 که زبید¹⁹ کزین غم بنالد پلنگ ز دریا خروشان برآید²⁰ نهنگ
 وگر مرغ با ماهیان اندر آب بخوانند نفرین به²¹ افراسیاب
 که²² اندر جهان چون سیاوش سوار²³ 470
 بگردی²⁵ و مردی و جنگ²⁶ و نژاد
 بدو داد پیران مرا از نخست
 نژاد تو از مبادر و از³⁰ پدر
 تو پور چنان نامور مهتری

واز—VI, I, K⁶ خوب—VI⁵ نیز—IV, I⁴ پیروز—K³ نیاید—IV² سرافراز—VI¹
 7 K—دوب. 472 و 473; VI—دوب. I, IV, K; یک دگر—IV, I, وز مهر و یک پدر—K⁷
 روان سیاوش پسر از نور باد * بنیکی ز یزدانش منشور باد
 и далее доб. бб. 472 и 473 текста. چون—IV, I⁸ K, VI—دوب.⁹
 ترا پیش باید بکین تاختن [کون ساختن—VI] * کمر بر میان بستن و ساختن [آختن—VI]
 از—IV, I¹³ برادر تو زیباتر—K¹² اگر کین بچوید—VI¹¹ اگر کینه—K¹⁰
 6. переставлен с I, IV, I, IV, X, خون و سر پسر ز جوش—VI¹⁶ جان—IV, I¹⁵ جنگ—K¹⁴
 предыдущим б. که در بند—IV, I¹⁹ کین دار—IV, I, K¹⁸ برادرت رو—IV, I¹⁷
 нарушен). VI—سیاوخش نیز—IV, I, K²³ کسی—K²² بر—IV, I, K, VI²¹ درآمد—I²⁰
 ;تخت—IV, I, I, IV, I, IV, K²⁶ ز گردی—K²⁵ یک جهانبخش نیز—IV, I, K, VI²⁴ تیز
 и доб.: K²⁷ بخش—VI و با سنگ و داد—K; سنگ و بفرهنگ و داد—IV, I²⁷ بخش—VI
 که بر مرگ او مرغ و ماهی و دام * بماند اندر آرام و از خورد و کام
 K—نامدار³¹ K—وز³⁰ L—وز³⁰ I, IV, K—سم. разночтение к б. 463. سیاوش—IV, I²⁸
 32 K—تاجور

پس¹ آگاهی آمد بنزد² فرود
 ز نعل ستوران وز پای³ پیل
 چو بشنید ناکار دیده جوان
 بفرمود تا هرچ بودش یله
 455 فسلیمه بماند اندر آرنده⁴ نیز⁵
 همه پاک سوی¹¹ سپید کوه¹² برد
 جریره زنی بود مام فرود
 بر مادر آمد فرود جوان
 از ایران سپاه آمد و پیل و کوس
 چه گویی چه باید¹⁹ کنون ساختن
 460

برفت آن گو تند و لشکر براند * خردمند از آن کار خیره بماند
 براندند لشکر بران برز راه * نکردند فرمان شه را نگاه
 T — доб. второй из этих бб.

VI — ز پای هیونان و از گرد [نعل] K, I, IV — 3
 1 I, IV, VI — چو 2 VI — بفرخ 3 K, I, IV — [نعل] هیونان و از پای
 4 K, I, IV, VI — زمین 5 I, IV — доб.:
 سپاه برادرت از ایران زمین * همی سوی توران گراید بکین
 VI — доб.:

ز مادر بپرسید و جنگی فرود * که این راز برمن نیامد سرود (так)
 چنین پاسخش داد فرخنده مام * که باید شدن زین سخن شادکام
 далее идет б., добавляемый I и IV, а затем еще доб.:

براه کلاتست آهنگشان * ندانم کجا فتنه و جنگشان
 6 K, I, IV, VI — доб.:

فرود از در دژ فرو هشت بند * پیامد نگه کرد کوهی بلند
 7 K, I, VI — هیونان واز 8 آورده K — 9
 10 VI — 11 12 IV — 13
 14 K, I, IV, VI — доб.:

ازان پس بیامد در دژ بست * یکی باره تیزنگ بر نشست
 چو برخاست آواز کوس از چرم * همان گرد چون آبنوس از میم
 15 I, IV, VI — درد 16 K — درد 17 K, I, IV, VI —
 18 I — 19 VI — چه باید چه گویی بانوی بانوان — IV — 18 I — چه باین گفت

چو و رانیم روزی به تندی¹ دراز
همان به که سوی کلات و چرم³
چسپ و راست آباد و آب روان 440
مرا بود روزی بدین ره⁸ گذر
ندیدیم⁹ ازین راه رنجی¹⁰ دراز
بدو گفت گودرز پرمایه شاه
بران ره که گفت او¹⁴ سپه را بران
445 نماید که گردد¹⁵ دل آزرده شاه
بدو گفت طوسی ای گو نامدار
کزین شاه را دل نگردد دژم
همان به که لشکر بدین سو بریم
بدین گفته بودند²¹ همداستان
450 براندند ازان راه پیلان²⁴ و کوسی

برانیم یا سیم - I, IV - доб.; 4 K - چرم; 3 K - میم; آمد - VI; 2 IV - آرد; 1 VI - براه

I, IV - доб.; یرانیم و در دل نداریم غم - VI; نو زور و درم

بس ازیم منزل دران جایگاه * باسایش آرنند رای این سپاه
برین ره - k, VI - 8 بی آب و زن - K - 7 ریگ - I, IV - 6 پویم - VI; کویم - L, K - 5
I, IV - ازین رنج و راه - K - 10 بدیدیم - L - 9 مرا بد درین راه روزی - I, IV
دوب. - K - 11 رنج - VI; رنجی ز راه

همه راه آبست و کوه و درخت * ستیزه نماید برین کار سخت
نماشیم رنج برین دشت بر * که نه آب و سبزست و نه جای چر
آواز - VI - 16 همان نیز گردد - VI - 15 خواهی - VI - 14
12 VI - 13 بر این - VI - 12
17 T - перед этим б. дсб.:

مگردان سر از گفته پادشاه * نماید کزان خسته گردد سپاه
برین - K - 21 VI - см. прим. к б. 443. 19 K, I, IV - 66. 443 - 447 оп. اندیشه دل - L - 18
بدان راه - K - 23 کجا کوس و نوذر بزد - VI - 22 برین گونه گشتند - VI; گفته گشتند
K - доб.: زانند لشکر چنان

بگفت این و راندند لشکر چو باد * ز کار فرودش نمد هیچ یاد
24 L - و оп. 25 K - б. оп.; I, IV - 66. 449, 450 оп.; VI - доб.:

- 420 همو مرد جنگست و گرد و¹ سوار
 برآه بیابان بیاید شدن
 چنین گفت پس طوس با شهریار
 برآهی روم کم تو فرمان دهی
 سپهبد بشد تیز و برگشت شاه⁶
 یکی مجلس آراست با پیلتن
 425 فراوان سخن گفت¹⁰ ز افراسیاب
 ز آزدن مآدر پارسا
 مرا زی شمانان بی مایه داد
 فرستادم این بار طوس و سپاه
 جهان بر بدانیدیش تنگ آوریم
 430 ورا پیلتن گفت کین غم مدار
 وزان روی منزل بمنزل¹³ سپاه
 زیک سو¹⁵ بیابان بی آب و نم
 بماندند بر جای پیلان و¹⁷ کوس
 435 کدامین پسند آیدش زین دوراه
 چو آمد بر سرکشان طوس نرم
 بگودرز گفت این بیابان خشک

IV - چنگ شیر آزدن - K³ جنگ - VI² و оп. VI - مرد گردست جنگی - K¹
 VI - доб.: گفتار در چنگ شبران بدن
 بجان مهر آن شاه پرورده ام * چو آزرده گورد مزن آزرده ام
 سوی گاه - I, IV⁸ گاه - K⁷ I - оп. мисра. I - 66. 421, 422 и 423 оп.⁵ I - نیابم - VI⁴
 K, I, IV¹² و هم رود آب - VI¹¹ رفت - VI¹⁰ و پاک قن - I, IV⁹ با رستم نیکخواه
 VI - 66. 427-430 оп. I, IV¹⁴ وزان سو که بد طوس و دیگر - T¹³
 سو - I, IV¹⁶ ز یکسر - VI¹⁵ همی رفت تا پیش آمد (так) VI - [که پیشی - IV] اندر آمد
 یا برای - VI¹⁷ هم بدان ره - I, IV¹⁸ بفرمان اویند جمله - K¹⁸ گر به رای - JI¹⁸ و - JI¹⁷
 خاک - K, I, IV, VI²¹ و - I, IV, VI²⁰ رفت - VI¹⁹

که سالار او بیست و جوینده راه¹
 کجا بندها زو گشاید همه²
 نگه دار آیین و³ فرمان من⁴
 چنینست آیین⁵ تخت و کلاه
 کسی کو بلشکر⁷ نمنده⁸ کمر
 مکش ایچ¹⁰ جز با کسی همنبرد¹¹
 که بر کس نماند سرای سپنج¹³
 گر آن ره¹⁵ روی خام گردد سخن¹⁶
 بدان گیتیش جای امید باد
 که پیدا نبود از پدر اندکی
 جوان بود و هم سال و فرخنده²⁰ بود¹⁹
 جهانجوی²³ با فر و با لشکرست²⁴
 ازان سو نماید کشیدن²⁶ لگام
 یکی کوه بر راه²⁷ دشوار و²⁸ تنگ²⁹

بدو داد مهربی بپیش سپاه
 بفرمان او بود باید همه
 بدو گفت مگذر ز پیمان من
 نیازد باید کسی را بره
 کشاورز گر⁶ مردم پیشه ور
 نیاید که بر وی وزد⁹ باد سرد
 نیاید نمودن بی رنج¹² رنج
 گذر زی¹⁴ کلات ایچ گونه مکن
 روان سپاوش چو خورشید باد
 پسر بودش¹⁷ از دخت پیران یکی¹⁸
 برادر بمن نیز مانده بود¹⁹
 کنون در کلاست و²¹ با مادرست²²
 نداند کسی را ز ایران²⁵ بنام
 سپه دارد و نامداران جنگ

410

415

¹ I, IV — 66. 406, 407 и 408 оп.; VI — 6. оп. ² VI —

هر آنچه او گوید همه آن کنید * همه بنده باشید و فرمان کنید
 برزمت VI — ⁷ یا — IV, VI — ⁶ K, I — و ⁵ IV, VI — доб. ⁴ VI — 6. оп. ³ L — оп.
 بدو هیچ K — ¹² VI — 6. оп. ¹¹ VI — 6. оп. ¹⁰ K, I, IV — مکوشید ⁹ L — از — ⁸ IV, VI — بیدند
¹³ VI — доб.:

بطوسی آنگهی گفت شاه جهان * که دادم ترا سروری بر مهران
 دل پهلوانان همه گرم دار * بگفتار با هر کس آرم دار
 I — доб. ¹⁶ I — ¹⁵ K, VI — ره; I, IV — ¹⁴ K, I, IV, VI — بر

کزان سر فرودست و با مادرست * یکی لشکر گشن نام آورست
 K, ¹⁹ از بخت ویسه یکی VI — ¹⁸ بود — IV; هشتش — L ¹⁷ IV — доб. вариант того же б.
 I, IV, VI — بد ²⁰ L — خواننده — ²¹ L, I — و оп. ²² L — با مادرش — ²³ K, I, IV —
 K — ²⁶ نداند از ایران کسی را [یکی را — I, IV —] ²⁵ K, I, IV, VI — لشکرش — L ²⁴ جهاندار
 در راه — I, IV — ²⁷ K — کوه — ²⁷ ازان ره نباید کشیدن — VI; نماید ازان سو کشیدن
 یکی راه در کوه و دشوار و تنگ — VI ²⁹ و — K ²⁸

- 390 بزیر اندر آورد برج¹ بره
 تمیره برآمد ز درگاه طوسی
 ز کشور برآمد سراسر خروش⁴
 از آواز⁵ اسپان و گرد سپاه⁶
 ز چاک سلیج و ز آوای¹⁰ پیل
 395 هوا سرخ و زرد و کمود و بنفش
 بگردش سواران گودرزبان
 سپهدار با افسر و گرز و نای¹³
 بشد طوسی با کاویانی درفش
 یکی پیل پیکر درفش از برش
 400 بزرگان که با طوق¹⁹ و افسر²⁰ بدند
 برفتند یکسر چو کوهی سپاه
 بفرمود تا نامداران گرد
 چو لشکر همه نزد شاه آمدند
 بدیشان²⁵ چنین گفت بیدار شاه
 405 بپایست با اختر کاویان

¹ IV — мисра оп. جهان سر بسر — I, IV; جهان چون می — K, VI; ² چرخ — IV
³ شده — I, IV, VI; ⁴ بوق و سپاه — K, I, IV; ⁵ ز آواز — VI; ⁶ ز آوای — I, IV; ⁷ IV — мисра оп.
 ز دنگ تمیره وز آواز — K¹⁰ و گرد سپاه — K⁹; تیرگون چشم — I; چشم — K, IV, VI;⁸
 بپامد بدهلیز — I, IV;¹⁴ کره نای — K, VI; ¹³ ل — ل; ¹² چو نیل — K; ¹¹ که گفتی — VI;
 18 K, IV, VI — زرین — IV; ¹⁷ ز زینه — I; ¹⁶ I, IV — ابا نامداران — I, IV; ¹⁵ VI — б. стоит перед б. 394.
 طوسی نوذر — VI;²⁰ و — K;¹⁹ оп. б. стоит между двумя бб., добавленными после б. 400.
²¹ VI — доб.: ²² K, I, IV, VI — جهانجوی و با تخت و افسر — VI;
 برفتند یکسر ز [به — VI] پیش سپاه * گرازان و تازان بنزدیک شاه
 هران کوز تخم منوچهر بود * دل و جاننش از طوسی پر مهر بود
²³ K, I, IV, VI — б. стоит после б. 403. نتابید خورشید روشن نه ماه — K, I, IV, VI;
²⁵ I — оп. следующие пять бб.; I, IV, VI — چنین است آیین تخت و کلاه — K;²⁶ به ایشان — I;
 بپشت سپاه

[گفتار اندر داستان¹ فرود

[² سیاوش

سپه را بدشمن نشاید⁴ سپرد
سرشکی که درمان نداند⁷ پزشک
بیمیشی بماند⁸ سترگ آن⁹ بود
بکام کسی داستانها زدن
نمباشد خرد با¹² دلش سازگار¹³
همان¹⁶ آفرینش بخواند¹⁷ بمهر
شود آرزوهای او¹⁸ دلگسل
خردمندش از مردمان نشمرد
ببینی²¹ سر مایه بدخوی²²
نشست از بر قندبالای²⁴ خویش

جهانجوی چون شد سرافراز و³ گرد
سرشک اندر آید بمژگان⁵ ز رشک⁶
کسی کز نژاد بزرگان بود
چو بی کام دل¹⁰ بنده باید بدن¹¹
سپهبد چو خواند ورا دوستدار
گرش ز¹⁴ آرزو¹⁵ باز دارد سپهر
385 ورا هیچ خوبی نخواهد بدل
و دیگر کش از بن¹⁹ نمباشد²⁰ خرد
چو این داستان سر بسر بشنوی
چو خورشید بنمود بالای²³ خویش

¹ Л — رزم — K گفتار اندر — оп. ² K — سیاوش — VI — заголовок оп. ³ I, IV —
پزشک — K ⁴ K, I, IV, VI — نماید — [IV, VI — به] مژگان — ⁵ K, I, IV, VI — ندارد — ⁷ VI — سرشک — VI
چو بی کام ماند — VI زبونی نماید — I ز بیمیشی نماید — ⁸ K, IV — سترگان — ⁹ Л —
K — ¹⁴ بازش آموزگار — ¹³ I, IV — بر — ¹² K — شدن — ¹¹ K, I — دل — ¹⁰ VI — سترگان — ⁹ Л —
[IV — ز] آرزوهای وی — ¹⁸ I, IV — بخواند — ¹⁷ VI — همی — ¹⁶ K — گرش روزرا — ¹⁵ I, IV —
Доб. заго- ²² بدانی — ²¹ VI — نماید — ²⁰ VI — ولیکن که — ¹⁹ K — ازین سان — ¹⁸ I, IV,
پهنای — ²³ VI — رفتن طوسی بتوران زمین بچنگ — ²⁴ I, IV, —
از بر تخت بر جای [والای — IV] — VI

زمین را بموسید و بردش نماز
 365 بسی آفرین خواند³ بر شاه نو
 تهمتن دو فرسنگ با او پرفت
 بیاموختش بزم و رزم⁵ و خرد
 پیر⁸ از درد ازان جایگه باز گشت
 سپهبد فرود آمد از پیل مست
 370 گرازان¹¹ بیامد به پرده سرای
 چو رستم¹⁴ بیامد بیاورد می
 همی گفت شادی¹⁵ ترا مایه¹⁶ بس
 کجا سلم و تور فریدن¹⁸ کجاست
 بپوئیم و رنجیم و گنج آگنیم²¹
 375 سرانجام زو بهره خاکست²⁴ و بس
 شب تیره سازیم با²⁶ جام می
 بگوئیم²⁸ تا برکشد نای طوس
 بیبینیم³⁰ تا دست گردان سپهر
 بکوشیم وز کوشش ما چه سود

1 I, IV, VI—بر 2 I, IV—б. стоит после б. 365. 3 K, I, IV, VI—کرد 4 K, I, VI—اندر;
 5 I, IV, VI—بزم و رزم 6 K, I, IV—کز 7 VI—برد 8 Л—کو روز کبفر 9 IV—ایدر
 10 VI—б. оп. и повторяет б. 326. 11 VI—چو رستم 12 I—داد 13 VI—دلی پر ز کین
 14 K, VI—گرازان 15 I—کرانجام مان خاک تیرست 16 VI, T—یار 17 I—نماید خردمند و بس
 18 K, IV, VI—همه شادمانی 19 IV, VI—بر 20 I—б. оп. 21 IV—آوریم 22 K, IV, VI—همه
 23 I—б. оп. 24 K—سرانجام مان خاک تیرست 25 IV, VI—ازین روز 26 Л—بر 27 I, IV—
 28 K—بکوشیم 29 Л—با پیل و 30 VI—ببینیم (метр нарушен). 31 K—درین; I, IV—برین 32 K, IV—دارد 33 I, IV, VI—доб.:

اگر یار باشد جهان آفرین * بتیغ از عدو باز خواهیم کین
 K—доб.:

بد و نیک بر ما همی بگذرد * خردمند مردم چرا غم خورد
 اگر یار باشد جهان آفرین * ز خون پدر باز جوئیم کین

تو گفستی ز بند آمدستی رها
 یکی آفرین خواند² بر شهریار
 همی کرد با او بسی پند یاد
 سرافراز باشد³ بهر انجمن
 ز دستان سامی و از نیرمی
 زقنوج تا سیستان مر تراست⁵
 بر ایشان مکن کار⁸ تاریک و تنگ
 همه راد با⁹ مردم خویش باش¹⁰
 خردمند و انده گسار¹¹ تو کیست
 که کزای پیشیمان¹³ آرد بروی
 بهر جای خیره¹⁵ مکن کارزار
 بی رنج کس هیچ¹⁷ منمای رنج
 که گه سندروست و گاه آبنوس
 نگر دل نداری بگیتی²⁰ نژند
 دمت²¹ چرخ گردان همی بشمرد
 سه دیگر بپیم²³ چه بایدت جست
 دل بدسگالت²⁴ پر از دود²⁵ باد
 پیاده شد²⁶ از باره²⁷ تیزرو

سرش هفت همچون سر ازدها
 بیامد¹ بسان درختی بیمار
 دل شاه گشت از فرامرز شاد
 بدو گفست پرورده³ پیلتن
 تو فرزند بیدار دل رستمی
 کنون سر بسر هندوان مر تراست⁴
 گر ایدونک⁶ با تو نجویند⁷ جنگ
 بهر جایگه یار درویش باش
 بپیم نیک تا دوستدار تو کیست
 بخوبی بیماری¹² و فردا مگوی
 ترا دادم این¹⁴ پادشاهی بدار
 مشو در جوانی¹⁶ خریدار گنج
 مچو¹⁸ ایمنی در¹⁹ سرای فسوس
 ز تو نام باید که ماند بلند
 سرا و ترا روز هم بگگذرد
 دلت شاد باید تن و جان²² درست
 جهان آفرین از تو خشنود باد
 چو بشنید پند جهاندار نو

350

355

360

هندوستان تراست—K, VI 4 بادی—VI 3 بسی آفرین کرد—K, VI 2 برآمد—K 1
 6 K, VI—تامرز [شهر—K] دستان تراست—K, VI؛ نشستن گه بت پرستان تراست—JI 5
 IV—نوازنده—K 9 بکن کار—I 8 بجویند—I 7 کسانی که—I, IV؛ هران کس که
 10 VI—дод.: همی راد با

ستم کاره را زنده بردار کن * سر بدکپین از خواب بیدار کن
 که فردا مگر تنگی آرد—K, I, IV, VI 13 بپخش و بیماری—K, I, IV, VI 12 انده گزار—VI 11
 18 K, I, IV, VI—کس را تو—K 17 گمانی—VI 16 چیره—VI 15 آن—I, IV 14 بروی
 دلت—K, I, IV, VI 22 دلت—VI 21 دل بگیتی نداری—K 20 بر—K, I, IV 19 مکن
 بدسگالت—K, I, IV 25 سر—K, I, IV, VI 24 نگر تا سه دیگر—VI 23 شادمان باید و تن
 I—6. оп.؛ تندرو—K, IV, VI 27 فرود آمد—IV, VI 26 پر دود

- 330 سپهر را بکردار¹ پیروردگار
یکی پیکر آهو درفش از برش
سپاهش همه⁶ تیغ هندی بدست
چو دید آن نشست و سر گاه نو
گرازه سر تخمه گپیوگان
درفشی پس پشت¹¹ پیکر گراز
335 سواران جنگی و مردان دشت¹⁴
ازان شادمان شد¹⁶ که بودش¹⁷ پسند
دمان از پیشش زنگه شاوران
درفشی پس پشت پیکر همای
هرانکس که از شهر بغداد بود
340 همه برگذشتند زیر²² همای
بسی زنگه بر شاه کرد آفرین
ز پشت سپهبد²⁶ فرامرز بود
ابا کوس و پیل²⁷ و سپاهی گران
ز کشمیر وز کابل و نیمروز
345 درفش کجا چون³⁰ دلاور پدر

دبران K-⁴ کارزار I, IV, VI-³ بردی گهی IV-⁴ پردی پی I-² بنه را بهر کار K-¹
 I-б. оп.; VI-доб.:
 I-جد اندر سرش K-⁵ بدی IV-
 همی رفت برسان شپیر دمان * ابا لشکر گشن و ساز گران
 همه پهلوانان خسرو پرست K-⁸ توری I, IV, VI-⁷ سپاهی همی [همه IV]-⁶ I, IV-
 I, IV-¹³ سپاهش K, VI-¹² همی برد I, IV, VI-¹¹ دمان I, IV, VI-¹⁰ کرد VI-⁹
 پس بر گذشت I, IV, VI-¹⁵ K, I, IV, VI-¹⁴ چو آمد بر شاه در [بر IV]-¹⁴ پهن دشت I, IV-¹⁴ و
 оп. I, IV-¹⁶ دمان K-¹⁹ بزیر I-¹⁸ کش آمد VI-¹⁷ ازو شاد شد شه I, IV-¹⁶
 همی راند چون کوه رفته ز جای I, IV, VI-²¹ زهمی رفت چون کوه آهن ز جای K-²¹
 K, I, IV-²⁵ پای K-²⁵ بود VI-²⁴ شهنشه K-²³ برکشیدند فر I, IV, VI-²²
 I, IV-²⁷ K-²⁷ ز پس بر نموده I, IV-²⁶ K, VI-²⁶ 338, 341, 339, 340.
 درفشش K-³⁰ و оп. I, IV, VI-²⁹ جنگ K, I, IV, VI-²⁸ ابا پیل و کوس I, IV, VI-²⁸ سپاه
 I, IV-³¹ 346-348. оп. I, IV-³¹ دمان VI-³¹ زچو آن

- 315 ز بازوش پیکان بزندان بدی¹ ابا لشکری⁴ گشن و⁵ آراسته
 یکی ماه پیکر درفش از برش
 همی خواند بر شهریار آفرین
 پس گستهم اشکش تیز گوش⁷
 یکی گرزدار¹⁰ از نژاد همای¹¹
- 320 سپاهش¹³ ز گردان کوچ¹⁴ و بلوچ
 کسی در جهان¹⁷ پشت ایشان ندید
 درفش بر آورده پیکر پلنگ
 بسی آفرین کرد بر شهریار
 نگه کرد کیخسرو از پشت پیل
 پسند آمدش سخت و کرد آفرین
- 325 ازان پس درآمد سپاهی گران
 سپاهی کز ایشان جهاندار شاه
 گزیده پس اندرش²⁶ فرهاد بود
- همی² در دل سنگ و سندان بدی³
 پر از گرز و شمشیر و پر خواسته
 با بر اندر آورده تابان سرش
 ازو شاد شد شاه⁶ ایران زمین
 که با زور و⁸ دل بود و با مغز و هوش⁹
 براهی که جستیش بودی بپای¹²
 سگالیده جنگ¹⁵ و بر آورده کوچ¹⁶
 برهنه یک انگشت ایشان ندید¹⁸
 همی از درفشش بیمارید جنگ
 بدان¹⁹ شادمان گردش روزگار
 بدید آن²⁰ سپه را زده²¹ بر دو میل²²
 بدان²³ بخت بیدار و فرخ نگین²⁴
 همه نامداران جوشن وران
 همی بود شادان دل و نیک خواه²⁵
 کزو لشکر خسرو آباد بود

1 K- شدی 2 I, IV, VI- همه 3 K- شدی 4 I, IV, VI- لشکر 5 K, I, IV, VI- оп. 6 K- گاه 7 I, IV- گزدهم 8 K, I, IV, VI- تیزهوش 9 K- چنگ و هوش 10 VI- نامدار 11 K- قباد 12 K- زاد- پای 13 K, I, IV, VI- سپاهی 14 I, IV, VI- بلوچ 15 VI- оп. 16 K- کوچ 17 I, IV- کس اندر جهان 18 VI- доб.: 19 K, I, IV- بران 20 I, IV- رده آن 21 I, IV- زده 22 I, IV- доб.: 23 K, I, IV, VI- بران 24 K, I, IV, VI- زمین 25 K, I, IV, VI- 66. 326, 327 оп. 26 K, VI-

سپه‌دارشان بود رزم آزمای * کزو بود گاه نکویی بجای
 جزین نامداران لشکر دگر * بر آورده هر یک بخورشید سر
 دگر پهلوانان که بودند پس * که فریاد خواهد همی دسترس
 VI- доб.:

دگر پهلوانان که بودند پس * که فریاد خواهد همی دسترس
 زمین- 24 K, I, IV, VI- بران- 23 K, I, IV, VI- 25 K, I, IV, VI- 66. 326, 327 оп. 26 K, VI-
 پس او گزین شهره

- 300 بهر کار بخت تو پیروز باد
 پس شاه² گودرز کشواد بود
 درفش از پس پشت او شیر بود
 بچپ بر⁴ همی رفت رهام⁵ نیو
 پس پشت شیدوش یل⁷ با درفش
 هزار از⁹ پس پشت آن¹⁰ سرفراز
 یکی گرگ پیکر درفشی¹¹ سیاه
 305 درفش جهانجوی¹² رهام بمر
 پس بیژن اندر درفشی دگر
 نیمیره پسر داشت¹⁶ هفتاد و هشت
 پس هر یک اندر¹⁹ دگر گون درفش
 تو گفتمی که گیتی همه²¹ زیر اوست
 310 چو آمد بنزدیک² تخت شاه
 بگودرز بر شاه کرد آفرین
 پس پشت گودرز گسته²⁶ بود
 یکی²⁷ نیمزه بودی بچنگش بچنگ²⁸
- بماز آمدن باد پیروز و شاد¹
 که با جوشن و گرز پولاد بود³
 که جنگش بگرز و بشمشیر بود
 سوی راستش چون⁶ سرافراز گیو
 زمین گشته از شیر پیکر بنفش⁸
 عناندار با نیمزه های دراز
 پس پشت گیو اندرون با سپاه
 که بفراخته بود¹³ سرتا با بر¹⁴
 پرستارفش بر سرش تاج زر¹⁵
 از ایشان نمد جای بر¹⁷ پهن دشت¹⁸
 جهان گشته بد سرخ و زرد و بنفش²⁰
 سر سروران²² زیر شمشیر اوست
 بسی آفرین خواند²³ پر تاج²⁴ و گاه
 چه بر²⁵ گیو و بر لشکرش همچنین
 که فرزندان بیدار گزدهم²⁶ بود
 کمان یار او بود و تیر خدنگ

K-доб.: همه روزگار تو نوروز باد—K, I, IV, VI—¹

برفتن جز از تن درستی مباد * بماز آمدن باش پیروز و شاد
 که گیتی [لشکر—VI] برای—K, I, IV, VI—³ پستی باز—I, IV, VI—² I, IV, VI—
 K—⁸ بد—K, I, IV, VI—⁷ بد—VI—⁶ بهرام—VI—⁵ بچپش—I, IV, VI—⁴ وی آباد بود
 K—¹¹ او—K, IV, VI—¹⁰ هزاران—K, IV—⁹ I—⁶⁶ 303—308 оп.؛ بود از درفش بنفش
 برافراشته نیمه را سر با بر—IV, VI—¹⁴ برافراخته بود—K—¹³ سرافراز—VI—¹² درفش—VI—
 K, IV, VI—⁶ 6. оп. ¹⁵ K, IV, VI—¹⁶ K, IV, VI—¹⁷ بود ¹⁸ VI—¹⁸ VI—¹⁸ доб.:

ز تخم یلان رستم سرفراز * همان نامداران گودرز باز
 همه [همان—VI] با دل [تاج—VI] و تیغ و زرینه کفش—K, IV, VI—²⁰ پس پشت هر یک—IV—¹⁹
 K—²⁵ تخت—IV—²⁴ کرد—I, IV—²³ یکی آفرین خواند—K—²³ سرکشان—I, IV—²² همی—I—²¹
 ازو تیره بودی جهان زیر—I, IV—²⁸ همه—K, VI—²⁷ گسته²⁶ VI—²⁶ چو بر—VI—²⁶ زابر
 چنگ

سپه شد زمین² آسمان لاژورد³
 وگر⁵ گشت خم سپهر اندر آب
 سپهر و ستاره سناذرا ندید
 سپاه⁹ اندرآمد همی فوج فوج
 سپهر از خروشیدن آسیمه گشت¹⁰
 ابا زنگ زرین و زرین ستام¹¹
 بکیوان رسیده خروشی سپاه
 زدی مهره بر¹² جام و بستی کمر
 نشستن مگر بر در پادشا
 چنین بود در پادشاهی نشان
 بدان تا سپه پیش او برگذشت¹⁵
 که بگذشت¹⁷ پیش جهاندار نو
 پس پشت خورشید¹⁹ پیکر درفش
 بفتراک بر حلقه²⁰ کرده کمند
 سپاهش همه²² غرقه در سیم و زر
 که پیشی ترا باد²³ و فر مهان

ز تیغ و ز گرز و ز کوس¹ و ز گرد
 تو گفستی بدام⁴ اندرست آفتاب
 همی چشم روشن عنانرا⁶ ندید⁷
 ز دریای ساکن چو⁸ برخاست موج
 سراپرده بردند ز ایوان بدشت
 همی زد میان سپه پیل گام
 یکی مهره در جام بر دست شاه
 چو بر پشت پیل آن شه نامور
 نبودی بهر پادشاهی روا
 ازان نامور خسرو سرکشان
 همی بود بر¹³ پیل در¹⁴ پهن دشت
 نخستین فریبرز¹⁶ بد پیش رو
 ابا گرز و با تاج¹⁸ و زرینه کفش
 یکی باره ای بر نشسته سمند
 همی رفت با باد²¹ و با برز و فر
 برو آفرین کرد شاه جهان

285

290

295

بچرم-IV, I⁴ لاجورد-IV, K, VI³ زمین شد سپه-IV² کوس و گرز-VI¹

ز دریا تو گفستی-IV, I; دریای ارمنده-K⁸ بدید-K, VI⁷ جهانرا-IV, I⁶ ویا-IV, I⁵
 ستام (!)-I⁹ ز دریا تو گوئی که-VI⁶; که
 10 K-انبوه گشت-: и доб.

همی رفت شاه از بر زنده پیل * یکی تخت پیروزه بر سان پیل
 یکی تاج بر سر ز یاقوت و زر * بچنگ اندرون گرز^ه گاوسر
 بپازو دو باره زیاقوت و زر * ز خوشاب در و زبرجد کمر
 K-¹⁵ بر-IV, VI¹⁴ با K-¹³ در K, I, IV-¹² 286 и 287 оп. VI-66. I, IV, VI-¹¹ K-6. оп.;

ابا تیغ-IV; ابا تاج و با گرز-I¹⁸ گذر کرد-IV, I, VI, K¹⁷ فرامرز-IV¹⁶ درگذشت
 بار-K²¹ طعنه-VI²⁰ پشت او ماه-IV, I¹⁹ ابا تاج با گرز-VI¹⁹ نو با گرز
 که بادت-IV, I²³ سپاهی همه-IV, VI, I, سپاهی همی-K²² ناز-T; باز-VI; نیال-IV, I,

بزرگی

<p>سراینده آمد² ز گفتن ستوه³ رده برکشیدند بر بارگاه⁵ برآمد خسروشیدن گاو دم بیمار آمد آن خسروانی درخت نهاده بسربر ز گوهر⁶ کلاه⁷ فروهشته از تاج⁸ دو¹⁰ گوشوار¹¹ زمین¹² شد بکردار دریای نیل¹³</p>	<p>چو خورشید تابان برآمد ز کوه¹ تیسیره برآمد⁴ ز درگاه شاه بیستند بر پیل رویینه خم نهادند بر کوه⁴ پیل تخت پیامد نشست از بر پیل شاه یکی طوق پر⁸ گوهر شاهوار بزد مهره بر کوه⁴ ژنده پیل</p>	<p>275</p> <p>280</p>
---	--	-----------------------

1 VI—доб.: 2 VI—آید 3 VI—ستوه 1

بکردند پیمان که با فر و گاه * بتوران نهاد روی یکسر سپاه
 4 I, IV—برآمد تیسیره 5 K—در بارگاه IV—پایگاه VI—дальше порядок бб. таков: 276, 282,
 283, 284, 285, затем доб.:

دو رویه زده صف سراسر سپاه * چو میدانی اندر میان راند شاه
 بدان تا که شاه اندرو بگذرد * بدان لشکری بیکران بنگرد
 286, 277, 278, 279, после чего еще доб.:

بچنگ اندرون گرز⁶ گاو⁷سر * حمایل در افگند تیغی بزر
 همی رفت شاه از بر ژنده پیل * بران تخت پیروزه بر سان نیل
 یکی تاج بر سر ز یاقوت و زر * بچنگ اندرون گرز⁶ گاو⁷سر
 280, 281, 283, 289 и 290. 6 I—آهن 7 I, IV—доб.:

همی رفت شاه از بر ژنده پیل * بران تخت پیروزه برسان نیل
 یکی تاج بر سر ز در و گهر * بچنگ اندرون گرز⁶ گاو⁷سر
 فروهشته از تاج دو گوشوار * بگردنش طوقی زبیرجد نگار
 بیازو دو یاره ز یاقوت و زر * بزر اندرون در و لعل و گهر
 همی زد میان سپه پیل گام * ابا زین زین و زین ستام
 یکی مهره در جام [بر IV] در دست شاه * بکیوان رسیده خسروش سپاه
 8 VI—با 9 K—باساج 10 Л—با 11 K—доб.:

بچنگ اندرون گرز⁶ گاو⁷سار * بیازو دو یاقوت گوهر نگار
 بران تخت پیروزه برسان نیل IV—13 جهان I—12
 I, IV—б. оп.

فرستاد با پهلوانی مسترگ
وگر سر بدین¹ بارگاه آورند
بتوران زمین بر شکست آوریم
که جاوید بادی² که اینست راه
تو بگزین ازین لشکر نامدار³
بهای زمین در خور ارز تست
چنان چون بباید ز جنگ آوران⁴
بکام نهنگان رسد⁵ شست اوی⁶
بسی آفرین خواند برشهریار
که خوان از خورشگر کند خواستار⁷
وز آواز بلبل همی⁸ خیره ماند
همی باده خوردند بر⁹ یاسمن
بدست اندرون دست¹⁰ بوی و رنگ
ز درد و غمان گشته آزاددل
سخنهای شاهان بسی خواندند
شود در دو گیتی ز کردار شاد
نکوهیده باشد بنزد مهان
همان پیش یزدان سرانجام بد
چنو در دو گیتی دگر شاد نیست¹¹

یکی لشکری باید اکنون بزرگ
اگر باز نزدیک شاه آورند
چو آن مرز یکسر² بدست آوریم
برستم چنین پاسخ آورد شاه
بمین⁴ تا سپه چند باید بکار
زمینی که پیوسته⁵ مرز تست
فرامرزا ده سپاهی⁶ گران
گشاده شود کار بر دست اوی⁸
رخ پهلوان¹⁰ گشت ازان آبدار¹¹
بفرمود خسرو¹² بسالار بار
می آورد و رامشگرانرا بخواند
سران با فرامرز¹⁵ و با پیلتن
غریونده نای و خروشنده چنگ
همه تازه روی و همه شاددل
ز هر گونه گفتارها راندند
که هر کس که در شاهی او داد داد
همان شاه بیدادگر در جهان
بگیتی بماند ازو نام بد
کسی را که پیشه بجز داد نیست

260

265

270

چنان مرز را گر - VI-2² درین - VI-1¹ 3 باشی - VI-3³ 4 نگر - K-4⁴ 5 I, IV-6. op.

کو بباید بچنگ آوران - VI-7⁷ سپاه - IV, VI-6⁶ 8 J, K, VI-8⁸ او - K, I, IV-9⁹ شود - VI-10¹⁰

ازان پس که خوان خورشرا - I, IV-13¹³ ازان پس - K, VI-12¹² ازین نامدار - VI-11¹¹ نامور

VI-دوب.: زبیار

بخوردند چپیزی و می خواستند * بنوی یکی بزم آراستند
K, I, IV-66. 267-274 op.; VI-66. 268-274 op.; VI-17¹⁷ با - VI-16¹⁶ سرافراز - VI-15¹⁵ فلک - K-14¹⁴

VI-دوب.:

چنین تا شب تیره از باختر * بگردون گردان بر آورد سر

همه شب برامش بودند و ناز * نکردند باواز نشیب و فراز

(метр нарушен).

240 ز گفستار او پاسخ آرد بومن
 بیازید گرگین میلاد دست
 پرسستار و آن جامه زرنگار
 ابر⁴ شهریار آفرین کرد و⁵ گفت
 چو روی زمین گشت چون پتر زاغ
 سپهمد پیامد بایوان⁷ خویش
 می آورد⁸ و⁹ رامشگرانرا بخواند
 245 چو از روز شد کوه چون¹² سندروس
 تهمتن پیامد بدرگاه¹³ شاه
 زواره فرامرز با او بپهم
 چنین گفت رستم بشاه زمین
 بزاولستان¹⁸ در یکی شهر بود
 250 منوچهر کرد آن ز ترکان تھی
 چو کاوس شد بی دل و پیرسر²⁰
 همی²² باژ و ساوش²³ بتوران برند
 فراوان بدان²⁵ مرز پیلست²⁶ و گنج
 ز پس²⁷ کشتن و غارت²⁸ و تاختن²⁹
 255 کنون شهریاری بایران تراست

که دانید¹ ازین نامدار انجمن
 بدان² راه رفتن میانرا بپست
 بپاورد با گوهر³ شاهوار
 که با جان خسرو خرد باد جفت
 ز⁶ افراز کوه اندر آمد چراغ
 برفتند گردان سوی خان خویش
 همه¹⁰ شب همی زر و گوهر¹¹ فشاند
 بابر اندر آمد خروش خروس
 ز ترکان¹⁴ سخن رفت¹⁵ وز تاج و گاه¹⁶
 همی رفت هر گونه از¹⁷ پیش و کم
 که ای نامبردار با آفرین
 کزان بوم و بر توررا¹⁹ بهر بود
 یکی خوب جایست با فرهی
 بیفتاد ازو نام شاهی و فر²¹
 سوی شاه²⁴ ایران همی ننگرند
 تن بیگناهان از ایشان برنج
 سر از باژ³⁰ ترکان³¹ برافراختن³²
 تن پیل و چنگال³³ شیران تراست

ابا- K⁴ بدو داد و آن گوهر- I, IV³ بران- VI² دانند- IV¹; کدامست- K¹
 همه- K¹⁰ و оп. و VI⁹ می و رود- J⁸ از ایوان- I⁷ از- K, I, IV, VI⁶ و- I⁵
 گونه چون- I, IV¹³; کوه شد روز چون- J¹² فراوان همی در و گوهر- I, IV¹¹
 I, IV¹⁷ تاجگاه- VI¹⁶ گفت- I, IV¹⁵ از ایران- K, I, IV, VI¹⁴ بنزدیک- IV, VI¹⁴
 IV²⁰ شاهرا- VI¹⁹; بوم مر توررا- K¹⁹ بر زابلستان- I, IV¹⁸ ز هرگونه رای زد
 باژ آنجا- I, IV²³ همه- K²² نام و فتر و هنر- I, IV, VI²¹ فتر و نام و گهر- K²¹ تیز سر
 K, I, IV²⁸ بسی- K²⁷ کاخست- I, IV²⁶ دران- VI²⁵; بران- J²⁵ شهر- I, IV, VI²⁴
 K-³² توران- I, IV, VI³¹ باد- K, I, IV³⁰ سوختن- I, IV²⁹ غارت و کشتن- VI²⁹
 پی مور تا جنگ- VI³³; پی نامور چنگ- I, IV³³; تن مور با چنگ- K³³ برافروختن

جهان آفرین را نیایش گرفت
 چنین گفت کای نامدار سترگ
 درخشنده جان تو بی تن مباد
 که ده³ جام زرین بیار از نهفت⁴
 ده⁶ از نقره خام با شش گهر⁷
 ز پیروزه دیگر یکی⁸ لاژورد⁹
 بمشک و گلاب اندر آمیخته¹⁰
 ده اسپ گرانمایه زرین ستام¹²
 بود در تنش روز جنگ تژاو¹⁴
 بپیشش دلاور سپاه آورد
 میان رزم¹⁷ آن پهلوان را بیست
 ببردند پیش وی آراسته
 که بی تو میداد کلاه و نگین¹⁹
 که ده جام²¹ زرین بنه²² پیشش گاه
 یکی افسری خسروی با کمر²⁵

بشاه جهان بر ستایش گرفت
 بدو¹ شاد شد شهریار بزرگ
 چو تو پهلوان یار دشمن مباد
 جهاندار از آن پس² بگنجور گفت
 شمامه نهاده دران⁵ جام زر
 پر از مشک جامی ز یاقوت زرد
 عقیق و زمرد برو ریخته
 پرستنده ای با کمر¹¹ ده غلام
 چنین گفت کین هدیه آنرا که تاو¹³
 سرشرا بدین بارگاه¹⁵ آورد
 بمر زد بدین¹⁶ گیو گودرز دست
 گرانمایه خوبان و آن¹⁸ خواسته
 همی خواند بر شهریار آفرین
 وزان²⁰ پس بگنجور فرمود شاه
 برو ریز²³ دینار و مشک و گهر²⁴

210

215

220

ازو—K, I, IV, VI—¹ ازو—K—² ازان پس شهنشه—K—³ رو—K—⁴ K—доб.:

ز پیروزه دیگر یکی لاژورد * پر از مشک جامی ز یاقوت زرد
 نجام گهر—I— تا سر گهر—K, VI—⁷ دو—K—⁶ نهادند بر—VI— نهادند در—I, IV—⁵ بران—K—⁵
 IV, VI—¹⁰ لاژورد—VI—⁹ K—б. оп.; ز فیروزه جامی دگر—I, IV—⁸ هم پر گهر—IV—
 پرستنده و با کمر—VI— پرستنده ده با کمر—I, IV—¹¹ K—¹¹ آویخته
 این هدیه آنرا—VI— کین را [کینها—IV—] مر آنرا که تاو—I, IV—¹³ لگام—K, I, IV, VI—¹²
 برین [بران—IV— درین—VI—] I, IV, VI—¹⁵ K—¹⁵ زرمگاه—K—¹⁵ پیشش روز جنگ تژاو—VI—¹⁴ که داد
 زمان و—K—¹⁹ این—Л—¹⁸ جنگ—K, I, IV, VI—¹⁷ برین—K, I, IV, VI—¹⁶ رزمگاه
 برامیز—I, IV—²⁰ ز بر ز—K—²³ نهد—K—²² خوان—K, I, IV, VI—²¹ ازان—Л—²⁰ زمین
²⁴ K—²⁴ доб. между мисра: K, I, IV, VI—²⁴ زر و گهر—K—

پری روی ده با کلاه و کمر * دو صد خز و دیبای پیکر بزر
 خسروی افسر و ده کمر—VI— افسر خسروی ده کمر—K, I, IV—²⁵

- صد از¹ خنژ² و دیبنا و صد پرنیوان
 190 چنبن گنفت کین هدیه آنرا³ دهم
 کنه تاج تژاو آورد پیش من
 که افراسیابش بسر برنهاد
 همان بیژن گیو برجست زود⁴
 بزد دست و آن⁵ هدیهها برگرفت
 195 بسی آفرین کرد و بنشست شاد
 بفرمود تا با کمر ده غلام
 ز پوشیده رویان ده آراسته
 چنبن گفت بیدار شاه رمه
 کسی را که چون سر بپیچد تژاو
 200 پرستندهای دارد او روز جنگ
 برخ چون بهار و بهالا چو سرو⁶
 یکی ماه رویست نام اسپنوی
 نباید زدن چون بیابدش⁷ تیغ
 بگم کند ار گرفته کمر⁸
 205 بزد دست بیژن بدان⁹ هم بمر

وزان منتهی نیز بر سر— I, IV, 4 او را— VI, 3 و— K, J, 2 همان— IV, VI, 1 همه— I
 ویا— I, IV, 5 وزان پس بسی نیز باسر. نهم— VI; وزان نیز بر سر اسپاسی نهم— K; نهم
 چنگش— K, I, IV, VI, 9 باز— K, I, IV, VI, 8 نهاد— VI, 7 (размер нарушен). نامداران— VI, 6
 زده اسپ سپهبد— K, 12 مانده بود— I, VI, 11 ماندند— K, IV, 11 پرستنده و— K, IV, VI, 10 دراز
 نیارد— VI, 15 بیاورد گنجور یا— VI, 14 لگام— K, I, IV, 13 ده از اسپ تازی— I, IV, 16
 و— K, I, IV, 19 بخوبی— J, 18 بمالای سرو— IV, 17 شیرتاو— T; شیر و گاو— IV, 16
 :.. и доб. ماه روی— K, 20 عرعر— VI
 سمن بر نگار سمن بوی نام * سواری که آرد مر اورا بندانم
 بگم کندش— K, 24 تن— VI, 23 بر— VI, 22 بیابیش— VI; بیایدش— IV; نمادش— J, K, I, 21
 رباید بران سان— K; بیارد که آید بمر— J, 26 بدین— I, IV, 25 گرفته بمر— VI; گرفته کمر
 فیروزگر— I, VI, 28 بران— K, VI, 27 که باید بگیرد بمر— VI; که آید بمر

برزم¹ اندرون گرد و² رویین تنست
 سر بادپایان بمنند افگنند³
 که گنج از بزرگان⁴ نشاید نهفت
 شود گنج دینار⁷ بر چشم خوار
 بخورشید بار درخت آوریم
 که گنج ازپی مردم¹⁰ آید بکار
 نشسته بپیشش همه تن بتن¹¹
 همه پیکر از گوهر و زر بوم¹²
 یکی جام¹⁵ پر گوهر اندر میان¹⁶
 چنین گفت شاه جهان با سپاه
 پلاشان دزخییم نرّ ازدها
 بمیداری او¹⁸ شود سیر خواب¹⁹
 بلشکرگه ما بروز نبرد
 میان کشتن ازدهارا بمست
 بجام اندرون نیز چندی گهر²²
 که خرم بدی تا بود روزگار²³
 گرفته چنان جام گوهر بدست²⁴
 که آرد دوصد²⁶ جامه زرنگار

بفرمود کان کو کمند افگنست
 بپیش فسیله کمند افگنند³
 در گنج دینار بگشاد و گفت
 گه⁵ بخشش و کینه⁷ شهریار⁶
 بمردان همی⁸ گنج و تخت آوریم
 چرا ببرد باید غم⁹ روزگار
 بزرگان ایران از انجمن
 بیاورد صد جامه دیبای روم
 هم از¹³ خز و منسوج و هم پرنیان¹⁴
 نهادند پیشش سرافراز شاه
 که اینست بهای سر پی بها
 کجا پهلوان خواند¹⁷ افراسیاب
 سر و تیغ و اسپش²⁰ ببارد چو گرد
 سبک بیژن گیو بر پای جست
 همه²¹ جامه برداشت وان جام زر
 بسی آفرین کرد بر شهریار
 وزانجا بیامد بجای نشست
 بگنجور فرمود²⁵ پس شهریار

175

180

185

1 I, IV—بجنگ 2 K, VI—و оп. 3 K, I—افگند; IV—افگنید; VI—آوردند 4 K, IV—
 K, 7 کینه و کارزار I—کینه⁷ کارزار—K, IV—6 که مر—VI 5 دلیران—VI; گنج بزرگان
 IV—دینار—IV 10 K—مرد—K 11 I, IV, همی—I, IV, VI—همه—K 9 همه—K, I, IV, VI—گنج و دینار—IV
 VI—6. оп. 12 I, IV—بوم و زر و بوم—VI همه پیکرش گوهر و زر و بوم—I, IV, VI—همان
 13 K—همه—IV, VI 15 IV, VI—منسوج هم‌زین شمار—K, I, IV, VI 14 همان—I, IV, VI—همان
 16 K, IV, VI—شاهوار—I نامدار—K, I, IV, VI 17 خواندش—IV 18 نپنداری او—IV 19 I, IV—
 چند—VI 22 همان—IV 21 سر و اسپ و تیغش—IV, VI 20 سر بخواب—VI; هم بخواب
 L—доб.; که بادی چنین جاودان کامکار—I, IV, VI 23 I, IV, VI—هم بخواب—VI; هم بخواب
 چنان دان که آن ازدهای نرست * که در جنگ یزدان مرا یاورست
 24 I, IV—6. оп. 25 I, IV—بموبد بفرمود—I, IV 26 I, IV, VI—که آورد صد—I, IV, VI—6. оп.

که رویمین² بدی شاهشان³ روز جنگ⁴
نگهبان⁵ گردان و داماد طوسی
که بودند گردان روز⁶ نبرد⁷
گه رزم سندان¹¹ پولاد بود¹²
نگهبان ایشان هم اورا سپرد¹⁴
ردان و بزرگان با آفرین
ز بس نامداران با برز¹⁷ و فر
همه نامشان تا کی آید بکار
ز پهلوی سوی دشت و²⁰ هامون شوند²¹
خروش آید و زخم هندی درای²²
همه شادمانی و سوران²⁵ نهند²⁶
همه یک بیک خواندند آفرین²⁷
در گاو تا برج ماهی³⁰ تراست
دلشکرگه آورد یکسر گله³²

چو سی و سه مهتر¹ ز تخم پشنگ
بگاه⁵ نبرد او بدی پیش کوسی
ز خویشان شیروی هفتاد⁷ مرد
گزین گوان شهره¹⁰ فرهاد بود
ز تخم گرازه صد و پنچ¹³ گرد
کنارنگ و¹⁵ پهلوانان جزین¹⁶
چنان بد که موبد ندانست مر
نوشتند¹⁸ بر دفتر شهریار
بفرمود کز شهر بیرون شوند¹⁹
سر ماه باید که از کژنای
همه سر سوی رزم²³ توران نهند²⁴
نهادند سر پیش او بر زمین
که ما²⁸ بندگانیم و شاه²⁹ تراست
بجایی که بودند ز اسپان یله³¹

160

165

170

که چون او نهد⁴ K (размер нарушен) شاهان³ L روشن² I- جنگی¹ I, IV
گزین آورد شهره⁷ K سرافراز⁶ K, I, IV بروز⁵ L, K, VI کس بمردی و جنگ
گردنکشان⁸ K- I, IV-⁹

گزین کرد ابر شهر هفتاد مرد * که بودند شیران روز نبرد
و I, IV-доб. که در جنگ سندان¹¹ K, I, IV بدیشان نگهبان¹⁰ K, I, IV-
VI-б. оп. گزین¹⁶ K, I, IV- با¹⁵ K, I, IV, VI شمرد¹⁴ I, IV- دبست¹³ I, IV-
VI-б. оп. و²⁰ L, K, IV- оп. شوید¹⁹ VI- نهند¹⁸ I, IV, VI بازیب¹⁷ I, IV-
и вместо него дает вариант второго мисра б. 167: K-доб.:
همه شادمانی و سوران نهید

چو آمد سپاه و سپهبد برون * جهان ... چو گل زرین
چنین گفت با پهلوانان براز * نماید که این کار گردد دراز
K-²⁶ شادان²⁵ K- نهید²⁴ K- جنگ²³ K- I, IV, VI شهر²³ K-
VI-б. стоит после б. 169. I, IV-²⁷ VI-б. стоит после б. 161. نهند²⁷

بگفتند کای شاه با زیب و فر * فروزنده شد از تو تاج و گهر
فسیله³¹ K- که برج بره تا جمالی³⁰ K- I, IV; کیوان³⁰ K- فرمان²⁹ K- همه²⁸ I, IV-
بودی ز اسپان گله³² VI- I, IV-б. оп. یله³² VI- بودی که بودی یله

- 140 بگشت اندرین نیز¹ گردان سپهر
 ز پهلوی همه موبدانرا⁴ بخواند
 دو هفته در بار دادن بیست
 بفرمود موبد⁶ بروزی⁷ دهان
 نخستین ز خویشان کاوس کی
 145 سزاوار بنوشنت نام گوان
 فریبرز کاوششان پیشرو
 گزین کرد هشتاد¹² تن نوزی
 زرسپ سپهبد نگه دارشان
 که تاج کیان بود و¹⁵ فرزند طوسی
 150 سه دیگر چو گورز کشواد بود
 نهمیره پسر داشت هفتاد و هشت
 فرورزنده تاج و تخت¹⁹ کیان
 چو شصت و سه از تخمه گژدهم
 ز خویشان میلاد بد صد²¹ سوار
 155 ز تخم لواده²³ چو هشتاد و پنج
 کجا برته بودی²⁵ نگهدارشان
- چو² از خوشه خورشید بنمود³ چهر
 سخنیهای بایسته چندی براند
 بنوی یکی دفتر اندر شکست⁵
 که گویند نام کهان و مهان⁸
 صد و ده سپهبد⁹ فگندند پی¹⁰
 چنانچه چون بود در خور پهلوان
 کجا بود پیوسته شاه¹¹ نو
 همه گرزدار و¹³ همه لشکری
 که بردی¹⁴ بهر کار تیمارشان
 خداوند شمشیر و گویال¹⁶ و کوس¹⁷
 که لشکر¹⁸ برای وی آباد بود
 دلپیران کوه و سواران دشت
 فرارزنده اختر کاویان²⁰
 بزرگان و سالارشان گستهم
 چو گرگین پیروزگر²² مایه دار
 سواران رزم و نگهبان²⁴ گنج
 برزم اندرون دست²⁶ بردارشان

ایدر—IV⁵ پهلوانرا—VI⁴ بنمود خورشید—I, IV, VI³ که—I, IV² نیز—VI¹
 10 I, نخستین از ایشان—K⁹ مهان جهان—VI⁸ (!) بروز—VI⁷ خسرو—VI⁶ نوشت
 گرزداران—K¹³ هفتاد—I, IV¹² پیوسته و شاه—VI¹¹ ب. переставлен со следующим б. IV—б.
 14 IV—بودی¹⁵ کیان و دو—IV¹⁵ K, I, IV—شمشیر—K, I, IV¹⁶ گویال و—K¹⁷ после б. 149 стоит
 б. 152. 18 Л—گیتی—VI¹⁸ I, IV—تخت و تخت—VI¹⁹ I, IV—обратный порядок
 мисра; VI—доб.:

هم از تخمه گیو چون بیست و پنج * که بودند زبمی دیهیم و گنج
 (размер) گرگین و پیروز و—VI⁶; پیروزگر—I, IV²² میلاد و هم—VI⁶; میلاد و پنجه—K²¹
 برهه—K²⁵ نگهدار—I, IV²⁴ نواده—VI⁶; نوانه—IV⁴; لویاه—I¹; گرازه—K²³.
 نام—K²⁶ کجا بر نبودی—VI⁶; بودی

بگردانم این بد ز ایرانیان¹
 بکوشید⁴ و رسم پیلنگ آورید⁵
 ز جنگ یلان کوه هامون شود⁷
 گنهکار او باشد آویخته⁸
 بهشت بلندش¹¹ بود جایگاه
 همه یکسره رای¹² فرخ نهید
 مکافات بدر¹⁴ نشاید نشست
 بدرد دل از جای برخاستند
 همیشه ز رنج و غم آزاد باش¹⁶
 غم و شادمانی کم و¹⁷ بیش تست
 همه بنده ایم ارچه آزاده ایم
 ز طوس و ز گودرز²⁰ و از انجمن²¹
 که دولت جوان بود و خسرو جوان
 که آباد بادا بگردان زمین

بکین پدر بست خواهم میان
 اگر همگنان رای² جنگ آورید³
 مرا این سخن پیش⁶ بیرون شود
 هران خون که آید بکین⁸ ریخته
 وگر کشته گردد¹⁰ کسی زین سپاه
 چه گوید و این را چه پاسخ دهید
 بدانید که شد به بد پیش دست¹³
 بزرگان پاسخ پیاراستند
 که ای نامدار¹⁵ جهان شاد باش
 تن و جان ما سر بسر پیش تست
 ز مادر همه مرگ¹⁸ را زاده ایم¹⁹
 چو پاسخ چنین یافت از پیلتن
 رخ شاه شد چون گل ارغوان
 بدیشان²² فراوان بکرد²³ آفرین

130

135

* * *

چشم - K⁵ بکوشند - IV⁴ آورد - IV³ باز - K, I, IV² بد بایرانیان - IV¹
 L-доб.:⁷ سخن بر - VI⁶ مرا این هم از پیش - I, IV⁶ آورد - IV⁵ پیلنگ آورید
 بایران مدارید دلرا بمرزم * بتوران سپارید جانرا بمرزم
 بماندید دامن یک اندر دگر * بنیروی یزدان پیروزگر
 I, IV¹¹ آید - K, I, IV, VI¹⁰ آویست آویخته - K, I, IV⁹ بدین - I, IV⁸ زکین - K⁸
 نماید اجر بد شدن پیش - K⁷ بدین بد کننده شویش ز دست - L¹³ راه - I¹² برینش
 این بد - I, IV¹⁴ زاین را - K¹⁴ (метр нарушен). بداند و بر شده چیره دست - VI¹⁴ دست
 I, IV¹⁶ شهریار - K¹⁵
 بگفتند کای شاه دل شاد دار * همیشه تن از رنج آزاد دار
 ز گودرز و از طوس - K, VI²⁰ زادیم - L¹⁹ جنگ - VI¹⁸ ز کم - I, IV¹⁷ بکم - K¹⁷
 گرفت - I, IV, VI²³ بایشان - VI²² بدیشان - K²² وان انجمن - K, I, IV²¹

چنین گفت کای دادگر یک خدای
 بروز جوانی تو کردی رها
 تو دانی که سالار توران سپاه
 بویران و آباد نفرین اوست
 بمیداد خون سیاوش بریخت
 دل شهریاران پر از بیم اوست
 بکین⁷ پدر بنده را دست گیر
 تو دانی که اورا بدی⁸ گوهرست
 فراوان بمالید رخ بر زمین
 وزانجایگه شد سوی تخت باز
 چنین گفت کای نامداران من
 بپیمودم این بوم ایران بر اسپ¹¹
 ندیدم کسی را که دلشاد بود
 همه خستگانند از افراسیاب
 نخستین جگرخسته از وی¹⁵ منم
 دگر چون نیما شاه آزاد مرد
 بایران زن و مرد ازو با خروش¹⁸
 کنون گر همه ویژه‌یار منید
 110
 115
 120
 125

بلا بر زمین بخت بر زمین اوست—VI³ نه قرمی از گناه—K, I, IV, VI² عنا—Л¹

I, IV—زیرین مرز آتش چو باران بمیخت—K⁴

زیرین مرز با ارز آتش بریخت * همه خاک غم بر دلیران بمیخت
 и доб.:

بمیداد خون سیاوش بخاک * همی ریخت او جان ما کرد چاک

IV—زیلان جهان—I, VI⁶ بلای—I, IV, VI⁵ بدین مرز با آتش آذر بمیخت—VI

باسب—VI¹¹ جهاندار—Л¹⁰ سوی—K⁹ زبد—I, IV⁸ بغون—I, IV⁷ بلای جهان

خسته او—I, IV, VI¹⁵ درد—I¹⁴ بدار—K, I, IV, VI¹³ تاخون—VI زباچان—IV زخوان—I¹²

جنگجوش—Л¹⁹ پر خروش—K, VI¹⁸ برون آورد—I¹⁷ که از وی بدر دست—K¹⁶

بدین—VI²⁰

بتاج و بتخت و ننگین¹ و کلاه
 بگویم که بنیاد سوگند چیست
 بگوویی بدادار خورشید و ماه
 بفرّ و بنیک اختر⁸ ایزدی
 میانجی نخواهی جز از¹⁰ تیغ و گرز
 چو بشنید زو شهریار جوان
 بدادار دارنده سوگند خورد
 بخورشید و ماه و بتخت¹⁴ و کلاه
 که هرگز نه پیچم سوی¹⁷ مهر اوی
 یکی خط بنوشت بر¹⁸ پهلووی
 گوا بود دستان و²⁰ رستم برین²¹
 بزندهار بر²³ دست رستم نهاد
 ازان پس همی²⁶ بخوان و می خواستند
 بیودند یک هفته با رود و می
 جهاندار هشتم سر و تن بشست
 بپیش³¹ خداوند گردان سپهر
 شب تیره تا برکشید آفتاب

بگفتار با او² نگردي ز راه³
 خردرا و جان ترا پند⁴ چیست⁵
 بتیغ⁶ و بمهر و بتخت⁷ و کلاه
 که هرگز نپیچی بسوی⁹ بدی
 منش برز¹¹ داری و بالای برز¹²
 سوی آتش آورد روی و روان
 بروز سپید و شب لاژورد¹³
 بمهر و بتیغ¹⁵ و بدیهیم شاه¹⁶
 نمینم بخواب اندرون چهر اوی
 نمشکاب¹⁹ بر دفتر خسروی
 بزرگان لشکر همه همچنین²²
 چنان²⁴ خط و سوگند و آن رسم و داد²⁵
 ز هر²⁷ گونه مجلس بیاراستند
 بزرگان بایوان²⁸ کاوس کی
 بیاسود²⁹ و جای نیایش³⁰ بجست
 برفت³² آفرین را بگسترد چهر³³
 خروشان همی بود دیده پر آب

بگنج و بتخت و بتیغ—VI؛ بگرز و بتیغ و بتخت—I, IV؛ بگنج و بتیغ و بتخت—K¹
 VI—⁷ بتاج—I, IV؛ نیست—IV⁵ و جانرا به از پند—K⁴ براه—IV³ یافه—K²
 ؛ میانتان نباشد بجز—K¹⁰ ز راه—VI⁹ به پیروز نیک اختر—VI, K, JI⁸ بتخت و بمهر
 ؛ به بالای برز—VI؛ ببالا و برز—IV؛ ز بالای برز—I¹² تیغ—K¹¹ بجز—I, IV
 ؛ بتیغ و بمهر—VI؛ بماه—K¹⁵ بخورشید و شمشیر و تخت—K, IV, VI¹⁴ لاجورد—VI
 ؛ نیشمت آنزمان—I, IV؛ نیشمت بر—K¹⁸ نپیچی سر از—VI¹⁷ و گاه—K, I, IV, VI¹⁶
 همچنان—VI²² بدان—VI؛ بدین—I, IV²¹ و VI—оп.²⁰ از—I, IV, VI¹⁹ چو بنوشت بر
 ؛ این رسم و داد—I, IV؛ این مهر و داد—K²⁵ و VI—دوب.²⁴ I, IV؛ چنین—K, I, IV, VI²³
 IV—²⁹ در ایوان—I, IV؛ بزرگان ایران و—K²⁸ دگر—K, I, IV, VI²⁷ از انجایگه—K, VI²⁶
 بگسترد و مهر—I, IV, VI³³ بروی—IV, VI³² بنزد—I, IV³¹ پرستش—VI³⁰ بر آسود

ابا او² بزرگان و آزادگان
 بیامد سوی خان⁴ آزرگشسپ
 بآششکده در⁵ نیایش گرفت
 نهادند سر سوی کاوس شاه
 نبودند جز⁷ شادمان یک زمان
 بخواب و بآسایش آمد شتاب
 بگسترد یاقوت بر تیره خاک
 دو شاه سرافراز و¹⁰ دو نینک پی
 همی گفت کاوس هر¹² بنیش و کم
 دو رخ را بخون دو دیده بشست
 از ایران سراسر برآورد گرد
 زن و کودک خرد¹⁵ پیچان شدند
 تبه گشته از رنج¹⁶ افراسیاب
 ز بالا¹⁸ و از دانش و زور دست
 ز شاهان بهر گونه²⁰ برتری
 نماید که پیچی ز داد²² اندکی
 دمی²⁴ آتش اندر نیازی بآب²⁵
 نپیچی و گفت کسی نشمردی²⁸
 همان گر فراز آیدت گر²⁹ نشیب

همی رفت تا¹ آذر ابادگان
 گهی³ باده خورد و گهی³ تاخت اسپ
 جهان آفرین را ستایش گرفت
 بیامد خرامان از ان جایگاه
 نشستند هر دو⁶ بهم شادمان
 چو پر شد سر از جام⁸ روشن گلاب
 چو روز درخشان⁹ برآورد چاک
 جهاندار بنشست و کاوس کی
 ابا رستم گرد و¹¹ دستان بهم
 از افراسیاب اندر آمد نخست
 بگفت آنکه او با¹³ سیاوش چه کرد
 بسی¹⁴ پهلووانان که بیچان شدند
 بسی شهر بینی ز ایران خراب
 ترا ایزدی هرچ بایدت¹⁷ هست
 ز فتر تمامی¹⁹ و نیک اختری
 کنون از تو سوگند خواهم یکی²¹
 که پرکین کنی دل ز²³ افراسیاب
 ز خویشی²⁶ مادر بدو²⁷ نگروی
 بگنج و فزونی نگیری فریب

75

80

85

90

خوان VI-⁴ همی K, I, IV, VI-³ بشد با K, I, IV, VI-² چنین تا در- K, I, IV, VI-¹
 سر از جام چون بود- VI-⁸ نبودی جز از- K-⁷ با او- K, I, IV, VI-⁶ بر- K, I, IV, VI-⁵
 و- K, IV-¹⁰ چو مهر در اخشان- VI-^{VI} نچو مهر درخشان- I, IV-^I زخم روز رخشان- K-⁹
 I, IV, ¹⁴ بگفت آنکه با او- IV-¹³ هر گونه از- VI-^{VI} زبر- K-¹² ابا رستم و گرد- I, IV-¹¹
 K-¹⁹ ز مردان- VI-¹⁸ بایست- VI-¹⁷ گشت از دست- K-¹⁶ خورد- VI-¹⁵ بسا- VI-
 K-²² همی- IV-²¹ به [ز- VI] هر گوهری- K, I, IV, VI-²⁰ ز فتر و بزرگی- VI-^{VI} زکیانی
 و- VI-^{دوب} زبه خویشی- I, IV, VI-²⁶ نه آب- IV-²⁵ دلم- IV-²⁴ از- I-²³ تو زو
 بپیشش ار فراز آیدت ار [یا- I, IV-] K, I, IV, VI-²⁹ نشنوی- I, IV, VI-²⁸ بدر- VI-²⁷

ندیدم من اندر جهان تاجور¹ بدین² فرّ و مانندگی³ پدر
وزان⁴ پس چو از تخت برخاستند نهادند خوان و می آراستند
جهاندار تا نیمی⁵ از شب نغفت گذشته سخن‌ها همه باز⁶ گفت⁷

* * *

چو خورشید تیغ از میان برکشید⁸ شب تیره گشت از جهان ناپدید⁹
تپیره برآمد ز درگاه شاه بسر برنهادند گردان کلاه¹⁰
چو طوسی و چو گودرز و گیو دلیر چو گرگین و گسته¹¹ شپیر
گرانمایگان نزد شاه آمدند بران نامور بارگاه آمدند
به نغچه‌چیر شد شهریار جهان¹² ابا رستم نامور پهلوان¹³
زلشکر برفتند آزادگان چو گیو و چو گودرز¹⁴ کشوادگان
سپاهی که شد تیره خورشید و ماه همی رفت با یوز و با باز شاه¹⁵
همه بوم ایران سراسر بگشت هران بوم و بر کان نه آباد بود
درم داد و آباد کردش ز گنج بهر شهر بنشست و نهاد تخت
همه¹⁶ بدره و جام می خواستی وزانجا سوی شهر دیگر شدی

60

65

70

مانندگی بر—VI؛ آزادگی—I, IV؛ مانندگی با—K³ بدان—I, IV² نامور—IV¹

ازان—L⁴ همی بود—VI⁷ همی باز—IV⁶ نیمه—K, I, IV⁵ ازان—L⁴

پس آنگه برفتند تا وقت روز * چو برخاست آن خسرو دلفروز
شب تیره از—I, IV؛ شب تیره را گشت سر ناپدید—K, VI⁹ شمشیر رخشان کشید—I, IV⁸
بیم شد ناپدید—I, IV¹⁰

برآمد ز درگاه آوای نای * بزرگان سوی شاه کردند رای
ابا نامور رستم—I, IV¹³ جوان—I, IV¹² بهرام و گسته—K, VI؛ زهام و گسته—L¹¹
زیس جوشن—K, VI¹⁵ و VI—دوب¹⁴ K—ب. оп. و نامور مهتران—VI؛ زپهلوان
VI—¹⁶ ز بس جوشن و خود و تیغ [تیغ و خود—IV] و کلاه—I, IV؛ ز خود و ترک و کلاه
K, I, ²¹ بدیبا ز گیتی—VI²⁰ همی—K¹⁹ مردم—I, IV¹⁸ نیامد برنج—K¹⁷ و آباد
همان—IV, VI

پنذیره شدنرا بیاراستنند²
 همه با درفش و تبیره شدند
 چنمین³ پهلووانان و چندین⁴ سپاه
 بخورشید گرد⁶ سپه بردمید⁷
 ز قلب سپه گیو و⁸ گودرز و طوس
 بشادی¹⁰ برو آفرین خواندند¹¹
 بپرسید شیراوژن از شه‌ریار
 گشاده دل و شادکام آمدند
 گرفتند شادی بدیدار اوی
 بدیدار فرخ کلاه آمدند
 سرشکش ز مژگان برخ برچکید
 ته‌متن بسوسید روی زمین
 همیشه بدی¹⁴ شاد و روشن روان
 که پروردگار سپاوش توی¹⁶
 ز بهر پدر دست بر سر گرفت
 بریشان همی نام یزدان¹⁹ بخواند
 نشست و سخن گفتن و رای اوی
 ز کار سپاوش بسی یاد کرد²²
 جهانرا توی از پدر یادگار

یکی لشکر¹ از جای برخاستند
 زپهلو بپهلو پذیره شدند
 برفتند پیشش بدو روزه راه
 درفش ته‌متن⁵ چو آمد دید
 40 خروش آمد و ناله بوق و کوس
 بپیش گوپیلتن راندند⁹
 گرفتند هر سه ورا¹² در کنار
 ز رستم سوی زال سام آمدند
 45 نه‌دادند سوی فرامرز روی
 وزان¹³ جایگه سوی شاه آمدند
 چو خسرو گو پیلتن را بدید
 فرود آمد از تخت و کرد آفرین
 برستم چنمین گفت کای پهلووان
 50 بگیتی خردمند¹⁵ و خامش توی
 سر زال زان پس¹⁷ بمر در گرفت
 گوان را بتخت مهی¹⁸ برنشاند
 نگه کرد رستم سروپای²⁰ اوی
 رخش گشت پر خون و دل پر ز درد²¹
 55 بشاه جهان گفت کای²³ شه‌ریار

¹ I, IV, VI—کشور ² K—б. стоит после б. 31; бб. 36, 37 стоят после б. 31, здесь же стоят бб. 33, 34. ³ I, IV—جهان ⁴ K, IV—چندان; I—چندی ⁵ IV—سپهبد ⁶ VI—گرده
⁷ K, I, IV, VI—تاختند ⁸ VI—оп. ⁹ K, I, IV, VI—برکشید ¹⁰ K, I, IV, VI—ز شادی
¹¹ K, I, IV, VI—بزی ¹² I, IV—مر یکدگر ¹³ VI—از آنجایگه ¹⁴ K, I, IV, VI—ساختند ¹⁵ VI—هنرمند
¹⁶ K, VI—обратный порядок мисра; K—доб.:

دو چشم من ار زنده دیدی پدر * همانا نبودی ازین شادتر
 سرا پای²⁰ IV, VI—بسی آفرین هم—K¹⁹ کیی¹⁸ K, I, IV, VI—زال زررا—I, IV¹⁷
 ای—K²³ I—бб. 53, 54 оп. ²² IV—رخساره زرد—IV²¹

فرستادگان¹ آمد از هر سوی² ز هر³ نامداری و هر پهلوی⁴
 پس آگاهی آمد سوی نیمروز
 که خسرو ز توران بایران رسید 25
 بیماراست رستم بدیدار شاه
 ابا زال سام نریمان بهم
 سپاهی که شد دشت چون آبنوس
 سوی شهر ایران گرفتند راه
 30
 پپیشی اندرون زال با⁹ انجمن
 پس آگاهی آمد بر شهریار
 زواره فرامرز و دستن سام
 دل شاه شد زان سخن شادمان
 که اویست¹⁴ پروردگار پدر
 35
 بفرمود تا گیو و گودرز و طوس
 تیره برآمد¹⁶ ز درگاه شاه

1 K, I, IV, VI—فرستاده 2 I, IV, VI—سوی 3 K—بهر 4 VI—پهلویی 5 K—доб.:
 برآمد ز درگاه رستم خروش * ز شادی جهانی برآمد بجوش
 یکی گنج ویژه بدرویش داد * هر آنکس که بد شاد از آن پیش داد
 بُنه برنهاد و سپه برنشاند * بخورشید گرد سپه برفشاند
 برون آمد آن پهلوی از نیمروز * جهان پهلوان گرد لشکر فروز
 نامور—⁹ I, IV—⁸ K, I, IV, VI—6. op. ⁷ I, IV—دلرا ⁶ K, I, VI—66. 24, 25 op.
 10 VI—доб.:

سوی شهر ایران گرفتند راه * پس آگاهی آمد بنزدیک شاه
 11 K—

چو آگاهی آمد بدرگاه شاه * همه برنهادند گردان گلاه
 и доб.:

کی کشور از جای برخاستند * پذیره شدند را بیماراستند
 I, IV, VI—6. op. ¹² K, I, IV, VI—6. op. ¹³ I, IV—جاویدمان VI—آبادمان
 چو آگاهی آمد—¹⁶ K—زای هندی VI—زای سرعین—¹⁵ I, IV—زای و رویین—¹⁵ K—او بود
 VI—6. op. ¹⁷ IV—6. op. به تیره برآمد—VI

بکوشی و پیچی² ز رنجش بسی
 که زیبا بود⁴ خلعت کردگار⁵
 شناسنده نیک و بد بایدت
 براساید⁸ از آز⁹ وز رنج و غم
 وزین¹⁰ بدتر¹¹ از بخت¹² پتیاره نیست
 همش بخت سازنده بود از فراز
 دگر گوید از گفته باستان
 که چون بود کردار آن شهریار¹⁴
 ازو شاد شد تاج و او نیز شاد
 دل غمگنان از غم آزاد کرد
 ز روی¹⁵ زمین زنگ بزود¹⁶ غم¹⁷
 سر غمگنان¹⁹ اندر آمد بخواب²⁰
 ز داد و ز بخشش پراز خواسته
 ز داد و ز بخشش نیاسود شاه²²
 ز بد بسته شد دست اهریمنی

هنر گر بیاموزی¹ از هر کسی
 ازین هر سه³ گوهر بود مایه دار
 چو هر سه بیابی⁶ خرد بایدت
 چو این چار⁷ با یکتن آید بهم
 مگر مرگ کز مرگ خود چاره نیست
 جهانجوی ازین چار¹³ بینیم از
 سخن راند گویا بدین داستان
 کنون باز گوردم باآغاز کار
 چو تاج بزرگی بسر برنهاد
 بهر جای ویرانی آباد کرد
 از ابر بهاران بهارید نم
 جهان گشت پر سبزه¹⁸ و رود آب
 زمین چون²¹ بهشتی شد آراسته
 چو جَم و فریدون بیاراست گاه
 جهان شد پراز خوبی و ایمنی

10

15

20

رنجی—K² هنر که بیاموزی—VI؛ هنر آنکه آموزی—I, IV؛ ناموزی (так!)—L¹

چو این هر سه یابی—K⁶ شهریار—VI؛ K, I—ب. оп.; تن پاید از—IV, VI⁴ که—T³

بتر—K¹¹ وزو—I, IV, VI¹⁰ درد—I, IV⁹ زنج—K⁹ بیاساید—I, IV⁸ این هر سه—K⁷

ب. оп. и K, I, IV—доб.: K, I, IV, VI—ب. оп. شد—I, IV¹⁴ چاره بد—K, VI¹³ وزو هولتر بیم و—I, IV¹²

چو کیخسرو شاه برگاه شد * جهان یکسر از کارش آگاه شد

نشست از بر تخت شاهنشاهی * بسر برنهاد آن کلاه مہی

بگسسترد کرد جهان دادرا * بکند از زمین بیخ [شاخ—K] بیدادرا

کجا بود از [در—K] گیتی آزاده ای * خداوند تاج و کیان زاده ای

هم از شاه گیتی و نام آوری * بدو آمده هر چه نام آوری

نبد در جهان کس بهنگام اوی * کجا سر نیآورد در دام اوی

چشمه—K, I, IV, VI¹⁸ K—обратный порядок мисра. ¹⁷ K و ¹⁶ K, I, IV—доб. ¹⁵ IV—رنج

ب. оп. ²² VI—زمینی—VI²¹ ز خواب—VI²⁰ همگان—K¹⁹

شاهنامه فردوسی

دیگر تطبیق گردیده است. چند مهر «دارالکتب» روی بسیاری از اوراق دیده میشود. این نسخه خطی شاهنامه تعداد زیادی میناتور ایرانی دارد که بسیاری از آنها پاک شده و بعداً تصاویر آن با گرافیت ترسیم گردیده است.

در پایان کتاب در صفحه آخر بشماره ۳۶۱_a در میان مربع پرنقش و نگار و پر شاخ و برگ که با مرکب قرمز و زرین و آبی کشید شده و در وسط دایره‌ای از شانزده قوس کوچک در باره خاتمه تحریر و محرر کتاب و تاریخ خاتمه تحریر جمله‌ای نوشته شده است. متأسفانه متن آن پاک شده و باشکال چنین خوانده میشود:

تم الكتاب بعون الملك... و صلی الله علی نبیه محمد و آله اجمعین کتبه و ذهبه العبد الضعیف المحتاج الی رحمة الله تعالی... لطف الله بن یحیی بن محمد... فی شهر سنه ست و تسعین و سعمایة الهجریه النبویه فی دار الملك شیراز...

بطوریکه این نوشته حاکیست نسخه خطی در سال ۷۹۶ هجری مطابق ۱۳۹۴ میلادی در شیراز استنساخ گردیده است. این تاریخ تحریر با اطلاعات مربوط بقواعد املا که قبلاً از آن صحبت شد تأیید میشود. صفحات ۱، ۲، ۳ و ۴ شامل مقدمه قدیم شاهنامه بنثر است و بعد از آن متن شاهنامه شروع میشود. این پیشگفتار علاوه بر نکات مختلف از آن جهت نیز جالب توجه است که بسیاری از حروف و کلمات آن بسبب منسوخ قدیمی قرن هفتم هجری، که در تحریر متن رعایت نگردیده، نوشته شده است. از قرار معلوم علت آنست که این نسخه خطی از روی نسخه‌ای مربوط بقرن هفتم هجری نوشته شده و لطف الله شیرازی ابتدا تقریباً کلمه بکلمه آنرا رونویسی کرده و بعداً از رعایت سبک ویژه کتابت نسخه اصلی خودداری نموده است. چنانکه از قرائن استنباط میشود نسخه خطی کتابخانه قاهره واقعاً یکی از قدیمی‌ترین و بهترین نسخ شاهنامه است. این نسخه عاری از اضافات و ملحقات بزرگ بعدی است که در بسیاری از نسخ شاهنامه مشاهده میشود. این نسخه خطی همچنین چیزی کم ندارد و متن آن بطور عمده با متن نسخه لندن و گاهی با متن نسخه I و VI تطبیق میکنند. بعضاً فقط نسخه خطی کتابخانه قاهره، که از این پس با حرف «K» از آن نام خواهیم برد، با اتفاق ترجمه عربی باحیای متن اصلی کمک میکنند و بویژه با کمک آن میتوان اسامی خاص و نامهای جغرافیایی را بدرستی احیا نمود. بدین ترتیب ما ضمن ترتیب و تصحیح متن شاهنامه یقین حاصل کردیم که «K» با وجود آنکه بعد از نسخه I که توصیف آن در مقدمه جلد اول داده شده است، نوشته شده دارای متن بسیار عالی و بسیار نزدیک بمتن «I» است. باین جهت به نسخه «K» جای دوم را پس از نسخه «I» دادیم در صورتیکه از روی تاریخ تحریر باید پس از نسخه I قرار گیرد. با وجود این نسخه «K» کمبودها و اضافات کوچک دارد. قسمتی از این اضافات را از قرار معلوم خود محرر علاوه کرده است و قسمت دیگر در سایر نسخ مورد استفاده ما نیز دیده میشود.

اما این اضافات و کمبودهای برخی ابیات و تعبیرات نادرست گوناگون نسخه «K» را باسانی میتوان هم بکمک نسخ دیگر و هم از روی عبارات جمله و منطق کلام و غیره اصلاح نمود. در خاتمه وظیفه خود میدانیم از استاد سعید نفیسی بمناسبت این راهنمایی و توصیه مهم تشکر نماییم.

ترتیب دهندگان متن

رستم علی‌یف—داستان فرود سیاوش (بیتهای ۱-۹۳۲)، داستان خاقان چین (بیتهای ۴۲۱-۱۴۲۲)؛ محمد نوری عثمانوف—داستان فرود سیاوش (بیتهای ۹۳۳-۱۶۵۵)، داستان کاموس کشانی؛ آندری برتلس—داستان خاقان چین (بیتهای ۱-۴۲۰)، داستان اکوان دیو.

رستم موسی اوغلی علی‌یف

پیشگفتار

در سال ۱۹۵۶ استاد سعید نفیسی دانشمند و نویسنده شهیر ایرانی با شیوه کار ترتیب‌دهندگان این متن انتقادی شاهنامه آشنا شدند و ضمن توصیه‌های بسیار مفید و پرارزش خود پیشنهاد کردند که برای تصحیح متن شاهنامه نسخه خطی دیگری را که در کتابخانه ملی قاهره موجود است مورد استفاده قرار بدهیم.

بعقیده استاد سعید نفیسی متن این نسخه خطی بسیار عالی که در قرن XIV میلادی نوشته شده از روی نسخه قدیمی‌تری استنساخ شده است و یکی از نسخ بسیار نزدیک بمتن اصلی شاهنامه می‌باشد. این جانب در سال ۱۹۵۸ هنگام مسافرت خود بقاهره میکروفیلم کاملی از این نسخه تهیه کرده با خود بمسکو آوردم. اما در آن موقع دو جلد شاهنامه مرتب و در چاپخانه حروفچینی شده بود و جلد سوم نزدیک پایان بود. باین جهت متأسفانه از متن نسخه خطی کتابخانه قاهره در سه جلد اول استفاده نشد. تطبیق آن با نسخ دیگر فقط از این جلد چهارم امکان پذیر گردید. اینک شرح مختصری در باره نسخه خطی کتابخانه قاهره از نظر خوانندگان می‌گذرد.

نسخه خطی شاهنامه فردوسی در کتابخانه «دار الکتب» قاهره تحت شماره «C۴۰» نگهداری می‌شود. نسخه با قطع ۲۳×۳۶ دارای ۳۶۳ برگ، و دو باره صحافی شده است و جلد چرمی محکم و صاف قهوه‌ای رنگ دارد. جلد و اوراق اول کتاب در کتابخانه قاهره صحافی شده است. پای صفحه اول با خط زر کلمه «شاهنامه» و در زیر آن «تاریخ فارسی ۷۳» نوشته شده است کاغذ نسخه کاغذ مرغوب و شفاف ایرانیست که بمرور زمان زرد و کثیف شده است.

شماره‌های اوراق از اول تا آخر نسخه مرتباً گذارده شده است. متن در شش ستون در میان چهارچوبه طلایی قرار گرفته است. در میان ستونها که از دو-چهار خط تشکیل شده فاصله کمی که باشکال تشخیص داده می‌شود بچشم می‌خورد که با خط پر شده است. در هر ستون ۳۱ سطر جای دارد و بدین ترتیب هر صفحه کتاب در صورتیکه فاقد میناتور و سرلوحه باشد دارای ۹۳ بیت و قطع صفحات ۱۵×۲۴ است. متن کتاب بطور کلی با مرکب سیاه و سرفصلها با خط زر نوشته شده است تمام کتابرا یک نفر بخط ریز که باشکال خوانده می‌شود با نسخ جلی خیلی زیبا که در آن بعضی عناصر خط شکسته و نستعلیق بکار رفته نوشته است. تقریباً در همه جا نقاط حروف گذارده شده است. حروف «س» و «ش» هم دنداندار و هم کشیده یعنی گاهی بخط نسخ و گاه بخط نستعلیق نوشته شده و این تناوب در استنساخ بعضی حروف دیگر مثلاً «ن»، «ی»، «ه»، «ر» و «ل» هم مشاهده می‌شود. حرفهای «چ» و «ث» تنها یک نقطه دارد. از اول تا آخر کتاب یکی از عناصر مهم املائی قدیم حفظ گردیده و دال منقوطه — «ذ» نوشته شده است. عناوین و سرلوحه‌های متن در همه جا با خط ثلث طلایی زیبا، و فقط عناوین کتاب بخط کوفی رقم گردیده است. متن کتاب در بسیار جا کثیف شده و یا از بین رفته و برخی از صفحات آن چروک خورده و خواندن برخی از سطرها و کلمات مشکل می‌باشد. در بعضی از صفحات روی سطرها کاغذ چسبیده و خواندن آنها غیر ممکن شده است. ولی بطور کلی باید گفت که این نسخه خطی خوب نگهداری شده و قابل استفاده است در حاشیه برخی صفحات گویا کلمات حذف شده و مورد اختلاف بشیوه‌های گوناگون دو باره نوشته شده و معلوم می‌شود که این نسخه خطی با نسخ

فهرست

۵	پیشگفتار
۸	کیخسرو
۳۲	[گفتار اندر داستان فرود سیاوش]
۱۱۵	داستان کاموس کشانی
۲۰۸	داستان خاقان چین
۳۰۱	داستان اکوان دیو
۳۱۵	ملحقات

انستیتوی ملل آسیا

شاهنامه فردوسی

متن انتقادی

جلد چهارم

تصحیح متن باهتمام

ر. علی‌یف، آ. برتلس، م. عثمانوف

تحت نظر ع. نوشین

مسکو ۱۹۶۵

آکادمی علوم اتحاد شوروی

سلسله آثار ادبی
ملل خاور

متون

سری بزرگ

۲

اداره انتشارات «دانش»

شعبه ادبیات خاور

شاهنامه فردوسی